

Hrvatsko narodno vijeće od 1974. do 1990. godine

Trošelj Miočević, Tanja

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:042405>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Sveučilište u Zagrebu

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Tanja Trošelj Miočević

**Hrvatsko narodno vijeće
od 1974. do 1990. godine**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Tanja Trošelj Miočević

**Hrvatsko narodno vijeće
od 1974. do 1990. godine**

DOKTORSKI RAD

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Vlatka Vukelić

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

UNIVERSITY OF ZAGREB
FACULTY OF CROATIAN STUDIES

Tanja Trošelj Miočević

**Croatian National Council
from 1974 to 1990**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: Assoc. prof. Vlatka Vukelić, PhD

Zagreb, 2023.

PODATCI O MENTORICI

Vlatka Vukelić rođena je u Sisku 1979. godine, gdje je 1997. maturirala na sisačkoj Gimnaziji. Na studiju povijesti i kroatologije na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu obranila je 2002. godine diplomsku radnju s temom *Krupna gospodarstva u Istri u antičko doba*. Nakon stjecanja diplome do 2004. godine radila je kao kustosica u Gradskom muzeju u Sisku.

Od 1. srpnja 2004. zaposlena je kao znanstvena novakinja na Odjelu za povijest Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Poslijediplomski doktorski studij upisala je 2006. godine na Odjelu za povijest Hrvatskih studija, a u prosincu 2011. obranila je doktorsku disertaciju *Povijest sustavnih arheoloških istraživanja u Sisku od 16. stoljeća do 1941. godine*. Početkom 2012. godine postaje viša asistentica.

Na početku nastavne djelatnosti njezina pozornost bila je usmjerena prema kolegijima koji sadržajno obrađuju hrvatsku i svjetsku staru povijest, no od 2017. godine intenzivno se posvećuje znanstvenoistraživačkim temama suvremene hrvatske historiografije. Od 2007. godine na Odjelu za povijest Hrvatskih studija izvodi nastavu na preddiplomskom i diplomskom studiju iz ovih izbornih i obveznih kolegija: *Povijest i kultura grčkog i rimskog svijeta, Antički gradovi kontinentalne Hrvatske, Ekonomska slika Istre u antici, Alojzije Stepinac – nadbiskup i totalitarni režimi, Antički putovi i komunikacije, Rimsku vojsku na tlu Hrvatske, Život antičke obitelji u provinciji, Istraživačka skupina – izvori egipatske, grčke i rimske povijesti, Gospodarska povijest hrvatskoga modernoga društva, Povijest školstva*. Na Odjelu za kroatologiju izvodi kolegij *Hrvatska zaštićena prirodna i kulturna baština*. Predavač je i na poslijediplomskom doktorskom studiju povijesti pri Fakultetu hrvatskih studija gdje izvodi sljedeće kolegije: *Specijalistička radna grupa: Historiografija, ideologija i kolektivno sjećanje; Radionica: Refleksije povijesnih kontroverzi na hrvatsko društvo 21. stoljeća, Sinopsis, Radionica: Iz totalitarizma u demokraciju – društveno-povijesni kontekst tranzicije*.

Odlukom Nacionalnog vijeća za znanost, visoko obrazovanje i tehnološki razvoj Republike Hrvatske i Matičnog odbora za područje humanističkih znanosti izabrana je 2014. godine u znanstveno zvanje znanstvene suradnice u znanstvenom području humanističkih znanosti – polje povijest. Na prijedlog Povjerenstva za utvrđivanje kriterija i potvrdu izbora u zvanja 2017. godine Vijeće društveno-humanističkog područja potvrđuje joj izbor u znanstveno-nastavno zvanje docentice u području humanističkih znanosti, znanstvenom polju – povijest, a znanstveno zvanje više znanstvene suradnice stječe 2021. godine. Na prijedlog

Povjerenstva za utvrđivanje kriterija i potvrdu izbora u zvanja, Vijeće društveno-humanističkog područja potvrđen joj je izbor u znanstveno-nastavno zvanje izvanredne profesorice u području humanističkih znanosti, znanstvenom polju – povijest.¹

¹ Iz Stručnog životopisa izv. prof. dr. sc. Vlatke Vukelić.

SAŽETAK

Predstavnici većeg dijela političkih stranka, udruga i organizacija hrvatske političke emigracije osnovali su 1974. godine u Torontu Hrvatsko narodno vijeće (HNV) kao krovnu organizaciju koja će zastupati antijugoslavenski orijentirane Hrvate u domovini i svijetu. Glavni ciljevi HNV-a bili su primjenjivanje prava na samoodređenje naroda u hrvatskom slučaju te samostalna, slobodna i demokratska Hrvatska u kojoj će se poštovati ljudska i građanska prava. Već na II. Saboru HNV-a 1977. godine ulaskom sudionika Hrvatskoga proljeća, takozvanih proljećara, u iseljeničke strukture, formirale su se u HNV-u dvije struje. Na III. Saboru HNV-a 1979. godine međusobni se odnosi zaoštavaju i dolazi do raskola. Nezadovoljni dotadašnjom politikom organizacije, HNV napuštaju proljećari, njihovi simpatizeri, kao i članovi HNOt, koji 1981. osnivaju Hrvatski državotvorni pokret (HDP). Ipak, na sljedećim saborima, 1982. i 1984. godine, HNV se konsolidira i ostvaruje se zbližavanje članova u koncepciji zajedničkog djelovanja prema široj javnosti. Na saborima koji slijede do 1989. u izjavama i rezolucijama ponavljaju se temeljna načela i podupire se, ali i potiče, ostvarenje hrvatske državnosti, sve do 1990. kada ostvarenjem tog glavnog cilja HNV prestaje djelovati. Ova disertacija bit će doprinos hrvatskoj historiografiji u daljnjem istraživanju te teme.

Ključne riječi: Hrvatsko narodno vijeće, politička emigracija, hrvatsko iseljeništvo, domovina, političke stranke u emigraciji, politički lideri u emigraciji.

SUMMARY

The representatives of the majority of political parties, associations and organizations of Croatian, established the Croatian National Council (CNC) in Toronto in 1974, as the main association which would represent anti-Yugoslavian Croats in their homeland and around the world. The main goals of the CNC were the right of national self-determination, and an independent, free and democratic Croatia where human and civil rights would be realized. At the second CNC convocation in 1977, with the arrival of Croatian Spring movement members, two factions within the CNC were formed. At the third convocation of the CNC in 1979 a split in the association happened. The first ones to leave were the „Spring movement“, while those not satisfied with the politics implemented thus far, established the „Croatian statehood movement“ (CSM). At the next convocations in 1982 and 1984 the CNC was consolidated, and the member became more connected in concept and strategy. At the following convocations until 1989, the basic principles and the establishment of Croatian statehood were supported in the speeches and resolutions, up until 1990 when there was no need for the CNC to exist any longer, since its goal of Croatian independence was reached. This dissertation will contribute to further research on this topic in Croatian historiography.

Key words: Croatian National Council, political emigration, Croatian emigration, political parties in emigration, political leaders in emigration

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. HRVATSKA POLITIČKA EMIGRACIJA POSLIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA	
2.1. Službeno je Drugi svjetski rat završio 8. svibnja 1945. godine, no u slučaju Hrvatske rat je završio kasnije	8
2.2. Spas u emigraciji	11
3. HRVATSKE POLITIČKE EMIGRANTSKE STRANKE I OSNIVANJE HRVATSKOG NARODNOG VIJEĆA	
3.1. Hrvatska seljačka stranka	16
3.2. Hrvatska republikanska stranka	22
3.3. Hrvatski oslobodilački pokret	27
3.4. Hrvatski narodni odbor	37
3.5. Hrvatski narodni otpor	49
4. OSNIVANJE HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA	
4.1. Prvi pokušaj osnivanja HNV-a 1962. godine.....	67
4.2. Oživljavanje ideje o potrebi osnivanja Hrvatskoga narodnog vijeća	70
4.3. Stvaranje kontinentalnih vijeća	71
4.4. Osnivački sabor HNV-a 1974. godine u Torontu.....	76
5. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I MJESNI ODBORI	
5.1. Mjesni odbori – baza i politička snaga HNV-a.....	83
5.2. Aktivnosti mjesnih odbora diljem svijeta	85
6. I. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, TORONTO, 1975.	
6.1. Pripreme	97
6.2. Održavanje I. Sabora HNV-a 1975. u Torontu	100
6.3. Reakcije na I. Sabor HNV-a	106
7. II. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, BRUXELLES, 1977.	
7.1. Izbori za II. Sabor HNV-a	109
7.2. Zasjedanje II. Sabora HNV-a	113
7.3. Aktivnosti novoizabраниh sabornika.....	119
8. III. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, LONDON, 1980.	
8.1. Izbori za III. Sabor HNV-a	122
8.2. Zasjedanje III. Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća	125

9. IV. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, TORONTO, 1982.	
9.1. Aktivnosti sabornika između III. i IV. Sabora	128
9.2. Zasjedanje IV. Sabora HNV-a	132
10. V. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, LONDON, 1984.	
10.1. Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada	135
11. VI. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, LONDON, 1986.	
11.1. Pripreme za izbore i stavljanje naglaska na veću suradnju s domovinom	139
12. VII. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, SITGES, ŠPANJOLSKA, 1988.	
12.1. Sabor realizma.....	142
13. VIII. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, STUTTGART, 1990.	
13.1. Sabor odgovornosti	147
14. IZVANREDNI SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, MÜNCHEN – ZAGREB, 25. – 29. KOLOVOZA 1990.	150
15. HRVATSKI DRŽAVOTVORNI POKRET	
15.1. Nepomirljivost dviju struja u HNV-u	153
15.2. Stvaranje Hrvatskoga državotvornog pokreta	156
15.3. Stav HDP-a u prema domovinskim zbivanjima	159
16. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I HRVATSKI INFORMATIVNI URED U BONNU.....	160
17. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I HRVATSKI ISLAMSKI CENTAR U TORONTU	
17.1. Osnivanje i aktivnosti Hrvatskoga islamskog centra	162
18. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE U EMIGRANTSKOM TISKU	
18.1. Prvi dojmovi nakon osnivačkog sabora HNV-a u Torontu	166
19. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I MEMORANDUM SRPSKE AKADEMIJE NAUKA I UMETNOSTI	
19.1. Reakcija HNV-a na političke prilike u Jugoslaviji	173
20. ODNOS HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA PREMA PROSLAVI 10. TRAVNJA	178

21. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE U DOKUMENTIMA SLUŽBE DRŽAVNE SIGURNOSTI REPUBLIČKOG SEKRETARIJATA ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE SRH	182
22. ZAKLJUČAK	194
23. LITERATURA I IZVORI	201
24. POPIS KRATICA	231
25. ŽIVOTOPIS	233

1. UVOD

Iako je naslov disertacije pomalo pretenciozan, namjera je bila prikupiti dokumente, literaturu i druge relevantne materijale do kojih je danas moguće doći, a s ciljem primarne valorizacije teme i njezina znanstvenog tumačenja. To ne znači da je tema sveobuhvatno obrađena, jer širina i važnost Hrvatskoga narodnog vijeća toliko je kompleksna i disciplinski disperzirana da će je tek niz pojedinačnih usko specijaliziranih tema moći temeljito obraditi.

Danas nedostaju ili su još uvijek nedostupni podatci za veći broj studija pojedinih događaja važnih za tu političku instituciju, kao i za niz procesa i problema vezanih za njezin rad, stoga za ovu doktorsku disertaciju možemo reći da je početak sustavnog pristupa znanstvenoj obradi Hrvatskoga narodnog vijeća unutar određenog društveno-povijesnog konteksta. Ovim su radom tako postavljeni ključni okviri, akteri, politike i okolnosti koje su ili podupirale rad HNV-a ili ga ograničavale.

Za razumijevanje političkih institucija u emigraciji treba uvodno navesti glavne emigrantske smjerove i tendencije. Naime, povijesno gledano uzroci iseljavanja stanovništva iz hrvatskih zemalja uglavnom su bili političke, vojne i ekonomske naravi.²

Prva iseljavanja hrvatskoga naroda započela su osmanlijskom najezdom. Procijenjeno je da je u razdoblju od 15. do kraja 18. stoljeća oko 200.000 Hrvata prognano ili odvedeno u ropstvo.³ Najbrojnija iseljavanja Hrvata, međutim, bila su dio globalnih migracijskih procesa. U tom kontekstu možemo govoriti o tri velika vala iseljavanja.

Prvi veliki val iseljavanja trajao je od 1880. godine do Prvoga svjetskog rata, kada se iz domovine iselilo oko pola milijuna Hrvata.⁴ Razlozi su bile ekonomsko-političke i društvene prilike koje su vladale u zemlji, a to izazvalo snažnu javnu reakciju političara⁵, visokih crkvenih

² Jurić, Tado, *Iseljavanje Hrvatske u Njemačku (Gubimo li Hrvatsku)*, Školska knjiga, Zagreb, 2018, 7.

³ Isto, 28; Čizmić, Ivan; Sopta, Marin; Šakić, Vlado, *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005, 11-12.

⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 12.

⁵ „(...) Gubitak naših ljudi, koji se iz Amerike ne vraćaju, i zdravlje i radna snaga, koju mnogi ondje izgube, ne daje se nadoknaditi onim dobitkom što ga ondje pojedinac stekne, jer to naša narodna snaga u domovini postaje sve slabija i sve više se daje prilika strancima da u našu domovinu uđu i naša zemljišta zauzmu i time sve više ugrožavaju opstanak naših ljudi, koji pomalo postaju tuđina u vlastitoj domovini. Iz svega toga slijedi da je iseljništvo usprkos koristi koju donosi pojedincima, po naš narod i gospodarski život jedno zlo, od kojeg treba naš narod na svaki način odvratiti i koliko je moguće u domovini stvoriti prilike da iseljavanje postane suvišno.“ (Antun Radić, *Javna politička poruka probuđenoj seljačkoj braći*, Zagreb, 1913.)

Antun Radić napisao je 1912. u *Domu*: „Ovo što se danas događa s našim hrvatskim narodom – to nije selidba, to je rasap, rasulo. Tu se upravo bježi (...) tu se ne seli, jer kad se seliš, uzimaš sa sobom kakvu takvu sirotinju – a ne bježiš glavom bez obzira (...). Nije čudo što se narod seli iz primorja i gorskih krajeva, ali kad već bježi iz doma Posavac – ostaje još nešto Srijema, pa smo gotovi.“ (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 14-15; Jurić, *Iseljavanje Hrvatske u Njemačku*, 29.)

dužnosnika i novinskih urednika, koji su svi na svoj način izražavali zabrinutost za demografsku sliku domovine.⁶

Drugi val iseljavanja događao se između dvaju svjetskih ratova, od 1921. do 1939. godine. Zbog posljedica Prvoga svjetskog rata i svjetske gospodarske krize Sjedinjene Američke Države (SAD) uvode stroge protuuseljeničke mjere koje ograničavaju ulazak iseljenika, a time i Hrvata. Umjesto u SAD Hrvati odlaze u Južnu Ameriku, Australiju, Novi Zeland i Kanadu.⁷

Treći veliki val iseljavanja počinje 60-ih i 70-ih godina 20. stoljeća, kada komunistička Jugoslavija zbog loših gospodarskih prilika u zemlji i velike nezaposlenosti otvara granice te velik broj građana, najviše Hrvata, napušta zemlju u potrazi za poslom.⁸

Procjenjuje se da je od sredine 19. stoljeća do početka 21. stoljeća ukupan broj Hrvata iseljenih iz domovine iznosio oko 1.365.000.⁹

Iseljavanje iz Hrvatske od sredine 19. do početka 21. stoljeća (procjena)

Razdoblje	Procijenjeni broj iseljenih
1. Prekomorsko iseljavanje od sredine 19. stoljeća do Prvoga svjetskog rata	350.000
2. Prekomorsko iseljavanje između Prvoga i Drugoga svjetskog rata	10.000
3. Iseljavanje u europske zemlje od sredine 19. stoljeća do Prvoga svjetskog rata	16 000
4. Iseljavanje u europske zemlje između Prvoga i Drugoga svjetskog rata	9.000
5. Europsko i prekomorsko iseljavanje povezano s Prvim svjetskim ratom	100.000
6. Europsko i prekomorsko iseljavanje povezano s Drugim svjetskim ratom	250.000
7. Ekonomska i druga emigracija u razdoblju 1946. – 1991.	350.000
8. Iseljavanje u razdoblju 1991. – 2001.	190.000
Ukupno od sredine 19. do početka 21. stoljeća	1.365.000

Izvor: *Iseljena Hrvatska*, 2005, 21.

⁶ *Zadarski i Narodni list* napisao je: „Sa gospodarskog i političkog pogleda selidba je ubitačna za razvitak hrvatskog življa, a prosljedi li u dosadašnjem pravcu i broju, ona postaje samoubojstvo narodno.“ (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 15.); „Antun Gustav Matoš je 1911. godine upozoravao: „Emigracija u Ameriku danas je najaktuelniji narodni naš problem, socijalni, politički, pa i moralni. Naš svijet, domaći element, hrli slijepo u Ameriku, a pusta ognjišta polako i sigurno zauzima stranac; to je užasna činjenica, danas najsvremenija i najtragičnija, pred kojom nemoćno stoji naš sociolog, političar i moralist.“ (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 15; Jurić, *Iseljavanje Hrvatske u Njemačku*, 29.)

⁷ Isto, 15.

⁸ Isto, 19.

⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 21.

U zemljama imigracije hrvatsko je iseljeničtvo živjelo u teškim prilikama i dugo nije bilo uvjeta za stvaranje vlastitog političkog identiteta. Razlog su bile političke prilike u domovini, koje nisu omogućile političko okupljanje nego usredotočenost na ekonomsko preživljavanje u teškim uvjetima u tuđini. Prvi tragovi političkog angažmana hrvatske emigracije vide se početkom 20. stoljeća.¹⁰ To je djelovanje usmjereno prvenstveno protiv Austro-Ugarske, a afirmativno prema stvaranju zajedničke države južnih Slavena – Kraljevine SHS.¹¹ Okupljanje oko zajedničke južnoslavenske integracije dulje je trajalo u Južnoj Americi, a u SAD-u je ubrzo počelo slabjeti zbog sve očitije promidžbe velikosrpskih elemenata te stvarnog političkog stanja i unitarističkih tendencija nove države. U SAD-u se pojavljuju prvi znakovi hrvatske političke orijentacije u obliku djelovanja udruga i listova kao što su *Hrvatsko kolo* (1928.), *Hrvatski domobran* (1931.) i drugih. U tom razdoblju najviše utjecaja među hrvatskim iseljeničtvom u svijetu ima politika Stjepana Radića, pa njegova Hrvatska seljačka stranka (HSS) ima najviše pristaša. Bio je to hrvatski nacionalni pokret koji se političkim sredstvima borio za ravnopravnost Hrvata s drugim južnoslavenskim narodima u monarhističkoj Jugoslaviji. No nakon Drugoga svjetskog rata, dolaskom pripadnika nove iseljeničke generacije, u kojoj su mnogi bili simpatizeri Nezavisne Države Hrvatske (NDH), nastaju nove stranke i pokreti kao što su Hrvatski oslobodilački pokret (HOP), Hrvatska republikanska stranka (HRS), (HNOt), Hrvatski narodni odbor (HNOd) i drugi. Nesloga, međusobne trzavice i polemike ometale su ispunjenje cilja ujedinjavanja svih struja i stranki u borbi za hrvatsko pitanje. Temeljem stečenog iskustva u političkom radu lideri političkih stranaka i njihova vodstva došli su s vremenom do spoznaje da nastavak političkog djelovanja na taj način postaje sužen i nedovoljno učinkovit unatoč tome što su neke organizacije stekle dobru reputaciju u sredinama u kojima su djelovale. Pokazala se potreba povezivanja i umrežavanja hrvatskih političkih stranaka putem stvaranja krovne organizacije koja će ih ujediniti i omogućiti im jedinstveno i koordinirano djelovanje u svijetu. Dio političke emigracije uspio se ujediniti u New Yorku 1962. godine osnutkom Hrvatskoga narodnog vijeća (HNV) kao krovne emigrantske institucije. Za novonastalu organizaciju, međutim, odmah se pojavio problem jer na osnivačku skupštinu nisu došli predstavnici dviju tada najjačih emigrantskih organizacija, HOP-a i HSS-a, a ubrzo su se i među osnivačima pojavila ozbiljna

¹⁰ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 14; Prpić, *Hrvati u Americi*, 128-129.

¹¹ „Treba postojati također velika, slobodna južnoslavenska zajednica s jadranskom obalom, zajednica koja uključuje Srbe, Hrvate i Slovence, a također ortodoksne, katolike i muhamedance, Slavene (sic) iz Bosne i Hercegovine. Saveznici se moraju obavezati da nikada neće sklopiti mira dok ovi ciljevi ne budu postignuti. Neovisnost i proširenje velike južnoslavenske države je od vitalnog značenja za budućnost.“ Napisao je to 11. srpnja 1918. u ime Republikanske stranke bivši predsjednik SAD-a Theodore Roosevelt srpskom poslaniku Mihailoviću. (Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, Globus, Zagreb, 1982, 282-283.)

nesuglasja. Iako novoosnovani HNV nije ispunio očekivanja, može se reći da je njegovo osnivanje bio dobar pokušaj udruživanja i povezivanja hrvatske političke emigracije i vrijedno iskustvo za daljnje aktivnosti.¹² Nakon prvog, tek djelomice uspješnog pokušaja osnivanja organizacije 1962. u New Yorku, određeni broj intelektualaca nije odustajao od ideje zajedničkog političkog tijela. Novi su događaji – deseci ubojstava istaknutih iseljenika od jugoslavenskih obavještajnih službi¹³ i politička događanja u domovini vezana za Hrvatsko proljeće kada je smijenjeno vodstvo Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH)¹⁴, zabranjen rad Matici hrvatskoj, najstarijoj i najznačajnijoj kulturnoj instituciji u Hrvatskoj te kada su zatvoreni lideri studentskog pokreta i istaknuti hrvatski intelektualci – potaknuli emigrantske vođe da ponovno pokrenu rad zajedničkog političkog tijela, Hrvatskoga narodnog vijeća (HNV). Tako je osnivačkim Saborom 1974. godine u Torontu i održavanjem I. Sabora HNV-a 1975. godine u tom gradu utemeljeno političko tijelo kao krovna organizacija hrvatske političke emigracije. HNV je ubrzo postao najznačajnijom organizacijom hrvatske političke emigracije te je na taj način preuzeo politički primat koji su do tada imali HSS i HOP. Od osnivačkog Sabora 1974. godine pa sve do prestanka javnog rada postigao je značajne političke rezultate. Internacionalizirao je hrvatsko pitanje u svijetu i upoznao međunarodnu javnost sa svojim političkim programom i glavnim ciljem – uspostavom slobodne i demokratske Republike Hrvatske.

HNV bio je dobro uređena organizacija. Prije svakog zasjedanja Sabora održavali su se u svim državama u kojima su postojali tzv. mjesni odbori (izvršna tijela) tajni demokratski izbori kako bi se izabralo trideset delegata Sabora. Putem različitih aktivnosti mjesnih odbora i mnogih sabornika uspostavljeni su kontakti i suradnja s istaknutim političarima na lokalnoj, pokrajinskoj i državnoj razini u gotovo svim državama u kojima su djelovali. S ciljem da se hrvatsko pitanje internacionalizira vodstvo HNV-a uspostavilo je suradnju s važnim

¹² Krašić, „Nastanak, rad i gašenje prvog Hrvatskog narodnog vijeća“. U: *Bogdan Radica. Život i vrijeme*, 113-133.

¹³ U radu se koristi zajednički naziv za organizacije koje su djelovale u sastavu jugoslavenskih obavještajnih službi: OZNA – Odjeljenje za zaštitu naroda; KOS – Kontraobavještajna služba; UDBA – Uprava državne bezbednosti, poslije preimenovana u Službu državne bezbednosti – SDB; SID – Služba za djelovanje i dokumentaciju. (Više u: Vukušić, Bože, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljeničtva*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeničtva, Zagreb, 2002, 105-111.)

¹⁴ Od političara najistaknutiji sudionici Hrvatskoga proljeća bili su Savka Dabčević Kučar, koja 1968. dolazi ne čelo CH SKH, Miko Tripalo, koji postaje članom Predsjedništva SFRJ, Dragutin Haramija, predsjednik Izvršnoga vijeća SKH, a Pero Pirker i Ivan Šibl imenovani su u CK SKH. Svi su se oni zauzimali za gospodarske reforme i promjenu u raspodjeli deviza u Jugoslaviji, no nacionalno pitanje nije bilo u njihovu fokusu djelovanja. (Više u tekstu Vlatke Vukelić „Politički narativ istaknutih čelnika SKH na 10. sjednici CK SKH 1970. i sjednici CK SKJ u Karadorđevu 1971. godine“, koji će biti objavljen u zborniku radova u čast Mirjani Matijević Sokol.)

međunarodnim organizacijama kao što su Amnesty International i Helsinski Watch. Jedan od najvažnijih političkih uspjeha HNV-a bila je suradnja s domovinom.

U dosadašnjim istraživanjima političkog djelovanja hrvatske emigracije nema sustavnog ni cjelovitog prikaza nastanka i djelovanja HNV-a. Međutim, postoji obilno arhivsko gradivo, mnogobrojna djela memoarskog ili autobiografskog karaktera sudionika i svjedoka događanja vezanih za djelovanje HNV-a, te vrijednih svjedočanstava o hrvatskom iseljeništvu toga vremena. Među njima su najvažnije uspomene istaknutih članova HNV-a.

Jedan od prvih sabornika i inicijatora organizacije bio je Vjekoslav Vrančić, koji je u djelu *U službi domovine* (Buenos Aires, 1977.) među ostalim opisao prve godine HNV-a. Dugogodišnji predsjednik Izvršnog odbora HNV-a Mate Meštrović u knjizi *U vrtlogu hrvatske politike: kazivanje Peri Zlataru* (Zagreb, 2003.) daje vrijedan prikaz prilika i odnosa u tadašnjoj političkoj emigraciji. Također dugogodišnji član HNV-a i urednik časopisa *Nova Hrvatska* Jakša Kušan opisuje svoje djelovanje i tadašnje događaje u djelu *Bitka za Novu Hrvatsku* (Rijeka, 2000.). Na tome tragu su i Tomislav Krolo u knjizi *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.* (Zagreb, 2009.), Tomislav Đurasović u knjizi *Svjedok olovnih vremena* (Zagreb, 2011.), Radovan Latković u *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku. Uspomene i dokumenti 1930. – 1990.* (Zagreb, 2001.), Kazimir Katalinić u djelu *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije od 1945. do 1990.*, I-II. (Zagreb, 2017.). Vrijedna su i objavljena svjedočanstva i objelodanjeni dokumenti istaknutih iseljenika kao u knjizi Vinka Nikolića *U službi domovine: studije, ogledi, portreti* (Zagreb, 1995.), u knjizi Gojka Borića *Hrvat izvan domovine: sjećanja političkog emigranta* (Zagreb, 2007.), Ernesta Bauera u *Život je kratak san. Uspomene 1910. – 1985.* (Barcelona – München, 1987.), Karla Mirtha u sjećanjima pod naslovom *Život u emigraciji* (Zagreb, 2003.). Literatura koja opisuje među ostalim djelovanje HNV-a popularizirana je u radovima pojedinih povjesničara. Navedimo neke: knjiga Jere Jareba *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića* (Cleveland, 1982.), zajedničko djelo Ivana Čizmića, Marina Sopte i Vlade Šakića *Iseljena Hrvatska* (Zagreb, 2005.), knjiga Bože Vukušića *Tajni rat UDBE protiv hrvatskog iseljništva* (Zagreb, 2001.), Wollfyja Krašića *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija* (Zagreb, 2018.) i Marina Sopte *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.* (Zagreb, 2012.).

Iz emigrantskih novina i časopisa, većinom službenih glasila političkih stranaka u iseljeništvu, kao i iz neovisnih listova i razgovora s istaknutim članovima HNV-a od kojih su neki bili na najvišim položajima u organizaciji, može se steći uvid u odnose među liderima i članovima političkih stranaka i pokreta u emigraciji.

O događajima i protagonistima toga vremena bogat izvor podataka nalazi se u Hrvatskome državnom arhivu, gdje se iz tajnih dokumenata jugoslavenskih obavještajnih službi može vidjeti da je Jugoslavija pažljivo pratila hrvatsku političku emigraciju i njezine aktivnosti te da je svoje agente nastojala infiltrirati u emigrantske organizacije kako bi onemogućila njihove aktivnosti protiv Jugoslavije, ali i kompromitirala njihov rad u zemljama u kojima su djelovale.¹⁵ Vrijedan doprinos istraživanju ove teme bili su i oralni izvori, razgovori s nekolicinom bivših političkih emigranata, od kojih su neki bili vrlo aktivni u radu HNV-a kao članovi Sabora u više mandata. Također, za potrebe pisanja doktorskog rada autorica je dobila na uvid velik broj emigrantskih publikacija (knjige, godišnjaci, revije...), emigrantskih novina, isječaka članaka iz stranog tiska te dokumenata vezanih za osnivanje i rad HNV-a koje su bivši članovi Sabora HNV-a i bivši politički aktivisti donijeli sa sobom pri povratku u domovinu kao i dio njihove osobne arhive. Rezultati dobiveni iz primarnih i sekundarnih izvora poslužili su verificiranju, valoriziranju i sintetiziranju teme rada kojoj je svrha bila dokazati da je Hrvatsko narodno vijeće odigralo važnu ulogu u povezivanju iseljenika u svijetu s ciljem njihova ujedinjenja u zajedničkoj težnji i borbi za neovisnu i demokratsku hrvatsku državu.

U tom smislu disertacija prikazuje prilike u kojima se stvarala hrvatska politička emigracija nakon Drugoga svjetskog rata. Tako se pojedinačno analizira političko djelovanje Hrvatske seljačke stranke u iseljeništvu prije Drugoga svjetskog rata te djelovanje Vladka Mačeka u emigraciji. Sustavno je prikazano i političko djelovanje Hrvatske seljačke stranke nakon Mačeka, uz definiranje ključnih aspekata djelovanja dviju frakcija unutar Hrvatske seljačke stranke. Da bi se shvatio emigrantski politički aspekt uvodni dio disertacije donosi i studiju o djelovanju Hrvatske republikanske stranke, prve političke stranke osnovane u iseljeništvu nakon Drugoga svjetskog rata. Nužno se pritom osvrćemo na pokretanje časopisa *Republika Hrvatska*, ali i na tzv. akcije na terenu. U komparativnu analizu uključen je kronološko-pojmovni osvrt na Hrvatski oslobodilački pokret, osobito u kontekstu djelovanja u Južnoj Americi. Tako se poglavlje u užem smislu bavi sintezom podataka o osnivanju HOP-a 1956. godine u Buenos Airesu, raskolom i stvaranjem HOP-Reorganizacije. Hrvatski narodni odbor jednako je važan za buduće djelovanje Hrvatskoga narodnog vijeća, a osobito su važni pojedinci koji u njemu djeluju. Tako se analiziraju djelovanje Branka Jelića u zatočeništvu i

¹⁵ Arhivski izvori otvoreni za javnost, koji opisuju kako je djelovao jugoslavenski sigurnosno-obavještajni aparat uz pomoć široke mreže operativaca, suradnika i doušnika, te metode kojima se služio kako bi neutralizirao rad i djelovanje političke emigracije, dostupni su u emigrantskom fondu Hrvatskoga državnog arhiva / HR-HDA-1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske/SDS RSUP SRH. Iz izvora je vidljivo da su podatci o hrvatskim političkim emigrantima (putem osobnih dosjea) i o djelovanju hrvatskih političkih stranaka u emigraciji temeljito prikupljeni, dokumentirani, evidentirani i analizirani u svrhu otkrivanja i sprječavanja njihovih aktivnosti usmjerenih protiv Jugoslavije.

samo rađanje ideje o osnivanju Hrvatskoga narodnog odbora, politička aktivnost Hrvatskoga narodnog odbora i djelovanje institucije nakon Branka Jelića.

Hrvatski narodni otpor jedna je od organizacija važnih za kasnije ukupno djelovanje HNV-a. Stoga je bilo bitno prikazati osnivanje HNOt-a i nastavak političke aktivnosti u Španjolskoj, ideju Vjekoslava Luburića o pomirenju s komunistima, djelovanje HNOt-a nakon smrti generala Luburića, akcije HNOt-a nakon Hrvatskoga proljeća i razdor u organizaciji, akcije na terenu i nove metode političke aktivnosti HNOt-a.

Nakon tih uvodnih elemenata važnih za ukupno razumijevanje konteksta nastanka i djelovanja Hrvatskoga narodnog vijeća, fokus disertacije usmjerava se na samo osnivanje HNV-a. Tako su pojedinačno obrađeni prvi pokušaj osnivanja HNV-a 1962. godine, oživljavanje ideje o potrebi osnivanja Hrvatskoga narodnog vijeća, stvaranje kontinentalnih vijeća, osnivački sabor HNV-a 1974. godine u Torontu, formiranje tzv. mjesnih odbora – baze i političke snaga HNV-a, aktivnosti mjesnih odbora diljem svijeta, I. Sabor HNV-a u Torontu 1975. (Pripreme, Održavanje I. Sabora, Reakcije), II. Sabor HNV-a u Bruxellesu 1977. (Izbori za II. Sabor HNV-a, Održavanje II. Sabora HNV-a), III. sabor HNV-a u Londonu 1980. (Izbori za III. Sabor HNV-a, Zasjedanje), IV. Sabor HNV-a u Torontu 1982. (Aktivnosti sabornika između III. i IV. Sabora), V. Sabor HNV-a u Londonu 1984. (Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada), VI. Sabor HNV-a u Londonu 1986. (pripreme za izbore i stavljanje naglasaka na veću suradnju s domovinom), VII. Sabor HNV-a, Sitges, 1988. (Sabor realizma), VIII. Sabor HNV-a, Stuttgart, 1990. (Sabor odgovornosti) i izvanredni sabor HNV-a, München – Zagreb, 25. – 29. kolovoza 1990.

Središnji dio disertacije posvećen je analizi i sintezi događaja vezanih za organizaciju Hrvatskoga državotvornog pokreta, primarno za nepomirljivost dviju struja unutar HNV-a, a što dovodi do stvaranja Hrvatskoga državotvornoga pokreta te konačno stajališta HDP-a prema domovinskim zbivanjima. U nastavku naglasak je na HNV-u i Hrvatskome informativnom uredu u Bonnu te Hrvatskome islamskom centru u Torontu i utjecaju te organizacije i njezinu prikazivanju u emigrantskom tisku.

Autorica se osvrnula i na djelovanje i aktivnosti HNV-a nakon donošenja Memoranduma SANU, a što usko korelira i s reakcijama HNV-a na političke prilike u Jugoslaviji. Pozornost je posvećena i odnosu HNV-a spram 10. travnja, a zadnje poglavlje osnovne strukture disertacije prati djelovanje HNV-a putem pokušaja rekonstrukcije pojedinih povijesnih događaja temeljem dokumenata jugoslavenskih obavještajnih službi.

Zaključak disertacije proizlazi iz osnovnog cilja – rekonstrukcije i analize okolnosti nastanka i djelovanja te ključnih događaja vezanih za Hrvatsko narodno vijeće od 1974. do

1990. godine kada je HNV osnutkom hrvatske države prestao djelovati. Autorica zaključuje da je HNV osnovan s ciljem ujedinjenja iseljenika u zajedničkoj težnji i borbi za samostalnost hrvatske države, a to je manifestirala u razradi teme putem glavnih istraživačkih pitanja. Prvo, koliki je realni povijesno-politički značaj i utjecaj istaknutih pojedinaca iz hrvatske političke emigracije, lidera pokreta i stranaka, kulturnih djelatnika i neovisnih intelektualaca, koji su putem HNV-a kao krovne organizacije težili što učinkovitijem predstavljanju interesa hrvatskoga naroda u svijetu? Drugo, je li HNV i koliko, kao najbrojnija, najraširenija i najuspješnija politička organizacija hrvatskih iseljenika u svijetu, pridonio ostvarenju zacrtanog glavnog cilja – samostalne hrvatske države te kako su pojedina nerazumijevanja, ometanja, idejna razmimoilaženja i zapreke unutar raznih struktura HNV-a utjecali na rad toga tijela i ostvarenje glavnog cilja njegova postojanja?

Pitanje cilja Hrvatskoga narodnog vijeća nije u hrvatskoj historiografiji do sada sustavno obrađeno. Ova je disertacija dokazala da je HNV imao jedinstven cilj – uspostavu demokratske i neovisne Republike Hrvatske. Članovi i simpatizeri Hrvatskoga narodnog vijeća djelovali su u okvirima zakona država u kojima su živjeli, a putem aktivnosti u više od sto ogranaka diljem svijeta stjecali su političku kulturu i razvijali kulturu dijaloga. Također, na znanstvenoj je margini činjenica da su članovi i simpatizeri HNV-a svojim djelovanjem pridonijeli razvitku demokratskih političkih stranaka u domovini te i na taj način opravdali svoje političko djelovanje u emigraciji. Ovim se istraživanjem ta percepcija sustavno objasnila. Učenje demokratskih procesa u Hrvatskoj ostvarivalo se putem transmisije, posredstvom iseljeničkih organizacija, što je nova paradigma u objašnjenju tranzicijskog razdoblja s kraja 20. stoljeća, a HNV i njegovo djelovanje jedan je od važnih stupnjeva te tranzicije koja je dovela do konačne demokratizacije hrvatskoga društva u domovini.

2. HRVATSKA POLITIČKA EMIGRACIJA POSLIJE DRUGOGA SVJETSKOG RATA

2.1. Službeno je Drugi svjetski rat završio 8. svibnja 1945. godine, no u slučaju Hrvatske završio je kasnije

Dokument o bezuvjetnoj njemačkoj predaji, potpisan u Rheimsu u Francuskoj 7. svibnja 1945. godine, a sljedećeg dana i u Berlinu, označio je svršetak najokrutnijega rata u povijesti čovječanstva, rata koji je trajao više od četiri godine i u kojem je prema procjenama život

izgubilo oko 55 milijuna ljudi.¹⁶ Službeno je Drugi svjetski rat završio 8. svibnja 1945. godine, no u slučaju Hrvata rat je završio tjedan dana poslije, uz veliku tragediju hrvatskoga naroda na blajburškom polju „u kojoj je više od 150.000 razoružanih vojnika i čak još veći broj civila poklano od Titovih¹⁷ partizana nakon prestanka rata u svibnju 1945., i to uz prešutnu suglasnost britanske i američke vlade“.¹⁸ Američki povjesničar Jozo Tomasevich osvrće se na onodobne događaje: „Za razliku od mnogih drugih operacija jugoslavenske Narodnooslobodilačke vojske, koje su jugoslavenski komunisti opisivali do najmanjih pojedinosti, vrlo je malo napisano o operacijama u Sloveniji blizu austrijske granice koje su se dogodile u tjednu od 7. – 15. svibnja 1945. godine. To bi samo po sebi upućivalo na to da su se zbile stvari za koje službeni i prokomunistički povjesničari smatraju da je o njima najbolje ne raspravljati.“¹⁹

Svjesne da je rat izgubljen i u strahu od osвете Titovih partizana, Oružane snage NDH (OS NDH) na čelu s poglavnikom dr. Antom Pavelićem napuštaju Zagreb, a priključili su im se i pripadnici Oružanih snaga NDH²⁰ i nenaoružani civili.²¹ Kakvo je stanje vladalo tada u Zagrebu i općenito u Hrvatskoj, najbolje govori činjenica da se 6. svibnja 1945. godine od devetnaest ministara Vlade Nezavisne Države Hrvatske (NDH) njih šesnaest povlačilo s vojskom i nenaoružanim civilima.²²

Cilj organiziranog povlačenja prema slobodnom teritoriju Austrije bila je predaja savezničkim snagama, za koje se vjerovalo da će ih, kao veliki protivnici komunizma, prihvatiti

¹⁶ Tomasevich, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945. Okupacija i kolaboracija*, Europapress holding i Novi Liber, Zagreb, 2010, 847. (Jozo Tomasevich, hrvatsko-američki ekonomist i povjesničar, koji je za svoja povijesna istraživanja dobio stipendije Američkoga vijeća učenih društava. Rođen je na poluotoku Pelješcu, a živio je i radio kao profesor ekonomije i povijesti u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je i umro.)

¹⁷ Josip Broz Tito rođen je u Kumrovcu 1892. a umro u Ljubljani 1980. godine. Jugoslavenski revolucionar i komunistički vođa, poznat po Bombaškom procesu, nazivu za sudski proces iz 1928. kada je optužen pred Kraljevskim sudbenim stolom za posjedovanje oružja i za komunističku propagandu i upamćen po tome što je javno priznao da je član ilegalne Komunističke partije, ali i izjavi da ne priznaje taj sud nego samo sud svoje partije. Jedan je od osnivača Pokreta nesvrstanih i doživotni predsjednik SFR Jugoslavije. Neki povjesničari smatraju ga jednom od najvažnijih povijesnih i političkih osoba na prostoru bivše Jugoslavije, a drugi diktatorom. (Više u: Broz, Josip – Tito. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9758>. Posjećeno 18. travnja 2023.)

¹⁸ Iz Predgovora knjizi *Hrvatski holokaust* koju je napisao američki general-bojnik u miru Charles A. Willoughby 6. svibnja 1968. godine, prir. John Ivan Prcela i Dražen Živić, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, Zagreb, 2001, 11-14; Basta, Milan, *Rat je završio 7 dana kasnije*, Globus, Zagreb, 1976, 3.

¹⁹ Tomasevich, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945. Okupacija i kolaboracija*, 855.

²⁰ „Od sveukupnih 230.000 hrvatskih vojnika, (...) ostaje i dalje na hrvatskom državnom području oko 30.000. Oni su vodili sitnije borbe, raspršivali se šumama, ostajali kao ranjenici, te odsječeni od glavnine zarobljavani. Ali 200.000 hrvatskih vojnika prešli su državnu granicu i stupili na slovensko područje.“

(Krizman, Bogdan, *Pavelić u bjekstvu*, Globus, Zagreb, 1986, 63.)

²¹ Tolstoy, *The Minister and the Massacres*, Century Hutchinson, Melbourne, 1986, 47-48; Rulitz, *Tragedija u Bleiburgu i Viktringu. Partizanski pokolj Austrijanaca, Hrvata i Slovenaca kod Bleiburga (Koruška) 1945. 2. dopunjeno izdanje*, Velika Gorica, St. Galen, 2022, 40-41.

²² Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 23.

i pomoći im u ponovnom organiziranju da se mogu vratiti u domovinu i nastaviti borbu.²³ Nakon što su na austrijsko-slovenskoj granici, na blajburškom polju, bili prisiljeni predati oružje, shvatili su veliku zabludu.²⁴ Mnogi ministri, generali i drugi visoki dužnosnici vojne i civilne vlasti tada već bivše NDH nakon predaje bivaju uhićeni i predani Titovim partizanima.²⁵ Oni koji nisu odmah strijeljani vraćeni su u Jugoslaviju, gdje su po kratkom postupku osuđeni na smrt strijeljanjem ili vješanjem.²⁶ Oni ustaški vojnici, domobrani i nenaoružani civili koji su uspjeli izbjeći krvoproliće na blajburškom polju, završili su u izbjegličkim logorima Austrije i Italije.²⁷

Nakon što su neki od njih u logorima proveli i po nekoliko godina, mnogi uspijevaju otići u Sjedinjene Američke Države (SAD), Kanadu i Južnu Ameriku. Uz Hrvatsku bratsku zajednicu,²⁸ u to je vrijeme HSS najbrojnija i najutjecajnija politička organizacija u iseljeništvu. Imala je ogranke u gotovo svim gradovima Sjeverne i Južne Amerike i Kanade u kojima su postojale hrvatske zajednice. HSS je bio dobro organiziran i u europskim zemljama kao što su Italija, Njemačka, Velika Britanija, a osobito dobro organiziran bio je u Belgiji. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata i nacističke okupacije Belgije HSS je obustavio svoje javno djelovanje, a nakon rata obnovio je rad.²⁹ HSS se aktivirao nakon 1945. godine i u Južnoj Americi, posebno u Buenos Airesu i Rosariju, kao i u glavnom gradu Urugvaja Montevideu.³⁰ Desetak godina

²³ Zanki, Angelika, „The construction of a political community: Croatian political emigrants after 1945 as performative actors“, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Science, *Salvia Merdionalis*, <https://doi.org/10.11649/sm.1745>, 2019, 2.

²⁴ Crljen, „Čimbenici bleiburškog sloma“, HR 1, 2/1970, 27-51; „Razgovor s gospodinom Danijelom Crljenom“, *Otpor*, Chicago, god. VIII, broj 2, 1982, 26-27.

²⁵ Isto.

²⁶ Tolstoy, *The Minister and the Massacres*, 135; „Titovi krvnici nisu ograničili svoje klaoničke metode samo na pripadnike Hrvatske vojske i one građane koji su im se bili pridružili. Čim je Tito preuzeo vlast, diljem zemlje uspostavljeni su koncentracijski i zarobljenički logori. Stotine tisuća građana svake dobi, spola i zvanja bilo je utamničeno, mučeno i konačno likvidirano. Hrvatska je postala golemo groblje (...). Premda Tito i njegovi pomoćnici počiniše ovaj 'pothvat klaonica', britanske vojne vlasti snose moralnu odgovornost. Britanci su se morali pridržavati Ženevske konvencije i zakona o vođenju rata. Trebali su prihvatiti Hrvatsku vojsku i civile i zaštititi ih od partizanske osvete.“ (Prcela, Živić, *Hrvatski holokaust*, 11-14.)

²⁷ Zanki, „The construction of a political community: Croatian political emigrants after 1945 as performative actors“, 9.

²⁸ „(...) Od austrijskih diplomatskih i konzularnih predstavnika u SAD iseljeni Hrvati nisu mogli očekivati niti su očekivali ikakve pomoći i razumijevanja za svoje potrebe. U takvim teškim prilikama, iskorištavani i diskriminirani, prepušteni samima sebi bez nužne zaštite u netolerantnome američkom industrijskom sustavu, među Hrvatima je nikla, po uzoru na ostale doseljenike, ponajprije Čeha i Slovače, ideja o samozaštiti, o stvaranju udruženja za uzajamnu pomoć u slučaju smrti, bolesti, nesreće na radu, nezaposlenosti i ostalih neprilika (...). Jedan od utemeljitelja Hrvatske bratske zajednice, Zdravko V. Mužina, zagrebački student, porijeklom iz Hrvatskog primorja, koji je zbog svoje pravaške aktivnosti izgubio stipendiju u domovini, 1892. dolazi u Pittsburgh i povezuje se sa iseljeničkim prvacima Petrom Pavličem i Franjom Šepićem i započeli su raditi na osnivanju hrvatske zajednice. Pokrenuli su list 'Danica', čiji je cilj bio (...) brinuti se, da u svakome mjestu gdje stanuju Hrvati, stvaraju društva, te da se ova opet spoje u jednu veliku zajednicu. Ovako ćemo promicati moralne i materijalne probitke svakog naroda.“ (Čizmić, *Povijest Hrvatske bratske zajednice 1894 – 1994*, Golden marketing, Zagreb, 1994, 32-33.)

²⁹ Tepeš, Ivan, *Hrvatska politička emigracija – HSS*. AGM, Zagreb, 2021, 323-357.

³⁰ Isto, 358.

nakon rata, točnije 1958. godine, počinje djelovati i u Australiji, u Sydneyu i Melbourneu.³¹ HSS je imao svoje službene novine, *Hrvatski glas*, koje su izlazile u kanadskom gradu Winnipegu. Taj list kanadskih Hrvata putem kojeg se promicao politički program seljačke stranke počinje izlaziti 1929. godine u provinciji Manitobi kao *Kanadski glas*. Na skupštini kanadskih organizacija HSS-a u Torontu 1932. godine mijenja ime u *Hrvatski glas* i postaje službenim glasilom HSS-a za Kanadu.³²

Kao sastavni dio domobransko-ustaškog pokreta početkom tridesetih godina 20. stoljeća osnovana je organizacija Hrvatski domobran. Organizacija je zagovarala ideju slobodne i neovisne Hrvatske izvan monarhističke Jugoslavije. Temelj njezina djelovanja u iseljeništvu, osobito izvan Europe, bila je mnogobrojnost Hrvata u obje Amerike. Ogranci Hrvatskoga domobrana osnivali su se najprije u Južnoj, a zatim i u Sjevernoj Americi. Organizacije Hrvatskoga domobrana svojom su političkom promidžbom dale velik doprinos domobransko-ustaškom pokretu među Hrvatima s ciljem širenja članstva, ali i informiranja američke javnosti i medija. Djelovanju ustaške organizacije i njezinih domobransko-ustaških dužnosnika u Europi dan je značajan doprinos prikupljanjem novčanih sredstava.³³

Hrvatski domobran izvan Europe nije se suočavao s preprekama vezanim za vladajuće društveno-političke prilike, pa je ondje organizacija mogla neprekidno djelovati. Nadživjela je ustašku organizaciju i ustaški pokret u NDH i tako, posebno u Južnoj Americi, postala temelj za nastavak i razvoj poslijeratnih aktivnosti hrvatske političke emigracije.³⁴

2.2. Spas u emigraciji

Masovni dolazak pripadnika OS NDH i njihovih simpatizera u postojeće hrvatske zajednice pridonio je i većoj aktivnosti tih zajednica. Ubrzo dolazi do nesuglasica i otvorenih sukoba između starijih hrvatskih doseljenika, uglavnom članova HSS-a, s jedne strane, i novopridošlih emigranata, koji su većinom ustaški i domobranski vojnici i civili koji su velikim dijelom bili pristaše NDH. Poslije rata, ali i u idućim godinama, domovinu napuštaju i oni koji nisu mogli prihvatiti uspostavu novog komunističkog poretka. Dakle, riječ je o jednoj cijeloj strukturi intelektualnih, javnih i kulturnih radnika koji su živjeli i radili u NDH, a emigrirali su

³¹ Isto, 367.

³² Palaić, Đuro, *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. –2011.*, Glavni odbor Hrvatske seljačke stranke u Kanadi i zajednica protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, Zagreb, 2011, 17; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 332.

³³ Jareb, Mario, „Hrvatsko domobranstvo u objema Amerikama kao sastavni dio domobranskog pokreta od 1931. godine do Drugog svjetskog rata“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Sopta, Marin; Lemić, Vlatka; Benić Penava, Marija, Centar za istraživanje hrvatskog iseljeništva, Zagreb, 2020, 77-93.

³⁴ Isto.

jer nisu prihvaćali komunistički sustav i stvaranje nove političke formacije, nove Jugoslavije. Neposredno nakon rata napuštali su domovinu iz straha za život, bez obzira na to što nisu bili pristaše ustaškog poretka, jer novi režim to nije lučio. U emigraciji, u drugačijim okolnostima, pristalice ustaškog pokreta i neovisni intelektualci dobro su surađivali u svojim političkim angažmanima u borbi za slobodnu i neovisnu Hrvatsku.³⁵

Članove HSS-a i novopridošle Hrvate, protivnike politike koju je podupiralo vodstvo HSS-a, povezivalo je uvjerenje da će zapadni demokratski svijet, napose SAD, pomoći „onima koji su bili zagovornici sukoba s komunističkom diktaturom“.³⁶ Međutim, glasine i vijesti koje su dolazile iz izbjegličkih kampova u Italiji i Austriji o sve većem teroru i zločinima komunista nad Hrvatima u domovini pridonijele su da vodstvo HSS-a promijeni svoje stajalište prema Titu.³⁷ To je hrvatske političke djelatnike u iseljeništvu potaknulo da se 9. prosinca 1945. godine sastanu u Chicagu i ondje oštro osude uvođenje komunističkog režima u Hrvatskoj.³⁸ Kao rezultat skupa, nekoliko mjeseci poslije, 17. ožujka 1946. godine, u Clevelandu su se sastali predstavnici „velikog broja nacionalnih, katoličkih i protukomunističkih društava“³⁹ s ciljem osnivanja jedinstvene hrvatske političke organizacije koja će predstavljati Hrvate i njihove političke interese u demokratskom svijetu. Većinu izaslanika na tom skupu činili su pripadnici Hrvatske seljačke stranke, na čelu koje je bio dr. Vladko Maček⁴⁰, tada već u emigraciji.⁴¹ Članovi i pristaše HSS-a, predvođeni Dinkom Tomašićem, profesorom sociologije na Sveučilištu Indiana Bloomington i Blažom Kaušićem, uz potporu predsjednika Hrvatske bratske zajednice Ivana Butkovića, „zahtijevali (su) da HSS u emigraciji stane na čelo

³⁵ Kljaić, Stipe, *Nikada Više Jugoslavija – Intelektualci i hrvatsko nacionalno pitanje (1929. – 1945.)*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017, 398.

³⁶ Axboe Nielsen, Christian, *Jugoslavija i politička ubojstva*, Profil, Zagreb, 2022, 16; Sopta, „Potpuna idejna i politička konfuzija i nesnalaženje HSS-a“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 24. rujna 2004, 18.

³⁷ Radica, Bogdan, *Hrvatska 1945.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1992, 211.

³⁸ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 353; Prpić, Jure, *Hrvati u Americi*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1997, 242-243.

³⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 243.

⁴⁰ Vladko Maček rođen je u mjestu Kupinec kraj Jastrebarskog 1879., a umro u Washingtonu, SAD, 1964. Nakon završene osnovne škole u Jastrebarskom i gimnazije u Zagrebu, 1903. postaje doktor prava. Najprije radi u sudskoj službi, a 1908. otvara odvjetnički ured u Sv. Ivanu Zelini, a potom 1921. u Zagrebu. Bio je blizak suradnik Stjepana Radića i potpredsjednik HSS-a (1919. – 1920.), od 1924. zastupnik u Narodnoj skupštini, a nakon Radićeve smrti 1928. postaje predsjednikom stranke. Za vrijeme njegova vodstva HSS postaje najjača oporbena stranka u Kraljevini Jugoslaviji te općehrvatski nacionalni pokret koji najveći politički uspjeh postiže 26. srpnja 1939. kada s predsjednikom jugoslavenske vlade D. Cvetkovićem sklapa sporazum na temelju kojeg je uspostavljena Banovina Hrvatska. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata politički je bio neaktivan, opredijelivši se za tzv. politiku čekanja, vjerujući u pobjedu Saveznika. Nakon rata odlazi u iseljeništvo gdje nastavlja s političkim djelovanjem, i dalje zastupajući ideju da se Jugoslavija uredi prema sporazumu iz 1939. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 700.)

⁴¹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 243.

Hrvatskog političkog pokreta“.⁴² Argumentirali su to tvrdnjom da je HSS na zadnjim parlamentarnim izborima u Hrvatskoj, održanim 1938. godine, dobio najviše glasova te su, pozivajući se na načelo legaliteta, držali da HSS ima legitimitet predstavljati interese hrvatskoga naroda u slobodnom demokratskom svijetu.⁴³ Taj politički stav HSS-a i uporno odbijanje stvaranja zajedničkog političkog tijela koje bi zastupalo i borilo se za interese Hrvata u svijetu zadržali su se do 1990. godine kada je uspostavljena demokratska i neovisna Republika Hrvatska.

Važno je istaknuti da su se na spomenutom skupu u Clevelandu liderima HSS-a i mišljenju da je njihova stranka jedina organizacija u iseljeništvu koja ima pravo predstavljati i zastupati interese hrvatskoga naroda, odnosno govoriti u slobodnom zapadnom svijetu u ime potlačenih Hrvata u domovini, suprotstavili istaknuti pojedinci kao što su Rudolf Erić⁴⁴, svećenici Mijo M. Domladovac⁴⁵ i Ivan Stipanović⁴⁶ te neki franjevci iz Chicaga, koji su i sami bili delegati na skupu.⁴⁷ Na njemu jedinstveno hrvatsko predstavničko tijelo nije osnovano, no jednoglasno je usvojena rezolucija u kojoj se osuđuje komunistička vlast u Jugoslaviji i donosi odluka o nastavku borbe s ciljem uspostave demokratske i neovisne Hrvatske.⁴⁸ Međutim, zahvaljujući sastancima i raspravama u Clevelandu, osnovani su Ujedinjeni američki Hrvati⁴⁹, savez sljedećih organizacija: Hrvatskoga zbora, Hrvatske bratske zajednice, Hrvatske katoličke zajednice, Saveza američkih Hrvata, Hrvatskoga kola, Prosvjetnoga saveza, HSS-a, Pokreta

⁴² Čizmić, Ivan, Miletić, Ivan, Prpić, George J., *From the Adriatic to Lake Erie: a history of croatians in Greater Cleveland*. American Croatian Lodge Inc. Kardinal Stepinac, Ohio. Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb 2000, 325.

⁴³ Isto, 325.

⁴⁴ Rudolf Erić, hrvatski aktivist, rođen je u Osijeku 1905., a umro 1982. u Akronu, SAD. Najprije su mu se roditelji odselili u SAD, da bi im se on nakon završene osnovne i srednje škole pridružio. Radio je u obiteljskoj trgovini. Pristupio je Hrvatskoj bratskoj zajednici kao delegat na stranačkim konvencijama, zatim Hrvatskom kolu. Izlazi iz Hrvatskoga kola i 1933. osniva Hrvatski domobran, gdje je bio član časnog suda i podstarješina. Bio je osnivač predsjednik Hrvatskoga narodnog otpora za SAD. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 273.)

⁴⁵ Michael (Mijo) Domladovac, svećenik, rođen je 1887. u Lazini kraj Karlovca, umro 1956. u Akronu, SAD. Nakon započetog studija bogoslovije, zagrebački nadbiskup A. Bauer šalje ga 1910. u SAD na molbu biskupa iz Clevelanda. Studij završava na fakultetu St. Bernard u Rochesteru. Zaređen je 1911. Organizirao je humanitarne akcije za pomoć Hrvatima u domovini. Za Drugoga svjetskog rata bio je aktivan politički protivnik projugoslavenskog i prokomunističkog smjera koji su podržavali Zlatko Baloković i L. Adamić, te se protivio podržavanju narodnooslobodilačkog pokreta J. Broza Tita. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 945.)

⁴⁶ Ivan Stipanović, svećenik, rođen kraj Ogulina 1890., umro 1970. Osnovnu i srednju školu te bogosloviju završava u Zagrebu. Zaređen je 1912. Iste godine odlazi u Cleveland. Sudjelovao je u organizaciji Hrvatskoga kola i osnivanju Hrvatske katoličke zajednice. Predao je 1934. godine Memorandum američkih Hrvata predsjedniku F. D. Rooseveltu, papi Piju XI. i Ligi naroda u Švicarskoj. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 232-233.)

⁴⁷ Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 412.

⁴⁸ Isto, 325-326.

⁴⁹ Ili Ujedinjeni Hrvati Amerike i Kanade, naziv koji se koristi za istu organizaciju. (Vidi u: Jareb, Jere, Prilog povijesti hrvatskog iseljništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947. *Časopis, za suvremenu povijest*, 37 (1), <https://hrcak.srce.hr/839>, 58. (Posjećeno 16. kolovoza 2023.)

američkih Hrvata za demokratsku slobodnu Hrvatsku, Hrvatske žene i Saveza hrvatskih svećenika.⁵⁰

Glavni cilj programa Ujedinjenih američkih Hrvata (UAH) objavljen je 15. svibnja 1946. u listovima *Danica hrvatska* i *Hrvatski list*⁵¹ u obliku deklaracije u kojoj je bilo istaknuto da hrvatski narod ne pripada Balkanu, da je kroz višestoljetnu povijest povezan sa zapadnom civilizacijom i da će stoga biti „važnim faktorom u budućem razvitku europskog jugoistoka“.⁵²

Deklaracija je više od svega bila poziv svim Hrvatima u svijetu da nastave borbu protiv komunizma i Jugoslavije, da u toj borbi nastoje zaboraviti svoja stranačka nesuglasja te da ubuduće nastupaju jedinstveno i složno, osobito u javnim nastupima. Organizacija Ujedinjeni američki Hrvati pridonijela je velikoj aktivnosti Hrvata Sjeverne Amerike, što potvrđuje podatak da je 2. rujna 1946. godine u Chicagu održan Hrvatski Sabor.⁵³ Na njemu je prisustvovalo preko 2500 osoba od kojih je bilo 2112 predstavnika raznih hrvatskih društava i organizacija iz SAD-a i Kanade. Činjenica da je na njemu uz glavnog govornika dr. Vladka Mačeka bio i kardinal Samuel Stritch iz Chicaga⁵⁴ snažno je odjeknula među Hrvatima Sjeverne Amerike. Među ostalim u ime delegata poslano je otvoreno pismo zahvale predsjedniku SAD-a Harryju S. Trumanu za prihvaćanje velikog broja Hrvata u SAD.⁵⁵ Premda je odaziv delegata na skup bio vrlo impresivan, na njemu nisu doneseni bitni zaključci koji bi unaprijedili borbu protiv Jugoslavije.⁵⁶

Prioritet političkog djelovanja i aktivnosti UAH-a sveo se na upoznavanje američke i svjetske javnosti s pravom Hrvata da sami i na demokratski način odlučuju o svojoj sudbini. Tako je 18. siječnja 1947. godine UAH objavio proglas u kojem u ime svih domoljubnih američkih Hrvata traži uspostavu slobodne i demokratske hrvatske države.⁵⁷ Organizacija je bila aktivna i u humanitarnom radu nakon što se doznalo da se u izbjegličkim logorima u Italiji i Austriji nalazi još 30 000 Hrvata. Zbog toga je američkim vlastima poslana molba da pomogne

⁵⁰ Prpić, *Hrvati u Americi*, 243; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 354.

⁵¹ *Hrvatski list* i *Danicu hrvatsku* 1945. godine UAH kupuje od zadnjeg predsjednika Hrvatskoga kola Ivana Krešića. *Danica Hrvatska* preimenovana je u *Danicu*, koja je izlazila kao tjednik i djelovala kao poluslužbeno glasilo organizacije. (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 355.); Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 412.

⁵² Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 354.

⁵³ Jareb, Prilog povijesti hrvatskog iseljništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947. *Časopis, za suvremenu povijest*, 37 (1), <https://hrcak.srce.hr/839>, 64. (Posjećeno 16. kolovoza 2023.)

⁵⁴ Prpić, *Hrvati u Americi*, 243.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Jareb, Prilog povijesti hrvatskog iseljništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947. *Časopis, za suvremenu povijest*, 37 (1), <https://hrcak.srce.hr/839>, 64. (Posjećeno 16. kolovoza 2023.); Sopta, „Potpuna idejna i politička konfuzija i nesnalaženje HSS-a“, 18.

⁵⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 355.

pri zbrinjavanju izbjeglica.⁵⁸ Također, vodstvo organizacije uputilo je javni apel Hrvatima u Americi da skupe 100 000 dolara za pomoć izbjeglicama.⁵⁹

Početak 1949. godine u Ujedinjenim američkim Hrvatima izbija sukob zbog kojeg HSS izlazi iz organizacije. Maček je prekid suradnje između HSS-a i UAH-a pripisao utjecaju ustaške ideologije nekih emigranata i emigrantskih organizacija.⁶⁰ Mačekov zamjenik Juraj Krnjević također je bio protiv sporazuma i bilo kakve suradnje s franjevcima iz Chicaga, za koje su smatrali da su bliski ustašama.⁶¹ Nakon Mačekove smrti 1965. godine novi predsjednik HSS-a Krnjević posjećuje franjevački samostan i tiskaru lista *Danica*, što potvrđuje da je sukob između HSS-a i UAH-a oslabio.⁶²

Ujedinjeni američki Hrvati bili su glavni organizator Drugog Sabora, održanog 27. veljače 1949. godine u Chicagu. Na njemu je potvrđena rezolucija s Prvog Sabora u kojoj se kao glavni cilj ističe borba protiv komunizma i uspostava slobodne i demokratske Republike Hrvatske, a kao znak zahvalnosti za novi i bolji život koji je Amerika pružila Hrvatima prihvaćen je prijedlog delegata da se 1949. godine proslavi „100 – godina od dolaska Hrvata u Ameriku“.⁶³

Ujedinjeni američki Hrvati objavili su 1958. godine prvi broj *Hrvatske revije* na engleskom jeziku. Izdavali su i *Bulletin of the United American Croatians*. Ogranak „Dr. Ante Starčević“ obilježio je potkraj 1960. godine komemoracijom u Clevelandu petnaestu godišnjicu pokolja hrvatske vojske na blajburškom polju. Hrvatski svećenik iz Toronta, velečasni dr. Dragutin Kamber, predložio je tada da se počne prikupljati građa o blajburškoj tragediji i u tu svrhu pronađu živi svjedoci pokolja koji će pomoći svojim iskazima. Tako je 1970. godine u Philadelphiji objavljena knjiga *Operation Slaughterhouse: Eyewitness Accounts of Postwar Massacres in Yugoslavia*, koju su uredili John Prcela i Stanko Guldescu; drugo izdanje izašlo je 1995. godine, a u prijevodu na hrvatski jezik knjiga je objavljena 2001. godine pod naslovom *Hrvatski holokaust: Dokumenti i svjedočanstva o poratnim pokoljima u Jugoslaviji* (ur. John Ivan Prcela i Dražen Živić).⁶⁴

Na skupu predstavnika ograna iz SAD-a i Kanade 1961. godine u Chicagu provedena je reorganizacija rada UAH-a. Prema donesenom statutu i novim pravilima Ujedinjeni američki Hrvati postali su humanitarna i kulturna organizacija sa svrhom povezivanja američkih Hrvata

⁵⁸ Isto.

⁵⁹ Isto; „Hrvatski kalendar 1948.“ /Croatian Almanac/, Chicago, 1948, 42-44.

⁶⁰ Tepeš, *Hrvatska politička emigracija – HSS*, 92.

⁶¹ Isto, 95.

⁶² Isto, 96.

⁶³ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 355; Prpić, Jure, *Hrvati u Americi*, 243.

⁶⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 356-357.

i upoznavanja svijeta s namjerama hrvatskoga naroda, aktivnog pomaganja borbi Hrvata za uspostavu vlastite države na cjelokupnom etničkom i povijesnom teritoriju Hrvata, njegovanja hrvatske kulture i pomaganja izbjeglicama iz Hrvatske.⁶⁵ Članom UAH-a mogla su postati društva, organizacije, klubovi i pojedinci. U članstvo organizacije nisu mogli ući oni koji su podupirali komunizam ili bilo koji drugi totalitarizam ili ga zagovarali, kao ni oni koji su se ogriješili o kazneni zakon SAD-a.⁶⁶

Tijela Ujedinjenih američkih Hrvata činili su Narodno predstavništvo i Glavni odbor na čelu kojega je bio predsjednik s tri potpredsjednika i tajnikom. Jedan od predsjednika bio je i Miro Gal⁶⁷, koji će poslije biti vrlo aktivan u Hrvatskom narodnom vijeću. Ujedinjeni američki Hrvati djelovali su putem svojih ogranaka, koji su se prema statutu organizacije osnivali diljem Amerike, gdje god je bilo Hrvata. Rad ogranaka razvijao se u političkom, kulturnom i karitativnom smjeru.⁶⁸

Može se zaključiti da je upravo aktivnost članova UAH-a i njihov politički angažman na području Sjeverne Amerike nakon Drugoga svjetskog rata prethodili novim idejama i političkim pokušajima povezivanja Hrvata u iseljeništvu.

3. HRVATSEK POLITIČKE EMIGRANTSKE ORGANIZACIJE I OSNIVANJE HRVATSKOG NARODNOG VIJEĆA

3.1. Hrvatska seljačka stranka

Od 1904. godine kada je osnovan pa sve do početka Drugoga svjetskog rata HSS je uspio osnovati u iseljeništvu mnogobrojne ogranke na sjevernoameričkom i južnoameričkom kontinentu i u Europi. Stranka je bila osobito dobro organizirana u Belgiji⁶⁹ i u Velikoj Britaniji, gdje su živjeli njezini lideri ban Ivan Šubašić i Juraj Krnjević. Ugled i politički utjecaj koji je HSS imao kao najbrojnija politička stranka među hrvatskim iseljenicima bit će poljuljani

⁶⁵ Isto, 355.

⁶⁶ Isto, 358.

⁶⁷ Miro Gal (Gall), atletičar i javni radnik (Zagreb, 1921. – New York, 1985.). Studij ekonomije u Zagrebu prekida radi vojne službe. Završava 1942. Vojnu akademiju za pričuvne časnike. Nakon sloma NDH odlazi u Belgiju, potom u Pariz gdje završava ekonomiju i nastupa 1947. kao reprezentativac Francuske u troskoku. Od 1958. živi u New Yorku radeći kao poduzetnik i hrvatski politički aktivist. Bio je dugogodišnji predsjednik Ujedinjenih američkih Hrvata, utemeljitelj i predsjednik Hrvatskog radija Glas slobodne Hrvatske. Bio je dopredsjednik Središnjeg odbora I. HNV-a osnovanog 1962. u New Yorku, rizničar 1974. i sabornik 1975. II. HNV-a. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 305.)

⁶⁸ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 359.

⁶⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 327; Tepeš, Ivan, „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“, 180.

završetkom Drugoga svjetskog rata kada u vodstvu izbija velika politička kriza. U stranačkom glasilu *Hrvatski glas* sve do srpnja 1945. godine vodstvo stranke afirmativno piše o herojskoj borbi Titovih partizana protiv fašističke Njemačke i Italije. Josipa Broza Tita prikazuje se kao velikog državnika što se vidi „iz svakog njegovog govora koji smo mogli pročitati“.⁷⁰

Vijesti o zločinima koje su na blajburškom polju počinili Titovi partizani te odlazak dr. Vladka Mačeka s obitelji iz domovine utjecali su na to da *Hrvatski glas* promijeni način pisanja o Titu i njegovim partizanima.

Ustaški general Ante Moškov došao je 4. svibnja 1945. navečer u kuću Vladka Mačeka obavijestiti ga o trenutačnoj političkoj situaciji u Zagrebu i državi. Naime, vlada NDH donijela je odluku o povlačenju jer su ih Nijemci ostavili gotovo bez streljiva. Moškov je Mačeku predložio da s obitelji odmah napusti Hrvatsku zbog objektivne mogućnosti da ga komunisti, padne li im u ruke, likvidiraju. Uz to, general Moškov je prema Mačekovu svjedočenju rekao „(...) kako je sada spas Hrvatske i hrvatskog naroda samo u mojim rukama, i zato je moja dužnost da sačuvam svoj život“.⁷¹

U strahu od komunističke odmazde Maček s obitelji i bliskim suradnikom Brankom Pešeljom uz pomoć ustaških vlasti, koje su mu dale 1000 zlatnika, u dva automobila i s dva vozača, pripadnika domobranskih postrojbi, napušta domovinu.⁷² S „dobivenim američkim dokumentima i na njihov nagovor“,⁷³ putujući ratom razrušenom Europom, Maček napokon 30. svibnja 1945. godine stiže u Pariz. Ubrzo nakon dolaska u francusku prijestolnicu koristi svaku prigodu za susrete s diplomatskim predstavnicima i stranim novinarima kako bi ih obavijestio o situaciji u Jugoslaviji. Tako je održavanje Potsdamske konferencije od 17. srpnja do 2. kolovoza 1945. u Parizu iskoristio za intervju Cyrusu L. Sulzbergeru, glavnom uredniku svjetski poznatoga *The New York Timesa*.⁷⁴ Taj intervju, objavljen u srpnju 1945. godine, izazvao je veliko zanimanje američke javnosti jer je Maček u njemu oštro osudio komunistički poredak u Jugoslaviji i njezinoga lidera Tita. Na novinarsko pitanje zašto je napustio domovinu, odgovorio je: „Hrvatska seljačka stranka se smatra za neprijatelja broj jedan u Hrvatskoj. Mene bi po svoj prilici partizani uhapsili da nisam naglo napustio zemlju. Tijekom četiri godine, dok sam bio interniran pod Nijemcima, vidio sam kako su partizani spuštali jedan željezni zastor

⁷⁰ *Hrvatski glas*, 3. srpnja 1945., br. 27, 4; Tepeš, „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“, 180.

⁷¹ Maček, *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, 2003, 257.

⁷² Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak I, 131; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 362; Sopta, „Potpuna idejna i politička konfuzija i nesnalazjenje HSS-a“, 18.

⁷³ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak I, 132.

⁷⁴ Radelić, *HSS 1941 – 1950.*, Institut za povijest, Zagreb, 1996, 47; Perić, *Vladko Maček. Politički portret*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003, 276.

iznad Jugoslavije tako da nitko ne bi znao što se iza njega dešava.“⁷⁵ Uz kritiku Tita i druge Jugoslavije, u intervjuu se kritički osvrnuo na ponašanje svojih stranačkih kolega riječima: „Ja nikako točno ne mogu razumjeti zašto su dr. Ivan Šubašić i dr. Juraj Šutej ušli u vladu Tita. Sigurno su oni imali izvjesne garancije o demokraciji.“⁷⁶ Iako su odnosi i suradnja nekad bliskih suradnika, dr. Vladka Mačeka i dr. Ivana Šubašića, nakon intervjuja prekinuti, i dalje ih je povezivala politička naivnost i uvjerenje da će im u njihovim političkim planovima zapadni saveznici, ponajprije Amerikanci i Britanci, više pomoći. Na novinarsko pitanje kakvi su mu planovi i kako gleda na Titovu Jugoslaviju, Maček odgovara da je morao otići jer se bojao za svoj život, a da mu se na Zapadu pruža mogućnost slobodnijeg političkog djelovanja. Namjera mu je vratiti se u Hrvatsku pod uvjetom da mu komunističke vlasti dopuste povratak, ali tek nakon što bolje upozna političke prilike na Zapadu.⁷⁷ O svojim budućim političkim aktivnostima i mišljenju o komunističkoj Jugoslaviji kaže da se „osjeća lojalnim podanikom kralja Petra te da za sada želi oprezno nastupati prije no što razvije bilo kakav program akcije, a da narod treba demokratskim putem odlučiti o budućem uređenju Jugoslavije“.⁷⁸

Za boravka u Parizu, a poslije i u Washingtonu, u razgovorima s diplomatskim predstavnicima različitih država svijeta Maček je dosljedan svojim političkim stajalištima, osobito u pogledu budućnosti Jugoslavije. To potvrđuje i njegov odgovor na pitanje kineskog veleposlanika 1945. godine u Parizu, kojega je zanimalo je li za jedinstvenu Jugoslaviju ili za samostalnu hrvatsku državu. Maček mu je rekao: „(...) oba naroda i obje države, kao međunarodni suvereni objekti, moraju učiniti sporazum o svom zajedničkom životu u jednoj široj zajednici, odstupajući svojevrijedno i jednako dio svog suvereniteta u korist te zajednice zvane Jugoslavija. To je bila moja politička linija u sprovođenju koje je sklopljen Sporazum od 1939. kao prvi korak rješenju hrvatsko-srpskih odnosa. Ako Srbi neće pravedan sporazum, nego žele Jugoslaviju, u kojoj će oni, u jednoj ili drugoj formi, vršiti svoju hegemoniju, onda nisam za Jugoslaviju. No, u tom slučaju, kad se ona raspadne, a mora se raspasti, jer počiva na sili, neće biti krivi Hrvati nego Srbi, pa prema tome neće Hrvati biti dužni plaćati račun njezine likvidacije (...).“⁷⁹

⁷⁵ Radelić, *HSS 1941 – 1950*, 47; „Konvencija HRSS! Hrvatski Sabor u Chicagu“, *Hrvatski glas*, Winnipeg, 11. 6. 1946.

⁷⁶ Radelić, *HSS 1941 – 1950.*, 48.

⁷⁷ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 220.

⁷⁸ Tepeš, „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“, 180.

⁷⁹ Perić, *Vladko Maček. Politički portret*, 274; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 362; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 221-222.

Za Vladka Mačeka, političkog emigranta, svi ti susreti s predstavnicima velesila, osim što su mu bili velika čast, nisu donijeli znatniji politički utjecaj premda ih je upoznao s novonastalim političkim prilikama u Titovoj Jugoslaviji. Važno je spomenuti da je još 1946. Maček predlagao srpskim političkim emigrantima zajedničke nastupe, no oni su to odbili.⁸⁰ Nakon Pariza Maček se s obitelji 1947. godine seli u Washington gdje se uključuje u osnivanje Međunarodne seljačke unije⁸¹, koje će biti potpredsjednik sve do smrti.⁸²

Kontakti s predstavnicima međunarodnih organizacija, diplomatskim predstavnicima i novinarima te pisanje memoara nisu Mačeku ostavljali dovoljno vremena za aktivniji rad s članovima HSS-a u stranačkim ograncima diljem svijeta,⁸³ a i politika koju su u to vrijeme vodili Ivan Šubašić i Vladko Maček izazvala je veliku zbunjenost među stranačkim članstvom.⁸⁴

Hrvatska seljačka stranka, najmasovnija i politički najutjecajnije organizacija u hrvatskom iseljeništvu, za Mačekova je života podupirala političku ideju Hrvatske u jugoslavenskom okviru.⁸⁵ Članovi su bili sve nezadovoljniji načinom na koji se stranka vodi i potreba za ozbiljnim promjenama bila je očita i samome Mačeku. Suočen sa zahtjevima članstva da se u vođenje stranke uvedu radikalne promjene, odlučio je 1962. godine rad s članstvom prepustiti tajniku stranke dr. Jurju Krnjeviću,⁸⁶ koji putuje po svijetu i obilazi

⁸⁰ „I Maček i srpski političari u emigraciji bili su svjesni da je za uspostavu građanske Jugoslavije nužno ponovno postizanje sporazuma o načelima konstituiranja države s rušenjem komunističkog režima. Sklapanje takvog sporazuma tražili su od njih i saveznici. Branko Pešelj navodi da je nakon razgovora s nizom srpskih političara, uključujući i kralja, on sam početkom 1946. izradio po Mačkovim uputama pismeni nacrt hrvatskih zahtjeva za sporazum sa Srbima u budućoj zajednici. Kako je Maček tada smatrao da je najbolje nastaviti tamo gdje se prestalo u travnju 1941., 'nacrt (je) uzimao kao osnovu organizacije Zajednice, kako je ona započeta Sporazumom 1939.' (Boban, Branka, „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 39 (1), 2007, 252-253.)

⁸¹ „Dne 4. srpnja 1947. osnovana je u Washingtonu međunarodna seljačka unija (MSU). Kod samog osnutka sudjelovali su osobno dr. Dimitrov, Nagy i nekoliko predstavnika Rumunjske seljačke stranke (koji još nisu bili složni koga će imenovati svojim predstavnikom). Milan Gavrilović i ja prijavili smo svoj pristup prije osnutka pismenim putem. Kako sam držao da ću u Washingtonu imati više prilike za političko djelovanje povezano sa MSU (...) 30. kolovoza preselili smo se u Washington D.C. Naravno da sam odmah stupio u vezu s članovima Seljačke internacionale Dimitrovom i Nagyem, a kada je kratko vrijeme nakon mog dolaska stigao u Washington i Prvak seljačke stranke Stanislav Mikolajczyk, dali smo se na posao te smo nas četvorica sastavili program i pravilnik MSU.“ (Maček, *Memoari*, 274-275.)

⁸² Tepeš, „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“, 182.

⁸³ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 364.

⁸⁴ Sopta, „Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. – 1990. godine“, 97.

⁸⁵ Isto, 98; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 364.

⁸⁶ Juraj Krnjević rođen je u Ivanić-Gradu 1895. U Zagrebu je 1914. završio klasičnu gimnaziju, a 1919. doktorirao je pravo zaposlivši se u odvjetništvu. Iste godine pristupa Hrvatskoj pučkoj stranci i postaje najbližim suradnikom S. Radića. U Pašić-Radićevoj vladi „narodnoga sporazuma“ bio je ministar socijalne politike, od 1928. glavni tajnik HSS-a. Nakon uvođenja Šestosiječanjske diktature 1929. emigrirao je iz zemlje. Vodstvo stranke šalje ga u Ženevu gdje je kod Društva naroda nastojao ishoditi međunarodnu političku potporu u rješavanju hrvatskoga pitanja. Nakon uspostave Banovine Hrvatske 1939. vratio se u domovinu, gdje je bio glavni tajnik HSS-a i imenovan senatorom. Nakon Travanjskoga rata 1941. ponovno je emigrirao te bio ministar i potpredsjednik

stranačke ogranke kako bi članove stranke upoznao s novim političkim smjernicama organizacije.

Da bi unio svježinu u rad stranke i upoznao članove s novim političkim smjernicama, dr. Juraj Krnjević putuje po svijetu i obilazi stranačke ogranke.⁸⁷

Vladko Maček umire 1964. godine i na mjesto predsjednika stranke dolazi dr. Juraj Krnjević, koji odmah nakon preuzimanja vodstva uvodi korjenite promjene. Da bi obnovio i stvorio bliskije odnose s članovima stranke, pred kraj Mačekova života zapostavljene, putuje po zemljama u kojima djeluju ogranci HSS-a, a aktivan je osobito u promicanju i očuvanju hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta. Tako su ogranci stranke diljem svijeta u hrvatskim zajednicama organizirali druženja pod nazivom „Tradicionalni hrvatski dani“, koja su posebno privukla mlade, pripadnike druge generacije iseljenika. Kao lider stranke dr. Krnjević u svakom broju *Hrvatskoga glasa* piše uvodnike u kojima, uz komentare političkih i društvenih događaja u Jugoslaviji, komentira političke događaje u svijetu te članstvu daje smjernice za rad na terenu.

Prema smjernicama koje je dr. Krnjević redovito slao članstvu ogranci HSS-a uspjeli su uspostaviti dobre odnose s lokalnim i državnim vlastima u zemljama u kojima su djelovali. Uz to, vodstvo stranke šalje na adrese vlada proglase i memorandume na različitim jezicima svijeta u kojima se govori o položaju hrvatskoga naroda u domovini i njegovoj borbi i pravu na slobodu i neovisnost.

Za razliku od svoga prethodnika dr. Vladka Mačeka, u pogledu odnosa prema Jugoslaviji dr. Krnjević zastupao je stajalište da je „HSS kao jedini demokratski i od naroda izabran predstavnik hrvatskog naroda, beskompromisno za uspostavu samostalne i demokratske hrvatske države“.⁸⁸

izbjegličke vlade Kraljevine Jugoslavije. Zajedno s Vladkom Mačekom organizirao je ogranke HSS-a po svijetu. Nakon Mačekove smrti izabran je za predsjednika HSS-a i na tom je položaju ostao do kraja života. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 649.); Tepeš, „Vladko Maček ili Juraj Krnjević? Percepcija dvojice čelnika HSS-a u političkoj emigraciji od 1945. – 1964“, u *Povijest hrvatske političke emigracije u 20 stoljeću*, 230; Palaić, *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. – 2011*, 71-73; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 225-226; „Nigdje ne kaže dr. Maček, da nam je između ostalog cilj Hrvatska država.“ Dok je dr. Krnjević u jednom prosrpskom društvu javno rekao: „Hrvati neće Jugoslavije: državna zajednica između Hrvata i Srba je nemoguća, tražimo svoju samostalnu hrvatsku državu, koja će se uklopiti među ostale države slobodne Evrope“, pisalo je u članku pod naslovom „Maček – Krnjević“, objavljenom u časopisu *Danica*, Chicago, 14. veljače 1962.

⁸⁷ Sopta, „Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. – 1990. godine“, 98.

⁸⁸ Babić, „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“, u: *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Šakić, Vlado; Jurčević, Josip; Sopta, Marin, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998, 260; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 225-226; „Tek smrću dra. Mačeka počelo je nešto življe gibanje u stranci, te je ova pod drom. Jurjem Krnjevićem otvoreno stala na državotvorno stanovište, ali se nije odrekla svog totalitarističkog duha, koji se očituje u stavovima 'pokreta', koji su bili suvremeni tridesetih godina, kad se Evropom proširio fašistički val kao reakcija na marksističku anarhiju u Italiji, Njemačkoj,

Kao i u slučaju mnogih drugih političkih pokreta i stranaka u hrvatskoj političkoj emigraciji, u veljači 1979. godine u vrhu HSS-a došlo je do unutarstranačkog sukoba i nastanka dviju frakcija.⁸⁹ Većina članstva i dalje je podržavala dr. Krnjevića, a druga frakcija bila je uz predsjednika HSS-a za Kanadu dr. Mladena Zorkina.⁹⁰ Višegodišnji sukob negativno je utjecao na članstvo. Počelo se osipati, a to je izravno dovelo do smanjenja prihoda od članarina i nanesena šteta stranku je gotovo uništila.⁹¹

Da bi se unutarstranački sukob prekinuo, na inicijativu HSS-a iz Australije sazvan je 24. i 25. svibnja 1980. godine u Londonu stranački kongres na kojem je izabran Središnji odbor stranke, a za predsjednika jednoglasno je izabran dr. Juraj Krnjević.⁹²

Dr. Juraj Krnjević umire 9. siječnja 1988. godine u Londonu, gdje je i pokopan.⁹³ Na mjesto predsjednika stranke dolazi dr. Josip Torbar.⁹⁴

Iduće godine, od 17. do 19. studenoga, u kanadskom gradu Calgaryju održan je svjetski sastanak HSS-a na kojem je glavna tema bila „HSS – pogled u budućnost“. Uz trideset stranačkih izaslanika iz SAD-a, Kanade i Australije bio je nazočan i gost iz domovine, dr. Dalibor Brozović. „Sa zadovoljstvom pozdravljam ovaj skup i bez obzira na kratkoću ovog susreta, on predstavlja susret najstarije i najmlađe hrvatske demokratske stranke“,⁹⁵ rekao je tada u pozdravnom govoru najpoznatiji jezikoslovac u domovini i dopredsjednik novoosnovane političke stranke u domovini, Hrvatske demokratske zajednice. Zbog dviju frakcija unutar HSS-

Španjolskoj, pa i djelomično u Francuskoj. Nakon trideset godina različitih diktatura izvana i iznutra, te pokreta protuhrvatskih i hrvatskih, hrvatski je javni život trebao demokratsku praksu, dok mu Hrvatska Seljačka Stranka pruža samo deklarativnu demokraciju, a totalitarističku praksu.“ (Korsky, Ivo, „Uredna izmjena generacija“, *Republika Hrvatska*. Poseban otisak iz časopisa, Buenos Aires, broj 19, 1972, 5.)

⁸⁹ Tepeš, *Hrvatska politička emigracija – HSS*, 400.

⁹⁰ Zorkin, Mladen Guinio (1903. – 2007.) dolazi iz ugledne dubrovačke obitelji. Studira pravo i postaje odvjetnik, kao i njegov otac. Obitelj Guinio bila je aktivno uključena u rad HSS-a u Dubrovniku. Kod njih je odsjedao Stjepan Radić kada bi obilazio dubrovački kraj po stranačkom poslu. Mladi odvjetnik dodaje svom obiteljskom imenu Guinio ime Zorkin, koje je izvedeno od imena njegove majke Zorke. Za vrijeme studija na Sveučilištu u Zagrebu, 1932. postaje član HSS-a. U vrijeme rata, 1943. odlazi u partizanski pokret gdje dobiva oficirski čin i biva ranjen. Dolaskom komunističke vlasti 1945. Zorkin bježi iz zemlje i odlazi u London. Ondje stupa u dodir s Krnjevićem i nastavlja rad u HSS-u. Zorkin je stekao veliko Krnjevićevo povjerenje i s njim održava bliske i prijateljske odnose. Njihovo prijateljstvo trajat će više od trideset godina, sve do vremena raskola u HSS-a u Kanadi. (Palaić, *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. – 2011.*, 44.)

⁹¹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 367.

⁹² Palaić, *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. – 2011.*, 144; Babić, „Djelovanje Hrvatske iseljeničke stranke u Australiji“, 263-264; Tepeš, „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“, 181.

⁹³ Palaić, *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. – 2011.*, 144.

⁹⁴ Josip Torbar emigrirao je 1947. u Južnu Ameriku. Poslije se seli u Kanadu, pa u SAD, gdje je radio kao voditelj međunarodnog turizma za poznatu američku agenciju. Zbog posla se seli u Italiju, pa u Australiju, a 1967. postao je savjetnikom za turizam UN-a u New Yorku. Ponovno se vraća u Italiju gdje je od 1970. – 1993. imao turističku agenciju. Godine 1991. na obnoviteljskoj skupštini domovinskog HSS-a formalno je prenio sve kompetencije Središnjeg odbora HSS-a u emigraciji na domovinski HSS, čime je osiguran kontinuitet stranke od osnutka do danas. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 999.)

⁹⁵ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 229, 271; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 368; Babić, „Djelovanje Hrvatske iseljeničke stranke u Australiji“, 260.

a, Krnjevićeve i Zorkinine struje, stvoren je prevelik jaz u stranci, pa sastanak u Calgaryju i pokušaj postizanja jedinstva u stranci nije uspio. Ipak, dolazak dr. Brozovića na skup bio je bitan jer je tom prigodom upoznao delegate HSS-a iz SAD-a, Kanade i Australije. Tada je donesena i odluka da će istaknuti članovi stranke, poput Ante Belje iz Kanade, Antuna Babića iz Australije i drugih, otvoreno pomagati i podržavati HDZ u iseljeništvu. Dio članova HSS-a koji nije podupirao dr. Franju Tuđmana i njegov HDZ odlučio je nastaviti stranački djelovati u iseljeništvu i domovini, a to je rezultiralo obnavljanjem domovinskog HSS-a 20. studenoga 1989. godine u Zagrebu. Za predsjednika HSS-a izabran je Nikola Novaković, za potpredsjednike Ivan Zvonimir Čičak i Tomislav Jugović, a za glavnog tajnika Neda Prpić.⁹⁶ Nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj i formiranja Sabora, istaknuti članovi HSS-a u iseljeništvu nastavljaju svoju političku aktivnost i u domovini. Tako su Ante Beljo, kao član HDZ-a, i Josip Torbar, predsjednik HSS-a, postali zastupnici u Hrvatskome saboru. Iz Australije se vratio Antun Babić, koji postaje pomoćnik ministra za iseljeništvo i generalni konzul Republike Hrvatske u Melbourneu, a Tihomil Rađa nakon povratka iz Švicarske, kao izvrstan ekonomski analitičar, piše kolumne u hrvatskom tisku na gospodarske i političke teme, kao i književne kritike.⁹⁷

3.2. Hrvatska republikanska stranka

Svjestan činjenice da su vlada NDH, njezina vojska i svi drugi koji su podupirali NDH doživjeli potpun poraz od Titovih partizana, Ivan Oršanić⁹⁸ uspijeva u ratnom zbjegu s obitelji doći do Italije, gdje i dalje u ilegali i strahu za vlastiti život ne odustaje od političke aktivnosti, živeći u nadi da će se jednom vratiti u domovinu i osloboditi je od komunizma.

⁹⁶ Palaić, *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. – 2011.*, 116; Tepeš, „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljeništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“, 179.

⁹⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 369.

⁹⁸ Ivan Oršanić rođen je u Županji 2. srpnja 1904. a umro u Buenos Aresu 17. studenog 1963. Gimnaziju završava u rodnome gradu, a studij matematike u Zagrebu. Još za vrijeme studija uključuje se u rad hrvatskoga katoličkog pokreta, sudjeluje u radu Hrvatskoga orlovskog saveza, a nakon 1929. kad mu je zabranjen rad postaje aktivan u Velikom križarskom bratstvu. Pred rat radio je kao profesor u Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Bio je urednik *Hrvatske smotre* i suradnik isusovačkog časopisa *Život*. Kao vrlo aktivan član ustaške skupine koju je predvodio Mile Budak, uhićen je 1940. i završava u Lepoglavi, zatim u logoru Krušćica, gdje dočekuje rat. U NDH je bio na visokim ustaškim dužnostima. Imenovan je upravnim zapovjednikom Ustaške mladeži, zatim je član Hrvatskoga državnog sabora te državni tajnik za promidžbu u Ministarstvu udružbe. Bio je jedan od najpovjerljivijih Pavelićevih suradnika. Pred kraj rata dobio je zadatak organizacije građanstva u povlačenju prema Njemačkoj. Zagreb napušta 6. svibnja 1945. te uspijeva emigrirati u Argentinu, gdje nastavlja s političkim radom. Razilazi se s Pavelićem i sa svojim pristašama osniva Hrvatsku republikansku stranku, te pokreće časopis *Republika Hrvatska*. (Više u: *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941. – 1945.*, Minerva, Zagreb, 1997, 302-303); Oršanić, Ivan, *Oslobođenje i sloboda*, priredio Ivo Korsky, Ateneo Republicano Croata, Buenos Aires, 1973, 243; Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak I, 192-193.

Nakon teških iskustava u izbjegličkom logoru, dolaskom u Buenos Aires trebao se kao i drugi ratni izbjeglice priviknuti na nove uvjete života – nov jezik, kulturu, običaje, a prije svega boriti se za goli život. U takvim (ne)prilikama, svjestan novih okolnosti koje traže nov oblik političke aktivnosti, Oršanić ne odustaje od svojih ideala i nastavlja političku aktivnost.

Oršanić je još 1945. pokušavao osnovati stranku koja će okupljati Hrvate povezane zajedničkim političkim ciljem, jer kako je sam govorio: “Potrebno je stvoriti jednu solidnu demokratsko-republikansku stranku sa čvrstim programom o slobodi Hrvata i Hrvatske“, ističući kako nije nužno da stranka odmah djeluje, ali važno je da svi znaju da je osnovana i da postoji.⁹⁹

Nakon dugotrajnih priprema i razgovora s Matom Nikšićem, ing. Karlom Kostelcem, Ivanom Rojnicom, profesorom Dušanom Žankom, svojim mlađim bratom Antom i omanjim brojem suradnika konačno je 1951. godine u Buenos Airesu, tada središtu hrvatske političke emigracije, osnovana Hrvatska republikanska stranka (HRS),¹⁰⁰ prva politička stranka osnovana u iseljeništvu nakon propasti NDH.¹⁰¹

Osnivači HRS-a pokrenuli su službeno glasilo stranke *Republika Hrvatska*, koje se u početku, zbog prilika koje su vladale u hrvatskoj zajednici, čitalo potajice.¹⁰² Program HRS-a objavljen je pod naslovom *Načela Hrvatske republikanske stranke*, a u njemu su neke od glavnih točaka sljedeće:

1. „Pravo na vlastitu državu i vlastite granice
2. Stav prema Jugoslaviji i odbijanje bilo kakve Jugoslavije
3. Smisao države
4. Parlamentarni sustav i važnost Sabora i dr.“¹⁰³

Politička razmišljanja i stajališta Ivana Oršanića (analiza stanja u domovini i iseljeništvu, međunarodni odnosi i buduće uređenje hrvatske države) objavljeni su u dvije knjige tiskane nakon njegove smrti. *Oslobođenje i sloboda*, poznata i kao *Plava knjiga*, objavljena je 1973. godine u Buenos Airesu, a *Vizija slobode* tiskana je 1979., deset godina nakon autorove smrti.¹⁰⁴

⁹⁹ Oršanić, *Oslobođenje i sloboda*, 243; Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak I, 192-193.

¹⁰⁰ Zanki, „The construction of a political community: Croatian political emigrants after 1945 as performative actors“, 4; Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak I, 202; Sopta, „Borba za goli život, ogorčenost i mržnja prema komunistima“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 6. listopada 2004, 18.

¹⁰¹ Katalinić, „Hrvatska republikanska stranka“. Poseban otisak iz časopisa *Republika Hrvatska*, god. XXIII, broj 95, Buenos Aires, rujan 1973, 8; Trošelj Miočević, „Hrvatska politička emigracija nakon Drugog svjetskog rata“, u: *Društveno povijesni kontekst političkog djelovanja u iseljeništvu: organizacije, stranke, pokreti*, ur. Perić Kaselj, Marina, Institut za migracije i narodnosti, 37.

¹⁰² Katalinić, „Hrvatska republikanska stranka“, 8.

¹⁰³ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak I, 208-210.

¹⁰⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 380; Oršanić, Ivan, *Vizija slobode*, prir. Kazimir Katalinić, Ateneo Republicano Croata, Buenos Aires, 1979, 5.

Kako bi što bolje politički educirali svoje članove i simpatizere braća Oršanić pokreću tromjesečnik *Republika Hrvatska*.¹⁰⁵ U mnogobrojnim člancima i esejima propagirali su ideje i program novoosnovane stranke. Mnogi tada objavljeni tekstovi profesora Ivana Oršanića, lucidnog političkog mislioca, filozofa, uvjerenog demokrata, uvijek su aktualni, u svako vrijeme, a osobito kada se “pod krinkom kojekakvih tobože naprednih i benignih ideja – ponovno žele progurati kojekakve integracionističke ideje, koje u svojoj biti predstavljaju negaciju hrvatstva i uopće negaciju ljudske slobode“.¹⁰⁶ Bez obzira na to što su u svojim publikacijama objavljivali izvrsne analitičke tekstove i eseje o hrvatskoj povijesti, politici i društvenim prilikama koje su vladale u Jugoslaviji te međunarodnim odnosima u svijetu, republikanci nisu nikada uspjeli okupiti veliko članstvo, upravo suprotno, stranka je dugo brojila tek tridesetak osoba.¹⁰⁷ Glavni su razlozi za to činjenica da je stranka svojih prvih šest godina potrošila „na afirmiranje svoje osobnosti, na snažan ideološki rad“,¹⁰⁸ kao i to što su članovi u svojim nastupima uvijek citirali misli i ideje osnivača i ideologa stranke Ivana Oršanića. „Stoga su ih ostali emigranti često doživljavali kao neku vrstu propovjednika, pa se pojavila usporedba s Jehovinim svjedocima.“¹⁰⁹ Oršanić je u svojoj knjizi *Oslobođenje i sloboda*, koja se smatrala svojevrsnom Biblijom HRS-a, objavio članke na različite teme s ciljem političkog educiranja članova stranke, ali i velikog broja simpatizera, kojih je broj porastao posebno 60-ih i 80-ih godina 20. stoljeća.¹¹⁰

Za *Republiku Hrvatsku* pisali su i drugi članovi stranke kao što su dr. Ivo Korsky, koji nakon smrti Ivana Oršanića postaje predsjednikom stranke, te profesor Kazimir Katalinić, jedan od osnivača i tajnika stranke.¹¹¹ U časopisu su članke objavljivali i mnogobrojni istaknuti hrvatski politički emigranti i intelektualci koji nisu bili u stranci. Zahvaljujući kvalitetnim priložima postao je vrlo čitan i cijenjen među hrvatskom političkom emigracijom.

Osim časopisa *Republika Hrvatska* stranka je izdavala mjesečnik *Hrvatska budućnost*, koji se tiskao u Los Angelesu. Istaknuti članovi stranke braća Rudi i Srećko Tomić iz Toronta, Kanada, izdavali su *Hrvatski put*, koji nije bio službeno glasilo stranke, no podupirao je

¹⁰⁵ U *Republici Hrvatskoj* obrađivane su teme o hrvatskoj povijesti, geostrateškom položaju Hrvatske, o međunarodnim odnosima, odnosima Hrvatske sa susjedima, o pitanjima budućnosti Bosne i Hercegovine i potrebi aktivnog djelovanja u političkom radu stranaka u emigraciji. (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 379.)

¹⁰⁶ Dijanović, „25 misli i poruka prof. Ivana Oršanića“, Portal Hrvatskoga kulturnog vijeća, 19. listopada 2011. <http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanovi/9331-25-misli-i-poruka-prof-ivana-orania.html>. Posjećeno 23. veljače 2022; Trošelj Miočević, „Hrvatska politička emigracija nakon Drugog svjetskog rata“, 37.

¹⁰⁷ Katalinić, „Hrvatska republikanska stranka“, 9; Krašić, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 21.

¹⁰⁸ Katalinić, „Hrvatska republikanska stranka“, 8.

¹⁰⁹ Krašić, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 21.

¹¹⁰ Isto; Oršanić, *Oslobođenje i sloboda*, 243.

¹¹¹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 378.

program HRS-a.¹¹² Svakako treba spomenuti i njihove suradnike iz SAD-a Šimu Letinu, Rudolfa Arapovića te bračni par Božu i Malkicu Dugeč iz Njemačke.¹¹³

Do sloma Hrvatskoga proljeća članovi Hrvatske republikanske stranke svoja su stajališta i borbu za neovisnost Hrvatske uglavnom iskazivali pisanjem tekstova u službenim novinama i časopisima organizacije.

Slom Hrvatskoga proljeća, smjena reformski orijentiranih vodećih hrvatskih komunista dr. Savke Dabčević Kučar, Mike Tripala, Pere Pirker i drugih, uhićenje studentskih vođa Dražena Budiše, Ante Paradžika, Ivana Zvonimira Čička i drugih, zabrana tiskanja *Hrvatskoga tjednika*, zabrana djelovanja najznačajnije kulturne institucije Matice hrvatske i smjena njezinoga vodstva – Marka Veselice, Šime Đodana, Jozе Ivičević-Bakulić i Zvonimira Komarice¹¹⁴, kao i smjena velikog broja direktora najvažnijih hrvatskih poduzeća, izazvali su snažnu reakciju i protujugoslavensko raspoloženje u hrvatskoj političkoj emigraciji. Dva hrvatska politička emigranta, Marijan Buconjić¹¹⁵, član HRS-a i Ivan Jukić, član Hrvatskoga narodnog otpora (HNOt) iz New Yorka, prema Buconjićevim riječima, odlučili su se na akciju kojom su željeli skrenuti pozornost američke javnosti na hrvatsko pitanje.¹¹⁶ U rujnu 1975. godine, za vrijeme zasjedanja Opće skupštine Ujedinjenih naroda (UN), s balkona dvorane uz uzvike *Živjela Hrvatska!* i *Živjela slobodna Hrvatska!* bacali su letke na kojima je na engleskom jeziku bila opisana hrvatska problematika.¹¹⁷ Ta akcija dvojice hrvatskih političkih emigranata snažno je odjeknula u američkim medijima, o čemu su pisale i najutjecajnije dnevne novine *The New York Times*.¹¹⁸

Akcija dvojica Buconjić – Jukić imala je snažan medijski odjek i potaknula je još jednog člana HRS-a, Petra Ivčeca, na sličnu akciju. On je u vrijeme održavanja Olimpijskih igara u

¹¹² Intervju s bračnim parom Buconjić, Alojzijom i Marijanom, 20. travnja 2021. u Zagrebu.

¹¹³ Intervju s Božom Vukušićem, 15. lipnja 2022. u Zagrebu, u kojem na temelju dokumenata kojima raspolaže govori da su Božo i Malkica Dugeč bili suradnici jugoslavinskih obavještajnih službi.

¹¹⁴ Okružno javno tužilaštvo u Zagrebu podignulo je optužnicu (KT40/72) da su: „tokom 1970. i 1971. godine objedinjeni namjerom da nasilnim i drugim protuustavnim putem obore Ustavom utemeljeno samoupravno socijalističko i demokratsko uređenje SR Hrvatske i svrgnu legalno izabrana predstavnička tijela i organe vlasti radnog naroda u SR Hrvatskoj da izazovu nepovjerenje, razdor i mržnju među narodima SFRJ, te dovedu do nasilnog i protuustavnoga izdvajanja SR Hrvatske iz federacije naroda Jugoslavije (...).“ (Ivičević, *Iz novije hrvatske povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007, 377.)

¹¹⁵ Marijan Buconjić rođen je u Zagrebu 1948. Zajedno sa suprugom emigrira 1967. najprije u Francusku, a 1968. nastanjuju se u SAD-u gdje postaje članom Hrvatske republikanske stranke i predsjednikom njezinoga ogranka „Jure Francetić“. U Hrvatsku se vraća 1990. i zapošljava u Ministarstvu obrane RH, a kasnije postaje pomoćnik ministra za iseljenišтво. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljenišťva i manjina*, 143-144.)

¹¹⁶ Intervju s bračnim parom Buconjić, Alojzijom i Marijanom, 20. travnja 2021. u Zagrebu; Zečević, „Političko oraganiziranje iseljenih Hrvata od kraja 2. svjetskog rata do uspostave hrvatske samostalnosti“, Diplomski rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2013, 15.

¹¹⁷ Isto.

¹¹⁸ Isto.

Montrealu 1976. godine, za trajanja rukometne utakmice između Jugoslavije i Zapadne Njemačke, na teren utrčao sa zapaljenom jugoslavenskom zastavom.

Potaknuti tim dvjema akcijama i velikim publicitetom koji su izazvale, Marijan Buconjić, Jozo Brekalo i Vlado Dizdar, sva trojica članovi HRS-a, odlučuju se na još jednu akciju. U znak prosvjeda zbog održavanja međunarodne mirovne konferencije u Beogradu 1977. godine ulaze u jugoslavensku misiju pri UN-u s hrvatskom i američkom zastavom, uz zahtjev da se njihov tekst na engleskom jeziku, u kojem se govori o kršenju ljudskih prava i teškom položaju Hrvata u Jugoslaviji, objavi u američkim medijima.¹¹⁹ Tom prilikom dolazi do sukoba u kojem je ranjen stražar jugoslavenske misije, a kao posljedica toga čina Buconjić, Brekalo i Dizdar osuđeni su na višegodišnje zatvorske kazne.¹²⁰ Sve su te akcije imale isključivo propagandni karakter kako bi upozorile na težak položaj hrvatskoga naroda u Jugoslaviji.

Reakcije na akciju koju su izveli Buconjić, Brekalo i Dizdar bile su u hrvatskoj političkoj emigraciji različite. Neki su je ocijenili kao terorizam: „imamo terorizam onda kada pojedinac ili skupina pod prijetnjom upotrebe sile primorava pojedinca ili skupinu da čini ono što bez prijetnji ne bi činio“,¹²¹ ili „ako se slični slučajevi ponove, hrvatska oslobodilačka borba bit će u stranim krugovima povezana s terorizmom“.¹²² Jedan od najjementnijih hrvatskih političkih emigranata, pisac, novinar, diplomat, sveučilišni profesor Bogdan Radica komentirao je akciju ovim riječima: „Značajnije bi bilo da se odigrava u samoj Hrvatskoj. To nam govore i Amerikanci – Zbog čega se ne borite kod kuće, nego na Petoj Aveniji?, jer na kraju krajeva, i ovdje kazne nisu ni minimalne ni ograničene“; zato Radica misli da HNV takve akcije ne bi smio odobravati.¹²³

S druge strane, članica Sabora HNV-a Alojzija Buconjić¹²⁴, supruga Marijana Buconjića, koja nije znala da se akcija organizira, doznajući za nju dala je izjavu američkim

¹¹⁹ Glavni razlog za prosvjed hrvatskih emigranata bilo je upravo mjesto održavanja druge međunarodne Konferencije za europsku sigurnost i suradnju (KESS) u Beogradu, glavnom gradu Jugoslavije, države koja se ne pridržava glavnih postulata te međunarodne organizacije, a to su kontrola naoružanja, zaštita ljudskih prava, sloboda govora i slično.

¹²⁰ Intervju s Marijanom Buconjićem, 20. travnja 2021. u Zagrebu; „Komentator Bob Peterson u TV-emisiji na kanalu 5 News dao je prikaz na temu tko su bili Hrvati te čitavu reportažu o Hrvatskoj od dolaska Hrvata do danas. Pritom je rekao: Hrvati su se od pradavnih vremena borili za ljudska prava, ali u tome nisu imali mnogo sreće.“ („Dvosatna opsada jugo-misije kod OUN u New Yorku“, *Nova Hrvatska*, broj 13 (175), god. XIX, 3. srpnja 1977, 7; „Hrvati u Ujedinjenim narodima“, *Danica*, Chicago, god. LIV, broj 28, 17. rujna 1975.)

¹²¹ Bačić, „Nekoliko riječi o hrvatskom terorizmu“, *Glasilo hrvatskog demokratskog saveza*, god. XXIV, broj 238/284, München, srpanj-kolovoz 1977, 3-4.

¹²² „Napadnuto predstavništvo Jugoslavije kod Ujedinjenih Naroda u New Yorku“, *Slobodna riječ*, god. XXI, broj 236, Buenos Aires, lipanj 1977, 1.

¹²³ Radica, „Na prekretnici – uoči izbora“, *Nova Hrvatska*, god. XIX, broj 13 (175), 3. srpnja 1977, 9.

¹²⁴ Alojzija Buconjić rođena je 2. siječnja 1949. u Cvetkoviću u općini Jastrebarsko. U emigraciju odlazi 1967., najprije u Francusku a od 1968. u SAD, gdje je postala majka troje djece. Hrvatskom republikanskom društvu

novinama: „Preko 30 godina traje teror nad Hrvatima u Jugoslaviji. Kušamo se boriti legalnim načinom. Slali smo memorandume svim vladama svijeta, ali uzalud. Mislim da je ovo jedini način. Svijet razumije samo ovaj jezik. Mi smo Hrvati protiv terorizma. Ali, zar je ovo terorizam?“¹²⁵

Govoreći na temu revolucije, osnivač HRS-a Ivan Oršanić među ostalim piše: „Revolucije imaju samo jedno opravdanje i potrebne su samo zbog jednog cilja, da dadu život zakonima slobode. Mimo toga revolucije su zločin.“¹²⁶

Slično je govorio i dr. Ivo Korsky, koji je u javnom nastupu u New Yorku 1975. godine, govoreći na temu „Borbom do slobode“, rekao: „U današnjim prilikama nemoguće je da se Hrvati i Hrvatice sastanu na razmjeni misli o položaju hrvatskog naroda, a da ne uskrsne pitanje hrvatske revolucije i opravdanosti takvog procesa. Svaki razgovor o hrvatskoj budućnosti koji ne bi taknuo tu temu, bi bio nepotpun i zato manje vrijedan.“¹²⁷

Nakon demokratskih izbora u Republici Hrvatskoj, konstituiranja Sabora i formiranja Vlade RH, vodstvo HRS-a na čelu s Kazimirom Katalinićem odlučuje središnjicu stranke iz Buenos Airesa preseliti u domovinu.¹²⁸

3.3. Hrvatski oslobodilački pokret

Nakon četiri godine trajanja Nezavisna Država Hrvatska doživjela je potpun slom i krah. U tim okolnostima državni vrh na čelu s poglavnikom Pavelićem donio je odluku da se pripadnici oružanih snaga NDH povuku prema jugoslavensko-austrijskoj granici i predaju savezničkim snagama, koje su se već nalazile na teritoriju Austrije.¹²⁹ U kolonama uz vojsku povlačio se i velik broj nenaoružanih civila, koji su u općem kaosu i strahu od osвете Titovih partizana nastojali što prije prijeći u Austriju. Vjerovali su da će dobiti pomoć i potporu Saveznika, računajući na njihove antikomunističke stavove, te se uz njihovu pomoć reorganizirati i vratiti u domovinu kako bi nastavili borbu protiv komunista. Nakon pregovora izaslanstva poraženih oružanih snaga NDH, predstavnika partizana i savezničkih snaga, vojska NDH bila je prisiljena bezuvjetno položiti oružje, a zatim su mnogi od njih protiv svoje volje

New York pristupa 1971., a 9. lipnja 1974. sudjeluje u osnivanju Hrvatskog ženskog društva „Vera Stipetić“ i biva izabrana za predsjednicu. Sudjelovala je kao kandidatkinja Hrvatske republikanske stranke na osnivačkom saboru HNV-a u Torontu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 143.)

¹²⁵ Katalinić, „Hrvatski terorizam“, *Republika Hrvatska*, Buenos Aires, god. XXVI, broj 111, listopad 1977, 24-25.

¹²⁶ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 382.

¹²⁷ Isto, 382.

¹²⁸ Intervju s Mariom Marcom Ostojićem, 11. svibnja 2022. u Zagrebu.

¹²⁹ Tolstoy, Nikolai, *The Minister and the Massacres*, Century Hutchinson, Melbourne, 1986, 131.

vraćeni u Jugoslaviju i prema Titovoj zapovijedi osuđeni na smrt.¹³⁰ Oni Hrvati koji su izbjegli smrt na blajburškom polju ili na marševima smrti¹³¹ završavali su u logorima za ratne zarobljenike u Austriji i Italiji.¹³² Hrvati koji su završili u talijanskim logorima za ratne izbjeglice imali su veliku pomoć svećenika Krunoslava Draganovića, koji je otvoreno govorio: „Imao sam moć izvaditi iz raznih talijanskih logora ljude, za koje sam imao vizu, da mogu emigrirati u izvjesne zemlje. Tom sam se ovlasti obilato i služio. Izvadio sam stotine, točnije tisuće, ljudi iz logora i omogućio im emigraciju.“¹³³

Za posebno snažnu zaštitu hrvatskih izbjeglica brinuo se Zavod svetog Jeronima u Rimu, „na čitavom globusu jedina slobodna ustanova za zaštitu hrvatskog naroda“.¹³⁴ U srpnju 1945. godine osnovana je u sklopu Zavoda dobrotvorna crkvena udruga Hrvatska bratovština svetog Jeronima,¹³⁵ koje je glavni cilj bilo spašavanje hrvatskih izbjeglica iz logora u Italiji. Udrugu su utemeljili ugledni Hrvati, ne samo iz redova svećenstva, no najznačajniju ulogu imao je još jedan svećenik, poznati povjesničar i franjevac Dominik Mandić.¹³⁶ U to vrijeme ekonom franjevačkog reda u Rimu, nastojao je pomoći koliko je bilo u njegovoj moći „da se izbjegli Hrvati spase, da im se pomogne za njihova boravka u Italiji, i da se što prije prebace preko mora

¹³⁰ Isto, 136.

¹³¹ Prcela, Živić, *Hrvatski holokaust*, 224.

¹³² Isto, 131.

¹³³ Nikolić, Vinko, *Pred vratima domovine: susret s hrvatskom emigracijom 1965: dojmovi i razgovori*, knjiga 2, Buenos Aires, 1995, 327; Delić, Ante, „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“, Doktorski rad, Poslijediplomski sveučilišni studij u Zadru, 2016, 143; „Svećenik dr. Krunoslav Draganović uspostavljao je veze sa svakom od hrvatskih skupina, kako je koja stizala u logor. Pomagao je izbjeglicama u svakovrsnim teškoćama, a prvenstveno je gledao kako bi preko svojih veza spasio ugrožene Hrvate od izručenja. Plan mu je bio tražiti mogućnost za siguran smještaj u trećim, prekomorskim zemljama. Neupitna je njegova odanost Hrvatskoj i hrvatskome narodu.“ U: Rosandić Šarić, Neda, *Domovina iznad svega. Moj otac Mime Rosandić*, Ogranak Matice hrvatske Vinkovci – Ogranak Matice hrvatske Čitluk, Vinkovci – Čitluk, 2021, 70.

¹³⁴ Isto, 143.

¹³⁵ Hrvatska bratovština svetog Jeronima karitativna je dobrotvorna crkvena ustanova, osnovana 1945. pri Papinskom hrvatskom zavodu sv. Jeronima u Rimu. Glavni cilj bila je duhovna, materijalna pomoć hrvatskim izbjeglicama nakon Drugoga svjetskog rata smještenim po logorima u Italiji. Posebno su se nastojala spriječiti izručenja hrvatskih izbjeglica komunističkoj vlasti u Jugoslaviji. Nakon njihova preseljenja u prekoceanske zemlje smanjila se potreba za daljnjim aktivnostima Zavoda i on nakon 1957. prestaje djelovati. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 364.)

¹³⁶ Dominik (Andrija) Mandić, svećenik i povjesničar (Lise kraj Širokoga Brijega, BiH, 2. 12. 1889. – Chicago, 23. 8. 1973.). Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Širokom Brijegu, maturirao u Mostaru a 1906. ušao u franjevački red. Za svećenika se zareadio 1912. Nakon studija na Franjevačkoj bogosloviji u Mostaru nastavlja školovanje u Fribourgu u Švicarskoj gdje 1921. stječe doktorat iz teologije. Živio je i radio u Širokom Brijegu i Mostaru od 1914. do 1939. Za to vrijeme bio je ravnatelj širokobriješke gimnazije, potom generalni defintor kapitula franjevačkoga reda u Rimu sve do 1951., a nakon toga vizitator Hercegovačkoga franjevačkoga komesarijata u SAD-u. Do smrti živio je u samostanu sv. Ante u Chicagu. Bio je jedan od suosnivača Hrvatske pučke stranke i predsjednik Saveza hrvatskih svećenika u Sjevernoj Americi. Bavio se poviješću BiH, poviješću bosanskohercegovačkih franjevaca i poviješću Hrvata. Američki Bibliografski institut proglasio ga je 1970. istaknutom osobom u SAD-u. Zbog kritičkog stajališta prema poslijeratnom uređenju Jugoslavije, njegova su djela bila objavljena u Hrvatskoj tek početkom 1990-ih. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 712-713.)

i upute u novi život. Za one koji su bili posebno ugroženi, gledali smo naći skloništa po redovničkim samostanima i kućama. Mnogima od tih iz sredstava reda pozajmio sam velike svote, da se prebace preko mora“.¹³⁷ Da bi pomogao izbjeglim Hrvatima, bilo je potrebno osnovati i uzdržavati razne ustanove kojih je glavni zadatak bio pomoći hrvatskim izbjeglicama. Za tu namjeru, kako je i sam govorio, potrošio je više od 100 000 američkih dolara.¹³⁸

Velika većina bivših pripadnika vojske NDH, simpatizera ustaškog pokreta i poglavnika Ante Pavelića emigrirala je u Južnu Ameriku, uglavnom u Argentinu, zahvaljujući naporima Zavoda svetog Jeronima u Rimu, a posebno svećenicima Dominiku Mandiću i Krunoslavu Draganoviću.

Jedan od razloga zašto su Hrvati nakon Drugoga svjetskog rata završavali u Argentini jest činjenica da je u toj zemlji prije Drugoga svjetskog rata živjelo 150 000 Hrvata i njihovih potomaka u 133 dobro organizirane hrvatske zajednice.¹³⁹ No glavni razlog zašto je Argentina prihvatila tisuće i tisuće hrvatskih izbjeglica, među kojima i velik broj visokih dužnosnika propale NDH, njezinih ministara na čelu s poglavnikom Pavelićem, leži u tome što je tadašnji argentinski predsjednik Juan D. Perón bio velik protivnik komunizma.

Nakon dolaska u novu sredinu hrvatske izbjeglice priključuju se mnogim tamošnjim organizacijama, što će im uvelike olakšati proces integracije u argentinsko društvo. U isto se vrijeme uz mnogobrojne hrvatske političke emigrante (njih približno 20.000) kojima je Argentina pružala utočište i dala priliku za novi život¹⁴⁰ „otvara (se) novo razdoblje živog političkog i kulturnog djelovanja“ Hrvata u toj zemlji.¹⁴¹

Hrvati u Argentini bili su prije Drugoga svjetskog rata dobro organizirani. U nastojanju da očuvaju svoj nacionalni identitet, potkraj 19. i početkom 20. stoljeća djeluju putem različitih organizacija kao što su: Sociedad austro-hungara de socorros mutuos (Austrougarsko društvo uzajamne pomoći); Slavjansko društvo, koje djeluje od 1900. godine; Društvo iseljenih Jugoslavena na materinsku riječ, osnovano 1908. godine, u sklopu kojeg se tiskao list na hrvatskom jeziku; Hrvatsko-slovensko primočno društvo“ iz 1905. godine; iste godine utemeljen je i Hrvatski sokol u Peyranu.¹⁴² U životu Hrvata Južne Amerike iznimno važnu

¹³⁷ Nikolić, *Pred vratima domovine. Susret s hrvatskom emigracijom 1965: dojmovi i razgovori*, 190-191.

¹³⁸ Isto.

¹³⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 160.

¹⁴⁰ Prema Draganoviću bila je riječ o 30.000 – 40.000 ljudi (Akmadža, Miroslav, *Krunoslav Draganović – Iskazi komunističkim istražiteljima*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, Zagreb, 2010, 171.), a Sinovčić, koji je istražio službene argentinske statističke podatke i dokumente, smatra da je poslije Drugoga svjetskog rata u Argentinu ušlo manje od 5000 hrvatskih izbjeglica. (Sinovčić, Marko, *Hrvati u Argentini i njihov doprinos hrvatskoj kulturi. Pregled hrvatskog tiska objavljenog u Argentini od godine 1946. do 1990*, Vlastita naklada, Buenos Aires, 1991, 20-28.)

¹⁴¹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 173.

¹⁴² Isto, 162.

ulogu imali su i hrvatski svećenici; godine 1929. stigao je u Argentinu o. Plantić, prvi dušobrižnik i iseljenik.¹⁴³

Najbrojnija i najutjecajnija domobransko-ustaška politička organizacija bio je Hrvatski domobran,¹⁴⁴ osnovan još prije rata. Program i glavni politički cilj pokreta bila je borba protiv Kraljevine Jugoslavije i stvaranje države Hrvatske. Izborom Vjekoslava Vrančića¹⁴⁵ za glavnog starješinu Domobrana 7. siječnja 1950. godine¹⁴⁶ organizacija nastavlja svoje političko protujugoslavensko usmjerenje, ali ovaj put protiv komunističke Jugoslavije.¹⁴⁷

Nakon dolaska u Argentinu Ante Pavelić, opterećen političkom hipotekom iz ratne prošlosti, odlučuje biti politički neaktivan. Ipak, na nagovor bliskih suradnika u listopadu 1949. godine osniva Hrvatsku državotvornu stranku, koja se ubrzo nakon osnutka gasi.¹⁴⁸ Jedan od razloga gašenja stranke bilo je snažno nepovjerenje u hrvatskim zajednicama izazvano lažnim

¹⁴³ Isto, 164; Antić, Ljubomir, *Hrvati u Južnoj Americi do godine 1914.*, Stvarnost i Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1991, 101 i 105.

¹⁴⁴ Nakon umorstva sveučilišnog profesora i člana Hrvatske stranke prava dr. Milana Šufflaya u Zagrebu 22. veljače 1931. godine, Branko Jelić, koji se tada nalazio u Montevideu u Urugvaju, gdje je bio glavni govornik na velikoj prosvjednoj skupštini održanoj 12. travnja 1931. godine u Buenos Airesu na kojoj se prosvjedovalo protiv diktature kralja Aleksandra nad Hrvatskom i zločina nad hrvatskim političkim prvacima, a posebno netom izvršenim nad dr. Šufflayem. Tom prigodom poslan je i apel glavnom tajniku Lige naroda Sir Ericu Drummond u kojem se tražilo da „Liga stane na kraj zločinima nad hrvatskim narodom i Srbiju primora da napusti hrvatske zemlje, da bi hrvatski narod uzpostavio vlastitu državu. (...) mjesec dana nakon toga, u predgrađu Buenos Airesa održan je sastanak na kojem je osnovan prvi ogranak 'Hrvatskog Domobrana'“ (Vrančić, Vjekoslav, *Branili smo državu: uspomene, osvrti, doživljaji*, knjiga prva, priredio Rudolf Arapović, HB press, Washington D.C., 2006, 102-104; Jareb, Jere, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, Mirko Šamija, Cleveland, 1982, 67.)

¹⁴⁵ Vjekoslav Vrančić rođen je u Ljubuškom, BiH, 1904., a umro u Argentini 1990. Godine 1929. odlazi u Južnu Ameriku tražeći posao, a 1930. na inicijativu i preporuku prijatelja Nikole Preke, ministra u vladi Kraljevine Jugoslavije, dobiva posao kao iseljenički izaslanik Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja Kraljevine Jugoslavije u Buenos Airesu. U Argentini stupa u vezu s A. Pavelićem, koji je tada bio u Italiji, te mu preporuča da nekoga pošalje u Buenos Aires radi osnivanja hrvatskih organizacija. Tako Pavelić u Buenos Aires početkom 1931. šalje Branka Jelića, koji s Vrančićem počinje raditi na osnivanju Hrvatskoga domobrana. Vrančić ubrzo biva povučen u Zagreb, gdje daje ostavku i nastavlja studij u Beču. U Beču pristupa ustaškom pokretu. Nakon uspostave NDH imenovan je zamjenikom ministra vanjskih poslova, a kraj rata dočekuje kao ministar obrta, veleobrti i trgovine. U svibnju 1945, pred sam slom NDH, odlazi u Italiju na pregovore sa Saveznicima predati im predstavku u kojoj se zagovora opravdanost opstanka NDH i ističe želja da se stavi pod okrilje Saveznika. U Italiji je uhićen i interniran u logore Terna, Grottaglie i Afragola, iz kojih bježi i 1947. stiže u Argentinu, gdje se uključuje u rad Hrvatskoga domobrana. Jedan je od osnivača Pavelićeva Hrvatskog oslobodilačkog pokreta (HOP). Nakon Pavelićeve smrti i njegova oporučnog imenovanja S. Hefera za nasljednika, nezadovoljni članovi HOP-a počeli su se okupljati oko Vrančića, što je rezultiralo osnivanjem Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta-Reorganizacije (HOP-R), što dovodi do konačnog raskola. Vrančićev HOP-R, za razliku od Heferova, bio je za suradnju s drugim političkim strankama s kojima je poslije sudjelovao u osnivanju Hrvatskoga narodnog vijeća 1974. u Torontu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 1049-1050.)

¹⁴⁶ „Zanimljiva je pojedinost da je na tom Saboru 'Hrvatskog Domobrana' 7. 1. 1950. bio izabran Vjekoslav Vrančić za glavnog starješinu. U njega je Pavelić – koji je ostajao u sjeni – mogao imati potpuno povjerenje!“ (Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 235.)

¹⁴⁷ Delić, „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“, 162-163.

¹⁴⁸ Matković, Hrvoje, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, drugo dopunjeno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2002, 18; Zečević, „Političko organiziranje iseljenih Hrvata od kraja 2. svjetskog rata do uspostave hrvatske samostalnosti“, 9; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 369; Sopta, „Pod pritiscima Pavelić se vraća u javni politički život“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 24. rujna 2004, 18; Fabek, Berislav. „Kamo ideš emigraciju? Uz 10. obljetnicu Hrvatskog narodnog vijeća“, *Hrvatska revija*, 34, 707.

informacijama i anonimnim pismima koje su lansirali jugoslavenski agenti.¹⁴⁹ S druge strane, smatra se da Hrvatska državotvorna stranka nikada nije djelovala kao klasična politička stranka sa stranačkim aktivnostima nego da je skupina bivših visokih dužnosnika NDH na čelu s Antom Pavelićem, premda se njegovo ime nije spominjalo, odlučila u novim emigrantskim okolnostima nastaviti politički djelovati „zadržavajući pri tome svoja otprije poznata politička načela“.¹⁵⁰

Za razliku od Hrvata koji su djelovali u postojećim hrvatskim zajednicama u Argentini, novopridošli politički emigranti nisu odustajali od ideje povratka u domovinu nakon rušenja komunističkog režima u Jugoslaviji.¹⁵¹ U nastojanju da svoje planove ostvare, vrlo su brzo naišli na velike prepreke. Naime, visoki dužnosnici u vladi propale NDH svojim su razmišljanjima i različitim ideološkim stavovima, javnim istupima i polemikama o tome tko je kriv i zbog čega je NDH propala pridonijeli radikalnim promjenama u hrvatskoj zajednici u Buenos Airesu, ali i diljem Argentine. Nesklad u hrvatskim zajednicama u iseljeništvu, a to se najviše moglo vidjeti u odnosima između vodstva i pristaša HSS-a na čelu s Mačekom i HOP-a, koji je osnovao poglavnik Pavelić, otvorio je mogućnost za veće protuhrvatsko djelovanje jugoslavenske diplomacije, koja je koristila veliku pomoć oporbe tadašnjem predsjedniku Perónu. Vodio se, dakle, i psihološki rat protiv Ante Pavelića i njegovih pristaša.¹⁵²

Rad i djelovanje hrvatskih organizacija u Buenos Airesu otežavale su stalne optužbe u argentinskim medijima da je propala NDH na čelu s Antom Pavelićem bila saveznica nacističke Njemačke i fašističke Italije i da se u njoj vodio rat protiv manjinskih naroda, prije svega Srba, Židova, Roma te hrvatskih komunista. Uz otvorenu pomoć argentinskih medija, jugoslavenska diplomacija nastojala je na sve načine širiti laži i različite dezinformacije kako bi razbila jedinstvo hrvatske zajednice. Takva aktivnost jugoslavenske diplomacije dovela je do odluke kojom je jugoslavenska vlada 1951. godine zatražila od argentinske vlade izručenje Ante Pavelića.¹⁵³

Argentinska je vlada zahtjev odbila, a Pavelić je u Argentini bio siguran sve dok je general Perón bio na čelu države.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Delić, „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“, 166.

¹⁵⁰ Isto; Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 95.

¹⁵¹ „Hrvatski narod neće komunizma ni Jugoslavije. On je protiv svakog totalitarizma i bilo kakve zajednice sa Srbima“, *Hrvatska*, 3 (32), Buenos Aires, 1. veljače 1949, 1, 3.

¹⁵² Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 248.

¹⁵³ „(...) vlada FNRJ raspolaže podacima da se dr. Ante Pavelić, (...) nalazi na teritoriju Argentine. Stigao je u Buenos Aires talijanskim brodom S/S 'Sestriere' u studenom 1948. god. pod lažnim imenom Aranyos Pal (Pablo) s pasošem Međunarodnog Crvenog Križa br. 74.369 izdanim u Rimu 5. VII 1948. Sada stalno živi u Argentini i njegov boravak dokazan je nizom sastanaka s ustašama, a dokazan je i osnivanjem 'Hrvatske državotvorne stranke'.“ (Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 248.)

¹⁵⁴ Isto, 249.

Zbog navedenih razloga i svjestan tereta prošlosti, Ante Pavelić dugo nakon dolaska u Argentinu izbjegava javno uključivanje u politički život. Unatoč okolnostima koje mu ne idu u prilog, na uporno nagovaranje bliskih suradnika i pristaša iz cijeloga svijeta, nakon gašenja Hrvatske državotvorne stranke Pavelić 8. lipnja 1956. godine u Buenos Airesu osniva Hrvatski oslobodilački pokret (HOP).¹⁵⁵

Vijest i izjavu o osnutku HOP-a uz dr. Pavelića potpisuju dr. Džaferbeg Kulenović (narodni zastupnik i predsjednik vlade NDH), dr. Vjekoslav Vrančić (ministar u NDH), dr. Stjepan Hefer (narodni zastupnik Hrvatske republikanske seljačke stranke – HRSS i ministar u NDH), dr. Jozo Dumančić (ministar u NDH), ing. Ivica Frković (ministar u NDH), Stipe Matijević (narodni zastupnik HRSS-a, doglavnik i državni vijećnik u NDH), dr. Petar grof Pejačević (ministar u NDH), dr. Andrija Ilić (ministar u NDH), dr. Oskar Turina (ministar u NDH), dr. Ivan Kordić (državni vijećnik u NDH), Josip Marković (državni tajnik u NDH) i ing. Ivan Asančić (glavni starješina Hrvatskoga domobrana).¹⁵⁶

HOP je zamišljen kao „općehrvatski, nadstranački i demokratski pokret (...) sa svrhom da u sklopu pokreta usredotoče, usklade i pojačaju rad pripadnici Hrvatskoga ustaškog pokreta, Hrvatske republikanske seljačke stranke (Stjepana Radića), Hrvatske državotvorne stranke, Hrvatskih oružanih snaga“.¹⁵⁷ Osnivači HOP-a bili su nošeni idejom stvaranja jedinstvene hrvatske globalne organizacije, koja će u slobodnom zapadnom demokratskom svijetu govoriti o položaju hrvatskoga naroda u domovini i njegovu pravu da na demokratskim izborima odlučuje o svojoj budućnosti.

Ne samo među Hrvatima Argentine nego diljem svijeta, gdje god su živjeli novopridošli hrvatski izbjeglice, kao i među Hrvatima i njihovim potomcima iz ranijih iseljeničkih valova, vijest o osnutku HOP-a snažno je odjeknula. Ubrzo se osnivaju i ogranci HOP-a, što je rezultiralo velikim brojem članova i još većim brojem simpatizera na svim kontinentima.¹⁵⁸ HOP je postao jedinim ozbiljnim suparnikom Hrvatskoj seljačkoj stranci, koja je do tada imala vodeću ulogu u političkom životu hrvatskoga iseljništva. Umjesto da se te dvije najbrojnije i najutjecajnije političke stranke u iseljništvu dogovore o zajedničkom djelovanju, dolaze u oštar međusobni sukob. Korijeni sukoba leže u različitim interpretacijama političkih događaja

¹⁵⁵ Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 18; Zanki, „The construction of a political community: Croatian political emigrants after 1945 as performative actors“, 5; Krolo, Tomislav, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, Vlastita naklada, Zagreb, 2009, 155-156; Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 363-364; Krašić, Wollfy, „NDH, Bleiburg i emigracija“, *Večernj list. Obzor, politički magazin*, 20. svibnja 2023, 54.

¹⁵⁶ Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 364-365.

¹⁵⁷ Sopta, „Pod pritiskom Pavelić se vraća u javni politički život“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 29. rujna 2004, 18; Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 155-156.

¹⁵⁸ Isto, 156.

u domovini početkom, tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata.¹⁵⁹

U javnim nastupima i putem svojih stranačkih glasila, vodeći ljudi obiju stranaka međusobno su se optuživali za „grijehe iz prošlosti“.¹⁶⁰ Vodstvo HOP-a optuživalo je vodstvo HSS-a da su oni i njihov lider Vladko Maček bili protiv stvaranja hrvatske države, da su bili za Hrvatsku u okviru Jugoslavije. S druge strane, vodstvo HSS-a optuživalo je Pavelića i bivšu ustašku vladu da su kao saveznici fašističke Italije i nacističke Njemačke kompromitirali hrvatski narod u demokratskom svijetu i omogućili Titu i njegovim partizanima da pobijede i stvore komunističku Jugoslaviju.

U vrijeme hladnog rata između zemalja zapadnog i istočnog bloka HOP je primljen u Svjetsku antikomunističku ligu.¹⁶¹

Uz brojne aktivnosti među članovima i simpatizerima na terenu, vodstvo HOP-a veliku je važnost pridavalo izdavačkoj djelatnosti. Najpoznatija službena glasila organizacije bila su *Hrvatska* i *Hrvatski narod*, koji je počeo izlaziti 1966. godine kao službeno glasilo HOP-R u Buenos Airesu; Ujedinjeni kanadski Hrvati, organizacija u sklopu HOP-a, izdavali su glasilo *Nezavisna Država Hrvatska*.¹⁶² Uz navedene tiskovine HOP je izdavao i knjige u kojima se, uz propagiranje politike i programa HOP-a, pisalo o događajima iz bogate hrvatske povijesti i zbivanjima iz Drugoga svjetskog rata, a posebno su se slavile pobjede vojske NDH nad komunističkim vojnim formacijama.

U Sjedinjenim Američkim Državama HOP je djelovao putem organizacije Hrvatski domobran¹⁶³ na čelu koje je bio poznati hrvatski pisac Antun Bonifačić¹⁶⁴, koji će poslije postati

¹⁵⁹ Sopta, Marin, „HSS i HOP nepravedno su svojatali legitimitet zastupanja i općehrvatskih i iseljeničkih interesa“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 23. rujna 2004, 18.

¹⁶⁰ Isto; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 371.

¹⁶¹ World Anti Communist League (WACL), kako piše časopis *Nezavisna Država Hrvatska*, osnovala je 1967. godine skupina političara i vojnih osoba iz Koreje, Tajvana i Japana uz suradnju Filipina i Indonezije u vrijeme najjače komunističke ekspanzije u tom dijelu svijeta. Politika SAD-a podupirala je osnivanje takvih organizacija diljem svijeta tražeći saveznike među narodima čije su zemlje bile pod komunističkom okupacijom. Članovi WACL-a bili su aktivni političari u svojim vladama Tako su na Kongresu 1989. godine u Brisbaneu u Australiji sudjelovali ministar u tajlandskoj vladi Tze-Chi Chao, članica švicarskog parlamenta Geneviève Aubry i američki kongresnik Hon. Gerald B. Solomon, koji je posebno osudio zabranu ulaza u zemlju pojedinim delegatima Konferencije, koju je australska država izdala kako se ne bi zamjerili komunističkoj Kini, „unatoč strašnog masakra na *Tiananmen* trgu, gdje je na tisuće mladih Kineza jednostavno bilo pregaženo tenkovima, jer su se usudili zatražiti malo više slobode govora i pisanja“. (Uredništvo, „HOP na svjetskom antikomunističkom kongresu u Brisbaneu, Australija“, *Nezavisna Država Hrvatska*, Toronto, listopad 1989, 10, 6-7); Sopta, „Pod pritiskom Pavelić se vraća u javni politički život“, 18.

¹⁶² Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 375.

¹⁶³ „Mnogi članovi Hrvatskog kola (političke organizacije koja je nastala u SAD-u kao reakcija na tragične događaje 1928. godine u domovini) 1934. napuštaju organizaciju i osnivaju Hrvatski domobran, koji je bio povezan s ustaškim pokretom u Europi.“ (Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih Država*, 294.)

¹⁶⁴ Antun Bonifačić, književnik, novinar, kulturno-politički djelatnik, rođen je 8. listopada 1901. u Puntu na otoku Krku, umro 24. travnja 1986. u Chicagu u SAD-u. Osnovnu i srednju školu završio je u Pazinu i na Sušaku. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zgrebu, gdje je doktorirao 1924. godine. Studirao je i francusku književnost na Sorboni. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata radio je kao nadstojnik za kulturne veze u Ministarstvu vanjskih

predsjednik HOP-a.¹⁶⁵ U Kanadi je HOP djelovao putem Ujedinjenih kanadskih Hrvata,¹⁶⁶ organizacije koja se priključila HOP-u odmah nakon njegova osnutka, a u Europi putem organizacije Ujedinjeni Hrvati Njemačke (UHNJ). Politički rad i djelovanje UHNJ-a doživio je vrhunac 60-ih godina 20. stoljeća, osobito dolaskom Mile Rukavine na čelo stranke.¹⁶⁷ Bilo je to vrijeme kada su u Njemačku na privremeni rad dolazili deseci tisuća Hrvata. Vodstvo stranke vidjelo je u tome odličnu priliku da novopridošle radnike upozna s programom i ciljevima organizacije, a da one koji su odlučili ne vratiti se u Jugoslaviju pridobije za članstvo i uključi u rad organizacije.¹⁶⁸ Mnogobrojni članovi UHNJ-a, nezadovoljni politikom koju je provodilo vodstvo HOP-a iz Buenos Airesa, napuštaju organizaciju i prelaze u HNOt Vjekoslava Luburića i u Hrvatsko križarsko bratstvo na čelu s fra Rafaelom Medićem.¹⁶⁹ Suočeni sa stanjem u stranci, njezin predsjednik Mile Rukavina, Nahid Kulenović, tajnik organizacije i Dane Šarac odlučuju osnovati Tajnu revolucionarnu ustašku postrojbu (TRUP), koja je zastupala radikalne metode borbe protiv Jugoslavije. Cilj organizacije bio je istodobno djelovati u emigraciji, što je uključivalo napade na jugoslavensku imovinu i diplomatske predstavnike, kao i postavljati eksplozivne naprave u Jugoslaviji.¹⁷⁰ Zbog takvih metoda djelovanja vodstvo HOP-a isključuje Milu Rukavinu i suradnike iz organizacije.¹⁷¹

Kada su doušnici jugoslavenskih obavještajnih službi i diplomati došli do spoznaje da organizacija aktivnim protujugoslavenskim djelovanjem među hrvatskim radnicima u

poslova NDH i bio predsjednik Društva hrvatskih književnika. Nakon rata emigrirao je u Rim, gdje je boravio od 1975. – 1977., zatim odlazi u Brazil gdje je radio kao profesor i prevoditelj. Nakon smrti Stjepana Hefera 31. srpnja 1973. izabran je za predsjednika HOP-a, na čijem čelu je ostao do 1981. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 115); „Novi predsjednik HOP-a bio je poznat u hrvatskoj javnosti kako u emigraciji tako i u zarobljenoj Domovini po književnim djelima i po rodoljublju kao izgrađeni starčevićanac. Nitko u pola stoljeća njegovog plodnog rada nije mogao naći zamjerke ovom visoko kulturnom hrvatskom javnom radniku i političaru koji je poznao brojne strane jezike, što mu je dobro dolazilo u vršenju dužnosti na čelu HOP-a. U emigraciji je bio uz Vinka Nikolića pokretač 'Hrvatske revije', te lista 'Hrvatski narod', a u listovima 'Hrvatska' i 'Nezavisna Država Hrvatska', pa zatim u 'Spremnosti', 'Hrvatskom Radniku' i 'Hrvatskoj grudi' objavljivao je članke. Dugo je godina bio član 'Hrvatskog domobrana' za Sjedinjene Države, a potom više godina njegov glavni starješina i član vodstva HOP-a.“ (Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 223-224.)

¹⁶⁵ „Izabran novi predsjednik HOP-a“, *Slobodna riječ*, god. XVIII, broj 219, Buenos Aires, studeni 1975, 3.

¹⁶⁶ Društvo „Alojzije Stepinac“ osnovali su pridošli politički emigranti koji se nisu slagali s politikom HSS-a 1949. u Hamiltonu. Njihova je politička linija bila isključivo protukomunistička i protujugoslavenska. Društvo ubrzo nakon osnutka mijenja ime u Ujedinjeni kanadski Hrvati. Vrlo su aktivni bili u pokrajini Ontario, ali i u osnivanju ogranaka diljem Kanade. Imali su i svoje službeno glasilo *Nezavisna Država Hrvatska*, koje je izlazilo u Torontu. Nakon osnutka HOP-a, 1956. godine u Buenos Airesu, Ujedinjeni kanadski Hrvati dali su mu potporu i postali dijelom Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 1017.)

¹⁶⁷ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 394, 418, 419; Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 33.

¹⁶⁸ Sopta, „HOP postaje glavni politički suparnik i konkurent HSS-u“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 29. rujna 2004, 18.

¹⁶⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 371.

¹⁷⁰ Isto, 376; In memoriam – Mile Rukavina, Krešimir Tolj i Vid Maričić, <https://otporas.com/in-memorijam-mile-rukavina-kresimir-tolj-i-vid-maricic/>, 1. lipnja 1922. (Posjećeno 2. svibnja 2023.)

¹⁷¹ In memoriam – Mile Rukavina, Krešimir Tolj i Vid Maričić, <https://otporas.com/in-memorijam-mile-rukavina-kresimir-tolj-i-vid-maricic/>, 1. lipnja 1922. (Posjećeno 2. svibnja 2023.)

Njemačkoj postiže rezultate, odlučili su radikalno se obračunati s njezinim istaknutim članovima kako bi joj onemogućili daljnje djelovanje.

Tako su 26. listopada 1968. godine profesionalni agenti jugoslavenskih obavještajnih službi u uredništvu časopisa *Hrvatska sloboda* ubili Milana Rukavinu, Krešimira Tolja i Vida Maričića¹⁷² što je bio samo nastavak njihova djelovanja protiv pripadnika hrvatske političke emigracije, koje je počelo završetkom Drugoga svjetskog rata kada je 1945. godine u Italiji ubijen hrvatski emigrant dr. Ivo Protulipac.¹⁷³

Specijalni rat protiv hrvatske političke emigracije i ubojstva njezinih najistaknutijih članova od agenata jugoslavenskih obavještajnih službi temeljili su se na državnoj politici Jugoslavije prema hrvatskoj političkoj emigraciji. Da je to točno dokazuje govor Edvarda Kardelja¹⁷⁴, jednog od najutjecajnijih članova jugoslavenske vlade, kada je siječnja 1948. godine jugoslavenskim diplomatima i agentima nastojao objasniti kako učinkovito braniti interese Jugoslavije u stranom svijetu.

Kardelj je u tom govoru, među ostalim, rekao sljedeće: “Mi moramo učiniti pod svaku cijenu i sve da sasvim uništimo njihove organizacije, i to zato da ih onemogućimo da postanu tako ozbiljan čimbenik da bi mogao štetiti našim političkim planovima. Mi trebamo pretvoriti emigrante u dezorganiziranu masu koju nitko više nikada ne može uzimati u obzir ni u kakvoj kombinaciji. Mi moramo slati uputstva našim komunističkim ćelijama za akcije protiv cjelokupne emigracije iz naše zemlje (...) 1. Uvijek pratiti i uvijek poticati materijalne i vjerske nesloge, između izbjeglica (...). Mi moramo paralizirati kulturne djelatnosti između izbjeglica (...) 2. Potrebno je dizati skandale i sukobe između izbjeglica tako da bi vanjski svijet u kojem oni žive postao uvjeren da je kulturna vrijednost emigranata ništica (...) 3. Komentirati sukob između Rimske Katoličke i Istočne pravoslavne crkve tako da dođe do otvorenih sukoba između Katolika i Pravoslavaca (...) 4. Koliko se pak odnosi na emigrantski tisak mi moramo činiti sve što je moguće i u našoj moći da politički sukobi budu vrlo česti. Mi moramo srušiti svaki utjecaj emigrantske štampe i svega onoga što je tiskano van zemlje. Sve ono što je tiskano u vanjskom svijetu mora izgubiti svoju vrijednost.”¹⁷⁵

¹⁷² „Atentati plastičnim bombama u Beogradu. Tragična pogibija Mile Rukavine, Krešimira Tolja i Vida Maričića“, *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Nova serija, god. VII, broj 59, prosinac 1968, 25-27; „Mile Rukavina i Krešimir Tolj pali su zato što su hrvatskoj borbi u Njemačkoj dali suvremeni, idejni sadržaj, što su zastupali ideju slobode preko javnog glasila i što su time postali opasni Jugoslaviji kao magnet, koji je počeo skupljati hrvatske nade i hrvatske želje među radništvom u Zapadnoj Evropi. Zato su bili bez suda osudjeni i mučki ubijeni.“ Uredništvo, „Boj se onog tko je viko – Bez golema mrijeti jada! Nove žrtve“, *Naš put*, god. VII, broj 77, Toronto, studeni 1968, 1; Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 257-258; Domazet, Iko, „Tajni rat Udbe protiv emigracije“, *Nova Hrvatska*, broj 18 (228), god. XXI, 16. rujna 1979, 15-16.

¹⁷³ Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 219-222.

¹⁷⁴ Edvard Kardelj, slovenski i jugoslavenski političar, pisac i najbliži suradnik Josipa Broza Tita.

¹⁷⁵ *Danica*, Chicago, god. 58, broj 9, 2. ožujka 1979, 8.

Dana 10. travnja 1957. godine oko devet navečer izveden je atentat na Antu Pavelića. Atentator Blagoje Jovović, čiji je identitet nedavno otkriven,¹⁷⁶ ispalio mu je šest hitaca u leđa, od kojih su ga dva teško ranila.¹⁷⁷ Vijest o pokušaju ubojstva bivšeg poglavnika HDH odjeknula je diljem svijeta.¹⁷⁸ Dok se Pavelić u bolnici oporavljao od zadobivenih rana, Jugoslavija je iskoristila taj trenutak i ponovno zatražila njegovo izručenje. Radi osobne sigurnosti i zbog straha da će biti izručen Jugoslaviji, Pavelić 18. travnja 1957. godine uz pomoć prijatelja u tajnosti iz Argentine prelazi u Čile, gdje boravi do 16. srpnja.¹⁷⁹ Poglavnik je svoje novo utočište pronašao u Santiagu de Chile, gdje je kod jednog hrvatskog doseljenika boravio od 24. srpnja do 27. studenog 1957. godine, kada je zbog političke situacije u zemlji i osobne sigurnosti ponovno morao otići. Konačno 29. studenoga 1957. godine uspijeva doći u Madrid,¹⁸⁰ gdje mu je boravak organizirao i osigurao franjevac Branko Marić.¹⁸¹ Ante Pavelić nije se uspio oporaviti i 28. prosinca 1959. godine umire od posljedica ranjavanja.¹⁸²

Nakon smrti Ante Pavelića Vijeće HOP-a održalo je 30. siječnja 1960. godine u Buenos Airesu hitan sastanak, nakon kojega je izdano priopćenje za hrvatsku javnost u kojem je bila posljednja Poglavnikova želja, izrečena u nazočnosti supruge fra Branku Mariću: „svojim opunomoćenikom, nasljednikom imenujem gospodina dr. Stjepana Hefera u svim pitanjima i poslovima Hrvatske državne vlade, HOP-a i Vijeća“.¹⁸³

Imenovanje dr. Stjepana Hefera predsjednikom HOP-a izazvalo je veliko nezadovoljstvo među članovima HOP-a diljem svijeta. Glavni razlog leži u činjenici da je dr. Hefer za vrijeme NDH bio ministar seljačkog gospodarstva. Bivši visoki ustaški časnici, ministri u NDH, osjetili su se povrijeđenima jer je Pavelić prema oporuci dao prvenstvo Heferu, koji je bio član HSS-a i uvjereni radićevac, a ne nekome od njih. Stanje u vrhu HOP-a nije se smirilo i dovelo je do raskola u organizaciji. Naime, bivši ministar u vladi NDH dr. Vjekoslav

¹⁷⁶ Zlatar, Pero, *Meta poglavnik: živ ili mrtav*, Globus media, Zagreb, 2010, 200; „Nepoznato o atentatu. Evo dva metka za ustašu!“ *Express*: <https://express.24sata.hr/top-news/nepoznato-o-atentatu-evo-dva-metka-za-ustasu-13427> (Posjećeno 17. prosinca 2017.)

¹⁷⁷ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 169-170.

¹⁷⁸ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 238; Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 420-425.

¹⁷⁹ Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 421.

¹⁸⁰ Isto, 425, 427; Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 251; Zlatar, *Meta poglavnik: živ ili mrtav*, 82; Zečević, „Političko organiziranje iseljenih Hrvata od kraja 2. svjetskog rata do uspostave hrvatske samostalnosti“, 11.

¹⁸¹ Branko Marić (Vrđi, BiH, 27. 7. 1986. – Zürich, Švicarska, 2. 5. 1974.) bio je pripadnik franjevačkog reda. Godine 1922. zaređen je za svećenika. U Beču je studirao i doktorirao muzikologiju. Iselio se 1945. godine u Madrid kao politički migrant. Bilo je blizak suradnik Ante Pavelića u Hrvatskom oslobodilačkom pokretu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 716.)

¹⁸² Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 438-438.

¹⁸³ Zlatar, *Meta poglavnik: živ ili mrtav*, 187; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 373; Krizman, *Pavelić u bjekstvu*, 424-426; Sopta, „Političko-organizacijski razdor u redovima HOP-a“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 1. listopada 2004, 17.

Vrančić s istomišljenicima saziva 5. siječnja 1966. godine u Buenos Airesu sastanak na kojem osnivaju novi HOP, koji dobiva naziv HOP-Reorganizacija.¹⁸⁴ Vijest o osnutku HOP-Reorganizacije brzo se proširila ograncima diljem svijeta, što je izazvalo velike podjele u organizaciji. Osobito velike podjele unutar HOP-a dogodile su se u SAD-u i Kanadi, gdje je organizacija imala najbrojnije članstvo. To je dovelo do prelaska velikog dijela članstva u novi HOP. Iako se HOP-Reorganizacija nije u političkom programu bitno razlikovao od starog HOP-a, „ glavna postavka Vrančićeve politike bila je upravo prekidanje s dotadašnjom HOP-ovom praksom odbijanja suradnje s ostalim organizacijama, skupinama i pojedincima u emigraciji...“¹⁸⁵

Iako je Stjepan Hefer na čelu HOP-a proveo trinaest i pol godina, nije se članovima organizacije uspio nametnuti kao lider. Hefer umire 31. srpnja 1973. godine, a nasljeđuje ga poznati hrvatski pisac dr. Antun Bonifačić. Nakon njegove smrti 1986. godine na čelo HOP-a dolazi Pavelićev zet dr. Srećko Pšeničnik,¹⁸⁶ koji uz vođenje pokreta postaje nakladnik i glavni urednik lista *Nezavisna Država Hrvatska*, koji je izlazio u Torontu. Nakon uspostave slobodne i demokratske Republike Hrvatske dr. Pšeničnik vraća se u Zagreb, gdje od 1996. do 1999. godine nastavlja uređivati i tiskati službene novine HOP-a. Nakon njegove smrti *Nezavisna Država Hrvatska* ubrzo prestaje izlaziti, a smrt dr. Srećka Pšeničnika na određeni način simbolizira i završetak postojanja HOP-a.

3.4. Hrvatski narodni odbor

Jedan od najbližih i najodanijih suradnika Ante Pavelića u emigraciji bio je dr. Branko Jelić,¹⁸⁷ glavni inicijator osnivanja još jedne političke stranke, Hrvatskoga narodnog odbora (HNOd), koju je vodio sve do smrti.

Njegova suradnja s Antom Pavelićem počinje prije Drugoga svjetskog rata, početkom osnivanja domobransko-ustaškog pokreta¹⁸⁸. U razdoblju od 1930. do 1939. godine dr. Branko

¹⁸⁴ Katalinić, *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990.*, Svezak II, 1960. – 1974., 257.

¹⁸⁵ Krašić, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 24.

¹⁸⁶ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 223.

¹⁸⁷ Branko Jelić je rođen 1905. u Dolcu Donjem kod Omiša, a umro od posljedica ranjavanja u Berlinu 1972. Po struci je bio liječnik, ali je cijeli život bio politički aktivan, najviše u emigraciji. Nakon završenog studija medicine u Zagrebu, Ljubljani i Grazu, gdje je i diplomirao 1929. godine, odrađuje bolničke prakse u Grazu i Beču, a početkom 1950. u Berlinu otvara privatnu ordinaciju. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 562.)

¹⁸⁸ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 67; „...nakon godinu i pol dana, hrvatski domobrani bili su vodeća snaga u Argentini, Urugvaju, a onda i u Brazilu. U Argentini je bilo više od 40 organizacija, u Urugvaju dvije, a u Brazilu devet. Godine 1932. Hrvatski domobran imao je 1984 člana. Pod vodstvom Hrvatskoga domobrana organizirano je godine 1933. hrvatsko javno glasovanje u Južnoj Americi za slobodu i nezavisnost Hrvatske. Tom je prigodom glasovalo oko 50 tisuća ljudi.“ (Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 159.)

Jelić posjećuje hrvatske zajednice Južne i Sjeverne Amerike i u njima promovira organizaciju Hrvatski domobran.¹⁸⁹ U to vrijeme bilo je vrlo teško dobiti ulaznu vizu za Argentinu, pa dr. Jelić odlučuje najprije zatražiti urugvajsku vizu u nadi da će tako lakše ući u Argentinu i doći do Buenos Airesa.¹⁹⁰

U Montevideu, glavnom gradu Urugvaja, dr. Jelić osniva prvu domobranksu organizaciju u Južnoj Americi, pri čemu su mu pomagali hrvatski domoljubi Antić i Katalinić.¹⁹¹ Uz velike poteškoće dr. Jelić uspijeva ući u Argentinu, no u Buenos Airesu doživljava neugodnosti. To je, naime, bilo vrijeme vojne diktature generala Uriburua.

Čim su jugoslavenski diplomati doznali da se dr. Jelić nalazi u Montevideu i da ondje aktivno politički djeluje među Hrvatima, prijavljuju ga argentinskoj vladi pod optužbom da su njihovi politički emigranti „naručili“ hrvatske revolucionare koji bi im trebali pomoći u državnom udaru. Prema toj je optužbi jugoslavenske diplomacije dr. Jelić uhićen pod sumnjom da je glavni organizator državnog udara. Zahvaljujući hrvatskom doseljeniku Don Juanu Žuvaniću, koji je, uz to što je dobro govorio španjolski jezik, izvrsno poznao prilike koje su vladale u zemlji, uz osobno jamstvo za dr. Jelića nesporazum je riješen, a lažna optužba i urota iz Beograda naposljetku je „strašno blamirala jugoslavenske diplomatske podvaljivače“.¹⁹²

Zahvaljujući izrazitim organizacijskim sposobnostima i velikom zanosu dr. Jelić uspješno organizira ogranke Hrvatskoga domobrana po Argentini, Brazilu i Urugvaju.

U to je vrijeme Vjekoslav Vrančić radio kao iseljenički izaslanik Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja Kraljevine Jugoslavije u Buenos Airesu.¹⁹³ Bio je dobar poznavatelj prilika u hrvatskim zajednicama Argentine i općenito Južne Amerike, a velik i neočekivan uspjeh kojim je dr. Jelić povezivao i okupljao Hrvate u tom dijelu svijeta vidio je u objektivnim i subjektivnim okolnostima koje najbolje opisuje u svojoj knjizi *Branili smo državu*: „Hrvatsko iseljeničstvo, koje je nakon stvaranja države SHS u Južnu Ameriku dolazilo uglavnom sa sela, osjetilo je izravno na vlastitoj koži posljedice srpske vlasti u hrvatskim krajevima: neljudski postupak u vojsci, teške porezne terete, oružničku okrutnost, svakodnevne neprilike s oblastima, nepravedne cijene kod otkupa duhana i bezbroj dnevnih poteškoća. No najjači učinak na njihovu dušu imao je zločin počinjen nad hrvatskim narodnim zastupnicima u

¹⁸⁹ Čizmić, *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, 294-295; Prpić, *Hrvati u Americi*, 222; „Po posjetu Istri, Rijeci i Zadru otplovio sam do Ancone, odatle u Pesaro, gdje je živio Dr. Ante Pavelić sa obitelji, a kod njega kao gost i Ing. Košutić. U Pesaru samo se dogovorili o našem radu u Americama: Košutićevom u SAD, a sa mnom u Južnoj Americi.“ (Jareb, *Političke uspomene i rad dra Baimira Jelića*, 48.)

¹⁹⁰ Vrančić, *Branili smo državu*, 103.

¹⁹¹ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 50.

¹⁹² Isto, 50-51; Vrančić, *Branili smo državu*, 103.

¹⁹³ Vrančić, *Branili smo državu*, 104.

Beogradu, kao i smrt Stjepana Radića. Nemoćno da samo nešto učini za domovinu, hrvatsko je iseljeničtvo s oduševljenjem pozdravilo dolazak Branka Jelića i spremno se odazvalo njegovu pozivu za pristup u organizaciju. Toliko od objektivnih okolnosti, dok od subjektivnih valja istaknuti Brankovu pojavu mladog i lijepog čovjeka, njegovu uglađenost i strpljivost, a ne manje činjenicu da je zarađivao svoj kruh kao liječnik (...).“¹⁹⁴

Zahvaljujući velikom trudu dr. Branka Jelića Hrvatski domobran je u kratkom vremenu postao najjača hrvatska organizacija u Južnoj Americi. Uspio je povezati ogranke Hrvatskoga domobrana Sjeverne i Južne Amerike, te je povezao organizaciju s Hrvatima u Europi, a naročito u Njemačkoj, Belgiji i Francuskoj.¹⁹⁵

Kao dobar govornik i markantnom pojavom privlačio je veliku pozornost na javnim nastupima i tako uspio steći veliku popularnost među hrvatskim iseljenicima. Postao je hrvatski tribun čija su razmišljanja i izjave i danas aktualni. „Najveći neprijatelj hrvatskog naroda bili su Hrvati sami. Da nije bilo izroda, a da je bilo muževa; da je narod bio pošteno vođen, da nije bilo kukavica i lažnih proroka; da je bilo junaštva, odlučnosti, a da nije bilo sebičnjaštva, zar bismo doživjeli toliko katastrofa, toliko zla i bijede? (...) Naša 'gospoda' otjerala su u svijet našu sirotinju, naša 'gospoda', uživala su i poslije trud našeg iseljenika našavši već način kako da mu obitelj iseljenika uruči dio, teškim trudom i uz veliki pogibelj zarađenog iseljeničkog novca. (...) Milijarde je naš iseljenik poslao svojim u domovinu, od tih milijardi imao je korist cijeli hrvatski narod. Našoj 'gospodi' nije bilo dosta pa su htjeli trajno izrabljivati iseljenika. Prema tome oni su željeli da naš iseljenik ostane u stranom svijetu nadajući se da će trajno slati novac za koji će oni već naći načina kako da dospije u njihove džepove.“¹⁹⁶

Pri povratku iz Sjedinjenih Američkih Država u Europu 2. listopada 1939. godine Britanci su dr. Branka Jelića na brodu kod Gibraltara uhitili pod optužbom da je neprijateljski agent. Odveden je u maursku tvrđavu u Gibraltaru, no veći dio zatočeništva provest će na otoku Man (Isle of Man).¹⁹⁷ Umjesto da u zatvoru provede samo nekoliko sati, kao što su mu pri uhićenju rekli Britanci, na slobodu je pušten tek 22. prosinca 1945. godine, punih šest godina poslije.¹⁹⁸ Nakon izlaska iz zatvora dr. Jelić odlučuje ostati u Britaniji, gdje će sljedećih

¹⁹⁴ Isto, 105. Zanimljiv opis Branka Jelića dao je profesor Bogdan Radica: „Pripadali smo istoj generaciji. Bio je načitaniji, inteligentno superiorniji od nas, sve djevojke u školi ludovale su za njim zbog njegovog izgleda, a većina nas nije ga prihvaćala u našu sredinu zbog njegovih naglašenih pravaških nazora i zato smo ga smatrali 'kao vlaja'. U to smo vrijeme osjećali i doživljavali jugoslavenske ideje kao nešto što je napredno i progresivno...“ (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 384; Sopta, Marin, „Bogdan Radica od Jugoslavena do hrvatskog nacionaliste“, u: *Bogdan Radica. Život i vrijeme*, ur. Ivan Bošković i Marko Trogrlić, Književni krug, Split, 2019, 9-18.

¹⁹⁵ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 52; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 384.

¹⁹⁶ Isto, 384-385.

¹⁹⁷ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 158-160.

¹⁹⁸ Isto, 630.

nekoliko godina biti posvećen brizi za hrvatske izbjeglice, posebno one kojima je prijetilo izručenje Jugoslaviji. Zajedno s njima 1948. godine osniva Društvo Hrvata u Velikoj Britaniji, koje je prethodilo osnutku Hrvatskoga narodnog odbora i potaknulo ga.¹⁹⁹

Dr. Jelić, kao jedan od najodanijih i najbližih suradnika Ante Pavelića prije Drugoga svjetskog rata, bio je potpuno svjestan da u novonastalim prilikama u Europi i svijetu Pavelić više ne može biti lider pokreta za samostalnu Hrvatsku. S druge strane, nije nimalo vjerovao jugoslavenskoj politici koju je vodio prvak HSS-a dr. Vladko Maček. U takvim okolnostima 20. studenoga 1949. godine s istomišljenicima saziva sastanak Hrvata u Londonu. Na sastanku je donesena Rezolucija Hrvata u Velikoj Britaniji, a ubrzo je uslijedilo i osnivanje Hrvatskoga narodnog odbora (HNOd).²⁰⁰

Nakon što je tekst Rezolucije poslan uglednim Hrvatima diljem svijeta, na adresu Društva stizale su pozitivne reakcije, molbe, upute i prijedlozi da ono preuzme „inicijativu u svoje ruke“.²⁰¹

Ohrabreni pozitivnim reakcijama, Društvo Hrvata u Velikoj Britaniji odlučuje u svibnju 1950. godine poslati okružno pismo uglednim Hrvatima i Hrvaticama s pitanjem jesu li voljni podržati ideju osnutka reprezentativnog Hrvatskog narodnog odbora.²⁰² Sastanku održanom 21. i 22. listopada 1950. godine u Münchenu²⁰³ prisustvovao je velik broj Hrvata koji su došli iz Njemačke, Austrije, Belgije, Francuske i Engleske. Izabran je privremeni Hrvatski narodni odbor u koji su ušli dr. Stjepan Buć, Vilim Cecelja, ing. Hamid Hromalić, dr. Branko Jelić, dr. Nikola Šušnjara i prof. Janko Vranicany, s obavezom da u roku od tri mjeseca obave pripreme za osnivanje HNOd-a.²⁰⁴ Na kraju sastanka donesena je rezolucija i zaključak da sljedeći sastanak bude 10. i 11. veljače 1951. godine, s ciljem stvaranja organizacije.²⁰⁵

„Hrvatski narodni odbor imat će za dužnost voditi hrvatsku narodnu borbu u inozemstvu i tumačiti volju hrvatskoga naroda u ovome času, sve dok hrvatski narod u domovini nema za to mogućnost. On neće biti predstavnikom bilo koje skupine, nego izraz sveukupne volje hrvatskoga naroda. U njemu je mjesto svakoj hrvatskoj ličnosti, skupini i stranci, koja stoji na stanovištu Hrvatske države. (...) Hrvatski narodni odbor brinut će i za socijalnu skrb hrvatskih izbjeglica (...) neće pokušati ni u času oslobođenja Hrvatske, da se nametne hrvatskom narodu.

¹⁹⁹ Isto.

²⁰⁰ Sopta, „Složan rad za uspostavu suverene i demokratske Hrvatske“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 13. listopada 2004, 17.

²⁰¹ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 300.

²⁰² Isto.

²⁰³ Isto, 302.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Isto; Sopta, „Složan rad za uspostavu suverene i demokratske Hrvatske“, 17.

On će raditi u pravcu, da se u najkraćem roku raspišu slobodni i tajni izbori na cijelom hrvatskom državnom teritoriju iz kojih će proizći zakonita hrvatska narodna Vlast. Prisutni izjavljuju jednoglasno da, da ovaj sastanak ne znači osnivanje nikakove političke grupe, a niti izdizanje bilo koje političke osobe, kao predstavnika hrvatskog izbjeglištva, nego žele stvaranjem Hrvatskog narodnog odbora postići koncentraciju svih hrvatskih snaga, koju zahtjeva ozbiljnost današnjeg vremena“,²⁰⁶ pisalo je među ostalim u jednoj od glavnih točaka Rezolucije HNOd-a, poznate pod nazivom Münhenska deklaracija od 14. veljače 1951.²⁰⁷

U kratkom vremenu, zahvaljujući programu HNOd-a, organizacija je uspjela pridobiti velik broj članova i simpatizera u hrvatskom iseljeništvu.

Nakon dvije godine intenzivnih priprema i korespondencije između Južne i Sjeverne Amerike i Europe, konačno su usklađene ideje i prijedlozi nakon čega je Hrvatski narodni odbor pripremio i postavio svoj službeni Odbor.²⁰⁸ Na trodnevnom zasjedanju HNOd-a, koje je održano od 23. do 25. kolovoza 1952. godine u Münchenu, izabrano je izvršno tijelo organizacije na čelu s generalom Ivanom Brozovićem, kao i povjerenici HNOd-a za SAD, Kanadu, Venezuelu, Čile i Brazil. Za počasnog predsjednika HNOd-a izabran je Filip Lukas, za dušobrižnika vlč. Vilim Cecelja, a za predstavnike koji će HNOd predstavljati u Antiboljševičkom bloku naroda izabrani su hrvatski general Hinko Alabanda, dr. Stjepan Buć, ing. Hamid Hromalić i dr. Branko Jelić.²⁰⁹

Poslije skupa vodstvo stranke izdalo je priopćenje za javnost: „Moraju se uložiti sve snage Hrvatskog naroda za njegovo oslobođenje unutar etničko-povijesnih granica, za osnutak (uspostavu) slobodne hrvatske države u zajednici ostalih suverenih država ujedinjene Europe. Hrvatski narodni odbor stoga otklanja svako političko rješenje kojim bi se ukopčala Hrvatska u Jugoslaviju.“²¹⁰

Najavljeno predavanje jugoslavenskog komunista Moše Pijade, koje je trebalo biti emitirano 11. travnja 1954. godine na bavarskom radiju pod nazivom „Politika iz prve ruke“,²¹¹ uspješnim je lobiranjem HNOd-a otkazano. Naime, Mirko Šamija, rizničar HNOd-a, tiskao je prigodan letak na njemačkom jeziku u kojem je pisalo da je Moša Pijade sukrivac za poslijeratno umorstvo 200 000 pripadnika njemačke nacionalne manjine u Jugoslaviji.²¹²

²⁰⁶ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 302-303.

²⁰⁷ Isto, 303-305.

²⁰⁸ Krolo, *Hrvatski politički emigrant. 1941. – 1991.*, 86.

²⁰⁹ Sopta, „Polako i sustavno Udba ubacuje svoje agente provokatore“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 14. listopada 2004, 15; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 386.

²¹⁰ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 386.

²¹¹ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 322.

²¹² Sopta, „Polako i sustavno Udba ubacuje svoje agente provokatore“, 15.

Uz spomenute aktivnosti organizacija se posebno brinula za Hrvate koji su uspjeli ilegalno prijeći iz Jugoslavije u Zapadnu Njemačku kako bi dobili politički azil.²¹³ Zahvaljujući svim tim aktivnostima, organizacija je diljem svijeta, a posebno u Europi, stekla velik broj novih članova i simpatizera.

Sve veći uspjeh HNOd-a u protujugoslavenskim aktivnostima i političkom educiranju hrvatskih političkih emigranata, a poslije i među radnicima koji su dolazili na privremeni rad u Zapadnu Njemačku, nije ostao nezapažen kod jugoslavenskih tajnih agenata, djelatnika u jugoslavenskim diplomatskim predstavništvima.²¹⁴ Jugoslavenske obavještajne službe ubacivale su svoje agente u organizaciju radi njezina razbijanja i slabljenja, a njihov najveći uspjeh bilo je uvlačenje Miroslava Varoša u rad hrvatske emigracije.²¹⁵ Tijekom vremena Varoš uspijeva steći povjerenje Branka Jelića i postaje mu bliskim suradnikom. Na sastanku HNOd-a održanom krajem ožujka 1957. godine u Münchenu Miroslav Varoš izabran je za tajnika organizacije.²¹⁶ Organizacija djeluje uspješno što potvrđuje činjenica da su osnovani odbori u Zapadnoj Njemačkoj, Francuskoj i Italiji.²¹⁷ No prva veća kriza unutar HNOd-a dogodila se na zasjedanju Izvršnog vijeća organizacije od 29. do 31. svibnja 1958. godine, kriza koja će trajati pune dvije godine. Na tom zasjedanju izabrano je novo Izvršno vijeće HNOd-a: za predsjednika izabran je Branko Jelić, za glavnog tajnika Mato Frković, a za rizničare Velimir Svježić i Miroslav Varoš, koji za tu priliku nije donio blagajničke knjige i račune, opravdavajući se da ih je zaboravio ponijeti.²¹⁸ Novoizabrano Izvršno vijeće HNOd-a postavilo je kao prioritet rješavanje pitanja financijskog izvještaja Miroslava Varoša i imenovalo Matu Frkovića da nastali problem razriješi. Nezadovoljni činjenicom da Varoš nije mogao opravdati svoje financijsko poslovanje, članovi Izvršnog vijeća na sjednici održanoj 1. rujna 1958. godine odlučuju suspendirati Varoša zbog novčanih nekorektnosti.²¹⁹ Na toj sjednici imenovan je Nadzorni odbor, kojeg su članovi trebali pregledati njegovo financijsko poslovanje. Izvještaj je završen 20. ožujka 1959. godine i dostavljen Varošu 31. ožujka uz zahtjev da se o njemu očituje u roku od četiri tjedna. Slučaj Varoš završio je odlukom članova Izvršnog vijeća na sjednici održanoj 10. lipnja 1959. godine da ga se isključi iz HNOd-a. Ta je odluka podijelila članstvo organizacije. U njegovu stranu stali su neki istaknuti članovi organizacije kao što su Ante

²¹³ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 388.

²¹⁴ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 322.

²¹⁵ Čiliga, Ante, *Bilten Hrvatskog demokratskog odbora*, Zemaljska središnjica HDO-a za Italiju, Nova serija / god. I, broj 1-2, prosinac 1961, 1-11; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 388.

²¹⁶ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 347.

²¹⁷ Isto, 347.

²¹⁸ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 349; Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 98.

²¹⁹ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 349.

Ciliga, Krunoslav Draganović, Veljko Mašina i Vilim Cecelja. Budući da su ta podijeljena mišljenja izazvala krizu u vrhu organizacije, dogovoreno je da se odluka o Miroslavu Varošu donese na Glavnoj godišnjoj skupštini, zakazanoj za travanj 1960. godine.²²⁰ Na Skupštini održanoj 22. svibnja 1960. godine jednoglasno je potvrđena odluka Izvršnog vijeća od 24. travnja te godine da se iz HNOd-a isključe Ciliga, Varoš i Mašina.²²¹

Tom najvećom političkom aferom u redovima hrvatske političke organizacije nakon Drugoga svjetskog rata, u kojoj je doušnik Udbe Miroslav Varoš raskrinkan, nanesena je velika šteta ne samo HNOd-u nego općenito hrvatskoj političkoj emigraciji.²²²

Nakon što je Varoš otkriven,²²³ u službenom glasilu HNOd-a *Hrvatska država*, koji je izlazio u Münchenu, tiskan je članak u kojem su raskrinkani doušnici jugoslavenskih obavještajnih službi Ivan Garmaz, Stjepan Ilovar, Rizo Dautović, Muharem Denjo, koji nikada nisu reagirali na te optužbe.²²⁴ Uz navedene bilo je još onih koji su potajno odlazili u emigraciju s namjerom da se infiltriraju u rad HNOd-a kako bi ga destabilizirali te narušavali njegov ugled među hrvatskom političkom emigracijom i u njemačkoj javnosti.²²⁵ Mnogi bliski suradnici i prijatelji dr. Branka Jelića i njegova brata Ivana, koji je nakon njegove smrti preuzeo vodstvo stranke, upozoravali su na još neke osobe uključene u rad organizacije koje su zapravo bili jugoslavenski doušnici, no braća su to ignorirala. Međutim, nakon proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske otvoreni su mnogi tajni arhivi koji su sumnje bliskih suradnika braće Jelić potvrdili.²²⁶ Među tim doušnicima najpoznatiji su bili Krunoslav Prates²²⁷, jedno vrijeme tajnik HNOd-a i urednik stranačkog glasila *Hrvatska država* i Vinko Sindičić²²⁸, koji je zbog atentata na Nikolu Štedula osuđen na višegodišnju zatvorsku kaznu u Škotskoj.

²²⁰ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 98.

²²¹ Isto, 99.

²²² Sopta, „Polako i sustavno Udbe ubacuje svoje agente provokatore“, 15; Ciliga, Ante, *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Evropska središnjica H.D.S-A, nova serija / god. III, broj 7-9 (31-33), srpanj-rujan 1964, 1-3; „Nakon stručnih ispitivanja blagajničkog djelovanja te destruktivnog rada u redovima HNO-a g. Miroslava Varoša Izvršno vijeće donijelo je odluku, da ga se isključuje ne samo iz Vijeća nego iz redova HNO-a uopće.“ (Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 354.); Tajnik Dr. M. Frković, „Posebna obavijest“, *Hrvatska država*, München, god. V, broj 50, 1. ožujka 1959, 1.

²²³ *Bilten Hrvatskog narodnog odbora u Italiji*, god. II, broj 10, rujan 1959, 5.

²²⁴ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 387-388; Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 98.

²²⁵ Isto.

²²⁶ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 388;

²²⁷ Krunoslav Prates osuđen je u Münchenu na doživotnu zatvorsku kaznu zbog sudjelovanja u ubojstvu Stjepana Đurekovića. U intervjuu koji je dao za njemačke novine *Deutsche Welle*, priznao je da je tijekom svog boravka u Njemačkoj 1975. godine prvi put došao u kontakt s jugoslavenskom obavještajnom službom. Njega je angažirao Josip Perković i prema vlastitom priznanju njegov je zadatak bio izvještavati o događajima u emigraciji. (Prates: Bio sam udbaša, angažirao me Perković, *T-portal*, <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/prates-bio-sam-udbas-angažirao-me-perkovic-20140211> 11.2.2014. Posjećeno 4. svibnja 2023.)

²²⁸ Vinko Sindičić, poznat po kodnim imenima „Mišo“ i „Pitagora“, osuđen na 15 godina zatvora u škotskom zatvoru Perth zbog pokušaj ubojstva Nikole Štedula. Među ostalim povezuje ga se sa ubojstvom obitelji Ševo u

Šezdesetih godina prošlog stoljeća dolazi do velikih promjena u međunarodnim odnosima, prvenstveno između dviju velesila, SAD-a i SSSR-a. Dr. Branko Jelić nastojao je iskoristiti te novonastale odnose na globalnoj razini kako bi upozorio na rješavanje hrvatskoga problema. Tako je putem *Hrvatske države*, stranačkog glasila, otvoreno pozivao na suradnju s hrvatskim komunistima.²²⁹ “A mi poručujemo danas hrvatskim komunistima da će im hrvatski narod sve oprostiti što su učinili, ako nemaju zablacene ruke pravednom hrvatskom krvi i ako se priklone svom narodu u borbi za njegovu državnu borbu (...) Jer za nas sve postoji jedan pravi put i samo jedna pravilna mogućnost to jest da vodimo politiku hrvatske domovine (...)“.²³⁰ Ideologije treba zanemariti, treba se okrenuti primarnom cilju, a to je borba za hrvatsku neovisnost, poručuje dr. Jelić.

Nakon što je predsjednik CK SKH Vladimir Bakarić na Desetoj sjednici CK SKH u svojem govoru oštro osudio jugoslavenski unitarizam, ali i hrvatski nacionalizam,²³¹ dr. Branko Jelić je reagirao i 15. veljače 1970. godine napisao „Otvoreno pismo“ u kojem se obraća Bakariću: „(...) Gospodine Bakariću, Vi ste nas infamno optužili, da se služimo stranim obavještajnim službama, – hrvatski narod, budite sigurni, ne vjeruje u to, jer on znade, da se politička bitka u dijaspori i exodusu ne može izdržavati i voditi na prirepcima i platnim spiskovima tajnih službi!

Da Vas podsjetimo, Vi ste gospodine Bakariću, još prije dvadeset godina tvrdili, kako je hrvatska emigracija potučena, mrtva, pa ipak uza sve to, Vi se danas u 'Samoupravnoj stvarnosti', svaki dan sve više susrećete s emigracijom u domovini i u inozemstvu! Ili namjeravate možda čitav hrvatski narod (...) proglasiti emigracijom??? Veliki je jaz, dragi gospodine Bakariću, nastao u ovih dvadesetpet godina, između Vas i naroda, koji jaz ste izgleda počeli 'sravnjivati', suočeni apsurdnošću velikosrpske pljačke hrvatskih zemalja, i pod pritiskom mlade i nacionalne i svjesne generacije! (...) Mi imamo povjerenje u mlađe, neortodoksne, generacije hrvatskih komunista. (...) Mi stoga ne isključujemo, da bi isti mogli

Italiji, kao i s ubojstvom Stanka Nižića u Zürichu. Pod optužbom da je ubio Brunu Bušića, protiv Sindičića je na Županijskom sudu u Zagrebu 8. studenog 1999. počelo suđenje. Pod predsjedanjem Damira Kosa, danas suca Vrhovnog suda RH, 20. ožujka 2000. dobio je oslobađajuću presudu. (Ivković, Žarko, Udbaška likvidacija – Nepoznata rekonstrukcija hrvatskog suda: Bušića je ubio čovjek kojeg je dobro poznao, <https://www.vecernji.hr/vijesti/nepoznata-rekonstrukcija-hrvatskog-suda-busica-je-ubio-covjek-kojeg-je-dobro-poznao-1276294> 14. 10. 2018.

(Posjećeno 4. svibnja 2023.)

²²⁹ Sopta, „Poziv komunistima da se pridruže hrvatskoj borbi za slobodu“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 5. listopada 2004, 17.

²³⁰ Isto.

²³¹ „Bacanje praha u oči hrvatskom narodu. Bizantska igra komunista. Načelni pobjednik Žanko formalno odstranjen. Neprijateljski stav Bakarića prema zahtjevima Hrvatskog naroda. Hrvatska država je jedino rješenje za Hrvatski Narod.“ *Hrvatska država*, Berlin – München, god. XVI, broj 179, siječanj-veljača 1970, 1-2.

u datom momentu ponesti i dio tereta, koji se nagomilao. Možda će upravo oni izvesti hrvatski komunistički pokret iz ćor-sokaka, u kojega ga je dovela Titova avanturistička politika!“²³²

Takvo stajalište objasnio je dr. Branko Jelić sljedećim riječima: „Ako je američki velekapitalizam odlučio da se suživljava s komunizmom, zašto da mi budemo 'papskiji od pape', da tražimo neprijatelje, kad ih ionako dosta imamo. Zašto ne pokušamo iskoristiti za naše svrhe sve, pa i komunizam, da hrvatskom narodu olakšamo život i stvorimo hrvatsku državu?“²³³

Nova politička strategija HNOd-a, odnosno politika hrvatskoga nacionalnog pomirenja koju dr. Branko Jelić i general Vjekoslav Maks Luburić,²³⁴ predsjednik Hrvatskoga narodnog otpora (HNOt), javno propagiraju, izazvala je snažne reakcije u redovima hrvatske političke emigracije. Mnogi hrvatski politički emigranti nisu mogli razumjeti, ali nisu ni prihvaćali takvu ideju pomirenja.

Od jeseni 1969. do proljeća 1972. godine u radu Branka Jelića odnosno HNOd-a prevladavala je prosovjetska orijentacija, koja je već 1971. godine doživjela potpun neuspjeh.²³⁵ Mnogo ranije Jelić je najavio velike programske promjene HNOd-a. Nakon što je na glavnoj skupštini, održanoj 29. kolovoza 1965. godine u Münchenu, jednoglasno izabran za predsjednika, odnosno potvrđen na tu funkciju, Jelić je samo nekoliko sati nakon reizbora za predsjednika stranke u istoj dvorani održao vrlo važan govor koji je snažno odjeknuo u emigraciji. Na taj su javni skup bili pozvani predstavnici svih emigrantskih organizacija i istaknuti pojedinci iz Europe, no bitno je istaknuti da je došlo i osam Hrvata iz domovine, „domovinskih predstavnika, koji su iz raznih mjesta, od raznih skupina i na razne načine došli u München“.²³⁶ Na licima su imali maske, a pri ulasku u dvoranu bili su gromko pozdravljeni i odmah su Branku Jeliću predali „Poruku Domovine“.²³⁷ Jelić je pročitao „Poruku Domovine“ i „Manifest Hrvatskom Narodu“ domovinskog Hrvatskog revolucionarnog vijeća, „koji traži, da se istom stavimo na raspolaganje – mi cijela Emigracija, zajedno sa cijelim našim narodom – naše živote i naš imetak“.²³⁸ Njegov je govor sadržajem i porukom bio zapravo budući program HNOd-a. Imao je sedam točaka, a posebno treba izdvojiti one u kojima Jelić nudi

²³² „Otvoreno pismo B. Jelića Bakariću“, *Hrvatska država*, Berlin – München, god. XVII, broj 180, veljača – ožujak 1970, 1-2; Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 474.

²³³ Lasić, Vjekoslav, *Svjedok istine. Zagovornik slobodne hrvatske države*, 2. izdanje, Vlastita naklada, Zagreb, 2006, 354.

²³⁴ „Luburić je izmijenio svoja stajališta i prvi je rekao da trebamo pružiti ruku pomirnicu hrvatskim komunistima ako hoćemo stvoriti samostalnu državu. Mogu reći da svi mi ne bismo bili tako oštri protiv komunista da su oni htjeli hrvatsku državu, makar i komunističku. Oni su bili Jugoslaveni.“ („Luburić je pružio ruku komunistima“, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, broj 1117, 23. rujna 1992, 33.)

²³⁵ Krolo, *Hrvatski politički emigrant 1941. – 1991.*, 115.

²³⁶ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 395.

²³⁷ Isto.

²³⁸ Isto.

pomirenje s hrvatskim komunistima i zagovara neutralnost odnosno nesvrstanost buduće neovisne i demokratske Hrvatske. U četvrtoj točki Jelić poziva pravoslavce odnosno Srbe u Hrvatskoj da budu lojalni građani Hrvatske; u petoj točki govora, što je vrlo važno za buduće odnose između emigracije i domovine, ističe da “hrvatska emigracija mora voditi domovinsku a ne emigrantsku politiku. Emigracija treba uspostaviti usku suradnju s borbenim domovinskim snagama”.²³⁹ Treba izdvojiti i treću točku iz govora, u kojoj Jelić otvoreno šalje javnu poruku emigraciji da mijenja svoju dotadašnju vanjsku politiku, koja se temeljila na vrlo oštrom i rigidnom antikomunističkom stajalištu. Jelić kaže: “ (...) mi nemamo ništa od toga, da stvaramo neke velike antikomunističke planove i borimo se protiv komunizma na nesvrshodan način, (...) da tražimo neprijatelje, kad ih ionako dosta imamo? Zašto ne pokušamo iskoristiti za naše svrhe sve, pa i komunizam, da hrvatskom narodu olakšamo život i stvorimo Hrvatsku Državu?”²⁴⁰ Budući politički rad Branka Jelića sve do njegove smrti temeljio se na programu koji je iznio na spomenutom skupu.

Kada se govori o prosovjetskoj orijentaciji Branka Jelića, s obzirom na mnogobrojne nepoznanice i nepotvrđene dokaze teško je dati objektivan i znanstveno potkrijepljen prikaz. Ni dan danas ne možemo dati objektivnu ocjenu i sa sigurnošću reći tko su bili Franjo Varga, Slavko Novak, Velimir Tomulić i Tomislav Sedlo, koji su zajedno s Jelićem od 1969. do 1972. godine propagirali potrebu suradnje hrvatske političke emigracije odnosno domovine Hrvatske i SSSR-a.²⁴¹ Da su kontakti između HNOd-a odnosno Branka Jelića s nekim sovjetskim predstavnicima uspostavljeni, prvi je put javno spomenuo sam Jelić u govoru koji je održao prigodom proslave 10. travnja 1971. godine u Münchenu, kada je među ostalim rekao: “Moramo primijetiti, da smo prije nešto više od godinu i pol dana (...) bili inicirani od strane legitimnih predstavnika jedne strane sile.”²⁴² Početak tih razgovora bio je članak Franje Varge „Moskva i Hrvati – Zakulisna igra Moskve s Hrvatima“, objavljen u prosincu 1969. godine, u božićnom izdanju *Hrvatske države*. Jelićeva otvorena prosovjetska orijentacija izazvala je u većini slučajeva negativne i kritičke reakcije i osude političkog emigrantskog establišmenta.

No za razliku od njih, državni vrh Jugoslavije prepoznao je veliku opasnost propagiranja ideje hrvatskoga nacionalnog pomirenja, te je na svaki način nastojao onemogućiti daljnje političko djelovanje dr. Branka Jelića. Primjer je toga Okružno uputstvo (pismo) koje je Državni sekretarijat za unutrašnje poslove na zahtjev državnog sekretara, a u vezi s preporukom

²³⁹ Isto, 396-397.

²⁴⁰ Isto.

²⁴¹ Krolo, *Hrvatski politički emigrant 1941. – 1991.*, 115.

²⁴² Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 431-432.

Kabineta Predsjednika Republike i SIV-a²⁴³, poslao na diplomatska predstavništva. „Ambasadama, kao i drugim pomoćnim organima predstavljanja SFRJ, preporuča se dopunsko poduzimanje mera u svrhu što efikasnije kontrole jugoslavenskih građana, kao i emigrantskih neprijateljskih organizacija. Ovo se posebno odnosi na tzv. Hrvatski narodni odbor, čije je sjedište u Minhenu i Zapadnom Berlinu. Šefove militantne organizacije, čije je delovanje posebno opasno zbog kolaboracije sa staljinističkim snagama u SSSR-u, je dr. Branko (Branimir) Jelić, bivši suradnik i rival Ante Pavelića. Ova je organizacija, zahvaljujući saradnji sa jednom stranom silom, uspela u zadnje vreme postići izvesne uspehe u neprijateljskom okupljanju jugoslavenskih građana privremeno zaposlenih u inostranstvu. Pomenuta je organizacija kontaktirala i neke grupe klasnog neprijatelja u zemlji.“²⁴⁴ Jugoslavenski tajni agenti organizirali su nekoliko neuspjelih atentata na Branka Jelića.²⁴⁵ Pod nerazjašnjenim okolnostima 31. svibnja 1972. godine, u 68. godini života, dok se oporavljao od posljedica posljednjeg atentata, dr. Branko Jelić iznenada umire.²⁴⁶

Na obilježavanju pete godišnjice smrti brata Branka, dr. Ivan Jelić, koji ga je naslijedio na mjestu predsjednika HNOd-a, prisjećajući se bratova rada između ostaloga je rekao: „(...) ni bombe koje su eksplodirale pod njim nisu mogle slomiti krila, nego tek otrovi iz potaje, ne junački i kukavički.“²⁴⁷

Kao novi predsjednik HNOd-a dr. Ivan Jelić za sebe je rekao da je „nepripravan“ davati političke i borbene inicijative onako kao brat Branko, da mu je prioritet pokušaj ostvarenja hrvatskoga zajedništva i ujedinjenja hrvatskih političkih organizacija.²⁴⁸ Pod vodstvom dr. Ivana Jelića HNOd gubi na prepoznatljivosti i političkom utjecaju među hrvatskim političkim emigrantima, koji je organizacija imala za života svoga karizmatičnog lidera dr. Branka Jelića.

Ulaskom HNOd-a u Hrvatsko narodno vijeće organizacija još više gubi identitet. To se najbolje vidjelo u njezinu službenom glasilu. Većina članaka u *Hrvatskoj državi* svodila se na žučne rasprave o hrvatskoj problematici s mnogim političkim neistomišljenicima, a posebno s glavnim urednikom *Nove Hrvatske* Jakšom Kušanom i njegovim istomišljenicima.²⁴⁹

²⁴³ Savezno izvršno vijeće (SIV), predstavljalo je vladu Socijalističke Federativne republike Jugoslavije (SFRJ).

²⁴³ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 475-477.

²⁴⁴ Isto.

²⁴⁵ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 389; Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 581-584; Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 469-470.

²⁴⁶ Lasić, *Svjedok istine. Zagovornik slobodne hrvatske države*, 356; Prpić, *Hrvati u Americi*, 358; Jelić, Ivan, „Nalog kojeg moramo ispuniti. Zahtjev hrvatskih masa za uspostavom svehrvatskog predstavništva – to jest hrvatske izbjegličke oslobodilačke vlade“, *Hrvatska država*, Berlin – München, god. XX, broj 215/216, travanj-svibanj 1973, 1-2; Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 496.

²⁴⁷ Jelić, „Godišnjica smrti Dr. B. Jelića“, *Hrvatska država*, god. XXIII, broj 264, svibanj 1977.

²⁴⁸ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 129.

²⁴⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 3890.

Nakon smrti Ivana Jelića 1986. godine na njegovo mjesto dolazi dugogodišnji član organizacije Ernest Bauer²⁵⁰, jedno vrijeme glavni urednik časopisa *Kroatische Berichte*, koji je izlazio na njemačkom jeziku. Unutar stranke dolazi do nesuglasica i stvaranja frakcija, a one do novih unutarstranačkih izbora. Na izborima održanim 1988. godine izaslanici stranke biraju novo vodstvo i za predsjednika izabiru Tomislava Krolu, uspješnog poslovnog čovjeka i dugogodišnjeg člana HNOd-a.

Propašću i slomom komunističkog sustava potkraj osamdesetih godina prošloga stoljeća dolazi do velikih političkih promjena u zemljama Istočne i Jugoistočne Europe. Raspadom SSSR-a neovisnost su dobile tri baltičke države, Litva, Latvija i Estonija. Na miran način Čehoslovačka se podijelila na Slovačku i Češku. Na području bivše Jugoslavije, da bi ostvarila svoju samostalnost, Hrvatska je morala voditi krvav rat. U Domovinskome ratu Hrvatska se uspjela obraniti od velikosrpske agresije i tzv. Jugoslavenske narodne armije. U obranu Hrvatske aktivno se uključuju sve hrvatske emigrantske političke stranke, uključujući i HNOd. Mnoge od njih premještaju aktivnosti i djelovanje u domovinu. Tako HNOd, na čelu s predsjednikom Tomislavom Krolom, ulazi 1992. godine u koaliciju s HDZ-om s ciljem zajedničkog izlaska na demokratske izbore u Hrvatskoj.²⁵¹ U svojoj knjizi tu političku fuziju HNOd-a i HDZ-a Tomislav Krolo objašnjava sljedećim riječima: „Zbog toga sam osobno kao predsjednik HNOd-a sa svojim suradnicima, posebno pozorno pratio političko djelovanje i politički program Franje Tuđmana. Postajalo nam je sve jasnije da je taj program gotovo istovjetan s programom osnivača HNOd-a, Branka Jelića.“²⁵²

Nakon pobjede na demokratskim izborima i formiranja vlasti HDZ-a s koalicijskim partnerima, HNOd kao organizacija prestaje djelovati.²⁵³

²⁵⁰ Ernest Bauer, povjesničar, publicist i kulturni radnik. Rođen je 1910. u Zagrebu, gdje umire 1995. Osnovnu školu, gimnaziju i Filozofski fakultet (1932.) završio je u Zagrebu. Radio je kao profesor hrvatskog jezika u Varaždinu, Zagrebu i Vinkovcima. Doktorirao je 1939. filozofiju u Leipzigu, a u Grazu 1949. političke i državne znanosti. Bio je ravnatelj njemačke novinske agencije Europa-Press u Zagrebu (do 1941.), radio je kao diplomat u vladi NDH. Poslije Drugoga svjetskog rata emigrirao je u Austriju. U München dolazi 1954. i zapošljava se u njemačkoj obavještajnoj službi. Bio je u uredničkom timu časopisa *Kroatische Berichte* koji je izlazio na njemačkom jeziku. Bio je izabran u Sabor HNV-a (1977.) i bio je predsjednik HNV-a u Münchenu. U Hrvatsku se vraća 1991. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 75-76.)

²⁵¹ Isto, 650.

²⁵² Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 377; Trošelj Miočević, „Hrvatska politička emigracija nakon Drugog svjetskog rata“, 36.

²⁵³ Isto.

3.5. Hrvatski narodni otpor

Jedan od najbližih i najodanijih suradnika poglavnika Ante Pavelića, general Vjekoslav Luburić, odlučuje ponovno pokrenuti rad i djelovanje Hrvatskoga narodnog otpora (HNOt), ovoga puta u iseljeništvu. Naime, u jesen 1944. godine, uz odobrenje Vlasti NDH, Vjekoslav Luburić na Ivan planini u Bosni i Hercegovini osniva Hrvatski narodni otpor kako bi mogao nastaviti vojne operacije i gerilsku borbu „jer je bilo očito da je rat bio izgubljen“.²⁵⁴ Vrlo brzo, međutim, dobiva od državnoga vrha zapovijed da se vrati u Zagreb, gdje biva imenovan vrhovnim zapovjednikom vojske Oružanih snaga NDH u povlačenju. Uspješno organizira povlačenje pripadnika OS NDH i nenaoružanih civila sve do austrijske granice. Umjesto da prijeđe granicu i preda se savezničkim snagama, koje su se nalazile na tlu Austrije, Luburić odlučuje vratiti se u Hrvatsku i organizirati gerilsku borbu u šumama. U jednom je okršaju 1948. godine ranjen, a njegovi ga borci uspješno prebacuju u Mađarsku. Iz Mađarske preko Beča stiže u Francusku, gdje nekoliko mjeseci radi u rudniku. Iz Francuske se uspijeva prebaciti u Španjolsku, ondje zasniva obitelj i nastavlja s političkim radom sve do nasilne smrti 1969. godine.²⁵⁵

Samo nekoliko godina nakon dolaska u Španjolsku Luburić odlučuje politički javno djelovati i pokreće časopis *Drina*, kojega je geslo bilo: „Naše je ime, naš program, a zovemo se 'Drina'“.²⁵⁶ Ubrzo nakon što je pokrenuo časopis, zahvaljujući velikoj materijalnoj pomoći bliskih suradnika i istomišljenika, posebno Stipe Šege, koji je sam poslao 10 000 američkih dolara, Luburić kupuje tiskaru i osniva nakladničku kuću Drina Press.²⁵⁷

Osim što se u tiskari tiskalo službeno glasilo HNOt-a *Obrana*, u izdanju Drina Pressa objavljen je velik broj knjiga. Među njima se ističu: *Elementi i metode komunističke gerile i Između revolucionarnosti i oportunitizma* autora pukovnika Ivana Stiera; *Temelji spoznaje stvarnosti* i *Filozofska rasprava* dr. fra Kvirina Vasilja; *Socijalni eseji* dr. Felixa Niedzielskog; *Misija u Hrvatskoj. Dnevnik tajnika Vatikanske misije u Hrvatskoj 1941 – 1946.* dr. Giuseppea Masuccija i druge.²⁵⁸

²⁵⁴ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 269; Karlič, Aralica, „Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja nezavisne države Hrvatske“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 2016, br. 58, 309-358.

²⁵⁵ Intervju s Vladom Glavašem, glavnim urednikom časopisa *Otpor*, 20. rujna 2021. u Zagrebu.

²⁵⁶ Krašić, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 36; Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 251.

²⁵⁷ Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2021. u Zagrebu; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 271.

²⁵⁸ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 395.

Svjesni velikih društvenih promjena u svijetu nakon Drugoga svjetskog rata, Luburić i njegovi bliski suradnici, posebno Enver Mehmedagić, Miljenko Dabo Peranić i drugi, nastojali su putem političkih analiza, članaka i eseja koje su objavljivali u službenim glasilima organizacije politički educirati svoje članove i simpatizere diljem svijeta. HNOt je svojim programom i političkim djelovanjem izazvao radikalne promjene u razmišljanju hrvatske političke emigracije. Naime, ne vjerujući u prividno jedinstvo hrvatske političke emigracije o kojem se stalno govorilo i pisalo, Luburić i njegovi bliski suradnici smatrali su da prioritet političkog djelovanja organizacije treba biti uspostava suradnje s Hrvatima u domovini. Takvo stajalište organizacije opisao je Enver Mehmedagić: „Nikad nije bilo moguće stvoriti apsolutno jedinstvo. To nije bilo moguće ni u našoj prošlosti, a to nije moguće niti danas u domovini, ni u emigraciji. Ali je moguće stvoriti jedinstven nastup ljudi prožetih istim idealima, a budućnost, odnosno buduća pokoljenja iznijet će svoj konačni sud, tko je od nas bio u pravu a tko ne.“²⁵⁹ Glavni cilj HNOt-a najbolje je izražen u programskim načelima, u kojima među ostalim piše: „Naš stav je jasan, rušiti svaku Jugoslaviju. Rušiti je s Rusima i Amerikancima, s komunistima i nekomunistima, rušiti je sa svakim koji je ruši, rušiti je s dijalektikom riječi i dinamita, jer ako jedna država nema pravo opstajati – onda je to jedino Jugoslavija.“²⁶⁰

Govoreći o programu, Luburić već u prvom broju *Drine* piše: „Nije izdajnik svaki dalmatinski partizan, jer su ih naši saveznici u partizane natjerali svojim divljačkim krvničkim postupkom.“²⁶¹ Takve i slične izjave, poput one da „nijedan od ustaških ministara neće ministrovati ako bi se sutra Hrvatska stvorila. Niti jedan od ustaških generala neće isplivati na površinu kao takav, ali ja želim da naši poručnici isplivaju i prenesu ustaški duh u hrvatsku vojsku i samo će ona okupiti i preživjele i prevarene i pokajnike i nove i mlade“.²⁶²

Takve izjave Luburića i bliskih suradnika, posebno Envera Mehmedagića, Miljenka Dabe Peranića, pukovnika Ivana Stiera, dr. fra Gracijana Raspudića i dugih, kao i program HNOt-a kojim se pozivalo na suradnju i pomirbu s hrvatskim komunistima, izazvali su burne reakcije i osude hrvatskoga emigrantskog političkog establišmenta, osobito onoga iz Buenos Airesa. Javne kritike i polemike s generalom Luburićem i njegovim idejama dolazile su s raznih strana – od vodstva Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta, preko Hrvatske seljačke stranke, pa do Vinka Nikolića. U vrlo zapaženom intervjuu koji je dao Jakši Kušanu 1960. godine za njegov bilten *Nova Hrvatska*, koji će s vremenom postati jedna od najutjecajnijih emigrantskih novina,

²⁵⁹ „Razgovor s Enverom Mehmedagićem“, *Obrana*, god. IX, broj 147, Madrid, siječanj 1971, 5.

²⁶⁰ General Drinjanin, „Zauzimanje stava“, *Obrana*, god. VI, broj 97-98, Madrid, 1968, 1.

²⁶¹ Krašić, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 42.

²⁶² Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 396.

Luburić postaje svjestan da žučne rasprave i međusobno optuživanje bivših visokih dužnosnika NDH i visokih časnika OS NDH nikamo ne vode, da se njima samo gubi vrijeme, pa je prioritet svoga rada usmjerio prema domovini. Luburić je među ostalim rekao kako je u budućoj demokratskoj hrvatskoj državi potrebno postići jedinstvo emigracije i domovine; borba je jedini način da se ostvari sloboda hrvatskom narodu, a u njoj „treba računati sa dalmatinskim i zagorskim bivšim partizanima, s novom jugoslavenskom vojskom, dočasniciima, časnicima, oružjem, vezama itd.“²⁶³

Među mnogim značajnim publikacijama tiskanim u nakladi Drina pressa treba istaknuti i Luburićeve knjige *Patnički Sandžak, Hrvatski Jadran, Mučenička Boka Kotorska*, a posebno *Istra i Hrvatska država*. U publikacijama *Istra i Hrvatska država* Vjekoslav Maks Luburić otvoreno piše o potrebi uspostave hrvatskoga nacionalnog jedinstva.²⁶⁴ Zbog njegove se ratne hipoteke ta činjenica namjerno prešućivala i ignorirala, a kao začetnik te ideje navodio se Bruno Bušić, a poslije dr. Franjo Tuđman. Svojim javnim istupima 1960. godine u *Novoj Hrvatskoj*, 1961. godine u *Drini*, a posebno u publikacijama *Istra i Hrvatska* 1964. godine, Luburić je otvoreno zagovarao zajedničku suradnju s hrvatskim komunistima²⁶⁵ te je privukao nove i mlađe pristaše, osobito među radnicima koji su 60-ih godina prošloga stoljeća dolazili na privremeni rad u Europu, većinom u Zapadnu Njemačku. Te ideološke promjene, koje je Luburić javno propagirao, nisu promaknule jugoslavenskim vlastima. To se najbolje vidjelo u govoru sekretara Izvršnog komiteta CK SK Hrvatske Mike Tripala, koji je na osnivačkoj sjednici općinske konferencije SK Rijeke, održanoj 20. siječnja 1968. godine, rekao: „Moramo više da se zamislimo nad jednom drugom tendencijom u emigraciji, koja u stvari nudi jednu antikomunističku i antijugoslavensku moderniju platformu. Ako proučavate materijale iz tih krugova primjetit ćete da oni također pričaju o samoupravljanju, da pričaju o decentralizaciji, o ravnopravnosti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, da još neke parole izbacuju, ali im pridaju pažnju. To je jedan krajnji nacionalizam i šovinizam koji se svodi na razbijanje Jugoslavije i odvajanje Hrvatske od Jugoslavije i, s druge strane, na antikomunizam u smislu oslonca jedne takve takve države na zapad, na kapitalističke zemlje.“²⁶⁶ Zbog takvih su ideja i djelovanja jugoslavenske vlasti odlučile generala Drinjanina fizički likvidirati. Za izvršitelja njegova ubojstva vrbovali su Iliju Stanića, koji je tada stanovao kod Luburića.

²⁶³ Isto.

²⁶⁴ Isto.

²⁶⁵ Krašić, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, 45.

²⁶⁶ „Razgovor s Enverom Mehmedagićem“, *Obrana*, god. IX, broj 147, Madrid, siječanj 1971, 5.

²⁶⁶ General Drinjanin, „Zauzimanje stava“, *Obrana*, god. VI, broj 97-98, Madrid, 1968. Na isti način poslana je poruka „Studentima Hrvatske“.

Ilija Stanić, čije je otac u Drugome svjetskom ratu bio Luburićev vojnik, izveo je 20. travnja 1969. godine atentat na generala Vjekoslava Maksa Luburića u njegovoj kući u gradu Carcaixentu.²⁶⁷

Vijest o smrti generala Vjekoslava Luburića snažno je odjeknula ne samo među hrvatskim političkim emigrantima, nego i u Španjolskoj, a osobito u jugoslavenskoj javnosti.²⁶⁸ U španjolskim novinama *Jornada* izašao je 26. rujna 1969. godine opširan članak u kojem je među ostalim pisalo: „Profesionalni vojnik (...) Borio se uvijek za nezavisnost Hrvatske (...) general Drinjanin nikada se nije predavao (...) Bio je inteligentan, odlučan, i nadasve dobar poznavalac politike na Balkanu (...) Nije bio samo odličan pozanvalac ratnog umijeća, nego politike i humanističkih nauka.“²⁶⁹ U španjolskom listu *Levante*, u članku od 27. travnja te godine, napisano je kako je „njegov život bio (je) prekaljen život čovjeka u čijim mislima bila je samo njegova domovina i njegova djeca. Radi njih i radi nje je živio svoje dane i gajio svoje iluzije“.²⁷⁰

Nakon smrti Vjekoslava Luburića središte aktivnosti Hrvatskoga narodnog otpora postaje kanadski grad Toronto. Uz ogranke koji su djelovali u Zapadnoj Njemačkoj, Francuskoj, Švedskoj, Australiji, Sjedinjenim Američkim Državama i Argentini, ogranak HNOt-a Erik Lisak u Torontu bio je najbrojniji i najbolje organiziran.²⁷¹

Pod dojmom smrti svoga lidera, vodeći ljudi HNOt-a na sjevernoameričkom kontinentu – Mile Markić iz Chicaga, Stipe Glamuzina iz Lackawanne, Stjepan Šego iz Chicaga, Ratko Gagro iz Toronta i Mate Čurić iz Hamiltona, održali su sastanak u američkom gradu Lackawanni, u blizini grada Buffala, na kojem su zaključili da se što prije mora održati svjetski sabor HNOt-a.

Privremeni sabor održan je 15. i 16. studenoga 1969. godine u Torontu. Na njega su pristigli delegati sa svih strana svijeta, iz Sjeverne i Južne Amerike, Europe i Australije, te su jednoglasno izabrali glavni stožer organizacije na čelu s Rudolfom Erićem iz Clevelanda.²⁷² Važno je istaknuti da je među ostalim odlukama usvojenim na privremenom saboru odlučeno da glavni stožer na čelu s Rudolfom Erićem što prije obavi pripreme i organizira novi sabor

²⁶⁷ Romić, Sanja, „Ispovijest Luburićeva ubojice“, *Globus*, broj 971, izd. 02909, Zagreb, 17. srpnja 2009, 42-47.

²⁶⁸ Ciliga, Ante, *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Evropska središnjica H.D.S.A., nova serija / god. VIII, ožujak 1969. Poseban prilog broju 60.

²⁶⁹ „Španjolski tisak o karakteru i ličnosti generala Luburića“, *Obrana*, Madrid, god. VII, broj 109-110, kolovoz 1969, 17 i 19; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 278; „Poginuo Maks Luburić“, *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, nova serija, god. VII, broj 59, prosinac 1968.

²⁷⁰ Isto.

²⁷¹ Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 429.

²⁷² Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 278; „Prvi svjetski kongres Hrvatskog narodnog odbora. Obavijest iz pročelnništva glavnog stožera“, *Obrana*, Madrid, br. 177-118, 1969.

HNOt-a. Zbog ideoloških i generacijskih razlika u organizaciji, Erić nije poduzeo ništa da se sabor održi. Najbolji primjer tog nesklada unutar HNOt-a mogao se vidjeti u Clevelandu, gdje je pod pritiskom mlađih članova organizacije, Zvonka Bušića i Vinka Logarušića, predsjednik tamošnjeg ogranka HNOt Rudolf Erić bio prisiljen sazvati sastanak tog ogranka. Na sastanku održanom 31. siječnja 1971. godine u crkvenoj dvorani Sv. Nikole na vidjelo su izašle sve razlike i nesporazumi među članovima. Nakon žive i žučne diskusije, vodstvo ogranka odlučilo je isključiti iz organizacije Zvonka Bušića i njegove istomišljenike.²⁷³

Može se reći da je jedini „griješ“ Zvonka Bušića i njegovih istomišljenika bilo zagovaranje radikalnih metoda ratovanja protiv Jugoslavije. U novonastaloj situaciji Mile Markić, potpredsjednik HNOt-a za SAD, sazvao je kontinentalni sabor. Održan je u veljači 1971. u američkom gradu Lansingu, u državi Michigan. Na njemu je izabrano novo vodstvo HNOt-a za sjevernoamerički kontinent na čelu s pročelnikom Zvonkom Bušićem.²⁷⁴

Pokušaj da se nesuglasice izglađe i da se među članovima HNOt-a postigne kompromis konačno je urodio plodom: 1972. godine u španjolskom gradu Valenciji održan je sabor HNOt-a za cijeli svijet. Na saboru, nazvanom saborom pomirenja, izabrano je vodstvo organizacije na čelu s Mirkom Bušićem iz Buenos Airesa.²⁷⁵

Uhićenje Miljenka Hrkača u Jugoslaviji pod optužbom da je podmetnuo bombu u kinodvoranu u Beogradu, kao i mnogi drugi događaji koji su prethodili Hrvatskom proljeću, radikalizirali su hrvatsku političku emigraciju. Osim masovnih javnih prosvjeda Hrvata diljem svijeta i slanja peticija i prosvjednih nota na adrese stranih vlada i različitih institucija, skupina Hrvata iz švedskoga grada Göteborga odlučila je poduzeti radikalne akcije. Većina njih bili su članovi HNOt-a.

Prvu takvu akciju izveli su 10. veljače 1971. godine Blago Mikulić i Ivan Vujičević kada su upali u jugoslavenski konzulat u Göteborgu i za taoce uzeli osoblje konzulata tražeći da Jugoslavija pusti Miljenka Hrkača, koji se nalazio u zatvoru u Beogradu.²⁷⁶ Uvidjevši da Jugoslavija zahtjevu neće udovoljiti, 24 sata poslije predali su se švedskoj policiji.²⁷⁷ Druga dva člana HNOt-a, Miro Barešić i Anđelko Brajković, ušli su 6. travnja 1971. godine u jugoslavensko veleposlanstvo u Stockholmu s namjerom da uzmu za taoca jugoslavenskog veleposlanika i razmijene ga za desetak mladića u jugoslavenskim zatvorima od kojih je nekima

²⁷³ Intervju s Ivanom Miletićem, 15. studenoga 2022. u Zagrebu, bivšim emigrantom iz Clevelanda (SAD); Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 431.

²⁷⁴ Isto, 432; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 279.

²⁷⁵ Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2022. u Zagrebu

²⁷⁶ Intervju s Ivanom Vujičevićem, 15. svibnja 2022. u Zagrebu.

²⁷⁷ Isto.

prijetila smrtna kazna. U akciji je jugoslavenski veleposlanik Vladimir Rolović, inače visoki časnik jugoslavenske obavještajne službe, pružio oružani otpor i u obračunu smrtno stradao.²⁷⁸ Napadači su se odmah nakon neuspjele akcije i neplanirane smrti ambasadora Rolovića predali švedskim vlastima i tako završili u pritvoru.²⁷⁹ Ubojstvo Vladimira Rolovića snažno je odjeknulo u Švedskoj, a posebno u Jugoslaviji.²⁸⁰ Jugoslavija je odmah uručila prosvjednu notu švedskoj vladi, tražeći njihovo izručenje. Žučne diskusije koje su se vodile između Jugoslavije i Švedske zbog Hrvata koji su iz nehaja ubili ambasadora Rolovića, završile su neočekivanim obratom. Trojica Hrvata, Rudolf Prskalo, Nikola Lisac i Tomislav Rebrina, oteli su švedski zrakoplov i zahtijevali da se pritvorene Hrvate pusti.²⁸¹

Švedske su vlasti zahtjevu udovoljile, a Hrvati pušteni iz pritvora odletjeli su s otmičarima zrakoplova u Madrid i predali se španjolskim vlastima. Nakon dolaska u Madrid svi su izvedeni pred španjolski sud te završili u pritvoru. Trojica otmičara osuđena su na po dvanaest godina zatvora,²⁸² a nakon 21 mjeseca u istražnom zatvoru Miro Barešić, Anđelko Brajković, Ante Stojanov, Marinko Lemo, Blago Mikulić i Ivan Vujičević pušteni su na slobodu uz uvjet da napuste Španjolsku. Sva šestorica odlaze u Asunción, glavni grad Paragvaja, gdje su nastavili živjeti pod lažnim imenima, ali i politički djelovati. Miro Barešić, sada pod imenom Toni Šarić, postao je instruktor borilačkih vještina, poslije i tjelesni čuvar paragvajskog veleposlanika u SAD-u; Ivan Vujičević, kao Juan Mendensson, u vojnoj je školi završio za pilota.²⁸³

²⁷⁸ Isto; Štedul, Nikola, *U službi savjesti. Memoari*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2021, 208.

²⁷⁹ Na doživotni zatvor osuđeni su Brajković i Barešić, a njihovi suradnici Ante Stojanov i Marinko Lemo, kao pomagači u toj akciji, dobili su kraće kazne. (Štedul, *U službi savjesti. Memoari*, 208.)

²⁸⁰ Iz jugoslavenskog tiska o atentatu: „Jugoslavenski ambasador u Stockholmu Vladimir Rolović jučer ujutro oko 10 sati teško je ozlijeđen kad su dvojica naoružanih pripadnika ustaške terorističke organizacije upali u jugoslavensku ambasadu. Teroristi su u zgradu ambasade ušli, navodno, tražeći produženje pasoša i odmah zatim počeli pucati. Ispalili su ukupno 12 metaka. Osim ambasadora ranjeni su i savjetnik ambasadora Miodrag Vukadinović i sekretarica Mira Štempihar.“ („Atentat na ambasadora SFRJ“, *Večernji list*, Zagreb, god. XV, broj 3606, 8. travnja 1971, 1, 24); „Vijest o zločinu u našoj ambasadi duboko je potresla sve nas u zemlji, a i stotine tisuća naših radnika u svijetu koji čvrsto stoje uz svoju domovinu i njezin socijalistički društveni poredak. (...) Tragični slučaj u ambasadi SFRJ u Stockholmu i za nas je signal za određene akcije. Očito je da je potrebna mnogo temeljitija, dalekosežnija briga o našim radnicima u inozemstvu (...)“, komentar je novinara Milana Vukovića pod naslovom „Zločinačko divljanje“ u istom broju *Večernjeg lista*, 24; na naslovnici *Večernjeg lista* od 14. travnja 1971. krupnim slovima napisan je naslov teksta: *Terorističke centre likvidirati* i kratak izvještaj da su Izvršni odbor i Predsjedništvo Savezne konferencije SSRNJ 13. travnja 1971. na zajedničkoj sjednici zatražili od Saveznog izvršnog vijeća (SIV) da odlučno i energično nastavi akciju kojom bi se onemogućilo daljnje djelovanje terorista i njihovih organizacija. (*Večernji list*, god. XV, broj 3611, 1971, 1.)

²⁸¹ Ciliga, Ante, „Tragična pjesma mlade Hercegovine u Švedskoj“, *Na pragu sutrašnjice*, Rim, god. II, broj 2, ožujak 1976, 6.

²⁸² Tadašnji predsjednik Španjolske Francisco Franco nakon dvije i pol godine pomilovao ih je i pustio na slobodu. Iz intervjua s Ivanom Vujičevićem, 15. svibnja 2022. u Zagrebu; Despot, Zvonimir, „Švedska javnost i hrvatsko pitanje“, *Večernji list*, Zagreb, 18. rujna 2022, 41.

²⁸³ Despot, „Švedska javnost i hrvatsko pitanje“, 41.

Nastalu situaciju nastojao je iskoristiti Dinko Šakić.²⁸⁴ Predstavljajući se kao nasljednik Vjekoslava Maksa Luburića, govorio je da je sve dobro završilo zahvaljujući njegovim vezama sa španjolskim vlastima.²⁸⁵

Sukobi između dviju grupa unutar HNOt-a, jedne koju je vodio Dinko Šakić s pristašama, te druge okupljene oko Mile Markića i njegovih suradnika iz Europe, Južne i Sjeverne Amerike i Australije, gdje je Srećko Rover bio glavni čovjek za HNOt, nanijeli su organizaciji veliku štetu. Nakon dugotrajnih pregovora i razgovora predstavnika dviju grupa, konačno je dogovoreno da se 1974. godine u Torontu održi sabor HNOt-a. Umjesto da se na njemu postigne primirje i izglade nesuglasice, nezadovoljni izborom Stipe Bilandžića za pročelnika²⁸⁶ HNOt-a, Dinko Šakić i pristaše odlučuju samostalno djelovati. Novoizabrano vodstvo na čelu s Bilandžićem odlučuje pokrenuti novo glasilo organizacije, *Otpor*, čije će glavno uredništvo biti u Njemačkoj zbog velikog broja Hrvata koji su u tu zemlju dolazili na privremeni rad. Nakon nekoliko brojeva njemačke vlasti zabranjuju daljnje tiskanje *Otpora* pod optužbom da u tekstovima otvoreno propagira terorizam.²⁸⁷

Izbor Stipe Bilandžića za pročelnika HNOt-a za svijet, Tomislava Kvaternika alias Nikole Štedula

za tajnika te Zvonka Bušića za pročelnika sjevernoameričkog kontinenta, unio je veliku živost i novu dinamiku u organizaciju. Unutarstranačka razmimoilaženja stavljena su u drugi plan, a vodstvo organizacije nastojalo je izbjevati jalove diskusije i sukobe političkih stranaka i pokreta u iseljeništvu. Stipe Bilandžić je svojim političkim aktivnostima prije izbora za pročelnika HNOt-a stekao ugled u redovima hrvatske političke emigracije. „Za mene i za mnoge suborce smrt doktora Ante Pavelića značila je veliki preokret, a slijedom toga i preorijentaciju jer do tada smo bili upućeni na njegovu osobu“,²⁸⁸ govorio je Bilandžić. Zbog razočaranja sukobima koji su se vodili između Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta i Ujedinjenih Hrvata Njemačke donesena je odluka da se drukčije politički angažiraju: „Nas nekoliko okupljenih oko fra Rafaela Medića Skoke počelo je razmišljati o novim metodama

²⁸⁴ Dinko Šakić (Studenci kraj Imotskog, 8. 9. 1921. – Zagreb, 20. 7. 2008.). Nakon što je zbog ustaške aktivnosti isključen iz svih škola u Kraljevini Jugoslaviji, odlazi u Berlin. Uspostavom NDH vraća se u domovinu. Nakon sloma NDH bježi u Argentinu. U Španjolsku dolazi 1956., a poslije smrti Vjekoslava Luburića postaje predsjednik Hrvatskoga narodnog otpora. Vraća se ponovno u Argentinu, gdje je 1998. izručen Hrvatskoj i osuđen na 20 godina zatvora.“ (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 957.)

²⁸⁵ Intervju s Ivanom Vujičevićem, 15. svibnja 2022. u Zagrebu.

²⁸⁶ „(...) ja ostajem uporan i 1974. postajem Glavnim pročelnikom HN Otpora, Sabornikom HNV, 1975. i glavnim urednikom Otpora u SR Njemačkoj.“ Sopta, „Razgovor sa Stipom Bilandžićem“, *Otpor*, god. XIV, broj 1, 1988, 3

²⁸⁷ Isto, 33; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 281.

²⁸⁸ Bilandžić, Stipe, „Veliki preokret nakon Pavelićeve smrti“, *Vjesnik*, Zagreb, god. LXVI, broj 20676, 22. srpnja 2005, 71.

političkog djelovanja.“²⁸⁹ To je bio razlog da 1960. godine registriraju Hrvatsko križarsko bratstvo (HKB),²⁹⁰ pa je za vrijeme proslave Dana Republike 29. studenoga 1962. godine isplaniran je prepad na jugoslavensko trgovinsko predstavništvo u Melhemu pokraj Bonna.²⁹¹ Nakon što su dvadesetčetvorica²⁹² Hrvata, od kojih su neki imali vatreno oružje, uspjela ući u prostorije predstavništva, došlo je do oružanog sukoba sa zaposlenicima, domarom Momčilom Popovićem, oficijom Udbe²⁹³ i Stanom Dovganom.²⁹⁴ Obojica su imali pištolje i u okršaju, u kojem su prvi zapucali, smrtno je stradao Momčilo Popović.²⁹⁵ Nakon što su demonstranti devastirali prostorije ambasade, uništavali arhivu i izazvali požar, predali su se njemačkoj policiji.²⁹⁶ Ta je akcija bila simboličan početak jednog drukčijeg i radikalnog djelovanja hrvatske političke emigracije. Osamnaest mjeseci poslije, Hrvati koji su sudjelovali u napadu na jugoslavenski trgovački centar u Melhemu, osuđeni su na zatvorske kazne različita trajanja, a daljnji je rad HKB-a zabranjen.²⁹⁷ Akcija, ali i sudski proces, izazvali su veliku medijsku pozornost u Zapadnoj Njemačkoj.²⁹⁸

Vodstvo HNOt-a nastoji svoje djelovanje usmjeriti poglavito prema Hrvatima na privremenom radu u Europi. Preko njih nastoje uspostaviti kontakte i suradnju s Hrvatima u domovini, osobito s disidentima jugoslavenskog režima, poput Dobroslava Parage, Marka Veselice, Franje Tuđmana, Dražena Budiše, Ivana Supeka, Ivana Zvonimira Čička, Vlade

²⁸⁹ Isto.

²⁹⁰ Dolaskom Fidela Castra na vlast u Kubi, fra Rafael Medić, bivši dušobrižnik Ante Pavelića, napušta Kubu i odlazi u SAD, gdje dobiva zadatak obnoviti organizaciju Hrvatski domobran koja je prije Drugoga svjetskog rata bila raspuštena. Nakon što je izvršio zadatak i ponovno pokrenuo rad Hrvatskoga domobrana, odlazi u SR Njemačku kako bi ojačao djelovanje HOP-a. Nezadovoljan odnosima koji su vladali među hrvatskim političkim emigrantima, sukobom između HOP-a i Ujedinjenih Hrvata Njemačke, a nakon nesuglasica s predsjednikom Središnjeg odbora hrvatskih društava u Europi dr. Andrijom Ilićem, fra Rafael Medić odlučuje sa svojim istomišljenicima osnovati Hrvatsko križarsko bratstvo (HKB). Za razliku od dr. Andrije Ilića, koji nije odobravao radikalnije političke aktivnosti, Hrvatsko križarsko bratstvo upravo je zato i osnovano. Osim što su dali prisegu, članovi HKB-a prolazili su specijalnu obuku za obavljanje revolucionarnih zadaća. (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 375; Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*. 2002, 19.

²⁹¹ Bilandžić, „Veliki preokret nakon Pavelićeve smrti“, 71.

²⁹² Bilandžić, Stipe, „Veliki proces hrvatskim nacionalistima“, *Vjesnik*, 23. i 24. srpnja 2005, 87;

Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 376.

²⁹³ U korištenim izvorima autorica se susretala s imenima Jovo (Momčilo) Popović i Vinko (Stane) Dovgan. Iako različita imena ali ista prezimena, upućuju na to da je riječ o istim osobama. (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 376; Širom sveta napadi na naše ambasade: istorija atentata na srpske i jugoslovenske diplomate.

<https://www.telegraf.rs/vesti/politika/2522717-sirom-sveta-napadi-na-nase-ambasade-istorija-atentata-na-srpske-i-jugoslovenske-diplomate-foto> (Posjećeno 15. rujna 2022.)

²⁹⁴ Bilandžić, „Veliki proces hrvatskim nacionalistima“, *Vjesnik*, 87.

²⁹⁵ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 376.

²⁹⁶ „Ta akcija, dakle, ulaza, upada u zgradu, uzvraćanja vatre sa naše strane, demoliranje namještaja u osam prostorija, paljenje arhiva, podmetanje eksploziva, sve je to ukupno trajalo četiri-pet minuta, tako da smo čekali policiju.“ (Bilandžić, „Veliki proces hrvatskim nacionalistima“, 87.)

²⁹⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 376.

²⁹⁸ Isto..

Gotovca²⁹⁹ i drugih, a sve držeći se jedne Luburićeve paradigme: „Mislim na potrebu da i uz cijenu promjene vlastitog mentaliteta prestanemo biti kursor za interese velikih i da izgradimo mostove među nama Hrvatima. Zato ne treba ni od Ustaša da postanu komunisti kad je komunizam usredotočen i među onima koji ga ispovijedaju. Ne treba ni od bivših partizana i mladih ljevičara tražiti da stupe u HOP ili Katoličku akciju, nego gledati prema drugim solucijama.“³⁰⁰

Jugoslavenske obavještajne službe kontinuirano su pratile aktivnosti hrvatske političke emigracije, a posebno HNOt i Stipu Bilandžića. Tako je okružni sud u Beogradu 1978. godine pokrenuo tužbu protiv Bilandžića i poslao diplomatsku notu vladi Savezne Republike Njemačke, optužujući ga za terorističko djelovanje protiv Jugoslavije. U optužbi je navedeno da su pripadnici zločinačkog udruženja Hrvatski narodni otpor na čelu s Bilandžićem počinili više teških zločina:

- „- dana 7. aprila 1971 u Švedskoj ubili su Vladimira Rolovića, ambasadora SFRJ;
- dana 26. januara 1972 godine nad teritorijem ČSSR minom su oborili avion Jugoslavenskog aerotransporta DC 9, kojom prilikom je poginulo 27 lica i jedno teško ranjeno;
- dana 15. septembra 1972 godine u Štokholmu izvršili su otmicu aviona kompanije SAS i tom prilikom su iznudili puštanje iz zatvora osuđenih Barišić Mira, Brajković Anđelka, Stojanov Antu i drugih terorista, koji su bili osuđeni zbog ubistva ambasadora Rolovića i okupacije konzulata SFRJ u Gotebergu;
- dana 7. juna 1976 godine u Paragvaju ubili su Urugvajskog ambasadora Carlos Abdulu.“³⁰¹

Pod velikim pritiskom jugoslavenskih vlasti i optužbi za terorizam, njemačke su vlasti pritvorile dvanaestoricu Hrvata, među njima i Bilandžića. Odluka njemačkog suda u Bonnu od 11. kolovoza 1978. godine „da je izručenje Stipe Bilandžića dopušteno uz još jedinu teoretsku mogućnost – priziv Ustavnom sudu“³⁰² pokrenula je cijelu političku emigraciju. Javno se demonstriralo i štrajkalo glađu ispred njemačkih diplomatskih predstavništava diljem svijeta, a predstavnici hrvatskih organizacija u emigraciji nastojali su na svoj način djelovati protiv odluke njemačkoga suda. Tako su članovi Izvršnog odbora HNV-a na čelu s Jankom Skrbinom posjetili njemačku ambasadu u Washingtonu. Predsjedništvo Sabora HNV-a pod vodstvom

²⁹⁹ Intervju s Vladom Glavašem, 1. svibnja 2023. u Zagrebu; Intervju s Marinom Soptom 4. svibnja 2023. u Zagrebu.

³⁰⁰ General Drinjanin, „Porušeni mostovi“, *Obrana*, Madrid, broj 61-62, 1967, 1.

³⁰¹ „Jugokomunističke laži protiv Bilandžića“, *Otpor*, god. II, broj 10, listopad 1978, 9-11.

³⁰² Mišetić, Krešimir, „Ljubav prema domovini je najveći zakon“, *Otpor*, god. II, broj 10, listopad 1978, 3-5.

Franje Mikulića primljeno je u kabinetu njemačkog kancelara Schmidta, a izaslanstvo čikaških Hrvata službeno je primljeno u njemačkom konzulatu u Chicagu.³⁰³

U akciji spašavanja Stipe Bilandžića i ostalih, kojima je prijetilo izručenje Jugoslaviji, potpora je došla i od Biskupske konferencije Zapadne Njemačke.³⁰⁴ Osim toga, poznati njemački tjednik *Der Spiegel* donio je opširniji prilog s fotografijom na kojoj su bili Stipe Bilandžić, Ljubo Dragoja³⁰⁵ i Nikola Miličević Beban³⁰⁶.

Sve te akcije poduzimane diljem svijeta kulminirale su upadom dvojice Hrvata, Mile Kodžomana i Bože Kelave, u njemački konzulat u Chicagu, gdje su za taoce uzeli osam službenika koji su se u tom trenutku nalazili u konzulatu. Za vrijeme opsade konzulata uspostavljena je telefonska veza sa Stipom Bilandžićem. „Mi upozoravamo svijet na opasnost u kojoj se nalaze naša prognana braća u Njemačkoj, spremni smo na sve žrtve, da bi zapriječili novo prolijevanje hrvatske krvi, gdje bi golemu odgovornost snosila vlada Z. Njemačke (...)“, rekli su Bilandžiću, a on im je odgovorio: „Nemojte nikoga ozlijediti, ne gubite živce, mi samo želimo pravdu. Odgovornost je na vladi Zapadne Njemačke (...)“.³⁰⁷ Nakon desetosatnog iščekivanja raspleta, hrvatski su se nacionalisti mirno predali čikaškoj policiji.

Brojne aktivnosti Hrvata i njihovih prijatelja u svijetu utjecale su na odluku Savezne Republike Njemačke (SRNJ) da Bilandžića i ostale Hrvate pusti na slobodu.³⁰⁸

³⁰³ „Vijesti iz Domovine i svijeta“, *Otpor*, god. II, broj 6, lipanj 1978, zadnja stranica mjesečnika.

³⁰⁴ Isto.

³⁰⁵ Ljubo Dragoja rođen je 2. rujna 1946. u Bezdanu u Vojvodini. Komunističke vlasti protjerale su njegove roditelje, podrijetlom iz Rastovače pokraj Posušja u slavonsko selo Veliku Kopanicu. Njemu je tada bila godina dana. Nakon završetka srednje škole 1965. odlučio je pobjeći iz Jugoslavije. Prvo odlazi u Austriju, a potom u Australiju. U Canberri se priključuje Hrvatskom revolucionarnom bratstvu. Postavlja eksploziv u park ispod kipa Draže Mihailovića u Canberri i zbog toga biva osuđen na devet mjeseci zatvora. HRB upućuje Dragoju 1974. u Europu kao instruktora za diverzantske akcije. U lipnju 1974. jugoslavenske obavještajne službe optužuju ga da je poslao knjigu-bombu Josipu Vrhovcu, izvršnom sekretaru CK SKH. Prilikom deaktiviranja bombe na Glavnoj pošti u Zagrebu, poginuo je jedan pirotehničar. Kasnija su istraživanja otkrila da je bombu na Vrhovčevu adresu poslao Borivoj Viskić, jugoslavenski iseljenik u Australiji, suradnik jugoslavenske obavještajne službe, poznat pod nadimikom Pločar, koji se na taj način želio infiltrirati u HRB. Dragoja u siječnju 1975. u Frankfurtu, rukujući eksplozivom, ostaje bez desne šake. Nakon izlaska iz bolnice, njemačka ga je policija uhitila i izvela pred sud. Osuđen je na 2,5 godine zatvora. Nakon izlaska iz zatvora jugoslavenske obavještajne službe i dalje su ga optuživale za protujugoslavenski terorizam. Na suđenju u Sarajevu, u odsutnosti, osuđen je na smrtnu kaznu. Dragoja se početkom devedesetih vraća u domovinu i 2012. umire u Zagrebu. (Umro Ljubo Dragoja, istinski borac za Hrvatsku državu, Koyot, 15. siječnja 2012, <https://koyot.blogger.ba/2012/01/15/in-memoriam/> Posjećeno 19. svibnja 2023.)

³⁰⁶ Nikola Miličević Beban rođen je u Vionici, kod Čitluka, BiH, 1937. Bio je jedan od osnivača državotvorne organizacije Ujedinjeni Hrvata Europe. Godine 1966. pobjegao je u Njemačku, a nakon što je dobio politički azil otvara građevinsku tvrtku. Bio je aktivan u protujugoslavenskim aktivnostima. Njegovo ime nalazilo se na popisu šestorice Hrvata čije je izručenje Beograd 1978. godine tražio u zamjenu za četvero njemačkih terorista uhićenih u Zagrebu. Kad razmjena nije uspjela, Beograd se odlučio na likvidaciju. U jutarnjim satima 13. siječnja 1980. ubijen je na parkiralištu ispred svoga stana u Frankfurtu Iza sebe je ostavio udovicu i petero djece u dobi od 4 i 12 godina. („Zločin u Frankfurtu za kojeg nitko nije odgovarao: Ubojstvo Nikole Miličevića – Beban prije 41 godine u Frankfurtu“, *Fenix Magazin*, 12. siječnja 2021. <https://fenix-magazin.de/zlocin-u-frankfurtu-za-kojeg-nitko-nije-odgovarao-ubojstvo-nikole-milicevica-bebana-prije-41-godine-u-frankfurtu/> Posjećeno 19. svibnja 2023.)

³⁰⁷ „Drama u Chicagu u slici i riječi“, *Otpor*, god. II, broj 10, god. 4, listopad 1978, 4-7.

³⁰⁸ „Hoće li Bonn prihvatiti prljavu igru Beograda“, *Otpor*, god. II, broj 6, lipanj 1978, naslovnica.

Kad se govori o aktivnostima HNOt-a posebno treba istaknuti njegovo djelovanje na sjevernoameričkom kontinentu nakon spektakularne akcije kada su hrvatski borci za slobodu Zvonko Bušić i njegova supruga Julienne Bušić, Petar Matanić³⁰⁹, Slobodan Vlašić³¹⁰ i Frane Pešut 10. rujna 1976. godine oteli zrakoplov američke tvrtke TWA na letu iz Buffala u New York da bi se pozornost svjetske javnosti skrenula na težak položaj hrvatskoga naroda u Jugoslaviji i njegovo pravo da na demokratski način odluči o svojoj sudbini. Za tu prigodu tiskana je Deklaracija glavnog sjedišta hrvatskih osloboditeljskih snaga³¹¹ na hrvatskom, engleskom i francuskom jeziku. Zahtjev Zvonka Bušića, inicijatora akcije, bio je da se Deklaracija objavi na naslovnici *The New York Timesa*. Bio je to uvjet za oslobađanje talaca. No, zrakoplov je nastavio putovanje s taocima iz New Yorka prema Parizu, gdje je pariška policija izbušila gume na zrakoplovu i odbila natočiti gorivo kako bi onemogućila nastavak leta. Zvonko Bušić zahtijevao je od francuske policije da mu se omogući kontakt s fra Mladenom Čuvalom, tadašnjim župnikom Hrvatske katoličke župe sv. Nikole Tavelića u New Yorku i Marijanom Buconjićem kako bi provjerio jesu li njihovi zahtjevi ispunjeni. Tako doznaje da su ispunjeni i da je *The New York Times* Deklaraciju objavio, ali doznaje i tužnu vijest da je pri deaktivaciji bombe u New Yorku na kolodvoru Grand Central Station poginuo njujorški policajac.³¹² Omičari zrakoplova su u Parizu uhićeni, a poslije im je suđeno u New Yorku.³¹³

Početakom 1980-ih godina politička i gospodarska kriza sve više zahvaća Jugoslaviju i navještava njezin raspad, a u isto vrijeme u redovima hrvatske političke emigracije dolazi do

³⁰⁹ „Probali smo svijetu reći u kakvom su položaju bili Hrvati u tadašnjoj Jugoslaviji.

Bila je to borba za jedinstvenu nacionalnu državu hrvatskog naroda u kojoj će hrvatski suverenitet biti jedan, nedjeljiv, neotuđiv i nezastariv. Za nacionalne manjine koje žive skupa s hrvatskim narodom u jednoj zajednici i jednoj te istoj domovini ovaj jedinstveni, nedjeljivi, neotuđivi i nezastarivi suverenitet hrvatskog naroda jest primarna i nepovrediva osnovica njihove zajedničke povijesti, političke i pravne konstitucije, koja, dakako, podrazumijeva korektno i neizbježno priznanje i jamčenje jednakosti svih u pravima i dužnostima bez obzira na nacionalnost, vjeru, rasu i politička uvjerenja.“ (*Deklaracija glavnog sjedišta hrvatskih nacionalnih osloboditeljskih snaga*, letak iz privatne zbirke Pere Matanića, člana hrvatske petorke na čelu sa Zvonkom Bušićem koja je 1976. otela američki zrakoplov.)

³¹⁰ Intervju sa Slobodanom Vlašićem, 22. travnja 2023. i Petrom Matanićem, 5. svibnja 2023. u Zagrebu, članovima petorke koja je sudjelovala u otmici zrakoplova.

³¹¹ „Nacionalno samoopredjeljenje temeljno je ljudsko pravo. Ono se ne može zanijekati niti uskratiti bilo kojoj naciji, bez obzira na broj njezina pučanstva i prostornu veličinu zemlje koju pučanstvo nastanjuje. O svom određenju, nakani, sudbini i državotvornom poretku mogu razumno pravično odlučivati samo žitelji povijesno i prostorno određenog i omeđenog područja. Nijedna država članica Ujedinjenih naroda ili pravilnije rečeno Ujedinjenih država nikada javno ne poriče, niti dovodi u pitanje pravo bilo kojeg naroda na nacionalno samoodređenje. (...) Male nacije znadu da su male, ali ustaju protiv navedenih posljedica te činjenice.“ – Iz Deklaracije. (Šuljak, Dinko, „A Political cause, Background of the Croatian Hijackers“, *Arcadia, Croatian Information Service*, California, 13. rujna 1976.)

³¹² Intervju s Marijanom Buconjićem, 20. travnja 2021. u Zagrebu; Čizmić, Ivan, „Protiv Jugoslavije i za hrvatsku državu Hrvati raznih političkih struja i generacija, a ne samo emigracija iz 1945.“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 3. rujna 2004, 15.

³¹³ Isto.

velikih neslaganja o konceptu vođenja borbe za samostalnu Hrvatsku. U New Yorku su 1980. godine uhićeni članovi HNOt-a Franjo Ivić, Stipe Ivkošić, Nedjeljko Sovulj, Ante Čaran i Ivan Čale. Prema riječima Franje Ivića, optužnica ih je teretila za trajno djelovanje kako bi priskrbili materijalnu dobit, za posjedovanje i prenošenje eksplozivnih naprava iz jedne države u drugu i za pokušaj podmetanja eksploziva u dvoranu u kojoj se 29. studenoga 1980. trebala održati svečana proslava Dana Republike na kojoj je trebao biti tadašnji jugoslavenski ambasador.³¹⁴ Ivić tvrdi da je njihovo uhićenje bilo političke naravi i vezano za tadašnju vanjsku politiku SAD-a prema Jugoslaviji, koja se temeljila na tzv. Kissingerovoj doktrini očuvanja jugoslavenskih granica i Jugoslavije kao države.³¹⁵

Nakon sudskog procesa održanog u New Yorku Ivan Čale dobio je 35, Franjo Ivić i Stjepan Ivkošić 30, Nedjeljko Sovulj 20, Ante Čaran 15 godina zatvorske kazne.³¹⁶ Godinu dana nakon uhićenja i osude članova HNOt-a u New Yorku, 1981. godine američke vlasti uhitile su još desetoricu Hrvata, većinom članove Hrvatskoga narodnog otpora. Uhićeni su Ivan Mišetić, Mile Markić, Ante Ljubas i Mile Bagarić iz Chicaga, Vinko Logarušić iz Clevelanda, Ranko Primorac i Josip Biošić iz Los Angelesa, Mile Boban iz San Francisca, Anđelko Jakić iz New Yorka i Drago Sudar iz Toronta.³¹⁷ Optuženi su da su koristili poštanski sustav SAD-a i međunarodnu poštu za ucjenjivanje i iznudu novčanih sredstava od osoba koje su živjele u SAD-u i drugim zemljama, da su počinili kaznena djela ucjene, ubojstva i paleži i planirali slične akcije protiv osoba koje nisu pristajale na njihovu ucjenu, da su nabavljali i posjedovali različite vrste vatrenog oružja i eksplozivnih naprava.³¹⁸ Nakon završetka sudskog procesa, koji

³¹⁴ Intervju s Franjom Ivićem, 1. prosinca 2021. u Zagrebu; Čizmić, Ivan, „Protiv Jugoslavije i za hrvatsku državu Hrvati raznih političkih struja i generacija, a ne samo emigracija iz 1945.“, 15.

³¹⁵ „Na klasični državni terorizam morali bismo imati odgovarajući odgovor – U permanentnom ratu s Jugoslavijom nismo mogli mirno gledati kako nas oni smiču bez otpora – Bilo je razilaženja među Hrvatima, ali nikada nije bilo međusobnog ubijanja. Štoviše, ni između Hrvata i Srba nije bilo sukoba. Nismo imali ništa zajedničko, ali se nismo ubijali.“ (Iz intervjuja koji je Franjo Ivić dao novinaru Josipu Joviću, „Rat s Jugoslavijom za nas je odavno počeo“, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 16. rujna 1992, 14, 27.)

³¹⁶ Milas, „Paragvajaska veza. Teroristi iza rešetaka“, *Vjesnik*, Zagreb, god. XLV, broj 13695, 25. listopada 1985, 8.

³¹⁷ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 284.

³¹⁸ Milas, Andrija, „Paragvajaska veza. Dokument zlodjela“, *Vjesnik*, Zagreb, god. XLV, broj 13697, 27. listopada 1985, 16; „Ima puno detalja koji upućuju na zaključak kako spomenuta suđenja i presuđivanja nisu izvedena do kraja korektno i kako su, blago rečeno, bila politički tendenciozna. Gospodin Sudar nikad nije živio u SAD-u, ali je na temelju doušničke prijave traženo njegovo izručenje iz Kanade. No, američka policija nije mogla čekati legalno izručenje, jer joj se žurilo da Sudara priključi grupi i jer se bojala, s razlogom, da odgovor bude negativan zato što je argumentacija zahtjeva bila prilično tanka, pa je naprosto otela Sudara iz istražnog zatvora započevši mu suđenje u roku od 24 sata. Osuđen je zbog pravljenja i slanja bombi preko granice, iako je imao nepobitne dokaze da se u precizirano vrijeme inkriminacije nalazio u Europi ...“ (Iz intervjuja Drage Sudara novinaru Josipu Joviću, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, 4. studenoga 1992, 14, 27); Ranko Primorac, kao i Drago Sudar, tvrdi da je suđenje bilo političke naravi, a na pitanje novinara Josipa Jovića koje su njegove primjedbe na sudski proces, vezano za njegovo drugo uhićenje 1981. godine, kada je zajedno s grupom emigranata optužen za konspiraciju, ucjene, iznudu novca, kupnju i prijevoz oružja, ubojstva, paleži, podmetanje bombi, odgovara: „Za suradnju su mi nudili kuću u Beverly Hillsu – Svjedok koji je tvrdio da je jednom od nas predao oružje, nije dotičnog u sudnici

je trajao nekoliko mjeseci, optuženi su proglašeni krivima i osuđeni na ukupno 180 godina zatvora.³¹⁹

Sudske presude i visoke zatvorske kazne optuženim članovima HNOt-a izazvale su još veću neslogu u hrvatskoj političkoj emigraciji, a u redovima HNOt-a došlo je do ozbiljnih problema koji su prijetili raspadom organizacije. Vodstvo HNOt-a, još nakon uhićenja i osude prve grupe članova organizacije na procesu u New Yorku, razmišljalo je o novoj strategiji i pravcu djelovanja u budućnosti. U razgovoru na relaciji Chicago-Toronto-Köln-Edinburg lideri HNOt-a Mile Markić, Karlo Sopta, Stipe Bilandžić i Tomislav Kvaternik (Nikola Štedul) odlučili su s urednicima i suradnicima *Hrvatskoga lista* pronaći rješenje kako bi stvorili novu platformu za političko djelovanje. Na temelju toga osniva se Hrvatski državotvorni pokret.³²⁰

U sljedećim godinama vodstvo HNOt-a odlučuje primijeniti drukčiju taktiku djelovanja protiv Jugoslavije, pa je tako organizacija financirala tri velike međunarodne konferencije koje je organizirao njezin član Marin Sopta.³²¹ Teme konferencija bile su: *Hrvatski nacionalizam i kultura u 19. i 20. stoljeću*³²²; *Jugoslavija poslije Tita* i *Jugoslavija i hrvatska perspektiva*³²³. Uz poznate hrvatske znanstvenike, kao što su Bogdan Radica, Mate Meštrović, Asaf Duraković i Ante Čuvalo, na konferencijama su sudjelovali i najpoznatiji svjetski stručnjaci za zapadni Balkan i Jugoslaviju, poput Karla Gustafa Ströhma iz Beča, grofa Nikolaja Tolstoya iz

uspio prepoznati – Ideja nacionalnog pomirenja u emigraciji najbolje se očitovala u zajedničkom radu Danijela Crljena, bivšeg ustaše i Franje Mikulića, bivšeg komunista – Udba je nastojala one Hrvate koje nije uspjela likvidirati onemogućiti izrežiranim sudskim procesima uz pomoć policije drugih zemalja i nažalost, uz pomoć nekih drugih Hrvata – Nisam imao sreće dati život u borbi za Hrvatsku...“ (Jović, Josip, „Kadija tuži, kadija sudi – i u Americi“, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, broj 1120, 14. listopada 1992, 14, 27.)

³¹⁹ „Na 40 godina osuđeni su Ante Ljubas i Ranko Primorac, 30 godina dobili su Mile Markić i Milan Bagarić, dok su Vinko Logarušić i Drago Sudar osuđeni na po 20 godina. Maksimalne kazne koje predviđa američki zakon... smanjene su jedino Markiću i Bagariću zbog njihovih godina. Optužbe su, zbog nedovoljnih dokaza, oslobođeni Anđelko Jakić... Ivan Mišetić... Miro Biošić i Mile Boban.“ (Milas, „Paragvajska veza. Dokument zlodjela“, 10.)

³²⁰ Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

³²¹ Marin Sopta rođen je 1950. u Širokom Brijegu, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Iz ekonomskih razloga s majkom odlazi u Njemačku, pa u Kanadu, gdje završava školu za zubarskog tehničara. Uz rad studira političke znanosti i povijest na Sveučilištu York u Torontu, gdje nakon diplome 1985. nastavlja poslijediplomski studij. Doktorirao je na Fakultetu hrvatskih studija u Zagrebu 2012. Predavao je kolegij Multikulturalizam u Kanadi na Centennial Collegeu u Torontu (1978. – 1993.). Bio je član Nogometnog kluba Toronto Croatia, predsjednik Međudruštvenog odbora Hrvata u Torontu, predsjednik Mjesnog odbora grada Toronta Hrvatskoga narodnog vijeća (HNV), u kojem je bio glavni tajnik područnog odbora HNV-a južnog Ontarija, pročelnik HNOt-a za svijet, državni tajnik pokrajinske vlade Ontarija (1991. – 1994.). Nakon osamostaljenja Hrvatske, od 1995. sa suprugom i troje djece vraća se u domovinu. Radio je kao tajnik HDZ-a za iseljništvo te kao državni tajnik Ministarstva obrane, razvoja i iseljništva. Kao ravnatelj Centra za strategijska istraživanja organizirao je međunarodne konferencije, a kao predsjednik Centra za istraživanje hrvatskog iseljništva organizacijom Hrvatskih iseljeničkih kongresa i konferencija radi na povezivanju iseljništva i domovinske Hrvatske. Autor je i suautor više publikacija, a 2005. bio je dobitnik Državne nagrade za znanost za knjigu *Iseljena Hrvatska* u suautorstvu s Ivanom Čizmićem i Vladom Šakićem. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 932-933.)

³²² Službeni program međunarodne konferencije *Hrvatski nacionalizam i kultura u 19. i 20. stoljeću*. Privatna zbirka Marina Sopte.

³²³ „Međunarodni simpozijum u Torontu“, *Otpor*, god. XII, broj 1, Chicago, 1986, 19-24; „Treći međunarodni simpozijum u Torontu“, *Otpor*, godina XV, broj 1-2, 1989, 15-17.

Londona, Jensa Reutera iz minhenskog South East Institutea, Georgea Schöpflina iz londonske School od Economics, Nore Beloff, novinarke iz Londona i autorice nekoliko zapaženih knjiga o Jugoslaviji³²⁴ i drugih. Konferencije su snažno odjeknule u hrvatskom iseljeništvu, kanadskom tisku i režimskim listovima u Jugoslaviji. Konferencija *Jugoslavija poslije Tita*, održana na Sveučilištu York u Torontu 15. i 16. studenoga 1985. godine, izazvala je velik interes, što potvrđuje činjenica da je kanadski dnevni list *The Toronto Star* najavio njezino održavanje, a švedska državna televizija, čija je ekipa došla na konferenciju, objavila je izvještaj o njoj u nekoliko nastavaka. Švedsku televizijsku ekupu predvodio je Tonći Percan, Hrvat podrijetlom iz Istre. Zagrebački *Vjesnik* oštro je osudio održavanje takve konferencije riječima: „U Torontu u organizaciji ustaške ekstremne emigracije i sveučilišta 'York' zakazan 15. i 16. studenoga ove godine međunarodni seminar vrlo pretencioznog naslova – 'Jugoslavija poslije Tita'. Naravno imajući u vidu činjenicu da se za 'seminar' brinu neki vodeći ljudi iz 'Hrvatskog narodnog vijeća' (HNV), koje objedinjuje najveći dio organizacija ustaške emigracije, sasvim je izlišno ukazivati na glavne političke tonove i poruke ovog skupa.“³²⁵

Usporedno s organiziranjem međunarodnih znanstvenih skupova kojih je cilj bio upoznati kanadsku javnost s političkom situacijom u Jugoslaviji i uspostaviti kontakte i suradnju s istaknutim Hrvatima u domovini, protivnicima Jugoslavije i komunističkog režima, organizacija je nastojala raskrinkati djelovanje jugoslavenske tajne policije čiji su profesionalni agenti ubili velik broj političkih emigranta diljem svijeta. U tu svrhu HNOt organizira dolazak i predavanja poznatoga hrvatskog emigranta iz Njemačke Luke Kraljevića, koji je nakon što je agent jugoslavenske obavještajne službe izveo atentat na njega, potpuno oslijepio, a metak mu je ostao u glavi. Njegov dolazak u Toronto imao je velik odjek u kanadskoj javnosti nakon što je *The Toronto Star*, dnevni list visoke naklade, objavio razgovor s njim.³²⁶

Na Sveučilištu York (York University, Toronto, Kanada) 15. listopada 1984. godine, u organizaciji HNOt-a i na inicijativu Marina Sopte, bivši rektor Zagrebačkog sveučilišta profesor Ivan Supek održao je predavanje studentima na engleskom jeziku. Troškove putovanja i smještaja platio je HNOt. Drugo predavanje, na temu „Veliki hrvatski humanisti i njihov

³²⁴ Visokotiražni *The Toronto Sun* u broju od 13. studenoga 1985. objavio je opširan članak „Change near for Yugoslavs“ (Dolazi promjena za Jugoslaveni). Članak je inspiriran knjigom Nore Beloff.

³²⁵ Milas, Andrija, „Mračne teme lažnih veličina“, *Vjesnik*, Zagreb, god. XLV, broj 13710, 10. studenoga 1985, 4; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 288.

³²⁶ *Toronto star* by Kathleen Kenna, Croatian man blinded by would-be asasin hopes local MDs will help him regain sight. 27. veljače 1984, A7.

značaj danas“, održao je 21. listopada na hrvatskom jeziku na Sveučilištu Toronto (University of Toronto, Kanada).³²⁷

HNOt organizirao je turneju bivšem novinaru utjecajnog njemačkog političkog tjednika *Der Spiegel* Hansu Peteru Rullmannu, koji je jedno vrijeme bio njihov dopisnik iz Beograda. Pod optužbom da djeluje protujugoslavenski, državne su ga vlasti protjerale iz Beograda. Nakon povratka u Hamburg stupa u vezu s hrvatskim političkim emigrantima i uz njihovu materijalnu pomoć pokreće novine *Hrvatska domovina* na hrvatskom jeziku u kojima objavljuje komentare i analize političkih događaja u Jugoslaviji. Objava knjiga na engleskom jeziku, *Assassinations commissioned by Belgrade* (Ubojstva naručena iz Beograda) i *That's Yugoslavia*³²⁸ (To je Jugoslavija) izazvala je velike napade državne vlasti iz Beograda na njega. U zagrebačkom *Vjesniku* u izdanju od 5. siječnja 1986. godine novinar Drago Ovčara oštro je napao Rullmanna i njegovo djelovanje u članku „Hajka H. P. Rullmanna“.³²⁹ Njegova predavanja u hrvatskim zajednicama u nekoliko kanadskih gradova pobudila su velik interes ne samo među Hrvatima, nego i među Kanađanima. *The Toronto Star* objavio je tada velik intervju s Rullmannom u kojem je on tvrdio da u Torontu i drugim kanadskim gradovima djeluju tajni agenti Udbe.³³⁰

Nakon nekoliko godina krize HNOt se uspio konsolidirati. Sazvan je svjetski sabor HNOt-a, koji se održao 1986. godine u Torontu. Na njemu su sudjelovali delegati iz Australije, SAD-a i Kanade, a kako nisu uspjeli dobiti kanadske vize, saboru nisu prisustvovali Nikola Štedul iz Škotske i Stipe Bilandžić iz Njemačke, pa su njihovi izvještaji na saboru pročitani. Prisutni delegati izabrali su novo vodstvo i donijeli Rezoluciju HNOt-a. Za novog pročelnika Otpora jednoglasno je izabran Marin Sopta, za dopročelnika Pero Čule iz Australije, a Vlado Glavaš iz Chicaga imenovan je glavnim urednikom *Otpora*, službenog glasila organizacije. U Rezoluciji, koja se sastojala od devet točaka, bitno je istaknuti one koje govore kako je HNOt opći državotvorni pokret i kako njegovi pripadnici mogu biti i članovi hrvatskih političkih stranaka s različitim ideološkim pogledima, kako je osnovno načelo organizacije da hrvatski narod jedini ima pravo svojom slobodnom voljom donositi odluke o pitanjima državnog

³²⁷ Obavijest – originalni letak obavijesti o predavanju dr. Supeka na Sveučilištu Toronto 21. listopada 1984, na temu „Veliki hrvatski humanisti i njihov značaj danas“. Privatna zbirka Marina Sopte.

³²⁸ U obje knjige Rullmann je dao prikaz kršenja ljudskih prava u Jugoslaviji i političkih zatvorenika u Jugoslaviji. Opisao je ubojstva i dao popis ubijenih političkih emigranata u Europi, od kojih su većina bili Hrvati.

³²⁹ Ovčara, Drago, „Hajka H. P. Rullmanna“, *Vjesnik*, prvo izdanje, Zagreb, god. XLVI, broj 13764, 5. siječnja 1986, 8-9.

³³⁰ Serge, Joe, „Yugoslav assassins here – author Croatian, Serbian dissidents are among their targets, writer says“, *Toronto Star*, 28. studenoga 1986. (U intervjuu za *Toronto Star* Hans Peter Rullmann tvrdi da se jugoslavenske ubojice nalaze infiltrirani u hrvatskim zajednicama diljem Kanade i da su njihove glavne mete hrvatski i srpski disidenti.); Sušilović, Stjepan, „Jugo diplomacija i hrvatska emigracija“, *Otpor*, god. VIII, broj 1, Chicago, veljača 1992, 25.

uređenja te da HNOt čvrsto stoji na stajalištu da se mora brže i smjelije graditi čvrste mostove između hrvatskoga naroda u dijaspori i domovini Hrvatskoj.³³¹

Treba napomenuti da su se u to vrijeme odnosi između HNOt i HDP-a sveli više-manje na osobne i prijateljske veze, s jedne strane Nikole Štedula, Mladena Schwartz³³², Rudolfa Arapovića, Milana Buškajina iz HDP-a, a s druge strane Marina Sopte, visokog dužnosnika HNOt-a. U isto vrijeme dobre odnose održavali su Stjepan Sušilović, član HNOt-a iz Toronta i Dinko Dedić iz Sydneya, glavni urednik *Hrvatskoga tjednika* i visoki dužnosnik HDP-a.

Jedan od razloga za prestanak ozbiljne suradnje između tih dviju organizacija bio je Zlatko Markus, koji je svojim intrigama, samovoljnim djelovanjem i štetnim pisanjem u *Hrvatskom listu* nanosio veliku štetu HDP-u. Iako su članovi HDP-a, kao i vodstvo HNOt-a, poslali pritužbu na Markusov rad predsjedniku HDP-a Nikoli Štedulu, on nije uspio riješiti problem. Prekid suradnje HNOt-a i HDP-a uzrokovalo je i to što su istaknuti članovi HDP-a Dinko Dedić iz Australije; Miljenko Eljuga iz Švedske, Rudolf Arapović iz SAD-a i Milan Buškajin iz Njemačke gajili osobni animozitet prema HNOt-u od samog početka suradnje, no to ih nije sprječavalo da prihvaćaju veliku materijalnu pomoć članova HNOt-a i izravno od same organizacije.³³³

Vezano za stajalište HNOt-a u duhu Rezolucije u kojoj se ističe nužnost povezivanja domovine i dijaspore, Marin Sopta, sada kao novi pročelnik organizacije, koristi dolazak bračnog para Franje i Ankice Tuđman u Toronto 1987. godine i predlaže dr. Tuđmanu da održi predavanja na kanadskim sveučilištima, najprije u Torontu, a zatim u Sudburyju i Ottawi, na što je dr. Tuđman pristao.³³⁴

Dr. Tuđman održao je na Sveučilištu York u Torontu 16. lipnja 1987. godine predavanje na engleskom jeziku na temu „The question of Nationality in the Contemporary World“ (Nacionalno pitanje u suvremenom svijetu).³³⁵ Tri dana poslije održao je u sveučilišnoj dvorani

³³¹ „Svjetski sabor Hrvatskog narodnog otpora u riječi i slici“, *Otpor*, god. XII, broj 3, Chicago, 1986, 20-25.

³³² Mladen Schwartz rođen je 1947. u Zagrebu u obitelji hrvatskih Židova, a odrastao je i školovao se u Beogradu, gdje je njegov otac bio pukovnik JNA. Studirao je filozofiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beogradu, a tijekom studija se, prateći proljećarska gibanja na Sveučilištu u Zagrebu, zainteresirao za hrvatski nacionalizam i borbu za neovisnost. Godine 1973. emigrirao je u Zapadnu Njemačku, gdje se uključio u rad hrvatske političke emigracije. U emigraciji je blisko surađivao s Brunom Bušićem. Godine 1981. bio je jedan od utemeljitelja Hrvatskoga državotvornog pokreta, u kojem je do 1990. obnašao dužnost pročelnika odjela za vanjske veze. Umro je u Zagrebu 15. rujna 2017. (https://hr.metapedia.org/wiki/Mladen_Schwartz Posjećeno 5. svibnja 2023.)

³³³ Intervju s Vladom Glavašem, 1. svibnja 2023. u Zagrebu i intervju s Marinom Soptom, 4. svibnja 2023. u Zagrebu.

³³⁴ Sopta, Marin, „Croatian Canadians and the New Croatia“, u: *Unknown Journey: A History of Croatians in Canada*, ur. Sopta, Marin – Scardellati, Gabriel, University of Toronto Press, 1994, 77-79; „The question of Nationality in the contemporary World“, *Otpor, Chicago*, god. XIII, broj 4, 1987, 24-27.

³³⁵ Hudelist, *Tuđman. Biografija*, Profil, Zagreb, 2004, 594; „Povijesne pretpostavke samoodređena naroda i integracije svijeta“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 4, 1987, 17-24.

u The Ontario Institute for Educational Administration na hrvatskome jeziku predavanje na temu „Povijesne pretpostavke samoodređenja naroda i integracije svijeta“.³³⁶ Dvije godine poslije, dr. Tuđman prije dolaska u Chicago, gdje je sudjelovao na Slavističkom kongresu (American Association for the Advertisement of Slavic Studies),³³⁷ od 2. do 5. studenoga 1989. godine boravi u Torontu i u crkvenoj dvorani Hrvatske katoličke župe „Naša gospa Kraljica Hrvata“ pred punom dvoranom drži predavanje na temu „Stjepan Radić u Hrvatskoj povijesti“.³³⁸

Gostovanje dr. Tuđmana među Hrvatima u Kanadi i njegova predavanja na kanadskim sveučilištima pobudili su velik interes, ali i različite reakcije diljem svijeta. Jedino je HNOt u svojem službenom glasilu sva ta predavanja tiskao, a na naslovnoj stranici *Otpora* objavljena je fotografija bračnog para Tuđman sa studentima hrvatskog podrijetla, čime se željela poslati poruka da „posjeta kao i predavanje dr. Tuđmana na hrvatskom jeziku bez ikakve sumnje predstavlja jedan od najznačajnijih ako ne i najznačajniji događaj u životu Hrvata Toronta, pa čak i cijele dijaspore“.³³⁹

U suradnji s Hrvatskim državotvornim pokretom HNOt je 18. lipnja 1986. godine ugostio svjetski poznatog povjesničara Nikolajja Tolstoya i tom prigodom organizirao u Hrvatskome domu javnu tribinu. Na skupu je pred nekoliko stotina okupljenih Hrvata Tolstoy³⁴⁰ predstavio svoju novu knjigu *The Minister and the Massacres* (Ministar i pokolji), u kojoj je opširno prikazao tragediju koja se dogodila na austrijsko-jugoslavenskoj granici nakon završetka Drugoga svjetskog rata.³⁴¹ Njegov posjet Torontu izazvao je veliku pozornost ne samo među Hrvatima, nego i među Kanađanima. Tom je prigodom *The Toronto Star* objavio velik članak pod naslovom „Harold Macmillan linked to wartime slaughter“ (Harold Macmillan povezan s ratnim pokoljima).³⁴²

Jedna od značajnijih akcija iza koje je stajao HNOt bila je inicijativa njegova pročelnika Marina Sopte da hrvatska zajednica u Torontu u suradnji sa židovskom zajednicom organizira

³³⁶ Hudelist, Darko, *Tuđman. Biografija*, 595; „Povijesne pretpostavke samoodređenja naroda i integracije svijeta“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 4, 1987, 17-24.

³³⁷ Prpić, *Hrvati u Americi*, 366; Mirth, Karlo, *Život u emigraciji*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003, 387.

³³⁸ „Stjepan Radić u hrvatskoj povijesti“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 4, 1988, 28-40.

³³⁹ „Dr. Franjo Tuđman u Torontu. Politika Hrvatskog nacionalnog izmirenja“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 4, 1987, 27.

³⁴⁰ Nikolai Tolstoy podrijetlom je Bjelorus i potomak glasovite obitelji Tolstoj. Rođen je 1935. u Kentu u Engleskoj, a sada živi u Somersetu. Po zanimanju je povjesničar, a dvije njegove knjige, *Stalin's Secret War* i *Victims of Yalta* donijele su mu svjetsku slavu. U njima, kao i u *The Minister and the Massacres*, obrađuje tragičnu sudbinu pripadnika istočnoeuropskih naroda. (<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=61644>. Posjećeno 15. prosinca 2021.)

³⁴¹ Sopta, „Bleiburški zločin na engleskom sudu“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 6, 1987, 20-21.

³⁴² Ward, Olivia, „Harold Macmillan linked to wartime slaughter“, *The Toronto Star*, 22. lipnja 1986; Sopta, „Nikolai Tolstoy u Torontu“, *Hrvatski tjednik*, god. IX, broj 441, 29. 7. 1986, 12.

dobrotvornu večeru u korist obnove židovske sinagoge u Zagrebu, srušene 1941. godine. Ideja je među Židovima u Toronta dobro primljena, a to se među ostalim može vidjeti u tekstu objavljenom u listu *The Canadian Jewish News* 5. svibnja 1988. godine.³⁴³ U članku pod naslovom „Roman Catholic leads drive for Zagreb shul“ (Rimokatolik predvodi kampanju za zagrebačku sinagogu) Marin Sopta detaljno opisuje kako je i zbog čega došao na zamisao dobrotvorne večere. Za tu prigodu iz Zagreba je u ime židovske općine došao Slavko Goldstein, a interes za večeru bio je velik i ulaznice su unaprijed rasprodane. Organizatori su jamčili da će se prikupiti 100 000 dolara, koji će biti poslani u Zagreb. Međutim, zbog nesporazuma između Slavka Goldsteina, koji je pod pritiskom tadašnjeg jugoslavenskog generalnog konzula u Torontu počeo postavljati nemoguće uvjete i ucjenjivati organizatore, večera je otkazana, a novac i donacije vraćeni su uplatiteljima.³⁴⁴ Zanimljivo je da je Goldstein dopustio da se njegov referat, održan 8. studenoga 1986. godine u Zagrebu na svečanoj akademiji u prigodi proslave dvjestote obljetnice zagrebačke židovske zajednice, objavi u glasilu *Otpor*.³⁴⁵

Kako bi upozorio na veliku gospodarsku i političku krizu koja je zahvatila Jugoslaviju potkraj 80-ih godina prošlog stoljeća, HNOt je platio veliki oglas u *The New York Timesu* od 5. prosinca 1988. godine pod naslovom „Yugoslavia in the throes of death“ (Jugoslavija u zagrljaju smrti). Oglas s mrtvačkim lijesom simbolizirao je nadolazeći raspad Jugoslavije. U tekstu su navedeni razlozi koji će dovesti do raspada (neriješena nacionalna pitanja, gospodarski slom, prava političkih zatvorenika, zločini jugoslavenske tajne policije), navedeno je postojati li ikakve solucije (za očuvanje Jugoslavije) te istaknuto da je „naš cilj stvaranje neovisne i suverene hrvatske države“.³⁴⁶ Prema riječima Marina Sopte, koji je uz tajnika Ivu Jolića i glavnog urednika *Otpora* potpisao spomenuti oglas, izazvao je snažnu reakciju tako da je na poštanski pretinac HNOt-a stiglo nekoliko tisuća pisama sa svih strana, od veleposlanika, Amerikanaca iz više američkih država, novinara koji su tražili više informacija o radu HNOt-a i programu organizacije.³⁴⁷

Tadašnji direktor Jugoslavenskoga kulturno-informativnog centra Damir Grubiša³⁴⁸ uputio je oštro pismo uredništvu *The New York Timesa* u kojem ih kritizira što su dopustili da se objavi oglas „nacističkih terorista“ koji „otvoreno reklamiraju i propagiraju svoj đavolski

³⁴³ Rose, Ben, „Fund raising dinner planned. Roman Catholic leads drive for Zagreb shul?“, *The Canadian Jewish News*, Toronto, 5. svibnja 1988, 40.

³⁴⁴ Iz intervjua s Marinom Soptom, svibnja 2021. u Zagrebu.

³⁴⁵ Goldstein, Slavko, „200 godina zagrebačke židovske općine“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 5, 1988, 28-30.

³⁴⁶ „Washington Talk, Yugoslavia in the throes of Death“, *New York Times*, 5. prosinca 1988, 10.

³⁴⁷ Iz intervjua s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

³⁴⁸ Nakon raspada Jugoslavije i uspostavom demokratske i neovisne Republike Hrvatske, Damir Grubiša bio je veleposlanik RH u Italiji.

program na vašim stanicama i drže lekciju američkoj vladi kako da se ponaša prema suverenoj državi“.³⁴⁹

HNOt aktivno je sudjelovao u organizaciji večere održane 23. siječnja 1987. godine u svečanoj dvorani Hotela Triumph u Torontu. Hrvati Kanade uspjeli su skupiti 500 000 kanadskih dolara za otvaranje katedre za hrvatski jezik i kulturu na Sveučilištu Waterloo u blizini Toronta.³⁵⁰ Samo tri godine poslije, 1990. godine, HNOt je uspio postići dogovor sa Sveučilištem u Torontu da u svojem programu ponudi i učenje hrvatskoga jezika. U pregovorima sa Sveučilištem, pročelnik HNOt-a Marin Sopta u ime organizacije postigne sporazum s dekanom Stephenom Griewom prema kojem se HNOt obvezuje uplatiti za Croatian Studies at York University za tri godine ukupno 363 852 CAD (za 1. god. 1990. – 91, 3022 CAD; za 2. god. 1991. – 92, 131.814 CAD; za 3. god. 1992. – 93, 138.746 CAD). Na temelju sklopljenog ugovora profesor Branko Franulić, poznati hrvatski jezikoslovac, preselio se iz Londona u Toronto kako bi na Sveučilištu predavao hrvatski jezik.³⁵¹

Nakon prvih demokratskih izbora u Hrvatskoj i konstituiranja Sabora i demokratske vlade Republike Hrvatske (RH), vodstvo HNOt-a uz golemu većinu svojih članova na izvanrednom saboru održanom u Clevelandu odlučuje raspustiti organizaciju i o toj odluci službeno obavještava Vladu RH. Tim činom je HNOt postao prva hrvatska politička organizacija koja je prestala javno djelovati nakon što se njezin cilj ostvario.³⁵²

4. OSNIVANJE HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA (HNV)

4.1. Prvi pokušaj osnivanja HNV-a 1962. godine

Nakon Drugoga svjetskog rata dolazi do velikih razmirica i sukoba u redovima hrvatske političke emigracije koji su u zapadnom demokratskom svijetu usporavali učinkovito djelovanje i zastupanje hrvatskih nacionalnih interesa, no lideri političkih

stranaka postupno dolaze na zamisao osnivanja globalnog, izvanstranačkog tijela koje će predstavljati Hrvate diljem svijeta.

³⁴⁹ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 403.

³⁵⁰ Mekinda, Zvonimir, „Povijesni dan za Hrvate u Kanadi – 23. siječanj 1987 Skupljena novčana sredstva od 500 000 dolara za otvaranje Katedre za hrvatski jezik i kulturu na York Sveučilištu u Torontu“, *Vijesti & News*, broj 1, godina druga, Toronto, veljača 1987, 1-5.

³⁵¹ Službeno pismo koje je dekan Stephan Grew poslao u ime Sveučilišta pročelniku HNOt-a Marinu Sopti. Privatna zbirka Marina Sopte.

³⁵² Službena obavijest vodstva HNOt-a za Vladu RH. Privatna zbirka Marina Sopte.

Radeći i djelujući u zapadnom demokratskom svijetu, lideri vodećih hrvatskih političkih stranaka u emigraciji dolaze do spoznaje da je u političkom djelovanju iznimno važna brojnost političke organizacije koju se predstavlja i zastupa u javnosti. Hrvatska politička emigracija bila je rascjepkana na velik broj političkih stranaka i pokreta, što je s jedne strane upućivalo na postojanje i razvijanje političkog pluralizma, no s druge strane, unutarstranačka i međustranačka nesloga bila je prepreka za učinkovito djelovanje. Raspršenost članstva po različitim organizacijama u konačnici je otežavala postizanje postavljenih ciljeva.

To postaje jedan od bitnih čimbenika zbog kojih među hrvatskim emigrantskim vođama sazrijeva ideja o stvaranju zajedničkog i jedinstvenog hrvatskog predstavništva u kojem će se na jednome mjestu okupiti sve hrvatske političke stranke i pokreti u iseljeništvu.

Prvi pokušaj osnivanja takve moćne organizacije koja će ujediniti sve hrvatske organizacije u iseljeništvu dogodio se na VI. Hrvatskom saboru održanom 1961. godine u Chicagu,³⁵³ kada je formiran pripremni odbor Hrvatskoga narodnog vijeća.³⁵⁴ Članovi Odbora bili su predstavnici mnogih hrvatskih društava iz SAD-a i Kanade. Njihov glavni zadatak bio je u što kraćem roku obaviti organizacijske pripreme i tako stvoriti uvjete za održavanje općehrvatskog kongresa na kojem bi pozvani delegati i predstavnici hrvatskih društava raspravljali o mogućnosti osnivanja zajedničkog globalnog, iznadstranačkog predstavništva koje bi javno zastupalo i branilo interese hrvatskoga naroda u svijetu.³⁵⁵

Članovi Pripremnog odbora Hrvatskoga narodnog vijeća uspjeli su se organizirati i sazvati Svehrvatski kongres, koji se održao New Yorku od 29. kolovoza do 2. rujna 1962. godine.³⁵⁶ Nažalost, pozivu koji su Ujedinjeni američki Hrvati uputili na adrese svih političkih stranaka u iseljeništvu nisu se odazvale dvije najbrojnije i najutjecajnije političke organizacije, Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret.³⁵⁷ Glavni razlog njihova nedolaska

³⁵³ Čizmić, Ivan, „Oživjela ideja stvaranja sveopće hrvatske organizacije“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 30. kolovoza 2004, 21.

³⁵⁴ Isto.

³⁵⁵ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a 1975 – 1985*, Izvršni odbor HNV-a, Caracas – New York, siječanj 1985., 23. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

³⁵⁶ „Poslije 17 godina brojnih rezolucija, poziva i apela, nakon mnogih poruka iz domovine, u kojima se traži jedinstveni nastup hrvatske emigracije, učinjen je konačno veliki korak unaprijed. U New Yorku je od 29. VIII. do 2. IX. o.g. održan prvi zajednički hrvatski Kongres, izabrano je prvo Hrvatsko vijeće, koje će nastupati ne samo u ime hiljada hrvatskih političkih izbjeglica sa svih kontinenata, od Australije i Amerike do Evrope, nego što je još važnije, i u ime hrvatskih organizacija raznih političkih pravaca. Udaren je temelj suradnji i boljoj povezanosti između raznih hrvatskih društava, te između istaknutih javnih radnika, što produbljuje nadu, da će u buduće biti i više koordinacije u raznim hrvatskim akcijama. Treba samo bez obzira na poteškoće, još djelotvornije nastaviti putem, koji je u New Yorku upravo otvoren. Treba razumno iskoristiti velike mogućnosti i time opravdati ogromne nade, koje cijela hrvatska javnost polaže u ovu do sada najvažniju političku manifestaciju hrvatske emigracije.“ („Otvoren put zajedničkoj suradnji“, *Nova Hrvatska*, London, god. V, broj 1-2(37-38), rujna-listopad 1962, 1, 7; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 423.)

³⁵⁷ „Korisno je posmotriti u čemu je važnost stvaranja H.N. Vijeća. Prije svega u tom da nije sastavljen na totalitarističkom načelu brisanja svih razlika između društava, već na priznavanju postojećih razlika i bratskoj

na skup u New Yorku 1962. bilo je njihovo stajalište da svaka od njih ima legitimno i isključivo pravo zastupanja hrvatskoga naroda u emigraciji. Obje su organizacije uvjeravale sve druge da prijeđu k njima, pa prema tome HNV ne bi ni trebao postojati.

Sudionici Kongresa prihvatili su načelnu deklaraciju i privremeni pravilnik organizacije, koju su nazvali Hrvatsko narodno vijeće (HNV). Imenovan je i Središnji odbor, u koji su ušli: Ibrahim beg Džinić, kao predsjednik; Miro Gal, kao dopredsjednik; Tomislav Mesić, kao tajnik, a kao članovi: Branimir Jelić (Njemačka), Ivan Oršanić (Argentina), Milivoj Mostovac (Kanada), Milan Blažeković (Argentina) i Srećko Rover (Australija).³⁵⁸

Jedan od zaključaka Kongresa bio je da se u roku od dvije godine ponovno sazove Sabor HNV-a. To se, međutim, nije dogodilo, najviše zbog nedostatka iskrene suradnje stranaka i njihovih lidera. Uz otvoreni bojkot Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta te neprihvatanje bilo kakve zajedničke suradnje, prema mišljenju Jakše Kušana,³⁵⁹ još na skupu 1962. godine u New Yorku dva su se vrlo važna i politički utjecajna lidera, dr. Branko Jelić i Ivan Oršanić, nametnuti kao jedini koji mogu odlučivati o Hrvatskome narodnom vijeću, bez obzira na to što je na Kongres došao velik broj politički neovisnih intelektualaca.³⁶⁰

Zbog premalo pozornosti posvećene pripremama za osnivanje Hrvatskoga narodnog vijeća 1962. godine cijeli je pothvat ubrzo propao, pa je hrvatska politička emigracija i dalje ostala na „nedovoljno funkcionalnoj razini političkog djelovanja“.³⁶¹ U naredih deset godina nekolicina istaknutih političkih djelatnika nije odustajala od novog pokušaja stvaranja organizacije koja će politički povezati Hrvate u svijetu.³⁶²

Unatoč upornosti pojedinih osoba, višegodišnjim razgovorima i raspravama među istaknutim političkim ličnostima u emigraciji, ipak je trebalo proći više od deset godina da se

suradnji oko postignuća zajedničkog cilja. Dakle, H.N. Vijeće ne će apsorbirati postojeća društva niti stvoriti jednu monolitnu organizaciju, već će samo nastojati koordinirati njihov rad u borbi za oslobodjenje našeg naroda. Duga važna stvar jest, da H.N. Vijeće ne želi nikakvu Jugoslaviju, niti se bori za bilo kakvu federaciju ili konfederaciju, već samo i jedino za hrvatsku državu potpuno suverenu, (...) demokratski uređenu.“ – Iz članka o osnivanju HNV-a iz kanadsko-hrvatskog glasila koje je izlazilo u Torontu. („Izvjestitelj iz Kanade. Osnutak Hrvatskog narodnog vijeća“, *Naš put*, Toronto, god, I, broj 5, studeni 1962, 2.)

³⁵⁸ Čizmić, „Oživjela ideja stvaranja sveopće hrvatske organizacije“, 21.

³⁵⁹ Jakša Kušan, nakladnik i publicist (Zagreb, 23. 4. 1931. – Zagreb, 29. 7. 2019.) Organizirao je Hrvatski pokret otpora, preko kojeg je s istomišljenicima nastojao upozoriti svijet na ozbiljno kršenje nacionalnih i ljudskih prava u Hrvatskoj. Zbog neslaganja s komunističkim vlastima odlazi 1955. godine u emigraciju, gdje je pisao za hrvatska i strana glasila. Od 1955. do 1990. živio je u Londonu. Poznat je i po tome što je 1958. pokrenuo *Hrvatski bilten*, koji je 1959. postao časopis *Nova Hrvatska*. U domovinu se vratio 1990. godine, gdje je tiskao zadnje brojeve *Nove Hrvatske*. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 665.); više o Hrvatskom pokretu otpora može se pronaći u istoimenoj knjizi Wollfyja Krašića (Agram, Zagreb, 2018).

³⁶⁰ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 135.

³⁶¹ Fabek, „Kamo ideš emigraciju? Uz 10. obljetnicu Hrvatskog narodnog vijeća“, *Hrvatska revija*, 34, München – Barcelona, prosinac 1984, 709.

³⁶² Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 369-370; Fabek, „Kamo ideš, emigraciju? Uz 10. obljetnicu Hrvatskog narodnog vijeća“, 709-710.

ponovno, 1974. godine, sazove osnivački sabor Hrvatskoga narodnog vijeća u kanadskom gradu Torontu.³⁶³

4.2. Oživljavanje ideje o potrebi osnivanja Hrvatskoga narodnog vijeća

Izabrani članovi Središnjeg odbora novoosnovanog Hrvatskoga narodnog vijeća 1962. godine u New Yorku dobili su zadatak da u sljedeće dvije godine sazovu i organiziraju Sabor Hrvatskoga narodnog vijeća. Zbog stranačke uskogrudnosti i ideološkog sljepila mnogih predstavnika političkih organizacija, njihove nesposobnosti i pomanjkanja dobre volje da se postigne zajednički dogovor i na globalnoj razini osnuje snažno i reprezentativno tijelo koje će zastupati interese Hrvata u svijetu, pothvat je jednostavno propao.³⁶⁴

Moglo se očekivati da će neuspješni pokušaj stvaranja HNV-a obeshrabriti lidere političkih stranaka i društava koji su bili među glavnim inicijatorima skupa u New Yorku i da će zadati „smrtni udarac samoj ideji hrvatskog političkog predstavništva“.³⁶⁵ No pojedinci koji nisu gubili vjeru u postizanje hrvatskog zajedništva nastavili su tu zamisao propagirati među istaknutim politički anagažiranim osobama u emigraciji. Uz to, mnogi događaji u domovini i svijetu vezani za Hrvate i Hrvatsku unijeli su dinamiku u rad mnogih političkih organizacija u svijetu. Smjena Aleksandra Rankovića³⁶⁶, drugog čovjeka u Jugoslaviji i objava Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika³⁶⁷ 1967. godine u Zagrebu bile su samo dio onoga što je davalo novu nadu i energiju za veću aktivnost hrvatske emigracije. Dolazak velikog broja radnika na privremeni rad u Europu, većinom Hrvata, te niz ubojstava istaknutih hrvatskih domoljuba koja su počinili profesionalni agenti jugoslavenske tajne policije, također su bili

³⁶³ Čizmić, Ivan, „Oživjela ideja stvaranja sveopće hrvatske organizacije“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 30. kolovoza 2004, 21; Fabek, „Kamo ideš emigraciju? Uz 10. obljetnicu Hrvatskog narodnog vijeća“, 709.

³⁶⁴ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 26.

³⁶⁵ Isto.

³⁶⁶ Aleksandar Ranković, srpski političar (Draževac kraj Obrenovca, Srbija, 1909. – Dubrovnik, 1983.). Završio je za krojača 1925. Postaje članom KPJ 1928. Bio je član Politbiroa i bliski suradnik Josipa Broza Tita. U komunističkoj Jugoslaviji postaje čelna osoba njezine obavještajne zajednice, poznat i po provođenju srbizacije upravnog kadra u obavještajnoj upravi. Jedan je od najodgovornijih za teror jugoslavenske tajne policije i masovna ubijanja nakon Drugoga svjetskog rata protivnika socijalističkog sustava. U Jugoslaviji je obnašao najviše državne dužnosti. Na brijunskom plenumu CK SKJ 1966. pod optužbom za zlorabu položaja u Upravi državne bezbednosti (UDB) bio je smijenjen sa svih dužnosti te isključen iz SKJ. (*Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51805>. Posjećeno 4. lipnja 2023.)

³⁶⁷ Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika izjava je sastavljena 9. ožujka 1967. u Matici hrvatskoj, koju je prihvatila većina hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova i potpisao veći broj javnih i kulturnih djelatnika. Deklaracijom se zahtijeva ravnopravan položaj hrvatskoga jezika u jugoslavenskoj federaciji, slobodno oblikovanje hrvatskoga jezika u skladu s hrvatskom tradicijom te puna afirmacija hrvatskoga jezika u svim sferama života. Bila je osuđena od komunističkih vlasti, a mnogi njezini potpisnici bili su sankcionirani. (Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14285>. Posjećeno 4. lipnja 2023.)

velik poticaj hrvatskim političkim strankama u iseljeništvu da se nastave boriti za neovisnost Hrvatske.

4.3. Stvaranje kontinentalnih vijeća

Potaknuti novim političkim događajima u domovini i iseljeništvu³⁶⁸ Ujedinjeni američki Hrvati održali su svoju redovnu skupštinu, koju su nazvali saborom. Tako je na VIII. Saboru, održanom 2. i 3. rujna 1967. godine u Clevelandu, među ostalim zaključeno da se za 1969. godinu sazove I. Hrvatski kongres Sjeverne Amerike „s ciljem da se na tom kongresu kao prvi korak prema općehrvatskom ujedinjenju u čitavoj emigraciji – osnuje jedna jedinstvena državotvorna politička organizacija koja bi okupljala Hrvate sjevernoameričkog kontinenta“.³⁶⁹

Samo godinu dana poslije, 1968. godine, dogovorili su susret predstavnici HOP-Reorganizacije iz Argentine i Ujedinjenih američkih Hrvata „na kojem je zaključeno da se pristupi osnivaju Kontinentalnih vijeća za uspostavu države Hrvatske, s ciljem što lakšeg stvaranja središnje organizacije“.³⁷⁰ Treba istaknuti da su organizatori sazivanja I. Hrvatskog kongresa Sjeverne Amerike učinili istu grešku kao i organizatori sastanka Prvog HNV-a. Naime, skupu održanom od 27. do 29. lipnja 1969. u Clevelandu prisustvovalo je pedeset dvoje predstavnika „hrvatskih nacionalnih, političkih, kulturnih i socijalnih organizacija iz Sjedinjenih Država i Kanade“.³⁷¹ Raznolikost sudionika i njihove ideološke razlike učinile su da rasprave i diskusije budu vrlo žive, no to ih je udaljilo od glavne teme i od osnovnog razloga sazivanja sastanka. Konačno, trećeg dana zasjedanja, 29. lipnja, sudionici su donijeli „odluku o osnivanju Sjevernoameričkog vijeća za Nezavisnu Hrvatsku“.³⁷² Izabran je Izvršni odbor od dvadeset članova, s time da je na zasjedanju izabrano deset članova, a za drugih deset odlučeno je da će se imenovati naknadno. Uz članove Izvršnog odbora, izabrano je vodstvo na čelu s Božidarom Abjanićem kao predsjednikom, Vinkom Kužinom kao tajnikom i Nikolom Kiriginom kao blagajnikom.³⁷³

Temeljem dogovora postignutog između HOP-Reorganizacije i Ujedinjenih američkih Hrvata održan je u Buenos Airesu 22. rujna 1969. godine sastanak predstavnika glavnih

³⁶⁸ Atentati na istaknute političke emigrante od strane jugoslavenskih obavještajnih službi: Dinka Domančinovića u Argentini (1960.), Matu Miličevića u Kanadi (1966.), na obitelj Deželić (1965.), Marijana Šimundića (1967.) u Njemačkoj i dr. (Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 219.)

³⁶⁹ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 258; Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 435.

³⁷⁰ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 424.

³⁷¹ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 429.

³⁷² Isto; Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 437-739.

³⁷³ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 429; Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 258; Čizmić, Ivan, „Plodna razmjenjena ideja, prijedloga i rasprava o potrebi ujedinjenja hrvatskih državotvornih snaga“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 31. kolovoza 2004, 19; Intervju sa Šimom Letinom, 2. svibnja 2023.

političkih stranaka Južne Amerike: HOP-Reorganizacije, HNOt-a, HRS-a i Hrvatskoga latinskoameričkog kulturnog instituta. Nakon nekoliko zajedničkih sastanaka konačno je 6. ožujka 1970. godine osnovano Vijeće Hrvata Južne Amerike za uspostavu Države Hrvatske,³⁷⁴ no Hrvatski latinskoamerički kulturni institut odustao je od sudjelovanja u inicijativi. Vijeće Hrvata Južne Amerike za uspostavu Države Hrvatske izabralo je svoje vodstvo: „dr. Vjekoslav Vrančić (kao predsjednik), prof. Kazimir Katalinić (kao tajnik) i gospodin Božo Veić (kao Blagajnik)“.³⁷⁵ Donesena su načela i određeno ustrojstvo Vijeća. Glavna svrha osnutka Vijeća bila je pomoći hrvatskom narodu u ostvarenju slobode i državne neovisnosti. Za ostvarenje tog cilja pred Vijeće su postavljene zadaće uspostave suradnje svih kontinentalnih vijeća da bi se čim brže osnovalo središnje vijeće za uspostavu države Hrvatske kao vrhovno političko tijelo za vođenje jedinstvene hrvatske politike u iseljeništvu radi postizanja političkih, kulturnih i socijalnih ciljeva buduće hrvatske države. Važno je istaknuti kako je određeno da se sve odluke Vijeća donose dogovorom, a u krajnjem slučaju dvotrećinskom većinom.³⁷⁶

U odnosu na Hrvatsko narodno vijeće osnovano 1962. godine u New Yorku, kada su predstavnici HOP-a i HSS-a odbili sudjelovati u njegovu osnivanju, HOP-Reorganizacija, na čelu s Vjekoslavom Vrančićem, sada je jedan od glavnih organizatora osnivanja kontinentalnih vijeća, a poslije i Hrvatskoga narodnog vijeća 1974. u Torontu.

Članovi Južnoameričkoga vijeća bili su vrlo aktivni. Uz to što su svaka dva mjeseca održavali sjednice, poduzimali su konkretne akcije. Tako su potkraj listopada 1970. godine dovršili memorandum pod nazivom „Politička kriza Jugoslavije“, koji je 9. studenoga poslan svim diplomatskim predstavništvima u Buenos Airesu i redakcijama vodećih argentinskih novina i političkih časopisa.³⁷⁷ Dr. Ivo Korsky³⁷⁸ smatrao je da Južnoameričko vijeće treba

³⁷⁴ Priručnik za mjesne odbore HNV-a, 26; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 298-299; Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 63-265.

³⁷⁵ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 261-262; Intervju sa Šimom Letinom, 2. svibnja 2023.

³⁷⁶ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 262-263.

³⁷⁷ Isto, 265.

³⁷⁸ Ivo Korsky rođen je 1918. godine. Njegov otac, Alfred Kästenbaum, prihvaća kršćanstvo i mijenja ime u Korsky. Dolaskom na studij prava u Zagreb, 1935. godine pristupio je ilegalnom Ustaškom pokretu. Doktorirao je pravo 1940. godine, a sudački ispit položio 1944. Bio je nekoliko puta zatvaran i progнан iz Zagreba zbog sudjelovanja u demonstracijama, a proglašenje NDH 10. travnja 1941. dočekao je u zatvoru u Savskoj cesti kao žrtva Mačekova režima. U svibnju 1965. uspijeva doći do Austrije, pa do Italije, gdje u zarobljeničkom logoru boravi do kolovoza 1946. U svibnju 1947. stiže u Argentinu. Kako sâm navodi, slučajno, polovicom 1951., u centru Buenos Airesa sreće Ivana Oršanića s kojim je surađivao u domovini u hrvatskim i katoličkim organizacijama. Nisu se vidjeli od 1943. Korsky pristupa političkoj organizaciji Hrvatska republikanska stranka, koju je Oršanić osnovao početkom 1951. Korsky postaje vrlo aktivan u organizaciji. Bio je pomoćnik urednika stranačkog časopisa *Republika Hrvatska*, poslije postaje i njezinim urednikom, a nakon Oršanićeve smrti 1968. izabran je za predsjednika organizacije. Bio je vrlo aktivan u Hrvatskom narodnom vijeću, gdje je u dva mandata (1977. i 1979.) bio izabran u Sabor HNV-a. Umro je 2004. u Buenos Airesu. (Paradžik, Marko, „Hrvatska

uskладiti svoje aktivnosti s aktivnostima vijeća na drugim kontinentima „tako da djelatnost svih vijeća bude istodobna i jednakog tipa“,³⁷⁹ a za slučaj Titove smrti predložio je tekst kojim se zahtijeva „da se pitanje Jugoslavije postavi na dnevni red Vijeća sigurnosti (...)“ i koji bi bio poslan glavnom tajniku Ujedinjenih naroda te vladama Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske i Sovjetskog Saveza. Kako bi se postigao što veći propagandni učinak, i druga bi se područna vijeća trebala u tu aktivnost uključiti, a uz to bi svako vijeće, prema prijedlogu dr. Korskog, trebalo unaprijed pripremiti plaćeni oglas za novine na jeziku koji se govori u zemlji u kojoj djeluje, i to s onim tekstom koji bi se poslao vladama najmoćnijih državama svijeta.³⁸⁰

Događaji u domovini potkraj šezdesetih i početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća kulminirali su smjenom vođa Hrvatskoga proljeća Savke Dabčević-Kučar, Mike Tripala, Pere Pirker i Dragutina Haramije, zabranom rada i zatvaranjem najstarije i najznačajnije kulturne institucije u Hrvatskoj, Matice hrvatske, zatvaranjem studentskih vođa Dražena Budiše, Ante Paradžika, Ivana Zvonimira Čička i drugih te potaknuli hrvatske političke emigrante da se još snažnije angažiraju u radu za neovisnost Hrvatske. To je bio povod da se u New Yorku 4., 5. i 6. lipnja 1971. godine održi godišnja skupština Sjevernoameričkog vijeća, odnosno II. Kongres Sjevernoameričkog vijeća, a glavna tema skupštine bilo je Hrvatsko proljeće i pitanje kakvo stajalište Vijeće treba zauzeti prema vodstvu CK SKH (Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske), kao i prema (proistočnoj) politici koju je lider HNOd-a Branko Jelić vodio prema SSSR-u. Većina delegata suglasila se „da se Vijeće, kao savezno tijelo, ne smije poistovjetiti ni sa jednim blokom, jer u ovaj čas naši interesi nisu istovjetni ni sa američkim ni sa ruskim interesima, te zato trebamo voditi nezavisnu politiku u vanjskopolićkom nastupanju“.³⁸¹

Iako je trajala tri dana, skupština nije uspjela riješiti neka bitna organizacijska pitanja, pa je odlučeno da se šest mjeseci poslije, 27. i 28. studenoga 1971. godine, u Torontu održi izvanredna skupština Sjevernoameričkoga vijeća. Na tom sastanku donesena je i odluka da se ime Vijeća, Sjevernoameričko vijeće za Nezavisnu Hrvatsku, zamijeni nazivom Sjevernoameričko vijeće za Državu Hrvatsku.³⁸²

republikanska stranka od 1951. do 1991“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*, 241; Korsky, *Hrvatski nacionalizam*, II. dopunjeno izdanje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991, 397-398.

³⁷⁹ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 264.

³⁸⁰ Isto, 265.

³⁸¹ „II. Zasjedanje Sjevernoameričkog vijeća za Nezavisnu Državu Hrvatsku“, *Naš put (glas hrvatskih republikanaca)*, Toronto, god. X, broj 108, lipanj 1971, 1-2; Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak II, 269.

³⁸² Katalinić, *Od poraza do pobjede*, svezak II, 265-270.

Potaknut osnivanjem i radom Južnoameričkog vijeća i Sjevernoameričkog vijeća za Državu Hrvatsku, lider HNOd-a Branko Jelić nastavlja voditi svoju „prosovjetsku politiku“, a rezultat je bio neuspjeh stvaranja kontinentalnog vijeća za Europu.³⁸³ Nakon njegove tragične smrti³⁸⁴ nasljeđuje ga njegov brat, dr. Ivan Jelić. Dolaskom na čelo organizacije Ivan Jelić se odmah distancira od bratove „prosovjetske politike“. Glavni cilj buduće politike HNOd-a bilo je osnivanje jakog središnjeg odbora Hrvata Europe, a zatim i cijeloga svijeta.³⁸⁵ Da bi zacrtani cilj uspio ostvariti dr. Ivan Jelić 1973. godine odlazi u Argentinu, gdje je bio gost na izvanrednom zasjedanju Južnoameričkog vijeća.³⁸⁶ Na skupu održanom 14. srpnja 1973. godine postiže sporazum s predstavnicima Vijeća da je glavna zadaća osnutak vijeća za Europu i Australiju.³⁸⁷ U skladu sa sporazumom postignutim u Buenos Airesu i nakon povratka u Europu dr. Ivan Jelić saziva sastanak predstavnika HNOd-a, Ujedinjenih Hrvata Njemačke (UHNJ), Hrvatske republikanske stranke (HRS) i Radničkog centra iz Švedske. Na sastanku održanom 25. kolovoza 1973. godine u Münchenu predstavnici spomenutih organizacija uspijevaju postići dogovor o zajedničkoj suradnji, temeljem kojeg će 4. studenoga 1973. godine u Karlsruheu osnovati Europsko kontinentalno vijeće.³⁸⁸ No prema riječima Šime Letine, istaknutog člana Hrvatske republikanske stranke (HRS) i člana HNV-a u nekoliko mandata, nakon osnutka Europskoga vijeća Hrvata u Münchenu ubrzo izbija sukob između Ivana Jelića, koji je bio na čelu HNOd-a i Ante Vukića, predsjednika UHNJ-a. Kao posljedica tog sukoba osnovano je drugo, paralelno Europsko kontinentalno vijeće. Šime Letina³⁸⁹ ističe da je HRS bio protiv toga da postoje dva kontinentalna vijeća, pa je putem svojih predstavnika nastojao da se zavađene

³⁸³ „I u Europi se pokušalo stvoriti Kontinentalno vijeće na osnovi suradnje Hrvatskog narodnog odbora, ujedinjenih Hrvata Njemačke i Hrvatske Republikanske stranke, ali se nije postigla suglasnost s američkim Kontinentalnim vijećima o vrsti i zadatku središnjeg hrvatskog predstavnništva.“ (*Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 27.)

³⁸⁴ Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 528.

³⁸⁵ Jelić, Ivan. „Otvorena riječ“, *Hrvatska država*, broj 2017, lipanj 1973, 8; Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 547.

³⁸⁶ „Predstavnici organizacija Južnoameričkog vijeća za nezavisnu Hrvatsku sastali su se 14. srpnja 1973. u Buenos Airesu povodom posjeta dr. Ivana Jelića, predsjednika Hrvatskoga narodnog odbora iz Zapadne Njemačke. U pet točaka zajedničke deklaracije istakli su kako biološki opstanak hrvatskog naroda, koji je prisiljen da živi u Jugoslaviji, je u opasnosti...“ Objavljeno u *Croatia press*, New York, god. XXVII, broj 1-2 (277-78), siječanj – lipanj 1974, 6.

³⁸⁷ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, svezak II, 265-276; Čizmić, Ivan, „Plodna razmjena ideja, prijedloga i rasprava o potrebi ujedinjenja hrvatskih državotvornih snaga“, 19.

³⁸⁸ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 28; Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 548.

³⁸⁹ Šime Letina (Visočani pokraj Zadra, 1943.) istaknuti je emigrant, dugogodišnji bliski suradnik Kazimira Katalinića i Ive Korskog. Hrvatsku je napustio 1966. Bio je član Hrvatske republikanske stranke, koju je 1951. u Argentini osnovao Ivan Oršanić. Objavljivao je političke članke u raznim časopisima. Bio je urednik *Hrvatske borbe*. Živi u Washingtonu (SAD), gdje je završio povijest i političke znanosti, a zatim i magisterij iz političkih znanosti i bibliotekarstava. Javno ističe da je sljedbenik političke doktrine Ante Starčevića i Ivana Oršanića. (Šime Letina: Nostalgija i strah bile su bitne oznake jugoslavenske stvarnosti. *Hrvatski informativni portal*, 28. siječnja 2019. <https://www.hrsvijet.net/index.php/vijesti/133-svijet/52832-sime-letina-nostalgija-i-strah-bile-su-bitne-oznake-jugoslavenske-stvarnosti>. Posjećeno 15. svibnja 2023.)

strane pomire. Iako je HRS zagovarao potrebu hrvatskog okupljanja i suradnje, zbog nepromišljenih izjava i sukoba među onima koji su najviše isticali potrebu jedinstva, smatrao je da vrijeme za službeni osnutak hrvatskog predstavništva još nije sazrelo i da je za taj važan pothvat potrebno više vremena i priprema. „No nezavisni pojedinci, kojima se žurilo, u dogovoru sa Vjekoslavom Vrančićem su najavili da će se 1., 2. i 3. veljače u Torontu 1974. godine održati sastanak za osnivanje HNV-a koje je trebalo postati središnje tijelo i predstavništvo Hrvata na svim kontinentima“.³⁹⁰

Takvo je političko stajalište HRS-a drugi istaknuti sabornik HNV-a, koji je pripadao grupi maksimalista, Ante Čuvalo³⁹¹, objasnio ovako: „Zamjetno, Republikanska stranka, koja je zagovarala zajedništvo, poslala je na Sabor 1975. mlade snage, a ne Korskog i Katalinića. Bio je to znak da vodstvo nije bilo još posve sigurno da će Vijeće uspjeti. Na slijedeći Sabor je došlo vodstvo stranke. Usput, Korsky je bio jedan od najvršnjih analitičara u hrvatskoj emigraciji i bilo je lijepo s njim surađivati.“³⁹²

Gotovo istodobno kada se stvaralo europsko kontinentalno vijeće, u Australiji se sastaju predstavnici nekoliko političkih organizacija i društava: Hrvatskoga narodnog otpora, Ujedinjenih Hrvata, Hrvatskoga narodnog odbora i hrvatskih društava „Sydney“ i „Bosna“, te 7. listopada 1973. godine osnivaju Australsko kontinentalno vijeće.³⁹³ Usporedno s aktivnostima Hrvata Europe i Australije i osnivanjem kontinentalnih vijeća, među Hrvatima Sjedinjenih Američkih Država i Kanade dolazi do veće aktivnosti i novih ideja. To je rezultiralo osnivanjem organizacije Ujedinjenih hrvatskih fondova³⁹⁴ u Chicagu, Los Angelesu i

³⁹⁰ Intervju sa Šimom Letinom, 2. svibnja 2023.

³⁹¹ Ante Čuvalo rođen je 1944. u Proboju kod Ljubuškog, BiH. Osnovnu školu završio je u Proboju i Vitini, a klasičnu gimnaziju u Zadru i Dubrovniku. Od 1964. – 1965. služi JNA u Srbiji. Potkraj 1965. bježi u Italiju, gdje je šest mjeseci proveo u izbjegličkom logoru, a 1966. dolazi u SAD. Završava teologiju na Katoličko-teološkom sveučilištu u Chicagu, a iste je godine zaređen za svećenika. Napustio je svećenički red, te 1987. doktorira na Ohio State University na temu Hrvatski nacionalni pokret 1966. – 1972. U Detroitu je utemeljio i vodio radijski program Zvuci Hrvatske. Predavao je na Ohio State University i na Joliet Junior College Illinois. Stručnjak je za istočnoeuropsku američku diplomatsku povijest i noviju hrvatsku povijest. („Kratki životopis kandidata za zastupnike u Sabor HNV“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 1975, 5; Dr. Ante Čuvalo, povjesničar i politički emigrant, Katolička Tiskovna Agencija, <https://www.ktabkbih.net/hr/intervju/dr-ante-cuvalo-povjesnicar-i-politiki-emigrant/88880>, Sarajevo, 20. kolovoz 2019. Posjećeno 15. svibnja 2023.)

³⁹² Intervju s Antom Čuvalom, 19. travnja 2023.

³⁹³ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 28; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 299.

³⁹⁴ U tekstu originalnog letka dijeljenog u hrvatskoj zajednici u Chicagu piše. „Fond za oslobođenje Hrvatske je osnovan sa ciljem da bude jedno jako zaleđe hrvatskoj revoluciji, jer bez novca nema ni pušaka. Mi, koji smo u najboljim novčanim prilikama od svih Hrvata, moramo biti oni, koji će osigurati novčana sredstva za hrvatsku borbu. Taj se novac neće i ne smije upotrijebiti ni za što drugo osim za oslobodilačke svrhe. Ovo je revolucionarni fond, a zna se što se dešava sa onim koji je pokušao prevariti ili izdati revoluciju. U Chicagu je fond osnovan na 3. siječanj 1972. godine. U odboru za fond nalazi se 15 ljudi, od svih petnaest pet ih ima potpise na knjižici. Sakupljača ima oko 30. Ovo je jedan stalni fond u koji se mora stalno ulagati, a ne samo jedanput. Sakupljeni novac je predan u ruke povjerljivim ljudima i on se nemora odmah nekuda slati ili upotrijebiti. On će se čuvati i rasti. On se mora upotrijebiti samo za borbene svrhe, a ne može biti danas sutra, do mjesec dana ili dogodne. O

Clevelandu. U Vancouveru su djelovali pod imenom Ujedinjena hrvatska fronta, a u Torontu kao Međudruštveni odbori Hrvata. Primarni cilj Ujedinjenih hrvatskih fondova, Hrvatske fronte iz Vancouvera i Međudruštvenog odbora Hrvata iz Toronta bio je prikupiti što više materijalnih sredstava potrebnih u borbi za oslobođenje Hrvatske.

U sklopu organizacijskih priprema i dogovora među glavnim inicijatorima osnivanja predstavništva Hrvata u emigraciji, u ime Vijeća Hrvata Južne Amerike za uspostavu Države Hrvatske njegov predsjednik dr. Vjekoslav Vrančić i tajnik prof. Kazimir Katalinić poslali su pismo, odnosno odgovor Sjevernoameričkom vijeću za Državu Hrvatsku, točnije njihovu tajniku Nikoli Kiriginu, koji je predložio da se održi „sastanak predstavnika hrvatskih organizacija u New Yorku dana 1. i 2. prosinca 1973. godine za osnutak središnjeg predstavništva Hrvata u emigraciji“.³⁹⁵ Vijeće Hrvata Južne Amerike za uspostavu Države Hrvatske predložilo je da se održi u Torontu. Također, prihvatili su poziv za sudjelovanje na saboru Ujedinjenih američkih Hrvata u Chicagu na kojem će se iskoristiti prilika za pripreme dogovore.³⁹⁶ Neposredno prije sastanka u Chicagu Nikola Kirigin šalje brzoglas Ivi Korskom i obavještava ga da Sjevernoameričko vijeće za Državu Hrvatsku prihvaća prijedlog da se Kongres održi u Torontu umjesto u New Yorku („potvrđujemo brzoglasnu obavijest ing. Kirigina dru Korskom, da Vaše Vijeće mijena svoj prvotni prijedlog u smislu, da bi se Kongres održao u Torontu umjesto u New Yorku“).³⁹⁷

4.4. Osnivački sabor HNV-a 1974. godine u Torontu

U novonastalim političkim prilikama i u duhu jačanja ideje i potrebe za što bržim osnivanjem zajedničke organizacije koja će povezivati Hrvate diljem svijeta, Ujedinjeni američki Hrvati i Ujedinjeni hrvatski fondovi sazivaju Hrvatski sabor, koji se održao od 23. do 25. studenoga 1973. godine u Chicagu.³⁹⁸

Na saboru je došlo do velikog razmimoilaženja među sudionicima i u jednom je trenutku „malo nedostajalo da i ponovno osnivanje Hrvatskoga narodnog vijeća 2. veljače 1974. godine

tome vam više i nesmiemo reći. Ovo je zajednički fond svih Hrvata, koji žele slobodu svojoj Domovini i dobro svom narodu, bez obzira na vjeru, ideologiju ili organizaciju. Došlo je vrijeme da svi zajednički rušimo hrvatskog neprijatelja. Svi oni koji imaju imalo hrvatskog srca moraju uložiti u ovaj fond, da u datom momentu budemo spremni, a ne da nas neprijatelj nade na spavanju. Pomozite hrvatsku oslobodilačku borbu!“ (Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2022. u Zagrebu.)

³⁹⁵ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 28; Pismo Vijeća Hrvata Južne Amerike za uspostavu hrvatske države upućeno Sjevernoameričkom vijeću za Hrvatsku Državu, Buenos Aires, 29. X. 1973. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

³⁹⁶ Isto.

³⁹⁷ Isto.

³⁹⁸ Čizmić, „Danas više nema važnijeg hrvatskog političara koji bi se odricao hrvatske države ili se u tome kolebao“, 16.

u Torontu doživi istu sudbinu“.³⁹⁹ To se nije dogodilo jer su predstavnici Hrvatskoga narodnog otpora i Hrvatskoga narodnog odbora prihvatili nacrt „povelje“ koji su zajedno predložili Hrvatski oslobodilački pokret-Reorganizacija i Hrvatska republikanska stranka.⁴⁰⁰

Zasjedanje Hrvatskoga sabora u Chicagu snažno je odjeknulo u hrvatskoj političkoj emigraciji jer je Sabor pozivao na potrebu zajedništva u borbi za oslobođenje Hrvatske.⁴⁰¹ Najvažniji zaključak Sabora bila je najava da će se „saborovanje za osnutak Predstavništva održati od 1. – 3. veljače 1974. godine u Torontu u Kanadi“.⁴⁰² Na Saboru je izabran Pripremni odbor na čelu s predsjednikom Ujedinjenih američkih Hrvata Tomislavom Mesićem, a za tajnika izabran je Vlado Glavaš u ime Ujedinjenih hrvatskih fondova. Ujedinjeni hrvatski fondovi (UHF) pokrenuti su u proljeće 1972. godine u Chicagu s ciljem povezivanja i udruživanja političkih, kulturnih, športskih i sličnih hrvatskih organizacija i društava, kojih je tada bilo 24, uključujući i 4 hrvatske katoličke župe, u jednu organizaciju kako bi zajednički i jedinstveno djelovali. Željelo se spriječiti samovoljno i nekontrolirano prikupljanje novčanih sredstava, ishitreno i nepripremljeno istupima u javnosti. Utemeljenjem UHF-a prvi je put u iseljeničkoj zajednici primijenjeno potpuno novo pravilo da sva društva koja su pristupila UHF-u imaju samo po jednog člana u Odboru UHF-a, bez obzira na broj članova u svojoj organizaciji. Namjera je UHF-a bila potaknuti hrvatske zajednice u svijetu na slično djelovanje. Tako je u svom programu UHF imao model kako povezati Hrvate u svijetu zajedničkim djelovanjem.⁴⁰³ Osmišljeno je osnivanje mjesnih i zajedničkih fondova u koje će se slijevati novčane donacije iz kojih bi se kontrolirano i planski pokrivali troškovi za organizaciju prosvjeda, plaćene oglase u stranim novinama, financiranje rada informativnih centara, koje je trebalo otvoriti i pokrenuti u svim većim gradovima svijeta, za plaćanje sudskih troškova za Hrvate u zatvorima zbog političke aktivnosti u domovini i iseljeništvu te za pomoć njihovim obiteljima, kao i za druge državotvorne akcije.⁴⁰⁴ Prvi takav fond, Fond za oslobođenje Hrvatske, osnovan je 1972. godine u Chicagu. Prema riječima Ante Čuvala, jednog od inicijatora osnivanja Fonda i člana Odbora Fonda, postojala su dva mišljenja o tome kako raspolagati prikupljenim sredstvima. Čuvalo se zalagao za dugoročno planiranje i ulaganje novčanih sredstava za vrijeme „kad oslobođenje

³⁹⁹ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 136.

⁴⁰⁰ Isto.

⁴⁰¹ „Croatian Congress' in Chicago“, *Croatia press*, New York, god. XXVII, broj 1-2 (277-78), siječanj – lipanj 1974, 8.

⁴⁰² „Croatian National Council Founded“, *Croatia press*, New York, god. XXVII, broj 1-2 (277-78), siječanj – lipanj 1974, 11; *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 28; Čizmić, „Danas više nema važnijeg hrvatskog političara koji bi se odricao hrvatske države ili se u tome kolebao“, 16; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 299.

⁴⁰³ Intervju s Vladom Glavašem 20. rujna 2021. u Zagrebu.

⁴⁰⁴ Intervju s Antom Čuvalom, 19. travnja 2023.

stvarno krene“, no nije se znalo kada će se to dogoditi.⁴⁰⁵ „Drugi članovi Odbora, koji su većinom predstavljali neke organizacije, nastojali su da se novac preko „njihovih ljudi“ prosljeđuje u pripreme za 'prave akcije', jer zašto bi, po njima, novac ležao u banci kad treba djelovati odmah! (...) U Chicagu je to ljeto skupljeno oko 70 tisuća dolara. Plan je bio da godišnji doprinos po obitelji ili samcu bude 100 dolara. Ja sam krajem 1972. godine otišao iz Chicaga. Novac je kroz nekoliko godina potrošen. Koliko znam, nije ga nitko pronevjerio, nego je iscurio na razne 'važne' pothvate.“⁴⁰⁶

Novoizabrani Odbor odmah je pristupio izradi prijedloga o sadržaju i ciljevima planiranog sabora i te materijale poslao svim hrvatskim političkim strankama u svijetu, hrvatskim kontinentalnim tijelima, hrvatskim kulturnim i vjerskim institucijama, hrvatskim medijima i uglednim pojedincima.⁴⁰⁷

Pozitivne reakcije na prijedlog održavanja osnivačkoga sabora Hrvatskoga narodnog vijeća dolazile su sa svih strana, a u glavnom gradu Venezuele Caracasu u travnju 1973. godine Hrvatski odbor za Venezuelu objavio je Poziv svim Hrvatima izvan Domovine,⁴⁰⁸ koji je potpisao predsjednik odbora dr. Gašpar Malvić, te je poslan na adrese hrvatskih organizacija diljem svijeta i istaknutih neovisnih individualaca, s glavnom porukom o osnivanju hrvatskoga narodnog predstavništva. Poziv su objavile i sve emigrantske novine kao i hrvatski radijski programi diljem svijeta. Jedna od poruka istaknutih u Pozivu poslanom iz Venezuele bila je da „a nation can develop its full potentials only in its own State“ (nacija može ostvariti svoj puni potencijal samo u vlastitoj državi).⁴⁰⁹ Nekoliko mjeseci poslije, potkraj studenoga 1973. godine, sastali su se predstavnici Hrvatskoga odbora za Venezuelu i Vijeće Hrvata Južne Amerike za uspostavu Države Hrvatske kako bi raspravili o tome tko ima pravo sudjelovati na saboru i o „načinu izbora i ustrojstvu središnjeg tijela“. ⁴¹⁰

Uzme li se u obzir da su u pripremama za održavanje skupa u Torontu sudjelovale organizacije i pokreti koji su zastupali različite političke stavove, a smatrajući da je taj skup važan događaj na koji ne može ostati ravnodušan nijedan Hrvat koji se smatra političkim emigrantom, predsjednik Hrvatske republikanske stranke dr. Ivo Korsky uvjeren je kako je konačno sazrelo vrijeme za osnivanje globalnog predstavništva koje će omogućiti zajedničko djelovanje svim Hrvatima koji žele raditi na rušenju Jugoslavije. S tim ciljem dr. Korsky šalje

⁴⁰⁵ Isto.

⁴⁰⁶ Isto.

⁴⁰⁷ Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2021. u Zagrebu.

⁴⁰⁸ *Croatia press*, New York, vol. XXVII, siječanj – lipanj 1974, broj 1-2 (277-78), 5; *Spectator*, „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska zora*, München, god. XXI (243), veljača-ožujak 1974, 3-4.

⁴⁰⁹ Isto, 5.

⁴¹⁰ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 29.

25. siječnja 1974. godine vodstvu i članovima Republikanske stranke u New Yorku i Washingtonu pismo u kojem među ostalim piše: „Neki od vas su mi pisali i upozoravali su me na napadaj u Danici. Sam sam čitao posljednji broj Hrvatske države, u kojemu nas na jednoj stranici napadaju dok nas na drugoj svojataju kao saveznike. Pišu mi neki o poteškoćama koje doživljavaju od malograđanskog duha koji vlada u nekim većim hrvatskim kolonijama – što je sve točno i o čemu ne valja ni raspravljati. (...) Zašto mi idemo u Toronto na sastanak? Ne idemo za nekim častima i položajima, ne pravimo ni nikakvih iluzija, nego idemo da ispunimo svoje državištvo. Želimo pokazati u praksi kako se načelno, ozbiljno, odgovorno raspravlja (...).“⁴¹¹

Na donekle drukčiji način, ali slično razmišljanju dr. Korskog vezano za predstojeći skup u Torontu, prof. Bogdan Radica napisao je u *Novoj Hrvatskoj*: „(...) Hrvati se moraju složiti i pred svijetom istupiti kao cjelina. To je duboko opravdana i legitimna težnja. Malen smo narod, razbacani po svim kontinentima, posvuda se o nama govori, svugdje nas znaju. Ali još nismo bili kadri stvoriti tijelo koje bi nas dostojno predstavljalo. (...) Treba ipak priznati da stanje nije beznadno. Danas više nema važnijeg hrvatskog političara koji bi se odricao hrvatske države ili se u tome samo kolebao. To je zajednički nazivnik svih političkih struja, ma koliko suprotne bile.“⁴¹²

Na inicijativu četiriju državotvornih organizacija (HOP-Reorganizacije, HNOd-a, HNOt-a i Hrvatske republikanske stranke) održan je osnivački sabor Hrvatskoga narodnog vijeća od 1. – 3. veljače 1974. godine u prostorijama Hotela Andora u Torontu. „Iako smo sa zebnjom iščekivali taj SKUP u Torontu, na naše oduševljenje pojavili su se i oni za koje smo mislili da se ne će odazvati – poput Vinka Nikolića, Jakše Kušana, Ive Rojnice (...). Na ovom povijesnom SKUPU sudjelovali su dr. Ivan Jelić u ime Hrvatskog narodnog odbora, prof. Kazimir Katalinić u ime Hrvatske republikanske stranke, dr. Vjekoslav Vrančić u ime Hrvatskog oslobodilačkog pokreta za reorganizaciju, gospoda Mile Markić i Ante Ljubas u ime Hrvatskog narodnog otpora, Ragib Avdić u ime Hrvata Australije, gosp. Miro Gal i prof. Stanko Vujica u ime Ujedinjenih Američkih Hrvata, dr. Zdravko Sančević i ing. Ivo Kisić u ime Hrvata Venezuele, gosp. Madunić i Drago Geoheli u ime Ujedinjene hrvatske fronte (UHF) i Hrvata Vancouvera, dr. Josip Gamulin u ime UHF iz Toronta, Josip Remenar u ime UHF u New York, Vlado Glavaš u ime UHF i Hrvata Chicaga, ing. Božidar Abjanić i ing. Nikola Kirigin u

⁴¹¹ Pismo koje je dr. Ivo Korsky 25. siječnja 1974. poslao na adrese ogranaka Republikanske stranke u New Yorku i Washingtonu. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

⁴¹² Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 136-137; Čizmić, „Danas više nema važnijeg hrvatskog političara koji bi se odricao hrvatske države ili se u tome samo kolebao“, 16.

ime Sjeverno Američkog Vijeća za Hrvatsku te predstavnici hrvatskih zajednica Toronta, Hamiltona, Montreala, Calgary, Ottawe, Clevelanda, New Yorka na čelu sa uglednim hrvatskim emigrantom Antom Došen i još brojni uglednici iz Californije i europskih zemalja.⁴¹³

Na dvodnevnom saborovanju sudionici su većinom analizirali stanje u hrvatskoj političkoj emigraciji, a pritom su na površinu isplivale sve suprotnosti, antagonizmi i nerazumijevanja među sudionicima sastanka. Činjenica da su na Sabor došli istaknuti intelektualci kao što su Dinko Šuljak, član HSS-a i Stanko Vujica, predstavnici Sjevernoameričkog kontinentalnog vijeća, inicijatori tog sastanka, da bi izbjegli odluku tko od pristiglih sudionika ima pravo glasa, dan prije zasjedanja pozvali su predstavnike HOP-Reorganizacije, HRS-a, HNOd-a i HNOt-a da „izmijene ideje o ustrojstvu budućeg središnjeg tijela“.⁴¹⁴ Na taj način spriječio se mogući sukob i problem u radu Sabora.

Još jedan problem s kojim su se suočili sudionici Sabora bio je dolazak predstavnika Hrvatskoga narodnog otpora, koji je predstavljao Dinko Šakić i predstavnika Hrvatskoga narodnog otpora Mile Markića. Donesen je zaključak da oba predstavnika mogu ravnopravno sudjelovati na Saboru.⁴¹⁵ Svakako treba napomenuti da je za osnivanje Sabora bila bitna odluka o sudjelovanju Jakše Kušana i njegovih istomišljenika unatoč tome što su se oštro protivili prijedlogu „*povelje* o sastavu tijela, kao i o njegovom funkcioniranju“, koju su osmislili i predložili predstavnici HOP-Reorganizacije i HRS-a, a ostale državotvorne stranke prihvatile.⁴¹⁶ Prema Kušanu, kod priprema za budući Sabor HNV-a 1975. godine zaprijetila je opasnost da desna (čak ekstremno desna!) struja potpuno prevlada Vijećem. Ipak, njegovo je uvjerenje „bilo da treba prihvatiti izazov koliko-toliko prvih demokratskih izbora u emigraciji“.⁴¹⁷

Unatoč tome i međusobnim razlikama donesen je i usvojen Ustav u kojem stoji da četiri državotvorne organizacije, Hrvatski oslobodilački pokret-Reorganizacija, Hrvatska republikanska stranka, Hrvatski narodni odbor i Hrvatski narodni otpor, budu utemeljitelji

⁴¹³ Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 251.

⁴¹⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 425.

⁴¹⁵ Intervju s Antom Čuvalom, 19. travnja 2023.

⁴¹⁶ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 136.

⁴¹⁷ Isto.

novog predstavničkog tijela, koje je na prijedlog dr. Asafa Durakovića⁴¹⁸ dobilo ime Hrvatsko narodno vijeće (HNV) i koje je stvoreno kao izvanstranačko tijelo. Članovi su HNV-a hrvatske organizacije, društva i institucije koje se zauzimaju za osnivanje hrvatske države i prihvaćaju Ustav HNV-a.⁴¹⁹ Nadalje, uspostavljeni su i organi HNV-a: Sabor, Izvršni odbor, Nadzorni odbor i Časni sud. Sabor je vrhovni organ HNV-a, koji ima pravo odlučivati o svim ustavnim odlukama Vijeća. Zamišljeno je da Sabor djeluje u iseljeništvu do trenutka uspostave hrvatskoga sabora u demokratskoj i slobodnoj državi Hrvatskoj te da sebi ne pripisuje ulogu i značaj hrvatskoga državnog sabora. Politički stav HNV-a jest da iseljena Hrvatska ne može na sebe preuzeti ulogu naroda u domovini, ali može se politički angažirati s ciljem upozoravanja svjetske javnosti na „besmislenost podržavanja jedne razjedinjene i slabe Jugoslavije“.⁴²⁰

Nakon što je postignut dogovor o osnivanju Hrvatskoga narodnog vijeća, 2. veljače 1974. godine organiziran je javni skup u crkvenoj dvorani Hrvatske katoličke župe u Torontu. Na skupu, na kojem je bilo više od tisuću Hrvata, delegati HNV-a potpisali su Povelju Vijeća. Na skupu je predstavljen Izvršni odbor HNV-a, a činili su ga:

„Predsjednik: Ante M. Došen⁴²¹, New York, SAD;

Dopredsjednici: D. Ivan Jelić (HN Odpor), München, Njemačka, Evropa;

Dinko Šakić (HN Odpor), Valencija Španjolska;

Dr. Ivo Korsky (HRS), B. Aires, Argentina J. Am.;

Glavni tajnik: Božidar Abjanić, Cleveland, SAD;

⁴¹⁸ Asaf Duraković (16. svibnja 1940. godine, Stolac – 16. prosinca 2020, Washington) rano je ostao bez oca, koji je stradao na blajburškom polju. U Zagrebu je živio od 1943. godine, gdje je završio osnovnu i srednju školu i diplomirao na Veterinarskom fakultetu (1965), zatim doktorirao medicinu na Medicinskom fakultetu (1968). Odlazi na poslijedoktorski studij u Harwel (1969). Diplomirao je medicinu na McMaster Medical Faculty u Hamiltonu, Kanada, te se specijalizirao iz interne medicine, radiologije i nuklearne medicine. Iznimno obrazovan i cijenjen znanstvenik, bio je član mnogih američkih i kanadskih liječničkih i znanstvenih organizacija. Pisao je stručne znanstvene članke, studije i priručnike na više svjetskih jezika, ali i pjesme, te kulturnopolitičke članke i eseje. Od 1969. bio je derviš (redovnik) halvetijskoga reda. Bio je imam Sufijske džamije pri newyorškoj tekiji (samostanu) te osnivač Hrvatskoga islamskog centra 1974. u Torontu. Među iseljenim je Hrvatima bio je poznat kao nenadmašan govornik. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 261; Herceg Bosna.org, Forum Hrvata BiH, <https://www.hercegbosna.org/STARO/ostalo/durak.html>. Posjećeno 27. prosinca 2021.)

⁴¹⁹ „Croatian National Council Founded“, *Croatia press*, 11-12; „Izabrano je Hrvatsko narodno vijeće“, *Obrana. Glasilo Hrvatskog narodnog otpora*, Madrid, god. II, broj 179-181, ožujak 1974, 1-2.

⁴²⁰ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 426.

⁴²¹ Ante M. Došen, političar i javni djelatnik. Rođen je u Gospiću 1895., a umro u Nici, Francuska, 1977. Vojnu akademiju završio je u Beču. Za vrijeme I. svjetskog rata bio je austrougarski zrakoplovni časnik. Bio je u ruskom zarobljeništvu u Petrogradu, a nakon povratka u Kraljevinu SHS 1920., ubrzo odlazi u Kanadu, a 1924. u New York, gdje se uključuje u društveno-politički život Hrvata. Bio je suosnivač i član Hrvatskoga kola. Također je bio pripadnik proustaške struje unutar Hrvatskoga kola, koja se od njega odvojila i osnovala Hrvatski domobran (1933). Nakon Drugoga svjetskog rata sudjeluje u osnivanju Ujedinjenih Hrvata Amerike (1947.) i Sjevernoameričkoga kontinentalnog vijeća za državu Hrvatsku. Bio je član Hrvatskoga narodnog odbora, predsjednik Izvršnoga odbora Sabora HNV-a (1974.), sabornik I. i II. Sabora HNV-a (1975. i 1977.) te doživotni počasni predsjednik i doživotni punopravni član HNV-a. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 234-235.)

Pomoćni tajnik: Steve Skertić, Cleveland;
Glavni rizničar: Ivo Kisić, Caracas, Venezuela, Južna Amerika;
Pomoćni rizničar: Vlado Glavaš, Chicago, SAD;
Odbornici: Ragib Avdić, Sydney, Australija;
Janko Skrbin, Cleveland, SAD;
Drago Geoheli, Vancouver, Kanada;
Nadzornik riznice: Miro Gal⁴²², New York, SAD;
Nadzornik riznice: Stipe Čurić, Hamilton, Kanada;
Časni sud:
Predsjednik: Dr. Stanko Vujica, Wilkes Barre, SAD;
Član: Dr. Gašpar Malvić, Caracas, J. Amerika;
Član: Taib Čordić, Toronto, Kanada.⁴²³

Nakon što su predstavnici 23 hrvatske državotvorne organizacije na saborovanju u Torontu od 1. do 3. veljače 1974. godine jednoglasno odlučili osnovati Hrvatsko narodno vijeće, u *Vjesniku*, službenom glasilu HNV-a, objavljen je temeljit izvještaj. Tiskana je Osnivačka povelja, u kojoj je istaknuto da je Vijeće „(...) političko tijelo osnovano od hrvatskih organizacija, skupina i ustanova, koje stoje na načelu hrvatske državne samostalnosti i prava hrvatskog naroda da sam, nezavisno od vanjskih čimbenika, putem slobodno izabranog hrvatskog Sabora odlučuje o svojoj sudbini i organizira svoj život. Temeljni zadatak Hrvatskog Narodnog Vijeća jest djelatno potpomagati prikladnim sredstvima u oslobođenju Hrvatske“.⁴²⁴ Također je objavljen Pravilnik HNV-a o stvaranju fondova za izbor zastupnika u Sabor, u kojem su detaljno opisane obveze i zadatci članova mjesnih fondova. Objavljen je i Poslovnik HNV-a, koji sadržava opće zadatke i zadatke predsjedništva, glavnog tajnika, riznice, poslovnog tajništva i područnih vijeća. Na stražnjoj stranici *Vjesnika Hrvatskoga narodnog vijeća* objavljen je Poziv svim hrvatskim rodoljubima iseljene Hrvatske koji su spremni pomagati

⁴²² Miroslav Gal, atletičar i javni djelatnik. Rođen je u Zagrebu 1921., a umro 1985. u New Yorku. Nakon sloma NDH odlazi u Belgiju, zatim u Pariz gdje završava ekonomiju i nastavlja se baviti atletikom. Godine 1947. nastupao je kao reprezentativac Francuske u troskoku. 1949. odlazi u Argentinu gdje je sudjelovao kao atletski reprezentativac na Panameričkim igrama u Buenos Airesu. Od 1958. živio je u New Yorku gdje se bavio poduzetništvom i djelovao kao hrvatski politički aktivist. Bio je suosnivač i predsjednik Ujedinjenih Hrvata Amerike, utemeljitelj i predsjednik Hrvatskoga radio kluba Glas slobodne Hrvatske. Bio je dopredsjednik Središnjeg odbora HNV-a. Godine 1974. bio je rizničar HNV-a, a sabornik 1975. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 305.)

⁴²³ „Izabrano je Hrvatsko narodno vijeće“, *Obrana. Glasilo Hrvatskog narodnog otpora*, Madrid, god. II, broj 179-181, ožujak 1974, 16.

⁴²⁴ Došen, Ante – Abjanić, Božidar, „Osnovano Hrvatsko narodno vijeće“, *Vjesnik*, New York, broj 1, ožujak 1974, 1.

Hrvatsko Narodno Vijeće u borbi za oslobodjenje hrvatskog naroda i uspostavu slobodne i samostalne države Hrvatske. Poziv završava apelom: „Hrvatski rodoljube: uspjeh svakog pojedinca, zavisi od njegove odluke da moralnim i materijalnim sredstvima pruži svoj obol zajedničkoj, opće-hrvatskoj borbi za slobodu naroda hrvatskog.“⁴²⁵

U konačnici, najvažnije je da je osnivački sabor Hrvatskoga narodnog vijeća završio uspjehom. Uz velik trud sabornika i nužne kompromise, konačno se uspjelo osnovati zajedničko hrvatsko političko vodstvo. Ipak, moglo se očekivati da samim osnutkom Vijeća neće nestati svi nespornosti i nesuglasice koje su opterećivale hrvatsku političku emigraciju. Vijeće osnovano 1962. godine u New Yorku i ono tek osnovano u Torontu imali su zajednički nedostatak. Uz činjenicu da je HOP-Reorganizacija bio jedan od glavnih osnivača HNV-a u Torontu, izostanak predstavnika dviju najbrojnijih političkih organizacija u emigraciji, Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta i Hrvatske seljačke stranke, i dalje je bio velik nedostatak.

Nakon rasprave o tome hoće li se pri osnivanju HNV-a poći od kontinentalnih vijeća (Sjevernoameričko, Južnoameričko, Europsko i Australsko) ili od postojećih političkih organizacija, zbog načela jednakopravnosti odlučeno je da se krene od političkih organizacija, koje svoje podružnice ionako imaju po svim kontinentima. Tako će se ostalim organizacijama (njih ukupno 19) omogućiti sudjelovanje u glasovanju jednim glasom.⁴²⁶ Također je odlučeno da u ovoj formaciji Sabora četiri glavne organizacije, HOP-Reorganizacija, HNOd, HNOt i Republikanska stranka, u Izvršnom odboru HNV-a uz njihova četiri dopredsjednička mjesta ostave još dva za predstavnike HOP-a i HSS-a ako im se odluče pridružiti.⁴²⁷

5. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I MJESNI ODBORI

5.1. Mjesni odbori – baza i politička snaga HNV-a

Osnutkom Hrvatskoga narodnog vijeća 1974. godine u Torontu, hrvatski politički emigranti konačno su stvoriti jaku, globalnu, izvanstranačku organizaciju koja će ubrzo postati najutjecajnija i najbrojnija hrvatska organizacija u iseljeništvu.

Hrvatsko narodno vijeće uspjelo je ujediniti više-manje sve hrvatske organizacije, pokrete, kulturna društva i istaknute pojedince koji su djelovali u iseljeništvu, propagirajući ideju i zauzimajući se za stvaranje slobodne i demokratske hrvatske države.

⁴²⁵ Isto, 2-6.

⁴²⁶ Spectator, „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska zora*, München, god. XXI (243), veljača-ožujak 1974, 3-4.

⁴²⁷ Isto, 4; Mirth, Karlo, „Formation of Croatian National Council“, *Croatia Press*, New York, vol. XXVII, br. 1-2 (277-78), siječanj – lipanj 1974, 15.

Poziv da se priključe novoosnovanoj organizaciji odbili su Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret. Prema Ustavu koji su sabornici usvojili na zasjedanju I. Sabora HNV-a 1975. godine „temeljni zadatak Hrvatskog narodnog vijeća jest djelatno pomagati hrvatski narod svim prikladnim sredstvima za oslobođenje države Hrvatske“.⁴²⁸

U Ustavu HNV-a detaljno je opisano unutarnje ustrojstvo organizacije, počevši od Sabora kao najvišeg tijela organizacije, Predsjedništva, Radnog i Izvršnog odbora pa sve do mjesnih odbora i područnih saveza mjesnih odbora koji će predstavljati jedan od ključnih oslonaca na kojima će počivati snaga i politička moć Hrvatskoga narodnog vijeća. Na temelju donesenog Ustava mjesni odbori temeljne su ustanove, koje mogu biti osnovane prema propisima Ustava i Pravilnika o mjesnim odborima u svakom mjestu gdje u većem broju ima Hrvata u slobodnom svijetu.⁴²⁹ Mjesni odbori dužni su izvijestiti Izvršni odbor o svom osnutku i zatražiti odobrenje za djelovanje kako bi dobili prava i dužnosti redovitih članova. Osnovni su zadatci mjesnih odbora da u svojim sredinama učlanjuju u organizaciju što više osoba i da putem svoga članstva na slobodnim izborima biraju kandidate za sabornike, a između njih sabornike Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća.

Vijest o uspješnom završetku rada osnivačkog odbora održanog 1974. godine u Torontu i odluci da se I. Sabor HNV-a održi u roku od godinu dana snažno je odjeknula u hrvatskoj političkoj emigraciji. Na prvom radnom sastanku Izvršnog odbora HNV-a 5. travnja 1974. godine u Torontu donesen je zaključak da se od „6. travnja 1974. godine službeno započinje kampanja za osnivanje mjesnih odbora, Hrvatskog narodnog vijeća u svijetu“.⁴³⁰ Mjesni odbori osnivaju se u svim većim gradovima u kojima djeluju dobro organizirane hrvatske zajednice. Tako je 5. travnja 1974. godine u Torontu pokrenuta akcija za osnivanje mjesnih odbora za Toronto i Hamilton. Formiran je radni odbor, koji je imao zadatak sazvati osnivačku sjednicu. U radni odbor izabrani su Edvin Strgačić, Taib Čordić, Srećko Tomić, Nikola Matić, Jerko Nekić, Ratko Gagro, Stipe Čuić i Stipe Bošnjak.⁴³¹

Na poziv Američko-hrvatskog kluba San Pedro, koji je bio jedan od utemeljitelja Hrvatskoga narodnog vijeća, dr. Stanko Vujica provodi tjedan dana u gradovima Kalifornije promovirajući ideju HNV-a i apelirajući na Hrvate da tu ideju prihvate i počnu osnivati mjesne odbore. Zahvaljujući njegovu angažmanu osnovani su mjesni odbori u Los Angelesu, San Franciscu i San Joseu. Za glavnog povjerenika za San Francisco imenovan je ing. Nikola

⁴²⁸ „Osnovano hrvatsko narodno vijeće“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća* New York, broj 1, ožujak 1974, 1.

⁴²⁹ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća* New York, broj 1, studeni 1975, 3-4.

⁴³⁰ „Predsjedništvo i glavno tajništvo: Izvještaj o radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća* „New York, broj 2, 1974, 6.

⁴³¹ Isto, 8.

Kirigin, a za San Jose Tadija Pavić.⁴³² Mjesni odbori osnivaju se diljem SAD-a, u većim gradovima poput New Yorka, Milwaukeeja, Chicaga, Clevelanda, Detroita, St. Louisa, Portlanda, a slično se događa i u Kanadi. Osnivanjem radnog odbora u Torontu, Hrvati u kanadskim gradovima Vancouveru, Winsdoru, Winnipegu, St. Thomasu, Thunder Bayu osnivaju mjesne odbore HNV-a, a osnivaju se ne samo na sjevernoameričkom kontinentu nego i u europskim gradovima (München, Pariz, Valencia), u Južnoj Americi (Buenos Aires, Caracas i Lima) i Australiji (Sydney i Melbourne).⁴³³

5.2. Aktivnosti mjesnih odbora diljem svijeta

Kako bi iskoristili dobru političku klimu nastalu poslije osnivačkog sabora, glavni tajnik Božidar Abjanić⁴³⁴ i predsjednik HNV-a Ante M. Došen šalju pisani poziv mjesnim odborima HNV-a da prigodom tzv. Dana Republike 29. studenoga u svojim zajednicama organiziraju i održe protujugoslavenske prosvjede. U isto vrijeme Glavno tajništvo prihvaća prijedlog koji je uime „Hrvatica“, odbora žena za oslobođenje Hrvatske iz Sydneya, uputila predsjednica toga društva gospođa Đurđa Avdić, da se 1. prosinca 1974. godine proglasi „Danom javnih demonstracija za oslobođenje Hrvatske“.⁴³⁵ Poziv na demonstracije i Proglas HNV-a pozitivno su odjeknuli među Hrvatima diljem svijeta. Dokaz su velike demonstracije održane u Sydneyu i Melbourneu na koje se odazvalo više od 4000 hrvatskih rodoljuba. U Torontu su 29. studenoga i 1. prosinca održane dvodnevne demonstracije na kojima je sudjelovalo više od 2000 Hrvata. Protujugoslavenske demonstracije održane su i u drugim gradovima svijeta. Održane su tako u australskim gradovima Adelaideu, Canberri i Geelongu, u SAD-u u New Yorku, Detroitu, Chicagu, Los Angelesu, San Franciscu, a u Milwaukeeju su prvi put u povijesti Hrvati toga grada demonstrirali na glavnom trgu. Uspješne demonstracije organizirane su i u kanadskim gradovima Vancouveru, Winnipegu, Hamiltonu, Sudburyju, Windsoru, Oakvilleu, kao i u europskim gradovima Malmöu, Götteborgu, Parizu, a najbrojnije i najuspješnije bile su u

⁴³² Isto, 9.

⁴³³ Isto, 8-12.

⁴³⁴ Božidar Abjanić rođen je u Starim Mikanovcima 1923., a umro u San Diegu (SAD) 2005. Gimnaziju je završio u Vinkovcima 1944. a Tehnički fakultet u Grazu nakon što je kao pripadnik hrvatske vojske na blajburškom polju 1945. uspio izbjeći izručenje partizanima. Iz Austrije odlazi u SAD. U Clevelandu osniva folklorni ansambl. Postaje predsjednik organizacije Ujedinjeni Hrvati Amerike. Radi na povezivanju Hrvata diljem svijeta, pa biva 1969. izabran za predsjednika Sjevernoameričkog vijeća za nezavisnu Hrvatsku, a 1974. za glavnog tajnika Hrvatskoga narodnog vijeća. Bio je vrlo aktivan u protujugoslavenskim prosvjedima i autor brojnih članaka na tu temu. Postaje članom Hrvatske demokratske zajednice 1989. u Clevelandu. Hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman odlikovao ga je Redom hrvatskog pletera. (*Znameniti Mikanovčani*, Udruga Ars longa – Vita brevis, <https://blog.dnevnik.hr/liberars/2006/01/1620601437/znameniti-mikanovcani.html> Posjećeno 18. studenoga 2022.)

⁴³⁵ „Proglas H.N.V.“ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, prosinac 1974, 6.

njemačkom gradu Münchenu, gdje se okupilo više od 500 demonstranata. Budući da su demonstracije imale velik uspjeh, Glavno tajništvo HNV-a odlučilo je u *Vjesniku Hrvatskoga narodnog vijeća* objaviti sadržaj Proglasa „koji će kao dokument rada i djelovanja za ovo razdoblje ući u pismohranu“.⁴³⁶

Uz protujugoslavenske demonstracije koje su se svake godine održavale u povodu Dana Republike, Izvršni odbor nastojao je osmisliti i druge akcije kako bi upoznao javnost zemalja u kojima su živjeli hrvatski iseljenici o totalitarnom jugoslavenskom režimu koji provodi diktaturu, tlači i zatvara pripadnike naroda koji ondje žive i koji se usude javno ga kritizirati. Javni prosvjedi i štrajkovi glađu organizirani su u svim većim gradovima svijeta u znak javne podrške dr. Marku Veselici, pjesniku i glavnom uredniku *Hrvatskoga tjednika*, Vladi Gotovcu, dr. Franji Tuđmanu, studentskim vođama Draženu Budiši i Ivanu Zvonimiru Čičku, koji su kao politički zatvorenici osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne.⁴³⁷

Jedna od mnogih ideja Izvršnoga odbora, točnije dr. Mate Meštrovića⁴³⁸, pokazala se vrlo učinkovitom. S ciljem bojkotiranja svih jugoslavenskih proizvoda, posebno automobila Yugo, koji se pojavio na američkom tržištu, poslao je u ime Hrvatskoga narodnog vijeća otvoreno pismo Lawrenceu Eagleburgeru, bivšem američkom veleposlaniku u Jugoslaviji, a tada izvršnom direktoru tvrtke Yugo-America, uvoznika tog automobila, tražeći da „za svaku stotinu uvezenih yugo – automobila traži od Jugoslavije“ puštanje na slobodu jednog političkog zatvorenika.⁴³⁹ U pismu Meštrović navodi kako je Eagleburger prisilio američke banke da komunističkoj Jugoslaviji, koja novac nije u stanju vratiti, posude 25 milijardi američkih dolara.⁴⁴⁰ Usto, Meštrović Eagleburgera podsjeća na njegov intervju koji je dao beogradskom

⁴³⁶ Isto, 6-7.

⁴³⁷ Krašić, Wolff, „Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Sopta, Marin; Lemić, Vlatka; Benić Penava, Marija, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020, 117.

⁴³⁸ Mate Meštrović, povjesničar i političar, rođen je u Zagrebu 1930. Sin je uglednog kipara Ivana Meštrovića, velikog protivnika Ante Pavelića i ustaške vlade. Osnovnu školu pohađao je u Zagrebu i Rimu. Od 1943. – 1946. živio je i školovao se u Lausanni i Genevi, a 1947. odlazi u SAD, gdje 1951. diplomira i 1952. magistrira povijest. Doktorirao je povijest na Columbia University u New Yorku 1957. Predavao je suvremenu povijest na Sveučilištu Fairleigh Dickinson u New Jerseyju od 1961. – 1991. Bio je istaknuti član Hrvatskoga narodnog vijeća: od 1980. – 1982. bio je pročelnik za vanjske veze (poslove), a od 1982. – 1991. predsjednik izvršnog odbora HNV-a. Vraća se u domovinu i nastavlja s političkim i diplomatskim radom. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 746.)

⁴³⁹ „Za stotinu jugo-automobila – sloboda jednom političkom zatvoreniku“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, rujan 1987, 5; „Yugo Backfires, Bankrupting Belgrade“, *CNC Report Publication of the Croatian National Congress*, broj 16, rujan 1987, 7.

⁴⁴⁰ „Yugo Backfires, Bankrupting Belgrade“, *CNC Report Publication of the Croatian National Congress* 5; „Do not buy Yugo junk“, *Otpor*, godina XIII, broj 2, 1987, 34.

tjedniku *NIN* u kojem je istaknuo da je novac on priskrbio, ali da nije odgovoran ako je prokockan.⁴⁴¹

Kampanja bojkotiranja kupnje automobila Yugo bila je taktički izvrsno osmišljena. U početku je bila usmjerena na dostavljanje informacija o tom automobilu novinama, posebno automobilističkim magazinima, a zatim i izravno trgovinama u kojima se prodavao. Vrlo su brzo u različitim stručnim automobilističkim publikacijama i novinama objavljene vrlo negativne ocjene automobila.⁴⁴²

Osim organiziranog bojkota u Los Angelesu, Chicagu, Detroitu, Saint Louisu, Clevelandu, New Yorku, San Franciscu i Torontu, organizirane su i velike demonstracije s glavnom porukom – bojkotirati kupnju Yuga.⁴⁴³ Konačno, suočen s velikim gubitcima, nakon pet mjeseci hrvatske akcije bojkotiranja Yuga distributer Ogner Motors iz Los Angelesa prestao ga je prodavati. Ubrzo su ga slijedile i ostale trgovine diljem SAD-a i prodaja Yuga potpuno je obustavljena.⁴⁴⁴

Prema riječima predsjednika mjesnih odbora New Yorka (Marijana Buconjića), Chicaga (Vlade Glavaša) i Toronta (Marina Sopte)⁴⁴⁵ glavni zadatak mjesnih odbora bio je stvoriti platformu za djelovanje za svakog člana pojedinačno i na taj način graditi kulturu dijaloga, kao i političku kulturu među članovima organizacije. Bilo je vrlo važno da mjesni odbori u svojim zajednicama nastoje uspostaviti suradnju s lokalnim ograncima Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta i Hrvatske seljačke stranke čija su vodstva odbila ponudu da se priključe Hrvatskome narodnom vijeću.

Njihova stranačka glasila žestoko su kritizirala osnivanje Hrvatskoga narodnog vijeća jednostavno zato što su držali da u zapadnom demokratskom svijetu jedino oni imaju legitimno pravo govoriti u ime hrvatskoga naroda. Prema riječima Buconjića, Glavaša i Sopte, njihovi su

⁴⁴¹ „Za stotinu jugo-automobila – sloboda jednom političkom zatvoreniku“, *Vjesnik Hrvatskog narodnog vijeća*, New York, broj 4, rujanj 1987, 5.

⁴⁴² „It is obvious that the Yugo GV is inferior to every other car sold in America. The right price for the Yugo is... only about \$2,150. In view of that, if I had only four grand to spend on a car I'd rather buy a two-year-old Chevette“ (*Car and Driver*, travanj 1986); „How much car for \$3,990? The price is the come-on for the Yugo. But you can't buy it for \$3,990, and it's hard to recommend it at any price. The Yugo scores below every other small car we've tested in recent years“ (*Consumer Reports*, veljača 1986); „If Yugo for it, you could be sorry“ (*Washington Post*, 20. prosinca 1986.); „Crash tests conducted by the National Highway Safety Administration ... suggest front-seat occupants (of YUGO) would probably die in a head-on, 35-m.p.h collision“ (*Insurance Institute for Highway Safety Automotive News*, 19. svibnja 1986.); „The survey reports that 75 out of every 100 vehicles had engine trouble. What's more, only 32 percent of the Yugo owners said their problems were completely fixed“ (*Christian Science Monitor*, lipanj 1986.); „The trouble with Yugo is that you get what you pay for“ (*Popular Mechanics*). „Negativni novinski napisi kao reakcija na kampanju vezanu uz Yugo automobile organiziranu od strane HNV-a“, *Otpor*, god. XIII, broj 2, 1987, 34.

⁴⁴³ „Yugo u vatri“, *Otpor*, god. XII, broj 3, 1986, 33.

⁴⁴⁴ „Uspješna kampanja protiv Yuga“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2-3, travanj-lipanj 1987, 8.

⁴⁴⁵ Iz razgovora koje je autorica vodila s Marijanom Buconjićem, Vladom Glavašem i Marinom Soptom u Zagrebu.

mjesni odbori nastojali raznim političkim akcijama informirati domaću javnost o potlačenom položaju Hrvata u komunističkoj Jugoslaviji. Uz različite protujugoslavenske demonstracije organizirane u tu svrhu, organizirali su i tradicionalne proslave 10. travnja, Dana hrvatske državnosti, komemoracije za blajburške žrtve te druge manifestacije na koje su kao goste pozivali istaknute članove Hrvatskoga narodnog vijeća. Zahvaljujući organizacijskim sposobnostima članova mjesnih odbora, tada su često u lokalnim medijima objavljivani članci i razgovori s gostima koji bi tu prigodu iskoristili da bi govorili o hrvatskom pitanju u Jugoslaviji. Mjesni su odbori među ostalim nastojali iskoristiti veliki interes koji je među novinarima na Zapadu vladao zbog bolesti diktatora Josipa Broza Tita. To je bio glavni razlog zašto je *Resumen*, najčitaniji i najutjecajniji časopis u Venezueli, 30. ožujka 1980. godine objavio opširan članak „Tito ili svršetak jednog kraljevstva“ Ive Kisića, istaknutog člana HNV-a. U članku je autor dao vrlo kritičan prikaz Jugoslavije, u kojoj su mnogi kritičari režima osuđivani na višegodišnje zatvorske kazne.⁴⁴⁶

Samo nekoliko mjeseci poslije toga vodeći je venezuelski dnevni list *El Nacional* objavio opširan članak pod naslovom „Hrvatsko narodno vijeće: U Jugoslaviji će izbiti borba za vlast“ u kojem se opisuje politička situacija u Jugoslaviji poslije Titove smrti te opširno izvještava o radu i glavnom cilju Hrvatskoga narodnog vijeća.

Predsjednik Sabora HNV-a Mirko Vidović⁴⁴⁷ dao je 7. svibnja 1980. godine u Bonnu intervju dopisniku izraelskog tjednika *Jerusalem Post*.⁴⁴⁸

U povodu nasilnog gušenja masovnih prosvjeda na Kosovu u proljeće 1980. godine u Washingtonu su održane albansko – hrvatske demonstracije na kojima je sudjelovalo 2000 demonstranata. Uime Hrvata organizator je bio HNV. Demonstracije su privukle veliku pozornost američkih medija, pa su tako *The Washington Post*, *The Washington Star*, *The Chicago Sun Times* i drugi listovi donijeli izvještaje s demonstracija.⁴⁴⁹

Veliko oduševljenje i euforija koja je zavladała među hrvatskim političkim emigrantima nakon osnutka HNV-a 1974. godine pridonijeli su da se u sljedećih godinu dana osnuje velik

⁴⁴⁶ „Tito ili svršetak jednog kraljevstva“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 24. srpnja 1980, 6.

⁴⁴⁷ Mirko Vidović rođen je u Bili kraj Livna 1940., a umro 2016. u Francuskoj. Osnovno školovanje završio je u rodnome mjestu, a nižu gimnaziju u Odžaku, Bosanskom Šamcu i Livnu. Na Filozofskom fakultetu u Zadru diplomirao je na studiju jugoslavistike i francuskog (1964). Utemeljio je Pokret nezavisnih intelektualaca 1965. te iste godine emigrira u Lyon gdje je diplomirao ruski jezik i književnost. Pri posjetu Zadru 1971. uhićen je i osuđen zbog suradnje u *Hrvatskoj reviji*. Oslobođen je 1976. i prognan iz Jugoslavije. U dva mandata bio je predsjednik Sabora HNV-a. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 1035.)

⁴⁴⁸ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 19. lipnja 1980, 6.

⁴⁴⁹ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 21. svibnja 1981, 8.

broj mjesnih ogranaka diljem svijeta, tako da je na izborima za I. Sabor HNV-a sudjelovalo 96 kandidata za zastupnike.⁴⁵⁰

Nedvojbeno je da je Hrvatsko narodno vijeće, uza sve poteškoće s kojima se suočavalo (rad na amaterskoj osnovi i iz rodoljublja, ograničena materijalna sredstva, pomanjkanje školovanih i iskusnih političkih djelatnika u mjesnim odborima, utjecaj stranih čimbenika, a posebno djelovanje agenata jugoslavenske tajne policije među njegovim članovima), „gotovo preko noći (...) preraslo u daleko najjaču hrvatsku organiziranu formaciju u domovini i iseljeništvu“.⁴⁵¹

Jedan od glavnih, ako ne i glavni razlog za to treba tražiti u Osnivačkoj povelji HNV-a, koja se temeljila na obnovi hrvatskoga borbenog zajedništva i suradnje. Na tom principu HNV je propagirao zajedničku suradnju na demokratskom, izvanstranačkom i koalicijskom principu i zbog toga ga je velik broj Hrvata diljem svijeta od trenutka osnutka prihvatio s velikim oduševljenjem. Najbolji dokaz za to je podatak da su mjesni odbori do 1. srpnja 1979. godine u riznicu poslali prihode od članarina – „za 6903 člana HNV-a /bez članova upisanih pod šifrom, koji nisu imali pravo glasa/ glasalo je 4350 (75,5%)“.⁴⁵² Golem teret i odgovornost za regrutiranje članova u Hrvatsko narodno vijeće snosili su upravo mjesni odbori. Unatoč nesuglasticama i sukobima među različitim strujama te među pojedincima u samome vrhu HNV-a, a koji su često izlazili u javnost, upis novih članova u HNV najviše je ovisio o aktivnostima i kvalitetnom političkom djelovanju mjesnih odbora. Za to postoji velik broj primjera u hrvatskim zajednicama diljem svijeta u kojima su osnovani i djelovali mjesni odbori HNV-a. Primjer je plaćeni oglas HNV-a objavljen na stranicama *The New York Timesa* u broju od 13. ožujka 1980. godine. Objava oglasa pod naslovom „Yugoslavia will not survive“⁴⁵³ (Jugoslavija neće preživjeti) izazvala je burne i oštre reakcije jugoslavenskih vlasti. Samo tri dana nakon objave oglasa pred ulaznim vratima Jugobanke u New Yorku eksplodirala je bomba i prouzročila manju materijalnu štetu. Zanimljivo je da se toga dana održavala tradicionalna parada američkih Iraca, poznata kao St. Patrick's Day (Dan svetoga Patrika), a da su jugoslavenske vlasti za eksploziju optužile hrvatske teroriste. Tako su u članku „Jugoslavenski krugovi koji prate djelatnost vanjskih neprijatelja, ali koji ne žele da ih se imenuje“,

⁴⁵⁰ „Kratki životopis kandidata za zastupnike u Sabor HNV“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 1975, 1-16.

⁴⁵¹ „Duh hrvatskog zajedništva i suradnje“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, 5. rujna 1980, 1.

⁴⁵² Republika Hrvatska (RH) – Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb, Fond 1561, 10.22/1, Hrvatsko narodno vijeće. Aktivnost, organizacija i unutrašnji odnosi, Beograd, 2. januar, 1982, str. 131. (Dalje: HR-HDA-1561, 10.22/1) ožujka 1980, A11.

objavljenom u *The New York Timesu* 23. ožujka 1980. godine, dali „beogradskom dopisniku The New York Timesa niz falsifikata, kojima su željeli dokazati da je HNV 'teroristička organizacija' i da su joj na čelu 'bivši fašistički kolaboratori i ratni zločinci'“. ⁴⁵⁴ S druge strane, zbog eksplozije u New Yorku jugoslavenske su vlasti tužile HNV kod američkih vlasti u Washingtonu i zatražile zabranu rada organizacije. ⁴⁵⁵

Nakon oglasa u *The New York Timesu* i reakcija jugoslavenskih vlasti naglo je porastao interes za HNV, a s njim i broj novoupisanih članova. ⁴⁵⁶ Slično se događalo i u drugim gradovima. ⁴⁵⁷

U sklopu različitih političkih aktivnosti mnogi su mjesni odbori često u goste pozivali istaknute članove HNV-a. U povodu desetogodišnjice osnutka Sabora HNV-a, mjesni odbori u Argentini organizirali su 1984. godine u sklopu svjetske kampanje HNV-a za dobivanje javne potpore za hrvatsku borbu za slobodu velik broj javnih tribina i svečanih večera na koje su pozivali istaknute osobe iz društveno-političkog i kulturnog života. Za spomenutu prigodu kao glavnoga gosta pozvali su predsjednika Izvršnoga odbora HNV-a Matu Meštrovića. Meštrovićev posjet Hrvatima Argentine nadmašio je sva očekivanja organizatora. Tijekom kratke turneje po Argentini Meštrović je dao nekoliko intervjua najutjecajnijim i najuglednijim argentinskim novinama. U intervjuu za *La Nación* iz Buenos Airesa, objavljenom 29. srpnja 1984. godine pod naslovom „Hrvatske nacionalne težnje“, Meštrović objašnjava razloge borbe Hrvata za slobodnu i neovisnu državu. Na novinarsko pitanje kakvi su izgledi da tu neovisnost ostvare, Meštrović objašnjava da se Jugoslavija nalazi u velikoj gospodarskoj i političkoj krizi koju njezino državno vodstvo nije u stanju riješiti. ⁴⁵⁸ U listu *Tiempo Argentino* objavljen je 3. kolovoza 1984. intervju s Meštrovićem pod naslovom „Hrvatska stvarnost i politika velesila“ u kojem oštro kritizira vanjsku politiku SAD-a prema Jugoslaviji. Prema njegovim riječima „Washington želi pod svaku cijenu zadržati status quo u Jugoslaviji, nepriznavajući ljudska i nacionalna prava 23 milijuna građana te države i ignorira veliki rizik za mir u Evropi nastalim unutrašnjim napetostima u višenacionalnoj državi“. ⁴⁵⁹ Istoga dana objavljen je i njegov intervju

⁴⁵⁴ „Hrvatsko narodno vijeće i Jugoslavija“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 5. svibnja 1980, 9.

⁴⁵⁵ Isto.

⁴⁵⁶ Intervju s Marijanom Buconjićem 20. travnja 2021. u Zagrebu, koji je 1980. bio predsjednik Međudruštvenog odbora u New Yorku.

⁴⁵⁷ Isto.

⁴⁵⁸ „Dr. Matthew Mestrovic in Argentina“, *CCN Report No.4. Monthly publication of the Croatian National Congress*, rujan 1984, 5.

⁴⁵⁹ Isto, 6. (Mestrovic criticized the apparent contradictions of Washington foreign policy in these terms: „It seeks at all cost to maintain the Yugoslav status quo, denying the human and national rights of that country's 23 million inhabitants and ignoring the grave risk to European peace posed by the internal tensions within that multinational state.“)

listu *Primera Plana*, koji izlazi u Buenos Airesu, a u kojem ističe: „Pojedini zapadni krugovi optužuju nas (Hrvate) kako želimo destabilizirati (Jugoslaviju) i tako izazvati Sovjetsku vojnu intervenciju. S druge strane komunisti nas optužuju čim mi iznesemo naše zahtjeve da smo fašisti, reacionari (...)“.⁴⁶⁰ Dana 5. kolovoza intervju daje i *La Prensa*, novinama koje također izlaze u Buenos Airesu. U članku „Advocate of Croatian Independence“ (Zagovornik hrvatske neovisnosti) Meštrović više-manje ponavlja teze iz prethodnih intervjuja, oštro kritizirajući vanjsku politiku SAD-a prema Jugoslaviji te govoreći o gospodarskoj i političkoj krizi u kojoj se ona nalazi, kao i o pravu Hrvata da odlučuju o vlastitoj sudbini te o samome HNV-u kojem je na čelu.⁴⁶¹

Svojim radom i različitim inicijativama vodstvo i članovi mjesnih odbora diljem svijeta nastojali su uspostaviti suradnju i kontakte s različitim američkim institucijama kao i s predstavnicima drugih naroda. U povodu proslave 1300. godišnjice osnutka bugarske države održana je na Columbia University u New Yorku 14. studenoga 1980. godine međunarodna konferencija. Mjesni odbor HNV-a „Hrvatska“ iz New Yorka, kao i vodstvo HNV-a,⁴⁶² dobili su službenu pozivnicu organizatora. Organizatori konferencije bili su Odjel za slavenske jezike i Institut za Istočnu i Srednju Europu s Columbia University te Bugarska akademija znanosti iz Sofije. Uz uglednoga gosta iz Bugarske prof. dr. sc. Hristu A. Hristova, člana Bugarske akademije, sudjelovao je velik broj slavista s američkih sveučilišta, koji su govorili o temama iz bugarske kulturne i političke povijesti. Konferencija je izazvala veliko zanimanje u bugarskim kulturnim i političkim krugovima, u iseljeništvu ali i u domovini. To najbolje potvrđuje činjenica da su iz te zemlje došli mnogi njihovi kulturni i politički djelatnici, među kojima treba istaknuti Georgija Džagarova i zamjenika predsjednika Državnoga vijeća Todora Živkova. Na konferenciju su bili pozvani kulturni i politički predstavnici i drugih naroda.⁴⁶³

Za razliku od političke aktivnosti mjesnih odbora u Južnoj i Sjevernoj Americi te Australiji, aktivnost mjesnih odbora u Europi bila je bitno drukčija, a jedan od glavnih razloga bila je blizina Jugoslavije. Nakon smrti kancelara Adenauera u Zapadnoj Njemačkoj mijenja se politička situacija, a to posebno dolazi do izražaja u vanjskoj politici prema zemljama istočnog

⁴⁶⁰ Isto, 6-7. („Certain Western circles accuse us (Croats) of seeking to destabilize (Yugoslavia) which in turn might lead to Soviet military intervention. ... On the other hand, the communists accuse us as soon as we voice our demands, of being fascists, reactionaries...“)

⁴⁶¹ Isto, 7.

⁴⁶² U ime HNV-a došli su: Hrvoje Lun, glavni tajnik Izvršnoga odbora HNV-a, Mate Meštrović, pročelnik Ureda za vanjske veze, Bogdan Radica, sabornik HNV-a i Josip Purić, član mjesnog odbora HNV-a „Hrvatska“ iz New Yorka. („Predstavnici HNV na proslavi bugarske državnosti“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 7, 5. prosinca 1980, 9; Krašić, „Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita“, 126.)

⁴⁶³ Isto.

bloka. Prvi put nakon Drugoga svjetskog stvara se velika politička koalicija u kojoj su CDU-CSU i SPD⁴⁶⁴ što ide u prilog obnavljanju i jačanju veza između Bonna i Beograda. Niču novi jugoslavenski konzulati, jačaju djelatnosti jugoslavenske vojne misije u Berlinu, „a zlouporabu diplomatskih odnosa i očigledne povrede njemačkog suvereniteta jugoslavenskim UDB-aškim vršljanjem, gotovo ni u samoj Njemačkoj nitko ne primjećuje“.⁴⁶⁵ Novonastale političke prilike u Zapadnoj Njemačkoj u pogledu njihova utjecaja na odnos prema hrvatskoj političkoj emigraciji najbolje opisuje izjava jednog od predsjednika njemačkih socijaldemokrata, Titova prijatelja iz moskovskog hotela Lux Herberta Wehnera: „Sve Hrvate treba raketom baciti na Mjesec“, jer mu Tito predbacuje da se dovoljno efikasno ne bori protiv njih.⁴⁶⁶ Dolazak velikog broja radnika iz Jugoslavije na privremeni rad u zemlje zapadne Europe, pretežno u Zapadnu Njemačku, od kojih je najviše bilo Hrvata, kao i slom Hrvatskoga proljeća ubrzali su proces stvaranja snažne globalne organizacije koja će predstavljati Hrvate u svijetu.

Vijest da je 1974. godine u Torontu osnovan HNV pozitivno je primljena među Hrvatima u Zapadnoj Njemačkoj. Diljem te zemlje osnivaju se mjesni odbori putem kojih se promovira aktivnost HNV-a. Da bi mjesni odbori bolje funkcionirali i da bi se njihov rad bolje uskladio, osniva se Koordinacijski odbor za Zapadnu Njemačku na čelo kojega je izabran Ivan Cerovac.⁴⁶⁷ Nakon smrti Brune Bušića Cerovac je smijenjen, a na njegovo mjesto dolazi Petar Hinić⁴⁶⁸.

Prioritet Koordinacijskog odbora bio je proširiti aktivnosti među radnicima koji su došli na privremeni rad. S tim ciljem, uz potporu Izvršnog odbora HNV-a i njegova predsjednika Mate Meštrovića, Koordinacijski odbor osniva svoju tiskaru u Stuttgartu. Tako su na hodočasničkim susretima u Schöntalu i Birnau među članovima HNV-a podijeljene veće količine tiskanog materijala. Tiskano je i posebno izdanje brošure *U borbi za Hrvatsku* namijenjeno domovini kao i brošura *Na putu hrvatske državnosti*. U prvih šest mjeseci 1987. godine podijeljeno je više od 200 000 letaka koji su govorili o kršenjima ljudskih prava u Jugoslaviji, zahtjevu Hrvata za vlastitu državu, kriznom stanju u Jugoslaviji, koja je čimbenik nemira, a ne mira u Europi.⁴⁶⁹ Odbor je organizirao i mnogobrojne javne prosvjede, a posebno

⁴⁶⁴ CDU – Kršćansko-demokratska unija; CSU – Kršćansko-socijalna unija i SDP – Socijaldemokratska stranka Njemačke

⁴⁶⁵ Hinić, Petar, „Političke djelatnosti hrvatske emigracije u Njemačkoj kroz razdoblje komunističke vladavine“, u: *Budućnost iseljene Hrvatske*. Ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević, Marin Sopta, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998, 291.

⁴⁶⁶ Isto, 292.

⁴⁶⁷ Isto.

⁴⁶⁸ Petar Hinić, bivši politički emigrant i djelatnik Hrvatskog narodnog vijeća u SR Njemačkoj.

⁴⁶⁹ „Međunarodna aktivnost Koordinacijskog odbora u Njemačkoj“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, rujan 1987, 8.

se ističe onaj u vrijeme trajanja sjednice Helsinške konferencije o ljudskim pravima kada se u Stuttgartu pred javnošću štrajkalo glađu i jugoslavenski režim osuđivalo zbog nasilja nad Hrvatima.⁴⁷⁰ Tu je i akcija Koordinacijskog odbora koja je dovela do velike međudržavne afere i ugrozila do tada dobre diplomatske odnose između Njemačke i Jugoslavije. Odbor se aktivno zauzeo da se spriječi izručenje hrvatskih političkih emigranata⁴⁷¹ iz Zapadne Njemačke u Jugoslaviju u zamjenu za pripadnike njemačke terorističke organizacije Frakcije Crvene armije. Uz veliki pritisak „javnog mnijenja i intervencije crkvenih dostojanstvenika“, vlada Helmuta Schmidta odbila je izručiti Hrvate i tako ih je spasila od sigurne smrti.⁴⁷²

Na međunarodnom planu Koordinacijski odbor postiže velik uspjeh ulaskom u međunarodna društva za zaštitu ljudskih prava kao što je Internacionalno društvo za ljudska prava (Internationale Gesellschaft für Menschenrechte). Odbor postaje i članom Paneuropske unije.⁴⁷³

Aktivniji djelatnici HNV-a bili su zbog agenata jugoslavenskih obavještajnih službi izloženi životnoj opasnosti, a u isto su ih vrijeme stalno ucjenjivali jugoslavenski diplomati.

Glavna aktivnost ili prioritet rada mjesnih odbora u europskim zemljama, posebno u Zapadnoj Njemačkoj, bilo je uspostavljanje kontakata i suradnje s hrvatskim radnicima na privremenom radu, takozvanim gastarbajterima. Tako će u kontaktima s radnicima iz Hrvatske posebna pozornost „biti posvećena širenju ideje hrvatskog borbenog zajedništva i učlanjivanju još većeg broja članova“.⁴⁷⁴ Jedan od najvećih problema s kojim su se suočavali članovi mjesnih odbora u Europi bio je nedostatak materijalnih sredstava, što je osobito došlo do izražaja u radu s članovima u domovini.⁴⁷⁵

Predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a Mate Meštrović posjetio je u svibnju 1984. godine Švedsku na poziv mjesnih odbora, te u Malmöu, Olofstormu, Stockholmu i Göteborgu održao javna predavanja tamošnjim Hrvatima. Dana 27. svibnja u Malmöu je gostovao u televizijskoj emisiji „Aktuelt“, namijenjenoj imigrantima podrijetlom iz Jugoslavije, kojih je tada u Švedskoj bilo 60 000, od toga 17 000 Hrvata. Intervju je trajao deset minuta i izazvao je snažnu reakciju jugoslavenske vlade u Beogradu koja je uložila je službeni prosvjed švedskom ministarstvu vanjskih poslova, no ono ga je odbilo primiti.⁴⁷⁶

⁴⁷⁰ Hinić, „Političke djelatnosti hrvatske emigracije u Njemačkoj kroz razdoblje komunističke vladavine“, 294.

⁴⁷¹ Bilandžić, Stipe, „Moro, Njemački anarhisti i moje izručenje“, *Vjesnik*, Zagreb, 30. i 31. srpnja 2015., 87.

⁴⁷² Hinić, „Političke djelatnosti hrvatske emigracije u Njemačkoj kroz razdoblje komunističke vladavine“, 294.

⁴⁷³ Isto, 295.

⁴⁷⁴ „Mjesni odbor 'Deseti travanj' – München“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 24. svibnja 1980, 15.

⁴⁷⁵ „Mjesni odbor 'Domovina' – Rim“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, 7. srpnja 1980, 15.

⁴⁷⁶ „Sweden rejects Yugo-protest“, *CCN Report. Monthly publication of the Croatian national congress*, broj 3, lipanj 1984, 5.

Nesuglasice i sukobi unutar HNV-a među različitim skupinama i sabornicima, koji su postojali još od prvoga sabora, nisu prestajali, dapače, postajali su sa svakim novim sazivom Sabora sve izraženiji i žešći. Da pokaže svoju političku snagu i dokaže kako autoritet i utjecaj organizacije među hrvatskim političkim emigrantima nisu narušeni, vodstvo HNV-a nakon završetka III. Sabora, održanog u Londonu 1980. godine, pojačava svoju aktivnost među političkim emigrantima. To se posebno očitovalo većom aktivnosti mjesnih odbora u Europi. Premda je u Stuttgartu i okolici već djelovalo nekoliko mjesnih odbora, 6. travnja 1980. godine osnovan je novi mjesni odbor koji je trebao pokazati da HNV ne gubi na popularnosti. Na osnivačkoj sjednici, uz izabrano vodstvo, zaključeno je da će „izabrani dužnosnici raditi u skladu s načelima osnivačke povelje i odredaba HNV“.⁴⁷⁷ Istoga dana je u Francuskoj, u Lyonu, uz prisutnost predsjednika Sabora HNV-a Mirka Vidovića, osnovan novi mjesni odbor nazvan „Geza Pasty“.⁴⁷⁸ Svemu tome prethodio je sastanak održan 23. veljače u Parizu na kojem su sudjelovali predstavnici Mjesnog odbora „Bruno Bušić“ iz Belforta i Mjesnog odbora „Bruno Bušić“ iz Pariza. Na sastanku je zaključeno da treba utemeljiti koordinacijsko tijelo kako bi se međusobna suradnja bolje uskladila. S tim ciljem osnovan je Područni savez mjesnih odbora za Francusku i Švicarsku.⁴⁷⁹

Tako je 15. veljače 1981. godine u St. Louisu u SAD-u osnovan Mjesni odbor „Ban Jelačić“⁴⁸⁰, a u Torontu je 8. ožujka te godine održana osnivačka sjednica i osnovan Mjesni odbor „Slobodna Hrvatska“. Zanimljivo je istaknuti da su na sjednicu bili pozvani samo određeni ljudi pismenim pozivom. Raspravljalo se o problemima s kojima se HNV suočavao na lokalnom terenu. Novoizabrani dužnosnici obećali su učiniti sve kako bi oživjeli interes za HNV u velikoj hrvatskoj zajednici u Torontu.“⁴⁸¹

U razdoblju između I. i II. Sabora HNV-a znatno se povećao broj mjesnih odbora, a to pokazuje i broj kandidata za II. Sabor – njih gotovo 100. Nažalost, nakon sve većih unutarnjih trzavica i nesuglasica, osobito nakon III. Sabora, broj mjesnih odbora znatno se smanjuje, pa je do održavanja VII. i VIII. Sabora broj bilo samo 45 kandidata. Nakon posjeta mjesnim odborima u Australiji, predsjednik Sabora HNV-a Radovan Latković napisao je članak „Hrvatsku sam doživio u Australiji“, objavljen u *Vjesniku Hrvatskoga narodnog vijeća* 2.

⁴⁷⁷ „Stuttgart, Njemačka“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 2. svibnja 1980, 14.

⁴⁷⁸ Isto, 15. Geza Pasty bio je jedan od glavnih osnivača Hrvatskoga revolucionarnog bratstva. Iz Jugoslavije je pobjegao 1952, a ubijen je od strane Udbe 1965. (Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 377 i 422; Vukušić, *HRB. Hrvatsko revolucionarno bratstvo. Rat prije rata*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljeničtva, Zagreb, 2. izdanje, 2012, 44-49.)

⁴⁷⁹ Isto, 23.

⁴⁸⁰ „Toronto osnovan mjesni odbor 'Slobodna Hrvatska'“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 27. ožujka 1981, 12.

⁴⁸¹ Isto.

svibnja 1989. godine. Hrvate Australije Latković opisuje kao jednu od najvažnijih i najčvršćih iseljeničkih zajednica, koliko po brojnosti, toliko i u pogledu očuvanju nacionalne svijesti u tuđini.⁴⁸² Mjesni odbori, kako ih opisuje, „predstavljaju konstruktivnu, dinamičnu, brojčano najveću, najvažniju i najbolje organiziranu političku snagu unutar australske hrvatske zajednice“⁴⁸³, a slobodno bi se moglo reći i u svijetu.

U svibnju 1974. godine Ragib Avdić, član Izvršnoga odbora i predstavnik HNV-a za Australiju, šalje dopis članovima Izvršnoga odbora HNV-a u kojem među ostalim piše: “Pored starih vanjskih poteškoća (ometanja UDBE itd.) napredovanje HNV-a u Australiji je vrlo dobro. Zanimanje ovdašnjih Hrvata za Vijeće je veliko, no potrebno nam je više propagande, jer je ovdje naš svijet raštrkan na sve udaljene strane. Također bi netko iz Izvršnog odbora trebao posjetiti Australiju i to uskoro.”⁴⁸⁴ Da potkrijepi svoje tvrdnje Avdić u dopisu izvještava kako je u Sydneyu 17. ožujka te godine osnovan „Hrvatski nacionalni odbor žena za oslobođenje Hrvatske“ koje su u svom programu istaknule da je “zadatak njihovog djelovanja sljedeći: 'svim prikladnim sredstvima pomagati Hrvatsko narodno vijeće, koje radi na principima oslobođenja Hrvatske“.⁴⁸⁵

Uz Sydney osnivaju se mjesni odbori i u Melbourneu, Canberri, Adelaideu, Perthu, a vrlo brzo i u drugim gradovima, Brisbaneu, Spring Valleju, Ballaratu i Geelongu. Djelovanje mjesnih odbora u Australiji temeljilo se na širenju ideje HNV-a radi upoznavanja Hrvata s programom i glavnim ciljem Vijeća te privlačenja novih članova i simpatizera. Mjesni su odbori svojim aktivnostima nastojali pridonijeti jačanju hrvatskoga zajedništva u suradnji s drugim hrvatskim emigrantskim organizacijama. To se moglo vidjeti pri organiziranju zajedničkih protujugoslavenskih prosvjeda za vrijeme proslave Dana Republike 29. studenoga u organizaciji jugoslavenskih konzularnih predstavništava. S druge strane, zajednički su se organizirale proslave 10. travnja, Dana hrvatske državnosti.

Članovi australskih mjesnih odbora posebnu su pozornost posvetili pisanju i slanju dopisa na adrese lokalnih novina i televizijskih i radijskih postaja, u kojima su iznosili svoja politička stajališta vezano najviše za političke prilike u Jugoslaviji. Budući da je bilo vrlo teško dobiti priliku govoriti u medijima o hrvatskom pitanju i tako tu temu aktualizirati, često su plaćali oglase u lokalnom tisku. Tako je mjesni odbor u Perthu u dogovoru s Hrvatskim oslobodilačkim pokretom u povodu vijesti o smrti predsjednika Tita platio oglas u vrlo čitanim

⁴⁸² Latković, Radovan, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001, 114.

⁴⁸³ Isto, 115.

⁴⁸⁴ „Predsjedništvo i glavno tajništvo: Izvještaj o radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 1974, 12.

⁴⁸⁵ Isto.

novinama *The West Australian*, koji je imao velik odjek među njihovim čitateljima.⁴⁸⁶ Sličnu akciju poduzeo je i mjesni odbor u Canberri, koji je platio oglas u *The Canberra Timesu*.⁴⁸⁷ Valja također istaknuti da su članovi mjesnih odbora nastojali uspostaviti veze i dobre odnose s australskim političarima na lokalnoj i saveznoj razini. Kao rezultat toga na različita društvena događanja u hrvatskim zajednicama dolazili su ugledni političari i u svojim govorima podupirali borbu hrvatskoga naroda i njegovo pravo na vlastitu državu. Takvi nastupi australskih političara redovito su izazivali oštre reakcije jugoslavenskih diplomata, koji su zahtijevali javnu ispriku australskih političara i prijetili prekidom diplomatskih odnosa Australije i Jugoslavije. Zanimljivo je spomenuti primjer člana parlamenta Liberalne stranke New South Westa, Jima Camerona, koji je došao na zabavu Mjesnog odbora „Sve za Hrvatsku“ u Sydneyu 16. svibnja 1980. godine. Nakon održanog govora, na zamolbu prisutnih Hrvata, poslao je pismo australskom premijeru Malcomu Fraseru u kojem je „izrazio zadovoljstvo i zahvalnost prisutnih, što je osobno odbio ići na pogreb preminulom zločincu i diktatoru Titu“.⁴⁸⁸ Među mnogim aktivnostima mjesni odbori u Australiji organizirali su za članove Sabora HNV- javne nastupe u hrvatskim zajednicama za Radovana Latkovića, dr. Ivu Korskog, dr. Matu Meštrovića, Jakšu Kušana, Mirka Vidovića, Kerima Reisa i druge, kao i intervjuje na televizijskim i radijskim postajama. Tako se prigodom posjeta Hrvatima Australije predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a Mate Meštrović sastao s dužnosnicima Liberalne stranke, primjerice sa senatorom Tasmanije Williamom Hodgmanom. Uz to Meštrović je dao intervju novinarki Ann Louisi Martin za večernje vijesti na nacionalnoj TV mreži Australije SBS.⁴⁸⁹

Među mnogim akcijama mjesnih odbora HNV-a u Australiji svakako treba spomenuti odluku Mjesnog odbora „Slobodna Hrvatska“ iz Melbournea donesenu 2. studenoga 1986. godine o kupnji zgrade za potrebe HNV-a. U potpisanom ugovoru piše da povjerenici HNV-a „upravljaju i raspolažu imovinom u ime MO 'Slobodna Hrvatska' Melbourne, odnosno Hrvatskog narodnog vijeća do osnutka slobodne i nezavisne države Hrvatske. Po Ustavu HNV-a ova imovina postaje vlasništvo državnog sabora samostalne i nezavisne države Hrvatske“.⁴⁹⁰ Uza sve obveze vezane za članstvo u HNV-u, od skupljanja članarina i njihova slanja u glavnu riznicu, održavanja sastanaka i provedbe drugih aktivnosti u svojim sredinama, članovi mjesnih

⁴⁸⁶ „Društveno politička aktivnost mjesnih odbora“ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 19. lipnja 1980, 19.

⁴⁸⁷ Isto.

⁴⁸⁸ „Mjesni odbor 'Sve za Hrvatsku', Sydney“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 24. srpnja 1980, 3.

⁴⁸⁹ „Predsjednik Izvršnoga odbora u posjeti Australiji“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 20. studenoga 1986, 3.

⁴⁹⁰ „Kupljena zgrada HNV-a u Melbourneu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2-3, travanj-lipanj 1987, 4.

odbora HNV-a u Australiji bili su poznati po sakupljanju donacija za članove obitelji Hrvata koji su zbog svojeg političkog djelovanja završili u zatvorima kako u stranim zemljama tako i u Jugoslaviji.

Mjesni odbor „Sve za Hrvatsku“ iz Blacktowna bio je vrlo aktivan u prikupljanju financijskih sredstava; tako je u jednom trenutku na svom računu imao 20 000 australskih dolara, od kojih je sa 2500 dolara pomogao izdavanje brošure HNV-a, a jednoj svojoj članici omogućio sudjelovanje na kongresu hrvatske mladeži u Kanadi.⁴⁹¹

6. I. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, TORONTO, 1975.

6.1. Pripreme

Bez obzira na to što na osnivačkom saboru Hrvatskoga narodnog vijeća u Torontu nisu sudjelovali predstavnici najbrojnijih i vrlo utjecajnih političkih organizacija u iseljeništvu, Hrvatske seljačke stranke i Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta, osnivanjem HNV-a učinjen je korak naprijed prema stvaranju hrvatskoga političkog zajedništva u emigraciji.

Nakon osnivačkoga sabora 1974. godine u Torontu stvorena je pozitivna atmosfera među glavnim strankama, osnivačima HNV-a, kao i među neovisnim intelektualcima. Stvorena je atmosfera dugo priželjkivanog zajedništva. Bez obzira na ideološke i stranačke razlike među glavnim sudionicima osnivačkoga sabora, osjećala se dobra volja ali i odlučnost da se 1975. godine u Torontu održi I. Sabor HNV-a. Primjer je za to stajalište vodstva HRS-a, čiji je predsjednik dr. Ivo Korsky nekoliko dana prije odlaska u Toronto delegatima svoje stranke Alojziji Buconjić i Šimi Letini dao pisane upute. Savjetovao im je da zaborave osobne osjećaje, da svladaju svoje predrasude i nastupe kao predstavnici HRS-a, uz napomenu da je stranka za njih samo sredstvo u političkom radu, a ne cilj političkog rada.⁴⁹²

Među važnim odlukama donesenim na osnivačkom saboru izdvaja se ona kojom se Izvršnom odboru HNV-a nalaže da je dužan sazvati opći sabor u najkraćem roku, ne duljem od godine dana.⁴⁹³ Utemeljenje HNV-a potaknulo je hrvatske političke emigrante koji su pozdravili novo političko tijelo na veću aktivnost. Djelujući putem svojih stranki, koje su postale glavni oslonac HNV-a, oni su, kao i oni koji su djelovali neovisno, predlagali različite načine izbornog reda, datume i mjesto izbora. Među prijedlozima koji su dolazili s različitih

⁴⁹¹ „Organizacijske vijesti“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, rujan 1987, 10.

⁴⁹² Intervju sa Šimom Letinom, 2. svibnja 2023.

⁴⁹³ Kirigin, Nikola, „Što je sa izborima?“ *Danica*, god. LIV, broj 2, 8. siječnja 1975, 1.

strana svijeta ističe se prijedlog dr. Vjekoslava Vrančića, u to vrijeme jednog od najutjecajnijih emigrantskih političara.

Kao jedan od prvih i glavnih inicijatora osnivanja HNV-a, Vjekoslav Vrančić poslao je pismo predsjedniku HNV-a dr. Anti Došenu. U njemu je predložio ustrojstvo HNV-a u kojem bi organe HNV-a činili Sabor, Izvršni odbor, Nadzorni odbor i Časni sud.⁴⁹⁴ Predsjedniku Došenu pisao je i Ivo Korsky, tražeći da stranka sama može organizirati mjesne fondove (mjesne odbore HNV-a) za svoje članove i simpatizere.⁴⁹⁵

Prvi put u povijesti hrvatske političke emigracije dogodilo se da je nekoliko tisuća Hrvata, članova jedne organizacije, sudjelovalo na tajnim izborima za buduće članove Sabora HNV-a. Izbori su održani u Sjevernoj i Južnoj Americi, Australiji i Europi.

Članovi Glavnog izbornog povjerenstva održali su 4., 5. i 6. srpnja 1975. godine u Clevelandu sjednicu u nazočnosti svih članova, a na kraju je usvojen konačni ishod izbora i sastavljena lista kandidata prema broju glasova. Najviše glasova dobili su redom: dr. Stanko Vujica (2526), dr. Ivan Jelić (2313), Miro Gal (2046), Božidara Abjanić (2033), prof. Danijel Crljen (1894) i tako dalje.⁴⁹⁶ U službenom glasilu HNV-a, *Vjesniku*, Glavno tajništvo HNV-a objavilo je konačnu izbornu listu od 96 kandidata i njihove kratke životopise.⁴⁹⁷

Na prvom radnom sastanku Izvršnoga odbora, održanom u Torontu 5. travnja 1974. godine, doneseno je više zaključaka iz kojih treba izdvojiti odluku da se od 6. travnja 1974. službeno počne s kampanjom za osnivanje mjesnih odbora Hrvatskoga narodnog vijeća u svijetu i odluku da se naziv mjesni fondovi promijeni u mjesni odbori HNV-a te da svaki član dobiva službenu potvrdu za uplaćeni doprinos Vijeću.⁴⁹⁸

Prvi radni sastanak Izvršnoga odbora u Torontu održan je u pravom trenutku i to vrlo uspješno s obzirom na to da su se pojavile otvorene sumnje u pogledu provedbe zaključaka usvojenih na osnivačkom saboru. 11., 12. i 13. travnja 1975. godine u Torontu je održana plenarna sjednica HNV-a na kojoj su donesene važne odluke. „S veseljem je primljena do

⁴⁹⁴ Pismo dr. Vjekoslava Vrančića o prijedlogu Ustrojstva Hrvatskoga narodnog vijeća. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

⁴⁹⁵ „Na želju naših članova, a nakon proučavanja različitih mogućnosti da bismo što djelotvornije sudjelovali u širenju zamisli HNV-a i u pripremama za doista reprezentativne izbore, odlučili smo zamoliti preko Vas Izvršni Odbor, da ovlasti Hrvatsku republikansku stranku da u smislu člana 6. Pravilnika HNV o stvaranju i djelovanju fondova za izbor zastupnika u Sabor može postrojivati Mjesne Fondove za svoje članstvo i simpatizere.“ (Iz pisma koje je Ivo Korsky napisao predsjedniku Izvršnoga odbora Mati Došenu 20. svibnja 1974. u Buenos Airesu. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.)

⁴⁹⁶ „Zapisnik Glavnog Izbornog povjerenstva“, *Danica*, god. LIV, broj 30, 23. srpnja 1975, 1.

⁴⁹⁷ Isto; „Kratki životopis kandidata za zastupnike u Sabor HNV-a“, *Vjesnik*, broj 4, 1975; „Hrvatsko narodno vijeće. Rezultati izbora za zastupnike HNV“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 14 (128), 20. srpnja 1975, 5.

⁴⁹⁸ „Predsjedništvo i Glavno tajništvo: Izvještaj o radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 1974, 6.

znanja jednodušno pozdravljena želja uredništva 'Hrvatske revije', 'Studia Croaticae' i 'Nove Hrvatske' da pristupe u sastav Hrvatskog Narodnog Vijeća (...)“⁴⁹⁹ i postignut dogovor „da se u javnim glasilima konačno prekine s uvredljivim i klevetničkim napadima na Hrvate protivnih političkih mišljenja“.⁵⁰⁰

Vrlo brzo nakon sastanka Izvršnog odbora, Predsjedništvo i Glavno tajništvo HNV-a objavili su Izborni red, koji obuhvaća tri razdoblja:

„1. Pripreme, koje su stupile na snagu odmah, 1. siječnja 1975. odlukom Predsjedništva i Glavnog tajništva, a podrazumijevaju da su svi Mjesni Odbori – Fondovi najkasnije do 31. siječnja 1975. dužni Glavnom Tajništvu poslati popis svih članova, kako bi Tajništvo do 15. veljače 1975. godine sastavilo Glavni popis članova HNV-a za izbor Sabora HNV-a 1975. godine.

2. Izbora, odnosno Izbornog vremena koje se sastoji iz dva dijela: Izbori za kandidate Sabora iz kojih se u drugom dijelu biraju članovi Sabora (sabornici), a koji treba biti održan 1. i 2. ožujka 1975.

3. Održavanje sabora predloženo je od 25., 26. i 27. travnja 1975., u mjestu koje će biti naknadno određeno. Predviđa se da će to biti u Torontu ili New Yorku.

O eventualnim promjenama Glavno tajništvo će obavijestiti svu hrvatsku javnost najkasnije do 22. veljače 1975. godine.“⁵⁰¹

Unatoč svim problemima i neočekivanim poteškoćama⁵⁰² na koje je nailazilo vodstvo HNV-a u organizacijskim pripremama za održavanje I. Sabora HNV-a, koji se na temelju odluke s osnivačkog sabora 1974. trebao održati najkasnije u veljači 1975. godine, Izvršni odbor HNV-a bio je prisiljen odgoditi održavanja izbora za pola godine, i naposljetku su se prvi demokratski izbori bez incidenta održali od 4. do 8. rujna 1975. godine u Torontu.⁵⁰³

Drugi zanimljiv problem vezan za sabor HNV-a bio je pokušaj jugoslavenskih vlasti, točnije Sekretarijata za vanjske poslove u Beogradu, koji je poslao prosvjednu notu britanskom ministarstvu vanjskih poslova da zabrani održavanje sabora u Londonu, misleći da će mjesto održavanja sabora biti taj grad. Budući da su dvije trećine zastupnika dolazile iz Sjeverne

⁴⁹⁹ „Izjava Hrvatskog narodnog vijeća“, *Danica*, god. LIV, broj 22, 28. svibnja 1975, 1, 2.

⁵⁰⁰ „Urednikovo pismo“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 123, 11. svibnja 1975, 1.

⁵⁰¹ „Sabor Hrvatskog narodnog vijeća. Izborni red“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, prosinac 1974, 1-2; „Sabor Hrvatskog narodnog vijeća“, *Danica*, god. LIV, broj 9, 15. siječnja 1975, 1, 6.

⁵⁰² „(...) izazvane tehničkim i ideološkim pripremama kod osnivanja Mjesnih odbora – Fondova, na svih 5 kontinenta širom svijeta, zbog velikih zemljopisnih udaljenosti bila je otežana brza i učinkovita komunikacija; nedostatak radne snage što je izazvalo veliku opterećenost Glavnog tajništva; neusklađene aktivnosti između lokalnih organizacija.“ („Sabor Hrvatskog narodnog vijeća. Izborni red“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, prosinac 1974, 3.)

⁵⁰³ Isto.

Amerike, a i da se smanje troškovi, odlučeno je da se sabor održi u Torontu.⁵⁰⁴

Tajni izbori za članove Sabora HNV-a simbolizirali su primjer demokracije i na taj način stranom svijetu pokazali zrelost hrvatske političke emigracije, njezinu odanost demokraciji, nasuprot fašizmu i terorizmu za koje su je jugoslavenske vlasti iz Beograda stalno optuživale i tako je prikazivale u zapadnom demokratskom svijetu. Ti su izbori pokazali političku kulturu, kulturu dijaloga, a prije svega najavili novi vid političkog djelovanja putem struktura HNV-a. Činjenica da su se u HNV učlanili mnogi Hrvati koji do tada nisu bili u nekoj političkoj organizaciji i da su mu se priključili mnogi od onih koji su 70-ih godina prošlog stoljeća emigrirali na Zapad, unijela je svježije ideje koje je HNV počeo primjenjivati u protujugoslavenskim aktivnostima, propagirajući ideju slobodne i demokratske države Hrvatske.

Nakon višednevnog zasjedanja, zastupnici su, uz usvajanje Osnivačke povelje i Deklaracije I. Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća, donijeli Ustav HNV-a kao najvažniji dokument organizacije.

Emigrantska glasila kao što su *Hrvatska država, Danica, Obrana, Hrvatski narod* donijela su opsežne izvještaje i pozitivne reakcije, ističući da ti izbori predstavljaju veliko i novo iskustvo, ali i da su jedan od najvažnijih političkih događaja u povijesti hrvatske političke emigracije poslije Drugoga svjetskog rata.

6.2. Održavanje I. Sabora HNV-a 1975. u Torontu

Nakon dugogodišnjih organizacijskih priprema, osnivačkog sabora održanog u Torontu i demokratskih izbora za članove Sabora HNV-a, izabranih trideset zastupnika HNV-a konačno se od 4. do 8. rujna 1975. godine okupilo u Hotelu Sheraton u Torontu. Uz izabrane zastupnike na I. Sabor HNV-a došao je velik broj političkih emigranata sa svih strana svijeta, koji su željeli svjedočiti tom povijesnom događaju. Dan prije službenog početka sabora izabrani su zastupnici održali sjednicu i dogovorili dnevni red sabora. Gotovo jednoglasno odlučeno je da sve plenarne sjednice budu zatvorene za javnost, a da će publika moći biti na svečanom otvorenju i čitanju pozdravnih govora.⁵⁰⁵

Već prvoga dana u poslijepodnevnim satima nastao je problem vezano za verifikaciju mandata Dinka Šakića jer mu ga je osporavao Mile Markić, drugi predstavnik Hrvatskoga

⁵⁰⁴ „Kako je Beograd pokušao spriječiti Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 17 (131), 14. rujna 1975, 5.

⁵⁰⁵ „Izvještaj s prvoga demokratski izabranog sabora Hrvatskog Narodnog Vijeća održanog u Torontu 4.-8. rujna. Novi dužnosnici HNV-a – nova era hrvatske borbe“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 17 (131), 14. rujna 1975, 17.

narodnog otpora. Nekoliko puta za vrijeme žučnih diskusija između predstavnika dviju struja iste organizacije, prisutni članovi Sabora nastojali su ublažiti napetosti i konstruktivnim prijedlozima ponuditi rješenje. Kad god bi neki sabornik dao prijedlog kako riješiti problem, Šakić bi napustio dvoranu rekavši da mora kontaktirati članove Glavnoga stana jer da bez njih ne može samostalno odlučivati. „Bilo je to smiješno za gledati“, riječi su Ante Čuvala, svjedoka tog događaja.⁵⁰⁶ Nakon nekoliko sati rasprave zastupnici su izglasali da oba predstavnika HNOt-a sudjeluju u radu Sabora dok se raskol unutar HNOt-a ne riješi.⁵⁰⁷ Za vrijeme održavanja sjednice Sabora često je iz dvorane izlazio Ivan Jelić kako bi članove svoje stranke obavijestio o tome što se događa na sjednici. Bilo je očito da uživa u pažnji okupljenih Hrvata, koji su ispred dvorane strpljivo čekali rezultate sabora. Prisutni su Hrvati na temelju Jelićevih izvještaja mogli zaključiti da se vode veliki sukobi među različitim političkim strujama. Posebno žestoke rasprave vodile su se zbog izborne procedure i donošenja Ustava HNV-a.⁵⁰⁸ Premda je bilo odlučeno da ljudi koji su došli sa svih strana svijeta, kako je spomenuto, mogu prisustvovati samo svečanom otvorenju i čitanju pozdravnih govora i pristiglih čestitki, ali ne i službenim sjednicama, Šime Letina se sjeća da je Vrančić već drugi dan na svoju ruku dopustio nekim Hrvatima da budu promatrači na sjednicama različitih komisija. „Tako je prilikom rada Ustavne komisije koju su činili „Vrančić, Jelić, Šuljak, Skrbin i još dvojica ili trojica, čijih se imena u ovom trenutku ne sjećam, a bio sam i ja izabran, na Vrančićev poziv, s nama je kao promatrač, u sobu došao Hrvoje Lun (Josip Badurana). To mi je bilo čudno i zbog toga sam prigovorio dr. Vrančiću, ističući da se to protivi našem zajedničkom zaključku. Na moj prigovor, dr. Vrančić je oštro reagirao pitanjem, tko ste Vi mladi gospodine da meni dajete savjete i upute?“⁵⁰⁹

Razlike između dviju struja unutar HNV-a, takozvanih minimalista i maksimalista, pokazale su se prilikom izbora za glavnog tajnika Izvršnoga odbora. Nakon što je za predsjednika Izvršnoga odbora aklamacijom izabran istaknuti intelektualac i profesor dr. Stanko Vujica, pripadnik takozvanih nezavisnih radnika, prešlo se na izbor glavnog tajnika Izvršnoga odbora. U dogovoru s predstavnicima minimalističke struje i uz Vrančićevu podršku, Vujica je predložio Jakšu Kušana, izjavivši da će u slučaju da Kušan bude izabran on biti spreman preseliti se u London kako bi bio bliže glavnom tajniku.⁵¹⁰ Tom se prijedlogu

⁵⁰⁶ Intervju s Antom Čuvalom, 19. travnja 2023.

⁵⁰⁷ Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2021. u Zagrebu.

⁵⁰⁸ Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu. Sopta je bio prisutan sva tri dana saborovanja kao promatrač.

⁵⁰⁹ Intervju sa Šimom Letinom, 2. svibnja 2023.

⁵¹⁰ Isto.

usprotivio Kerim Reis, inače pripadnik Vrančićeva HOP-a i za glavnoga tajnika predložio Božidara Abjanića. Prijedlog je podržao i Ivan Jelić. Izbor za glavnoga tajnika rezultirao je otvorenim sukobom između Kerima Reisa i lidera njegove stranke Vjekoslava Vrančića, no godinu dana poslije Reis se ponovno približio minimalistima.⁵¹¹

Na kraju su izabrani sljedeći dužnosnici Izvršnoga odbora i Sabora HNV-a:

„Predsjednik: prof. Stanko Vujica⁵¹²,

Dopredsjednik: g. Janko Skrbin⁵¹³,

Glavni tajnik: ing. Božidar Abjanić,

Rizničar: g. Miro Gal,

Predsjedništvo i Odbor Sabora:

Predsjednik: dr. Dinko Šuljak⁵¹⁴,

Dopredsjednik: Prof. Clement S. Mihanovich⁵¹⁵,

Tajnik: g. Šime Letina,

Član: g. Keim Reis,

Član: fra Ante Čuvalo.

Ured Izvršnoga odbora:

Pročelnik ureda za vanjske veze: prof. Bogdan Radica,

⁵¹¹ Isto.

⁵¹² Stanko Vujica, hrvatski filozof, rođen je u Busovači 1909. godine, a umro 1976. u Londonu, Kanada. Franjevačku gimnaziju u Visokom završio je 1930. Studij filozofije započeo je u Sarajevu, a nastavio u Zagrebu, Beču i Innsbrucku, gdje je doktorirao. U vladi HDH bio je djelatnik u Ministarstvu vanjskih poslova i ataše za novinarstvo i kulturne veze generalnog konzulata u Münchenu. Emigrirao je 1945. u SAD, gdje je 1947. dobio mjesto profesora i pročelnika Odsjeka za filozofiju i komparativnu religiju na Wilkes Collegeu u Pennsylvaniji. Na osnivačkoj sjednici Sabora HNV-a 1974. izabran je za predsjednika Časnog suda, a 1975. na zasjedanju I. Sabora HNV-a za predsjednika Izvršnoga odbora. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 1058.)

⁵¹³ Janko Skrbin, javni djelatnik, rođen je u Zagrebu 2019., a umro u Clevelandu, SAD, 1995. Pravni fakultet završio je u Zagrebu. Bio je član Matice hrvatske i Kulturnog društva „August Šenoa“. Bio je blizak ustaškom pokretu zbog čega je za vrijeme diktature Kraljevine Jugoslavije bio zatvoren 1940. Nakon bijega s Bleiburga, preko logora Fermo 1951. emigrira u SAD, gdje je na Western Reserve University u Clevelandu studirao političke znanosti. Bio je jedan od istaknutih članova HNV-a. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 925.)

⁵¹⁴ Dinko Šuljak, rođen u Zadru 17. siječnja. 1915., umro u Sacramentu, SAD, 16. siječnja. 1985. Osnovnu školu završio je u Ravnim Kotarima, bogoslovnu gimnaziju u Šibeniku, Pravni fakultet u Zagrebu, a u Rimu je 1946. doktorirao pravo. Kao član HSS-a radio je u upravnoj službi za Banovine Hrvatske i NDH, a zatim se priključio partizanskom pokretu. U SAD odlazi 1948. gdje se nastavlja obrazovati. Na Sveučilištu Davis predavao je knjižničarstvo i političke znanosti. Bio je aktivan član hrvatske emigracije. Pisao je u *Danici*, *Hrvatskom glasu*, *Hrvatskoj reviji*. Bio je član odbora HSS-a i član i predsjednik Hrvatskoga narodnog vijeća od 1975. – 1977. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 979-980.)

⁵¹⁵ Clement Simon Mihanovich rođen je 1913. u St. Louisu, Missouri, u obitelji hrvatskih imigranata iz okolice Splita. Osnovnu školu pohađao je u tamošnjoj hrvatskoj župnoj školi sv. Josipa. Po završetku srednje škole studirao je i diplomirao (1935.) na St. Louis University, te poslije (1938.) doktorirao. Na istom je sveučilištu predavao sociologiju od mirovine. Kao sociolog bio je jedan od vodećih u Americi u svoje vrijeme. Iako rođen u Americi, silno je želio pomoći svom hrvatskom narodu u borbi za slobodu. Bio je uključen u razne hrvatske aktivnosti u Americi. Jedan je od utemeljitelja Hrvatske akademije Amerike (1953.) i dvadesetak godina poslije sabornik u Hrvatskom narodnom vijeću. Umro je 1998. u St. Louisu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 749.)

Pročelnik ureda za tisak i promidžbu: g. Jakša Kušan,
Pročelnik ureda za politička pitanja: puk. Ivan Babić⁵¹⁶.

Nadzorni odbor:

Predsjednik: dr. fra Častimir Majjić⁵¹⁷,

Član: oec. Ivo Kisić,

Član: g. Taib Čordić.

Časni sud:

Predsjednik: dr. Milan Blažeković,

Član: prof. Ivo Porić,

Član: Ragib Avdić.“⁵¹⁸

Prvi sabor Hrvatskoga narodnog vijeća donio je sljedeću Rezoluciju sastavljenu od sedam točaka:

„1. Sabor Hrvatskog Narodnog vijeća okupljen na svome prvome zasjedanju od 4. – 8. rujna 1975. godine u Torontu, Ontario Kanada, upućuje svoje prve misli i pozdrave potlačenoj domovini Hrvatskoj i čvrsto izražava svoju odlučnost da će svim raspoloživim sredstvima pomagati oslobodilačku i državotvornu borbu hrvatskog naroda; 2. Na temelju hrvatske državne tradicije kroz trinaest stoljeća, i pozivom na jasno i opetovano izraženu volju hrvatskog naroda, tumačimo njegove težnje i tražimo primjenu načela o samoopredjeljenju naroda i na hrvatski narod i time uspostavu samostalne hrvatske nacionalne države na njezinom povijesnom i etničkom području; 3. Buduća samostalna i suverena država Hrvatska, utemeljena na načelima nacionalne slobode i socijalne pravde, osigurat će kroz slobodno izabrani hrvatski državni Sabor sva ljudska prava i ekonomski napredak svim svojim građanima bez obzira na narodnost,

⁵¹⁶ Ivan Babić rođen je u Svetom Ivanu Žabnom 1904. a umro 1982. u Malagi, Španjolska. Završio je Vojnu akademiju u Beogradu i Parizu. Do 1938. bio je nastavnik taktike na Višoj vojnoj akademiji u Beogradu. Od 1938. – 1941. bio je glavni stožerni časnik u činu pukovnika i zapovjednik divizije na albanskoj i talijanskoj granici. Nakon pada Kraljevine Jugoslavije služi u činu pukovnika u Hrvatskom domobranstvu i Ministarstvu obrane NDH. Godine 1944. u svojstvu posebnog izaslanika sudjeluje u važnoj vojno-diplomatskoj misiji između NDH i zapadnih Saveznika. Bavio se proučavanjem hrvatske vojne povijesti i napisao je mnoga djela o vojnim temama u odnosu na hrvatski položaj i borbu za samostalnost. („Kratki životopis kandidata za zastupnike u Sabor HNV-a“, *Vjesnik*, broj 4, 1975; Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 52-53.)

⁵¹⁷ Častimir Majjić, svećenik i teolog, rođen je 1914. u Vitini, BiH, a umro 2016. u Chicagu (SAD). U Vitini završava osnovnu školu, franjevačku gimnaziju u Širokom Brijegu, Filozofsko-teološki fakultet pohađa u Mostaru i Rimu. Za svećenika se zaređuje 1933. Odlazi 1941. u Freiburg gdje nastavlja školovanje te doktorira filozofiju 1946., a teologiju 1951. U Chicagu dolazi 1951. i preuzima uređivanje tjednika *Danica*. Uređivao je i mjesečnik *Hrvatski katolički glasnik* (1969. – 1979.) i godišnjak *Hrvatski kalendar* (1979. – 1990.). Bio je član i sabornik HNV-a od njegova osnutka (1974.), a posebno se bavio povijesnim istraživanjem stradanja svećenika u Drugom svjetskom ratu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 707.)

⁵¹⁸ „Izabrani dužnosnici HNV-a“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, 1975, 3; Čizmić, Ivan, „Iseljena Hrvatska ne može na sebe preuzeti ulogu naroda u domovini niti ga može zamijeniti“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 2. rujna 2004, 19.

vjeru ili političku ideologiju; 4. Izražavamo svoju lojalnost prema državama u kojima boravimo i na temelju čijih demokratskih zakona možemo politički djelovati u korist Hrvatske i hrvatskog naroda; 5. Hrvatski narod ne priznaje nikakvu Jugoslaviju, pa dosljedno tome ni međunarodne obaveze, bilo političke ili ekonomske naravi, koje je Jugoslavija preuzela u njegovo ime. Izričito odbijamo sve zaključke potpisane na 'Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji' svršetkom srpnja 1975. godine u Helsinkiju, Finska, na kojoj hrvatski narod nije bio zakonito zastupan; 6. Smatramo da je težište hrvatske borbe u domovini i zato pozdravljamo sve borce za ostvarenje hrvatskih nacionalnih ideala; 7. Kao sastavni dio hrvatskog naroda stavljamo mu na raspolaganje sve naše snage, umne, materijalne i fizičke, sa željom da što prije zajednički ostvarimo dan oslobođenja i uspostavu slobodne, demokratske i suverene države Hrvatske.“⁵¹⁹

Uz Rezoluciju HNV-a donesena je i Deklaracija HNV-a za stranu javnost, koja je poslana svim članicama Ujedinjenih naroda, svjetskom tisku i drugim sredstvima javnog priopćavanja:

„Mi tražimo političko samoodređenje za hrvatski narod. Štoviše, tražimo to na temelju naravnog i međunarodnog priznatog prava svih naroda. Mi smo u načelu protiv upotrebe sile za postignuće našega cilja. Ali ne isključujemo silu ako nam se niječu pravni, društveni, moralni, politički i nacionalni putevi. Obraćamo se svim slobodoljubivim državama i narodima da nas podupru i pomognu nam u ostvarenju demokratske, neovisne države Hrvatske kako bi ispravili politička bezakonja pod teretom kojih već dugo stenje hrvatski narod. Nadalje, pozivamo sve potlačene narode u Jugoslaviji: Slovence, Albance, Makedonce, demokratski orijentirane Srbe, i druge nacionalnosti, da nam se pridruže i podupru nas od svakog drugog totalitarnog, komunističkog i nepravednog režima u našoj domovini Hrvatskoj.“⁵²⁰

Novoizabrano vodstvo HNV-a poslalo je Rezoluciju i Deklaraciju HNV-a na adrese najznačajnijih vlada u svijetu kao i na najvažnije međunarodne institucije kako bi se svjetska javnost upoznala s činjenicom da je osnovano Hrvatsko narodno vijeće, globalna hrvatska iseljenička organizacija koje je glavni cilj borba za slobodu hrvatskoga naroda u domovini. Istaknuto je također da u to vrijeme Hrvati u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), živeći pod komunističkom diktaturom, nisu smjeli javno iznositi svoje stavove i propagirati ideju slobodne i demokratske republike Hrvatske. Novoosnovani HNV preuzeo je na sebe da propagira ideju stvaranja slobodne i neovisne Republike Hrvatske, naglašavajući da oni službeno ne zastupaju Hrvate u Hrvatskoj. Svjesni činjenice da moraju promijeniti način političkog djelovanja u svijetu, vodstvo HNV-a stavlja naglasak na uspostavljanje veza s

⁵¹⁹ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 1, studeni 1975, 7.

⁵²⁰ „Povijesna povelja“, *Danica*, god. LIV, broj 41, 1. listopada 1975, 1, 4.

istaknutim hrvatskim disidentima u domovini kao što su Franjo Tuđman, Marko Veselica, Vlado Gotovac, studentski vođe Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak i drugi te na uspostavljanje veza s vanjskim svijetom. Kao primjer takvog djelovanja HNV-a, njegovo vodstvo platilo je veliki oglas u *The New York Timesu*,⁵²¹ koji je doživio velik odjek. Uspostavljale su se veze s mnogim arapskim i islamskim državama na Bliskom istoku, kao i s Bugarskom akademijom znanosti i umjetnosti.

Nakon službenog završetka I. Sabora HNV-a zastupnici su sudjelovali na misi u Hrvatskoj katoličkoj župi Naša Gospa od Hrvatske. Poslije mise održan je u crkvenoj dvorani veličanstven skup na kojem se okupilo tisuću Hrvata. U ime izabраниh dužnosnika I. Sabora HNV-a prisutnima se obratio predsjednik Sabora dr. Dinko Šuljak. U govoru je među ostalim rekao: „Svjetska štampa već nekoliko godina, osobito nakon silom i krvlju ugušenog 'hrvatskog proljeća' 1971., bilježi progone na kojima je izložena hrvatska nacija u Jugoslaviji. Srbi više ne mogu, samo zato da bi obranili svoje veliko-srpske interese, govoriti da je Jugoslavija realnost, jer cijeli svijet zna da je Jugoslavija samo zemljopisni pojam i nasilno održavana tvorevina u kojoj su Hrvati politički proganjani i ekonomski iskorištavani.“⁵²²

Pripadnici hrvatske političke emigracije, posebno oni koji su prisilno morali otići iz domovine nakon Drugoga svjetskog rata, nisu mijenjali svoj stav prema komunističkoj Jugoslaviji, i dalje su vjerovali da će se jednom vratiti u slobodnu Hrvatsku.⁵²³ Slom Hrvatskoga proljeća 1971. godine radikalizirao je pripadnike hrvatskoga iseljništva, što najbolje potvrđuje Bugojanska akcija, poznata i pod imenom Fenix 72. U otvorenom ratu između pripadnika hrvatske političke emigracije i Službe državne sigurnosti, u razdoblju između 1972. i 1990. godine ubijeno je više od 40 istaknutih hrvatskih emigranata i izvedeno dvadesetak pokušaja ubojstva.⁵²⁴

Vodstvo HNV-a i njegovi istaknuti članovi nastojali su putem svojih veza informirati državne vlasti u zemljama u kojima su djelovali, medije, znanstvene institucije kao i međunarodnu organizaciju P.E.N.⁵²⁵ i svjetski poznate organizacije za zaštitu ljudskih prava Amnesty International i Helsinki Watch. Političko stanje u Jugoslaviji, u kojoj je sve više intelektualaca, sveučilišnih nastavnika, studenata, javnih radnika zatvarano zbog toga što su

⁵²¹ „Yugoslavia will not survive. A statement by the Croatian national Congress“, *The New York Times*, 14. ožujka 1980, A11.

⁵²² „Riječ Predsjednika Sabora“, *Vjesnik*, broj 1, studenoga 1975, 4; „Political imprisonment in Yugoslavia“, *Yugoslavia – Amnesty International briefing, Amnesty International Publications*, First issued May, 1985. Privatna zbirka Marina Sopte.

⁵²³ Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 98; Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 219-221.

⁵²⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 422.

⁵²⁵ Kratica za međunarodnu organizaciju književnika, pjesnika, pisaca i esejista. Puni izvorni naziv na engleskom je Poets, Essayists and Novelists.

imali građanske hrabrosti javno kritizirati jugoslavenski režim, potaknulo je Amnesty International, svjetski poznatu organizaciju koja se bori za zaštitu ljudskih prava u svijetu, da u svibnju 1985. objavi posebno izdanje o kršenju ljudskih prava u Jugoslaviji. U brošuri naslovljenoj *Yugoslavia Briefing* uredništvo donosi opširno izvješće o političkim zatvaranjima u Jugoslaviji u kojem se ističu imena dr. Franje Tuđmana, dr. Marka Veselice, dr. Alije Izetbegovića, dr. Ante Kovačevića, Vlade Gotovca, Omera Behmena, Ukshina Hotija, Dauta Rashanija i drugih.⁵²⁶

6.3. Reakcije na I. Sabor HNV-a

Nakon vrlo uspješnog višednevnog saborovanja na kojem su donesene važne političke odluke i izabrana politička tijela HNV-a koja će u sljedećem razdoblju voditi HNV te pod dojmom veličanstvenog skupa u crkvenoj dvorani, dopredsjednik Sabora prof. Clement S. Mihanovich⁵²⁷ rekao je: „Leteći, 8. rujna, kući zaključio sam da smo se po prvi put u povijesti hrvatske emigracije, skromno govoreći, približili jedinstvu. Izgladili smo naše glavne bore; polučili smo suglasnost, završili smo naš prvi zadatak.“⁵²⁸ Pročelnik Ureda za vanjske veze prof. Bogdan Radica ovim je riječima opisao svoje dojmove sa zasjedanja Sabora: „Saborovanje u Torontu nije pokazalo samo slogu nego i razum, ne samo oduševljenje nego i racionalnost. Odluke, rezolucije i zakonske strukture pametno su izrađene. Pred nama sad stoji golem zadatak izvršenja i primjene svega što je teškom mukom stvoreno (...).“⁵²⁹

„Stoga je stvaranje Hrvatskog narodnog vijeća u psihološkom – povijesnom smislu posljedica pobjedničkog doživljavanja ideje slobode u hrvatskoj emigraciji (...)“, riječi su prof. Kazimira Katalinića, glavnog tajnika Hrvatske republikanske stranke, koji je svoje zadovoljstvo i stav iskazao citirajući Ivana Oršanića, osnivača Hrvatske republikanske stranke.⁵³⁰

Za razliku od reakcija na izborne rezultate Bogdana Radice, Kazimira Katalinića i Clementa S. Mihanovicha, urednik *Nove Hrvatske* Jakša Kušan misli da je upravo sada, kada su izbori za vodstvo HNV-a završili i vodstvo izabrano, prilika „pažljivo proučiti taj prvi pokušaj glasovanja u hrvatskoj emigraciji, jer po njemu, bit će to jedinstvena škola, za sve one koji su sudjelovali i za sve one koji nisu“. On također tvrdi da su rezultati izbora odraz

⁵²⁶ „Yugoslavia Briefing“, *Amnesty International*, London, svibanj 1985, 1-14.

⁵²⁷ Clement Mihanovich rođen je 1913. u St. Louisu, SAD, gdje je i umro 1998. Na Sveučilištu u St. Louisu diplomirao je sociologiju i zatim bio voditelj katedre za sociologiju. Bio je vrlo aktivan u mnogim kulturnim projektima američkih Hrvata, suutemeljitelj i prvi predsjednik Hrvatske akademije u Americi. Napisao je brojne radove i knjige i bio jedan od najuglednijih katoličkih sociologa hrvatskog podrijetla u SAD-u. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 749.)

⁵²⁸ „Riječ Predsjednika Sabora“, 4.

⁵²⁹ „Održan sabor Hrvatskog Narodnog Vijeća“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 17 (131), 14. rujna 1975, 1, 6.

⁵³⁰ Oršanić, *Vizija slobode*, 202.

nedovoljnih priprema, prevelike brzine i izostanka bilo kakve predizborne kampanje. „(...) Dovoljno je pogledati listu izabranih zastupnika. Najviše glasova je dobio dr. Stanko Vujica, izrazito izvanstranački čovjek demokratske orijentacije, dobro poznat kao utemeljitelj ideje HNV-a. Slijedi ga dr. Ivan Jelić, po mnogo čemu sušta suprotnost. Kontradikcija između ova prva dva zastupnika proteže se dalje na čitavu listu od 21 zastupnika. Gotovo isti broj glasova dobili su npr. Bogdan Radica, (...), i prof. Danijel Crljen, ime koje nam asocira dane ratne epohe.“⁵³¹

Zasjedanje I. Sabora HNV-a pokazalo je hrvatski pluralizam time što su se pokreti, stranke, kulturne institucije i neovisni intelektualci diljem svijeta povezali u krovnu organizaciju koje je glavni cilj bila hrvatska neovisnost. Važnost osnivanja HNV-a leži i u činjenici da su Hrvati u zapadnom demokratskom svijetu mogli snažnije i efikasnije lobirati za hrvatske nacionalne interese. O tome je Dinko Šuljak u članku „Cilj: Hrvatska nezavisnost – Hrvatski pluralizam i HNV“, objavljenom u tjedniku *Danica*, napisao: „(...) U tom pluralizmu čuje se novi politički jezik i artikulirano ispovijedanje novih perspektiva i preferencija u rješavanju hrvatskih problema. Zalaže se 'seljak' za konzervativizam, radikalni hrvatski nacionalizam i revolucionarstvo. Rađaju se novi vođe i predsjednici. Autoriteti su Radić-Maček-Krnjević, Starčević-Pavelić, a nakon silom ugašenog 'hrvatskog proljeća' Savka Dabčević Kučar i Miko Tripalo.“⁵³² Pluralizam kao temelj HNV-a nije umanjio politički identitet njegovih članica, naprotiv, nastojao je njihova vodstva i članove usmjeriti da svoja politička djelovanja i protujugoslavenske akcije provode kroz HNV.

Poznati hrvatski politički emigrant, uspješan poslovni čovjek i glavni mecena *Hrvatske revije* Ivo Rojnica⁵³³ u članku pod naslovom „Što očekujemo od HNV-a“, također objavljenom u tjedniku *Danica*, napisao je: „(...) Iščekujemo od hrvatskog narodnog vijeća, da našu mlađu braću koji su naknadno došli iz Domovine i koji gore od rodoljublja u svom mladenačkom zanosu, uvede i uputi u našu narodnu, a i svjetsku problematiku i politiku, kako bi jednog dana mogli biti narodni predvodnici i korisno služiti svom narodu. (...) Iščekujemo od Hrvatskog

⁵³¹ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 138-139.

⁵³² Šuljak, Dinko, „Cilj: Hrvatska nezavisnost – Hrvatski pluralizam i HNV“, *Danica*, Chicago, 28. siječnja 1976, 8.

⁵³³ Ivo Rojnica rođen je u Cisti kraj Imotskog 20. kolovoza 1915., a 5. prosinca 2007. umro je u Buenos Airesu. Pristupa ustaškom pokretu 1939. Uspostavom NDH postaje povjerenik ustaškog stožera Dubrava u Dubrovniku te djelatnik Ministarstva oružanih snaga. Čin ustaškog poručnika stječe 1943. Nakon sloma NDH uspijeva preko Austrije doći do Italije i konačno 1947. do Argentine. Kao što se u domovini prije rata bavio trgovinom tekstila, i u Buenos Airesu se nastavio time baviti. Pisao je za *Danicu* i *Hrvatsku reviju*, a od 1974. bio je član HNV-a. Nakon uspostave RH bio je opunomoćeni predstavnik predsjednika RH za Argentinu i Latinsku Ameriku od 1991. do 1993. i veleposlanik u Argentini od 1993. do 1994. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 889.)

narodnog vijeća ono što je u mislima sviju nas, što je želja sviju nas, što je životni imperativ hrvatskog naroda: pripremi teren, način i put koji nas vodi do Države Hrvatske.“⁵³⁴

Predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a Stanko Vujica u svom apelu hrvatskim aktivistima napisao je: „Nijedan događaj poratne hrvatske emigracije nije pobudio toliko pozornosti, tolike nade, i bio je pozdravljen s toliko jednodušnosti kao osnivanje Hrvatskog Narodnog Vijeća. (...) Samo, dakle, postojanje HNV velik je korak naprijed i one rutinske poslove koje i pojedinačne izbjegličke organizacije obavljaju Vijeće može obavljati bolje zato što raspolaže s više sredstava. (...) Hrvatsko narodno vijeće stvorili su hrvatski idealisti i aktivisti. Ono je njihov ponos i njihova odgovornost. Uvjeren sam da oni neće mirovati dok HNV ne pretoče u moćan instrument hrvatske oslobodilačke borbe, na radost svih hrvatskih rodoljuba i zaprepaštenje svih hrvatskih neprijatelja.“⁵³⁵

Jedna od prvih poruka koje je vodstvo HNV-a poslalo svojim članovima diljem svijeta bio je prijedlog da se u povodu proslave 29. studenoga, Dana Republike SFRJ, ispred diplomatskih predstavništava Jugoslavije ili ispred zgrada u kojima će se slavlja održavati organiziraju javni prosvjedi. Poziv je izazvao pozitivne reakcije među hrvatskim iseljenicima na svim kontinentima. Protujugoslavenski prosvjedi organizirani su u svim većim gradovima svijeta⁵³⁶ „i nikada još kraj jedne godine u hrvatskom iseljeništvu nije bio obilježen tolikim i tako masovnim plamenom prosvjeda kao kraj 1975.“⁵³⁷

Osnivanjem HNV-a unesena je nova dinamika i aktivnost koja se očitovala u radu mjesnih odbora. Uz tradicionalne proslave kao što su 10. travnja, Dan hrvatske državnosti, komemoracija za blajburške žrtve ili spomenuti protujugoslavenski prosvjedi u povodu proslave Dana Republike SFRJ, mnogi mlađi članovi HNV-a nastojali su uspostaviti kontakte s urednicima glavnih novina, urednicima radijskih i televizijskih postaja u državama i gradovima u kojima su živjeli, kao i s mnogim nevladinim udrugama, poput Amnesty Internationala, kako bi ih upoznali s političkim i gospodarskim stanjem u Jugoslaviji. Posebno su isticali kršenja ljudskih prava, zatvaranje hrvatskih intelektualaca, studentskih vođa i kritičara komunističkog sustava.

Inicijative i upute koje je vodstvo HNV-a slalo svojim članovima putem mjesnih odbora pridonijele su velikoj popularnosti HNV-a, što je rezultiralo i otvaranjem novih mjesnih odbora

⁵³⁴ Rojnica, Ivo, „Što očekujemo od HNV?“ *Danica*, Chicago, god. LV, broj 22, 28. siječnja 1976, 11.

⁵³⁵ Vujica, Stanko, „Apel hrvatskim aktivistima“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, London, broj 2, svibanj 1976, 1-2.

⁵³⁶ „Ujedinjena Hrvatska Mladež Argentine 29. studenog organizira prosvjede na ulicama Buenos Airesa, Hrvati iz Milwaukee traže nezavisnost Hrvatske, prosvjeduju i Hrvati u Clevelandu“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 1, 7. siječnja 1976, 4, 6.

⁵³⁷ „Plamen hrvatskog prosvjeda“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 1, 7. siječnja 1976, 1.

diljem svijeta. Za razliku od *Hrvatske države*, službenog glasila HNOd-a iz Münchena, londonske *Nove Hrvatske*, kao i *Hrvatske budućnosti*, službenoga glasila Hrvatske republikanske stranke iz Los Angelesa, te *Hrvatskoga naroda* i *Croatije*, glasila HOP-Reorganizacije, koji su donosili štire vijesti, čikaška *Danica* od samog osnutka HNV-a redovito, afirmativno i opširno izvještava o aktivnostima HNV-a. U članku „Raste i jača HNV“, koji je objavljen na naslovnici *Danice*, organizacijski tajnik HNV-a Hrvoje Lun izvještava o osnivanju novih mjesnih odbora u njemačkim gradovima Kölnu i Nürnbergu, te u Washingtonu i Melbourneu.⁵³⁸ U sljedećem mjesecima *Danica* je nastavila izvještavati o osnivanju novih mjesnih odbora.⁵³⁹

Zahvaljujući inicijativama i političkim uputama koje je vodstvo HNV-a slalo svojim ograncima diljem svijeta, Hrvatsko narodno vijeće postalo je dominantna politička organizacija u iseljeništvu, koja je umanjila snagu i utjecaj HOP-a i HSS-a, do tada vodećih stranaka u hrvatskoj emigraciji.

7. II. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, BRUXELLES, 1977.

7.1. Izbori za II. Sabor HNV-a

Nakon iznenadne smrti predsjednika Izvršnoga odbora HNV-a Stanka Vujice vodstvo je reagiralo vrlo brzo, imenujući na taj položaj Janka Skrbina. Tim potezom htjela se poslati poruka svim članovima HNV-a, posebno neprijatelju u Beogradu, da je organizacija, unatoč naglom gubitku svojeg prvog čovjeka, vrlo stabilna i čvrsta. Sve veća gospodarska kriza kao i političke nesuglasice među predstavnicima republika u SFRJ počele su izlaziti na vidjelo kako u jugoslavenskom tako i u međunarodnom tisku, što je na neizravan način pridonijelo značaju i političkom utjecaju HNV-a, kako među njegovim članovima, tako i u raznim međunarodnim institucijama koje prate i analiziraju politička zbivanja u istočnoj Europi, posebno u Jugoslaviji.

Prema Statutu HNV-a svake dvije godine trebali su se održavati izbori za Sabor, a da bi vodstvo HNV-a tu odluku provelo, predsjednik Sabora i Izbornog odbora HNV-a dr. Dinko Šuljak šalje 20. siječnja 1977. godine tajniku organizacije Hrvoju Lunu brzojav sljedećeg

⁵³⁸ Lun, Hrvoje, „Raste i jača HNV“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 10, 10. ožujka 1976, 1.

⁵³⁹ „Novi mjesni odbori: Buenos Aires – Argentina, Whyalla Norrie – Australija, Chicago – USA, Lyon – Francuska“, *Danica*, Chicago, god. ILL, broj 26, 5. svibnja 1976, 1, 2; „Novi mjesni odbor HNV-a: Springvale – Australia, Chicago – USA, Nuernberg – Njemačka, Brisbane – Australia“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 26, 30. lipnja 1976, 1, 11; „Novi mjesni odbori: Cordoba – Argentina, Vancouver – Kanada, Comodoro Rivadavia – Argentina, Mulhouse – Francuska“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 29, 21. srpnja 1976, 1.

sadržaja: „Molimo Vas da u moje ime raspisete izbore za II. Sabor HNV-a odmah cim dobijete vecinu glasova za izborni red, jer meni iz tehnickih razloga nije moguće. Upotrebite adresu organizacijskog ureda. Tekst raspisa slijedi. Dinko Šuljak, predsjednik Sabora i Izbornog odbora.“⁵⁴⁰ Hrvoje Lun postupio je prema nalogu predsjednika i poslao na adrese 150 mjesnih odbora diljem svijeta obavijest o raspisivanju izbora za II. Sabor HNV-a, koji se trebaju održati najkasnije do kraja lipnja da bi se zasjedanje II. Sabora HNV-a moglo održati u rujnu 1977. godine. Tom odlukom o raspisivanju izbora za zastupnike II. Sabora vodstvo HNV-a poslalo je jasnu poruku da je organizacija stabilna. Izbori provedeni kroz mjesne odbore pokazali su izvanredno dobru organiziranost HNV-a i njegovu popularnost, što potvrđuje podatak da je za zastupnike u II. Saboru izabrano 111 kandidata.⁵⁴¹

U takvim okolnostima kada je gospodarska i politička destabilizacija Jugoslavije bila sve očitija, a da bi borba protiv Jugoslavije bila što učinkovitija, vodstvo HNV-a znalo je da mora osmisliti jasnu političku koncepciju te odlučan politički nastup hrvatskih državotvornih snaga koji su vodstvo i članovi HNV-a spremni braniti po cijenu najvećih žrtava. Jedino takav pristup jamstvo je postizanja glavnog cilja organizacije, a to je neovisna i demokratska Hrvatska. Da bi se zadani cilj što brže ostvario, vodstvo HNV-a nastojalo je jasno definirati što je uloga svakog pojedinog člana organizacije i koji su zadatci mjesnih odbora. U prvom redu, treba razlikovati područja djelovanja (rada) – ono u domovini od onog u emigraciji. Jedan od glavnih zadataka mjesnih odbora širenje je političkog programa HNV-a, posebno među radnicima koji su došli na privremeni rad iz Jugoslavije u zemlje Zapadne Europe, njih stotine tisuća, među kojima je najviše bilo Hrvata.⁵⁴² Za provedbu takvih i sličnih aktivnosti putem mjesnih odbora bili su potrebni politički sposobni ljudi koji će znati širiti glavne ideje i program HNV-a, a to su politički pluralizam i duh tolerancije i razumijevanja među Hrvatima različitih političkih pogleda. Trebalo je uspostavljati dobre veze i kontakte s političarima na lokalnoj i državnoj razini, kao i s nevladinim organizacijama. Preko mjesnih odbora, vodstvo HNV-a sugeriralo je svojim članovima da rade na otkrivanju agenata jugoslavenskih obavještajnih službi i da nastoje onemogućiti njihovo djelovanje.

⁵⁴⁰ „Lista kandidata za izbor zastupnika u II. Sabor Hrvatskog narodnog vijeća“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 6, veljača 1977, 2.

⁵⁴¹ Katalinić, *Od poraza do pobjede*, Svezak III, 1974. – 1980., 193.

⁵⁴² Jurić, *Iseljavanje Hrvatske u Njemačku*, 31-21; „1960. godine u (Zapadnoj Njemačkoj) bilo je 88.000 jugoslavenskih radnika; 1968. 119.100, a 1973. zabilježen je vrhunac, od njih 535.000, odnosno oko 700.000 obuhvate li se i članovi obitelji. Jugoslaveni su sve do početka sedamdesetih godina bili najbrojnija skupina gastarbajtera u Zapadnoj Njemačkoj, a nakon toga brojčano su ih nadmašili Turci.“ (Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 98.)

Vodstvo HNV-a držalo se osnovnog političkog stajališta usvojenog na zasjedanju I. Sabora, naime, da „Iseljena Hrvatska ne može na sebe preuzeti ulogu naroda u domovini niti ga može zamijeniti. Ono što iseljena Hrvatska može učiniti jest da se politički djelatno organizira (...) sa svrhom da upozori svjetsku javnost na besmislenost podržavanja jedne razjedinjene i slabe Jugoslavije. (...) Povijesno iskustvo u bivšoj Jugoslaviji svjedoči da je demokratsko – parlamentarni sustav zapadno – evropskog tipa neodrživ zbog toga što demokratizacija Jugoslavije znači i njen raspad.“⁵⁴³

Ulaskom u članstvo HNV-a poznati „proljećari“ Bruno Bušić, Franjo Mikulić, Zlatko Markus i Tomislav Mičić koji su iz Jugoslavije pobjegli zbog političkih progona, pridonijeli su još većoj popularnosti Hrvatskoga narodnog vijeća.

Njihovim ulaskom u organizaciju potvrđeno je da u redovima HNV-a ima mjesta za svakog pojedinca, počevši od neovisnih intelektualaca kao što su sveučilišni profesori Clement Mihanovich i Bogdan Radica, bivši član HSS-a Dinko Šuljak, urednik *Hrvatske revije* Vinko Nikolić, koji se s vremenom distancirao od ustaških organizacija i Ante Pavelića, urednik *Nove Hrvatske* Jakša Kušan, pa sve do bivših pripadnika stare ustaške emigracije, bez obzira na njihove ideološke poglede. Što je još važnije, uspostavljena je suradnja između pripadnika stare ustaške emigracije, uglavnom s njezinim glavnim centrom u Buenos Airesu, i pripadnika mlađe generacije Hrvata rođenih poslije Drugoga svjetskog rata. Bruno Bušić⁵⁴⁴, Franjo Mikulić⁵⁴⁵ i Zlatko Markus⁵⁴⁶ svojim pisanjem i aktivnošću postali su veoma popularni među članovima Hrvatskoga narodnog vijeća, te su na izborima za II. Sabor Hrvatskoga narodnog vijeća osvojili velik broj glasova, zajedno s novoizabranim pročelnikom Hrvatskoga narodnog otpora Stipom

⁵⁴³ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 233.

⁵⁴⁴ Ante Bruno Bušić rođen je 6. listopada 1939. godine u Vinjanima kod Imotskog. Majku je izgubio rano, a otac, koji je bio odvjetnik, umire 1964. godine. Gimnaziju je pohađao u Imotskom i završio je 1960. u Splitu. Već 1964. godine diplomirao je gospodarske znanosti na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, a sljedeće godine zapošljava se u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske u Zagrebu. Jedan je od najutjecajnijih sudionika Hrvatskoga proljeća. Pisao je u brojnim listovima i časopisima: *Polet*, *Hrvatski književni list*, *Vidik*, *Studentski list*, *Dubrovnik*, *Hrvatski tjednik*. U emigraciji je bio od rujna 1975. godine, gdje je 1978. pokrenuo časopis *Hrvatski list*. Ubijen je iz zasjede od agenata Udbe 16. listopada 1978. u Parizu. (Iz knjižice *Hrvatske ustaše i komunisti* autora Brune Bušića, tiskano 1979. u Washingtonu, ur. Rudolf Arapović, naklada Hrvata iz Vancouvera, Kanada.)

⁵⁴⁵ Franjo Mikulić rođen je u Donjoj Kupčini 1932., a umro u Münchenu, Njemačka, 22. travnja 1983. Kao član Saveza komunista bio je sekretar Komiteta i predsjednik općina Pisarovina i Jastrebarsko. Bio je na direktorskoj funkciji tvrtke Agrokombinat. Za vrijeme Hrvatskoga proljeća optužen je za nacionalizam i kontrarevoluciju te osuđen na dvije godine zatvora. Nakon odslužene kazne bježi u Njemačku gdje dobiva politički azil. U drugom sazivu Sabora HNV-a (1979/80) izabran je za predsjednika Sabora, a 1980. pridružuje se Hrvatskom državotvornom pokretu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 754.)

⁵⁴⁶ Zlatko Markus rođen je u Zagrebu 1941. gdje je završio studij režije na Akademiji dramske umjetnosti. Pisao je za *Polet*, bio dramaturg u Zagrebačkom dramskom kazalištu. Zaposlio se 1968. u Institutu za filozofiju znanosti i mira JAZU. Sudjelovao je u Hrvatskom proljeću. Bio je član uredništva *Hrvatskoga tjednika*, koji je izlazio u Australiji. Emigrirao je 1972. u Englesku, a 1975. u Lund, u Švedskoj. Na II. Saboru HNV-a izabran je za pročelnika Ureda za vanjske veze. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 722.)

Bilandžićem,⁵⁴⁷ koji je također bio izabran u Sabor HNV-a. Svojim ulaskom u Sabor pridonijeli su da Hrvatsko narodno vijeće u političkoj emigraciji još više učvrsti stečenu reputaciju kao najrespektabilnija politička organizacija.

Izbori za II. Sabor održali su se tijekom mjeseca lipnja 1977., a Izorno povjerenstvo na zasjedanju u New Yorku od 9. do 10. srpnja proglasio je izabranim sabornicima kandidate s najviše dobivenih glasova:

1. Bruno Bušić (3.719)	16. Miljenko Barbarić (1.847)
2. Ivo Korsky (3.134)	17. Jakša Kušan (1.786)
3. Ragib Avdić (3.042)	18. Danijel Crljen (1.778)
4. Hrvoje Lun (3.032)	19. Ragib Zukić (1.762)
5. Janko Skrbin (2.544)	20. Stipe Bilandžić (1.748)
6. Vjekoslav Vrančić (2.326)	21. Miro Gal (1.681)
7. Kazimir Katalinić (2.259)	22. Ernest Bauer (1.655)
8. Keirm Reis (2.258)	23. Dinko Šuljak (1.644)
9. Ante Čuvalo (2.141)	24. Milan Blažeković (1.641)
10. Bogdan Radica (2.104)	25. Častimir Majić (1.641)
11. Franjo Mikulić (2.050)	26. Tomislav Mičić (1.482)
12. Alojzija Buconjić (1.973)	27. Ivica Bekavac (1.478)
13. Ivan Jelić (1.917)	28. Krunoslav Mašina (1.480)
14. Zlatko Markus (1.885)	29. Neda Šarić Rosandić (1.464)
15. Šime Letina (1.873)	30. Vinko Nikolić (1.454) ⁵⁴⁸

⁵⁴⁷ Stjepan Bilandžić rođen je 1938. godine na području općine Glamoč, BiH, a umro 2022. u Zagrebu. Obitelj se nakon rata preselila u Slavoniju, a on je 1959. emigrirao u Njemačku kamo mu je brat Ivan stigao godinu dana prije. Živjeli su u Kölnu gdje je Stjepan radio kao socijalni radnik. Godine 1962. sudjelovao je u napadu na jugoslavensku trgovačku misiju u Mehlemu kod Bonna. Odgovornost za napad preuzela je organizacija Hrvatsko križarsko bratstvo (HKB). Nakon smrti Maksa Luburića, Bilandžić je 1974. godine postao predsjednikom dijela Luburićeve organizacije Hrvatski narodni otpor. Između 1975. i 1977. Udba je na njega izvela dva atentata. Prvi je izvršila dok je bio na radnome mjestu. Međutim, atentator je umjesto Bilandžića ranio njegova radnog kolegu, Nijemca. Njemačka je izvršitelja atentata izručila Jugoslaviji. Drugi je put ponovno napadnut na radnome mjestu. Preživio je i taj atentat, ali je, radi zaštite kolega, dobio otkaz. Njemačke vlasti su ga do 1989. godine lišile gotovo svih građanskih prava, pa čak i prava na „neaktivno političko djelovanje”. Do obnove hrvatske državnosti živio je u Kölnu, a posljednjih godina života u Zagrebu. (Kukavica, Vesna, „In memoriam Stjepan Bilandžić (Glamoč, BiH, 1938. – Zagreb, 2022.).“ <https://matis.hr/vijesti/in-memoriam-stjepan-bilandzic-glamoc-bih-1938-zagreb-2022/>. Posjećeno 15. rujna 2022.)

⁵⁴⁸ „Izabran novi Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, London, god. XIX, broj 14 (176), 17. srpnja 1977, 5.

Uz dozvolu lokalnih vlasti, usprkos velikom protivljenju jugoslavenske diplomacije, II. Sabor HNV-a održavao se od 6. – 10. listopada 1977. godine u hotelu „Ramada Inn“ u Bruxellesu u Belgiji.⁵⁴⁹

7.2. Zasjedanje II. Sabora HNV-a

Na zasjedanju II. Sabora HNV-a, održanom od 6. do 10. listopada 1977. godine u Ramada Innu u Bruxellesu, na najvažnije funkcije u Saboru izabrani su: Franjo Mikulić za predsjednika, Bruno Bušić za pročelnika za promidžbu, Zlatko Markus za pročelnika za vanjske veze. U Sabor je izabran i Stipe Bilandžić⁵⁵⁰, pročelnik Hrvatskoga narodnog otpora (HNOt), organizacije koja je svojim političkim i osloboditeljskim aktivnostima opravdavala radikalizam.

Uz glavne političke smjernice za budući rad Izvršnoga odbora HNV-a i njegovih sabornika, Sabor je donio poruku hrvatskom narodu i deklaraciju nazvavši je Rezolucijom o pravu hrvatskoga naroda na samoodređenje.⁵⁵¹ Također su usvojili rezoluciju u kojoj se oštro osuđuju anonimni napadi u raznim emigrantskim novinama i širenje lažnih optužbi na račun dužnosnika i članova Vijeća.⁵⁵² Na anonimne napade upućene vodstvu HNV-a i članovima Sabora, kao i zlonamjerne kritike na rad Vijeća, reagirao je Ivo Kisić⁵⁵³ objašnjavajući povijest HNV-a protekle tri godine, od veljače 1974. godine: „Kratko postojanje HNV-a prouzrokovalo je važne promjene u demokratskom razvoju emigracije, u oživljavanju nada u domovini, u korisnoj izmjeni suprotnih ideja, u buđenju interesa među indiferentnim i povučenim Hrvatima, u sudjelovanju tisuće Hrvata u stvaranju naše politike putem izbora Sabornika i konačno u promjeni našeg zastarjelog mentaliteta. Sve to predstavlja golemi kapital koji će imati zamašne posljedice u skoroj budućnosti za našu nacionalnu borbu.“⁵⁵⁴ U istom članku Kisić objašnjava zašto se glavni ciljevi HNV-a ne ostvaruju ni lako ni brzo. Međunarodna zajednica još uvijek

⁵⁴⁹ *Priručnik za mjesne odbore HNV-a*, 44.

⁵⁵⁰ „Iako nije bio fizički prisutan, jer su ga Njemačke vlasti pritvorile kao i spriječile njegovo sudjelovanje na Saboru u Bruxellesu, no on je opunomoćio u tu svrhu Brunu Bušića.“ (Bilandžić, Stipe, „Hrvati, teroristi ili borci za slobodu“, *Vjesnik*, Zagreb, 29. srpnja 2005, 79.)

⁵⁵¹ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 234-235.

⁵⁵² U Rezoluciji je napisano: „Sabornici okupljeni na II. Saboru Hrvatskog narodnog vijeća jednodušno i najodlučnije osuđuju anonimne napadačke akcije i svako širenje nepotpisanih pamfleta u redovima hrvatske emigracije, jer se na taj način mnogi neupućeni dovode u zabludu, jer se u takvim uvjetima napadnutima onemogućava obrana i iznad svega, jer se time neposredno pomaže djelatnost neprijateljskih agenata među Hrvatima.“ (*Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 8, studeni 1977, 6-7.)

⁵⁵³ Ivo Kisić rođen je u Dubrovniku 5. svibnja 1927., a umro u Los Angelesu, SAD, 21. svibnja 1995. U Venezuelu je emigrirao 1947. gdje je na Sveučilištu Andres Bello diplomirao ekonomske znanosti i javno računovodstvo. Radio je u vlastitim poduzećima. Bio je član i dužnosnik Hrvatskoga odbora za Venezuelu. Sudjelovao je 1974. u osnivanju prvog mjesnog odbora HNV-a Pro libertate croatica. Bio je sabornik i rizničar HNV-a. U Hrvatsku se vratio 1990-ih. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 607.)

⁵⁵⁴ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 7, svibanj 1977, 8.

sa simpatijama gleda na Jugoslaviju, koja predstavlja sivu zonu između dva bloka, SAD-a i njegovih saveznica na Zapadu te Sovjetskoga Saveza i njegovih satelita, država članica Varšavskog pakta. Iz tih razloga međunarodna zajednica nije bila sklona oslobodilačkim pokretima, pa tako ni hrvatskom. Vodstvo Sabora, zbog svega toga, postavilo je sebi kao ciljeve ojačati organizaciju unutar HNV-a, povećati broj članova organizacije i mjesnih odbora, financijski osnažiti HNV i posebno raditi na upoznavanju međunarodnih čimbenika s hrvatskim problemom.⁵⁵⁵

Za ovaj sastav Sabora, može se reći da su, Hrvatska republikanska stranka i „proljećari“ stvorili koaliciju te su uz Predsjedništvo Sabora ušli i u pročelnništva Ureda za promidžbu, vanjske veze i politička pitanja.⁵⁵⁶ Sastav II. Sabora HNV-a izgledao je ovako:

Sabor - Predsjedništvo i Radni odbor:

Franjo Mikulić (predsjednik), Ragib Avdić (dopredsjednik)
i Kazimir Katalinić (tajnik).

Članovi saborskog Radnog odbora: Ante Čuvalo i Ragib Zukić.

Izvršni odbor i Uredi Izvršnog odbora:

Janko Skrbin (predsjednik), Ivan Jelić (dopredsjednik), Hrvoje Lun (tajnik) i
Miro Gal (rizničar).

Pročelnik ureda za promidžbu: Bruno Bušić.

Pročelnik ureda za vanjske veze: Zlatko Markus.

Pročelnici ureda za politička pitanja: Ernest Bauer i Tomislav Mičić.

Nadzorni odbor: Častimir Majić (predsjednik), Neda Šarić Rosandić (član) i
Krunoslav Mašina (član).

Časni sud: Danijel Crljen (predsjednik), Ivica Bekavac i Milan Blažeković.⁵⁵⁷

Uz novoizabrane čelnike Sabora popularnost Hrvatskom narodnom vijeću raste, i to posebno među mladim Hrvatima koji su domovinu morali napustiti nakon političkih događaja 1970. godine. Ipak, tijekom zasjedanja II. Sabora jedan je događaj zaprijetio izbijanjem velike krize unutar HNV-a, krize koja je mogla dovesti do raspada organizacije. Naime, zastupnik u Saboru HNV-a prof. Bogdan Radica u svom „vanjsko-političkom“ izvještaju posvetio je mnogo

⁵⁵⁵ Isto.

⁵⁵⁶ Priručnik za mjesne odbore HNV-a, 44.

⁵⁵⁷ Priručnik za mjesne odbore HNV-a, 44-45.

vremena analizi rada organizacijskog tajnika Hrvoja Luna, te je „zatražio da se sva arhiva organizacijskog tajništva prenese u kancelarije HNV-a“.⁵⁵⁸ Objašnjavajući svoj zahtjev, prof. Radica završio je izlaganje riječima: „To je i zato potrebno da se prestane raznim pretpostavljenim insinuacijama, među kojima je i ta, da barem dvije službene američke organizacije imaju fotostate te kartoteke i da su je, što bi bilo uistinu sjajno, dobile iz službenih beogradskih izvora.“⁵⁵⁹ Osvrćući se na rad organizacijskog tajnika Hrvoja Luna, a posebno na njegove članke tiskane u *Danici*, Radica u svojem izvještaju pred članovima II. Sabora kaže: „Jer kada čovjek kroz Danicu čita Lunove članke, morate se ozbiljno zamisliti, da se kroz njih ide za tim da se od članova HNV-a načini neki poluinteligentni hibrid koji podsjeća na zakašnjeli Opus deizam jednoga primitivnog totalitarizma. I ta mi je stvar postala shvatljiva kad sam čuo, da su to misli i stil iz političkih satova jugoslavenske armije.“⁵⁶⁰ Svjestan da se kritike profesora Radice odnose na njega, Lun je putem *Plamena*, svojeg osobnog biltena, neuvjerljivo odgovorio: „Koliko u tome ima istine, moći će lako procijeniti svatko tko je čitao moje članke.“⁵⁶¹ U svoju obranu Lun u pismu koje je poslao članovima Sabora HNV-a, a koje je supotpisao predsjednik Izvršnoga odbora Janko Skrbina, traži od njih javnu i pisanu potporu kako bi se osudilo pisanje pročelnika za vanjske veze HNV-a Zlatka Markusa, koji je u *Hrvatskoj borbi* (br. 2 /1979.) i *Otporu* (br. 3/1979.) optužio za izdaju predsjednika i tajnika Izvršnoga odbora HNV-a Janka Skrbina i Hrvoja Luna.⁵⁶² Umjesto da se taj „nesporazum“ unutar HNV-a pokuša riješiti, do izražaja su došle dvije vrlo jake i suprotstavljene frakcije. Predstavnici Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta-Reorganizacije (HOP-R), Hrvatski narodni odbor (HNOd), glavni urednik *Danice* fra Častimir Majić, glavni urednik *Nove Hrvatske* Jakša Kušan, Vinko Nikolić, glavni urednik tromjesečnika *Hrvatska revija*, profesori Mirko Vidović i Mate Meštrović svrstali su se u takozvanu grupu minimalista. S druge strane, predstavnici Hrvatskoga narodnog otpora (HNOt), Hrvatske republikanske stranke, uredništvo časopisa *Hrvatski list*⁵⁶³, kao i pripadnici Hrvatskoga proljeća u emigraciji Franjo Mikulić, Zlatko Markus, Tomislav Mičić i Tomislav Đurasović na čelu s Brunom Bušićem pripadali su grupi

⁵⁵⁸ Lun, Hrvoje, „Istina je nevidljiva“, *Plamen. Bilten za društvena i politička pitanja*, New York, 1979, broj 1, 9. travnja 1979, 2.

⁵⁵⁹ Isto, 2.

⁵⁶⁰ Isto, 3.

⁵⁶¹ Isto.

⁵⁶² Pismo članovima Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća. Potpisnici: Hrvoje Lun i Janko Skrbina. New York, 12. ožujka 1979. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

⁵⁶³ *Hrvatski list*, mjesečnik hrvatskoga iseljništva, utemeljio je Bruno Bušić. Izlazio je od 1978. do 1984. najprije u Mainzu u Njemačkoj, a zatim u švedskom gradu Lundu. Od 1983. nosio je podnaslov *Glasiло nacionalnog oslobođenja Hrvatske*. Od 1979. urednik je Z. Markus, od 6. broja 1982. R. Arapović, a zatim T. Matasić. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 449.)

maksimalista. Razlike u strategiji vođenja borbe protiv Jugoslavije bile su glavna prepreka zajedničkom djelovanju.

Otvoreni sukob nastao na II. Saboru HNV-a između pripadnika tih dviju grupa nije prestao završetkom rada Sabora, upravo suprotno, nastavljen je s još većom dinamikom i otvorenim antagonizmom, gotovo mržnjom među pojedinim članovima s objiju strana. Iz članaka objavljenih u emigrantskom tisku može se zaključiti da ti sukobi nisu samo proizvod pripadnosti različitim generacijama, različitim ideologijama, nego i utjecaja i djelovanja stranih obavještajnih službi, a posebno djelovanja agenata jugoslavenskih obavještajnih službi unutar HNV-a.⁵⁶⁴

Nakon javno iznesenih optužbi Bogdana Radice na račun Hrvoja Luna, Lun je tražio da ovaj javno dokaže svoje teške optužbe, inače će „zahtijevati da se protiv njega poduzmu najoštrije mjere“.⁵⁶⁵ Članovi Sabora imenovali su komisiju (Milan Blažeković, Franjo Mikulić i Ragib Avdić) koja je trebala riješiti nastali sukob. Iako se tema tog sukoba provlačila za vrijeme zasjedanja Sabora, radi općeg interesa HNV-a i „mira u kući“ sukob je završen lažnim primirjem između Radice i Luna, uz Radičino obećanje da Luna više neće javno optuživati. No, Lun tom obećanju nije vjerovao.⁵⁶⁶

U *Novoj Hrvatskoj*, *Danici*, čak i u Jelićevoj *Hrvatskoj državi*, objavljivani su kritički članci protiv Brune Bušića, kojega su doživljavali kao lidera maksimalističke frakcije. Optužili su ga, među ostalim, da sa svojim suradnicima i ideološkim simpatizerima vodi prosovjetsku politiku, koja je prema minimalistima bila „smrtni grijeh“. U službenom glasilu Hrvatskoga narodnog vijeća, *Informativnom biltenu*, Hrvoje Lun objavio je na nekoliko prvih stranica tekst „Operiranje sa Sovjetima“, koji je ovjerio Miro Gal, Lun piše: „Svako malo na hrvatsku javnu pozornicu ubaci neko kakvu političku kost, oko koje se mi onda međusobno natežemo i grizemo. Najnovija kost ima sovjetsku pozadinu i međuhrvatsko glodanje oko nje već je započelo. Originalno je puštena u promet u Evropi, da bi se ubrzo pojavila u Kanadi, Americi i Australiji. Na ovaj način i s novim entuzijazmom započelo je operiranje sa Sovjetima u hrvatskoj emigraciji: operaciju predvode neki naši poznati sovjetofili, među kojima se nalaze i neki sabornici HNV. (...), neki odgovorni dužnosnici i članovi HNV-a s otprilike ovakvim tvrdnjama: Zapad pomaže Jugoslaviju i mi od njega nemamo što očekivati. Sovjeti nam nude slobodnu Hrvatsku i mi je trebamo uzeti. Bolja je hrvatska država makar bila komunistička od

⁵⁶⁴ Lun, Hrvoje, „Ubacivanje neprijatelja u igru“, *Informativni bilten Hrvatskog narodnog vijeća*, New York, broj 4, 7. prosinca 1979, 3

⁵⁶⁵ Isto.

⁵⁶⁶ Isto, 3.

svake Jugoslavije. Mi imamo veze s Jurijem Andropovim i Centralnim komitetom u Moskvi. Sovjeti su za razbijanje Jugoslavije dok je Amerikanci pomažu šakom i kapom. Zato ako želite dobro hrvatskom narodu, pridružite nam se.“⁵⁶⁷ Glavni tajnik HNV-a Hrvoje Lun zahtijevao je da zastupnici u Saboru HNV-a osude nedvosmislene optužbe profesora Radice da je on jugoslavenski špijun, kao i optužbe Zlatka Markusa protiv Janka Skrbina i njega osobno. Naime, Lun bio je uvjeren da je Zlatko Markus vodio prosovjetsku politiku unutar HNV-a. Većina sabornika reagirala je sukladno stajalištu grupacije kojoj su pripadali. Tim je povodom Ragib Zukić, glavni tajnik HOP-Reorganizacije za Sjedinjene Američke Države, objavio službeno stajalište svoje organizacije. U pismu od 11. veljače 1979. godine napisao je: „Nije u interesu hrvatske oslobodilačke borbe, dioba na 'proljećare-republikance-hopovce-odboraše-otporaše i ostale'. Jačina spomenutih je garancija hrvatske slobode i obnove Hrvatske države.“⁵⁶⁸

Velika polarizacija i međusobne optužbe pripadnika dviju suprotstavljenih grupa u HNV-u, minimalista i maksimalista, opstruirale su političku aktivnost organizacije, no vijest o umorstvu Brune Bušića, 16. listopada 1978. godine u Parizu, šokirala je hrvatske iseljenike bez obzira na to jesu li im njegove političke ideje bile bliske. U povodu ubojstva hrvatskoga rodoljuba, političara, poznatog publicista i pročelnika Ureda za tisak i promidžbu HNV-a Brune Bušića, u organizaciji i izvedbi Udbe, predsjednik Izvršnoga odbora Janko Skrbini sazvaio je izvanrednu sjednicu Izvršnoga i Radnoga odbora HNV-a. Na sjednici održanoj 20. listopada 1978. godine u Amsterdamu, na kojoj su sudjelovali Franjo Mikulić, Ragib Avdić, Kazimir Katalinić, fra Ante Čuvalo, Ernest Bauer, Zlatko Markus, Tomislav Mičić, Ivan Jelić, Miro Gal i Hrvoje Lun, odlučeno je da se u vrlo utjecajnom listu *Frankfurter Allgemeine Zeitung* objavi osmrtnica za Brunu Bušića.⁵⁶⁹

Na posljednji ispraćaj Brune Bušića došli su brojni Hrvati iz cijeloga svijeta, iz New Yorka, Clevelanda, Chicaga, Vancouvera, Toronta, iz Australije, Novoga Zelanda i, naravno, Europe, što potvrđuje i podatak da su za prijevoz pristiglih vijenaca bila potrebna tri kamiona.⁵⁷⁰ Treba napomenuti da su četiri najveća pariška lista, *Le Monde*, *Le Figaro*, *France-Soir* i *L'Aurore* „u znak solidarnosti s Hrvatima donijeli besplatan oglas za pogreb“.⁵⁷¹ Očekivalo se

⁵⁶⁷ Lun, Hrvoje (ovjerio Miro Gal), „Operiranje sa Sovjetima“, *Informativni bilten Hrvatskog narodnog vijeća*, New York, broj 2, 19. lipnja 1979, 1- 4.

⁵⁶⁸ Izjava Ragiba Zukića, Stanovište HOP-a, Središnji odbor, 11. veljače 1979.godine. Privatna zbirka Marina Sopte.

⁵⁶⁹ „Zapisnik zajedničke sjednice izvršnoga i saborskoga odbora“, *Informativni bilten Hrvatskog narodnog vijeća*, New York, broj 4, 27. listopada 1978.

⁵⁷⁰ Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2021. u Zagrebu.

⁵⁷¹ Đurasović, Tomislav, *Svjedok olovnih vremena*, Fram – Ziral, Vlastita naklada, Zagreb, 2011, 242.

da tragična smrt Brune Bušića pridonese međustranačkom pomirenju u HNV-u, no međusobni rat i optuživanja između dviju suprotstavljenih frakcija još se više produbljuju. S jedne strane, osobito su Jakša Kušan, Ivo Rojnica, poznati mecena *Hrvatske revije* iz Argentine, fra Častimir Majić, Hrvoje Lun, Janko Skrbin, Mirko Vidović te njihovi suradnici i ideološki istomišljenici nastavili oštro kritizirati Zlatka Markusa, Franju Mikulića, članove Hrvatskoga narodnog otpora i njihove suradnike. Međusobni sukob postaje još intenzivniji nakon što je Zlatko Markus objavio članak „Šakali i lešinari“ u *Hrvatskom listu*.⁵⁷² U članku, koji je izazvao velike rasprave među članovima HNV-a Markus otvoreno piše: „(...) I ništa tu ne bi bilo čudno, ničemu se mi svi ne bismo iznenadili, da u isto vrijeme, ovdje u izbjegličkim redovima nisu odjednom živnuli ŠAKALI I LEŠINARI. Franjo Nevistić (...) Jakša Kušan, Bogdan Radica, Hrvoje Lun, Radovan Latković, Stjepan Blažeković, Ernest Bauer, Ivan Jelić i još neki, javili su se odjedanput i ustanovili pred svima nama, da se oni SLAŽU s Lukom Banovićem, Jovom Ugrčićem i Jelicom Radojčević. (Jelica je Radojčević u Zagrebu izvoljela izjaviti da je metak jedini sud kojim se može suditi Franju Mikulića). Lun, Kušan, Radica, Bauer i Jelić govore sada da nakon beogradskog zahtjeva za ekstradicijom, Franjo Mikulić ne može ostati predsjednik Sabora HNV-a, a da o pročelnicima za promidžbu i vanjske veze, i ne govorimo. Lun i Kušan urličući najavljuju da će svima nama prirediti 'novo Karađorđevo'.“⁵⁷³ Bruno Bušić zabranio je Zlatku Markusu objavu tog članka, a Franjo Mikulić od njega se javno distancirao, ocjenjujući ga politički kontraproduktivnim. Nakon njegove objave, izgubljena je svaka nada u postizanje kompromisa, a ponajmanje u mogućnost zajedničkog djelovanja i javnih nastupa u ime HNV-a.⁵⁷⁴

Uz probleme i napetosti unutar organizacije, potpora koju je Hrvatsko narodno vijeće dalo pokretanjem akcije za spašavanje Stipe Bilandžića, pročelnika HNOt-a i drugih kojima je prijetilo izručenje Jugoslaviji, uspjela je nakratko vratiti poljuljano povjerenje među članstvom.⁵⁷⁵ Sukobi unutar HNV-a nastavljaju se. Prilikom službenog posjeta jugoslavenskog komunističkog diktatora Josipa Broza Tita Sjedinjenim Američkim Državama vodstvo HNV-a nije prihvatilo ideju da se demonstracije održe ispred Bijele kuće, objašnjavajući kako nije vrijeme da se zamjere američkim vlastima. Ipak, zbog velikog pritiska mjesnih odbora HNV-a, posebno onih sa sjevernoameričkog kontinenta, 6. ožujka 1978. godine u Washingtonu su, u Parku Lafayette preko puta Bijele kuće, održani protujugoslavenski prosvjedi. Na prosvjedu je

⁵⁷² Markus, Zlatko, „Šakali i lešinari“, *Hrvatski list*, Lund – Washington, god. II, broj 3, 21. svibnja 1979, 4.

⁵⁷³ Isto.

⁵⁷⁴ Intervju s Alojzijom Buconjić, 20. travnja 2021. u Zagrebu.

⁵⁷⁵ „Velika hrvatska pobjeda“, *Informativni bilten Hrvatskog narodnog vijeća*, New York, broj 3, 13. rujna 1978; Sopta, „Razgovor sa Stipom Bilandžićem“, *Otpor*, god. XIV, broj 1, 1988.

bilo više od deset tisuća Hrvata⁵⁷⁶, koji su za tu priliku došli iz svih većih gradova Sjeverne Amerike.⁵⁷⁷

Veliki broj članova HNV-a nije odobravao stav vodstva HNV-a, Janka Skrbina i Hrvoja Luna, koji su bili protiv demonstracija ispred Bijele kuće. Njihovo je stajalište još više produbljavalo jaz unutar HNV-a, kao i sukobi među zastupnicima u Saboru. No jedna od najvećih afera glavnoga tajnika Hrvoja Luna nastala je nakon što je 1978. godine objavio knjigu *Revolucija i sloboda*. Član Sabora HNV-a Ante Čuvalo bio je prvi koji je pisanim putem upozorio svoje kolege članove Sabora da je Lunova knjiga *Revolucija i sloboda* plagijat. „Naime *naletio* sam na američki original knjige koju je on preveo, crteže preinačio i objavio. Bio je to priručnik američke vojske, koji je i danas negdje u mojim kutijama u garaži. Tajnik Vijeća izdaje knjigu/priručnik za revolucionare (...). Dinko Šuljak je o tome pisao više puta nakon što se uvjerio da je knjiga zaista bila plagijat,⁵⁷⁸ reagiravši osvrptom pod naslovom „Plagijat beyond a reasonable doubt“.⁵⁷⁹

Premda postoji jasan dokaz da je Lunova knjiga plagijat, zanimljivo je da on uopće nije držao potrebnim reagirati na optužbe, a na ostavku na mjesto glavnog tajnika HNV-a nije ni pomišljao unatoč tome što je tako kompromitirao visok položaj u HNV-u. To je dovelo do još većeg raskola unutar organizacije.

7.3. Aktivnosti novoizabranih sabornika

Odmah nakon što je imenovan za pročelnika Ureda za promidžbu, Bruno Bušić počeo je tiskati *Hrvatski vjesnik*, koji je trebao biti službeni i informativni bilten HNV-a. Svojim sadržajem već u prvom broju Bruno Bušić vrlo jasno najavljuje svoju uređivačku politiku. Zbog svojih dobrih veza s domovinom u tom broju donosi razgovor Zvonimira Čička s istaknutim švedskim novinarom Bengtom Göranssonom, u kojem Čičak govori o svojim sjećanjima na

⁵⁷⁶ Iz razgovora s Alojzijom Buconjić, tada članicom Sabora HNV-a i članicom Organizacijskoga odbora toga prosvjeda, 20. travnja 2022. u Zagrebu.

⁵⁷⁷ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi u razdoblju od 1945. do 1995.*, 314; za vrijeme demonstracija u Parku Lafayette dijelila su se tri letka koje potpisuje Croatian National Congress, 565 Fifth Avenue, New York: *SELF – DETERMINATION CROATIAN PEOPLE! We Americans of Croatian Descent are demonstrating in front of the White House, because...; For a free and Democratic State of Croatia; Guess who's coming to dinner at the White House?* (Sva tri letka u posjedu su Vlade Glavaša.)

⁵⁷⁸ Intervju s Antom Čuvalom, 19. travnja 2023.

⁵⁷⁹ „... Ovo pismo Slavka Nikole Bjelajca, direktora Special Operation Research Office, Odjel američke vojske, još jednom dokazuje 'beyond a reasonable doubt' – izvan svake sumnje, da je g. Hrvoje Lun, alias Josip Badurina, 'svoju' knjigu *Revolucija i sloboda* plagiazirao – ukrao iz originalne knjige *Human Factors Considerations of Undergrounds in Insurgencies* ili *Secrets of Underground Organization and Operations*, koju je 'inspirirao, pomagao i kontrolirao pisati štampati' Slavko Nikola Bjelajac, komandant četnika u Lici, i sada američki pukovnik u mirovini, novcem američke vojske u kojoj je imao na raspolaganju četrnaest miliona dolara godišnje i trošio kako je on nalazio za shodno.“ (Šuljak, Dinko, „Javio se autor knjige 'Revolucija i sloboda“, *Hrvatski list*, god. V, br. 9 (55), 1. listopada 1982 (1402) 7.)

događaje u vrijeme Hrvatskoga proljeća u Zagrebu i Hrvatskoj. Bušić putem biltena upoznaje članstvo HNV-a i njegove simpatizere o pisanju zapadnonjemačkog tjednika *Der Spiegel*, koji je u broju 45 od 31. listopada 1977. godine objavio intervju koji je Švedskoj televiziji dao Ivan Zvonimir Čičak, bivši prorektor Hrvatskoga sveučilišta i jedan od vođa studentskog pokreta 1971.⁵⁸⁰

U drugom broju *Hrvatskoga vjesnika* Bušić donosi prilog pod naslovom „Raskol unutar Udbe“, uz kratke vijesti iz jugoslavenskoga tiska, kao i naslove članaka iz stranog tiska u kojima se piše o gospodarsko-političkoj situaciji u Jugoslaviji. U sljedeća tri broja nastavio je objavljivati priloge i vijesti koje će zanimati hrvatske radnike na privremenom radu u Europi. Posebnu reakciju i velik interes izazvala je njegova brošura *Hrvatski ustaše i komunisti*⁵⁸¹, u kojoj Bušić želi dokazati da su se i jedni i drugi borili za Hrvatsku. Nažalost, Bušić je nakon samo pet brojeva *Hrvatskoga vjesnika* bio prisiljen obustaviti daljnje tiskanje zbog pomanjkanja materijalnih sredstava. Naime, Izvršni odbor Hrvatskoga narodnog vijeća, odnosno njegov tajnik Hrvoje Lun, odbio je slati novac za troškove tiska. Mjesni odbor HNV-a u Torontu, kojeg je predsjednik bio Marin Sopta, odlučuje protiv volje Izvršnoga odbora HNV-a umnožiti svaki do tada objavljeni broj *Hrvatskoga vjesnika*, od broja 1 do broja 5, u 5000 primjeraka i o svom ih trošku poslati na sve mjesne odbore u svijetu te urednicima novina koje nisu članice HNV-a.⁵⁸² Takvo ponašanje tajnika HNV-a Hrvoja Luna, koje nije moglo proći bez znanja i potpore članova Izvršnoga odbora, pokazalo je da među članovima Sabora HNV-a postoje velike političke nesuglasice. Taj primjer, kao i neki drugi, pokazao je da su u odnosima među izabranim sabornicima nastale pukotine i da postoje dvije dominantne grupe koje su se zbog različitih ideoloških stavova, generacijskih razlika i različitog izbora strategije djelovanja protiv neprijatelja hrvatskoga naroda – Jugoslavije našle u otvorenom sukobu.

⁵⁸⁰ „Zapadnonjemački tjednik DER SPIEGEL u svom broju 45, od 31. listopada 1977. objavio je intervju, kojega je švedskoj televiziji dao Ivan Zvonimir Čičak, bivši prorektor Hrvatskog sveučilišta i jedan od najistaknutijih vođa pokreta hrvatskih sveučilištaraca iz godine 1970. – 71. Jedan od najuglednijih švedskih dnevnih listova DAGENS NYHETER u svom broju 298, od 2. studenog 1977. objavio je na prvoj strani vijest da je na pritisak jugoslavenske ambasade u Stockholmu zaustavljena televizijska emisija o Hrvatskoj, koja je trebala biti emitirana 1. studenog u 21 sat. Prema navodima Dagens Nyhetera, u toj emisiji su trebali dati razgovor švedskih novinara s IVANOM ČIČKOM, zagrebačkim nadbiskupom Franjom KUHARIĆEM, hrvatskim generalom i povjesnikom dr. Franjom TUĐMANOM, književnikom Perom ŠEGEDINOM, i Vladom GOTOVCEM, te s poznatim zagrebačkim odvjetnikom Lavom ZNIDARČIĆEM, koji se istakao u obrani hrvatskih političkih zatvorenika. U istoj emisiji trebale su biti prikazane i vježbe hrvatskih komandosa u tajnim centrima za obuku. Na prvoj strani Dagens Nyheter donosi sliku hrvatski grb i kaže da se podzemno vodstvo hrvatskih komandosa nalazi na ne poznatoj adresi u Jugoslaviji.“ Bruno Bušić u tekstu „Hoće li zapad napokon prekinuti šutnju o hrvatskoj stvarnosti?“ objavljenom u prvom broju *Hrvatskog vjesnika*, 1. prosinca 1977.

⁵⁸¹ Brošuru *Hrvatski ustaše i komunisti*, tiskalo je uredništvo lista *Otpor* nakon smrti Brune Bušića. (Intervju s Vladom Glavašem, 1. svibnja 2023. u Zagrebu.)

⁵⁸² Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

Odbijanje plaćanja tiskarskih troškova za *Hrvatski vjesnik*, službeni bilten HNV-a, koji je uz to bio džepnog formata, izazvalo je val nezadovoljstva i oštih kritika članova HNV-a iz cijeloga svijeta upućenih vodstvu HNV-a. To je izazvalo veliku krizu unutar HNV-a i uzdrmalo organizaciju, a vrijeme će pokazati da je vodstvo izabrano u Bruxellesu predstavljalo samo simbolično hrvatsko zajedništvo i politički pluralizam, a ne jedinstvenu politiku. Nezadovoljan prilikama koje su vladale za vrijeme II. Sabora HNV-a, dr. Dinko Šuljak odlučuje istupiti iz HNV-a izjavivši: „Odgojen u duhu nauke Stjepana Radića i slijedeći načela programa Hrvatske Seljačke Stranke – kojima sam bio odan cijelog svojeg života, a zbog stanovitih prilika koje su nastale na II. Saboru HNV-a, s kojima se po svojoj savjesti ne mogu složiti, došao sam do zaključka da mi je nemoguće i dalje biti članom HNV-a, pa prema tome dajem ostavku na časti sabornika HNV-a. U isto vrijeme želim se zahvaliti svim onim članovima HNV-a koji su mi iskazali povjerenje na izborima za II. Sabor HNV-a i duboko žalim da sam do ove odluke došao. Vjera u Boga i seljačka sloga.“⁵⁸³

Kriza unutar HNV-a nije bila slučajna, ona je kontinuitet prijašnjih sukoba i razilaženja unutar dviju dominantnih grupa u HNV-u. Još za vrijeme zasjedanja I. Sabora HNV-a 1975. godine u Torontu bile su vidljive razlike koje su se očitovale koliko ideološki toliko i u vođenju strategije prema Jugoslaviji. Istomišljenici koji su činili tzv. grupu minimalista bili su predstavnici ustaške emigracije Vjekoslav Vrančić, Janko Skrbin, Miro Gal, Božidar Abjanić, uz Vinka Nikolića, urednika *Hrvatske revije* kao i Jakšu Kušana, urednika *Nove Hrvatske*, Mirka Vidovića i drugih koji su vjerovali da će u svojoj borbi za Hrvatsku imati potporu zapadnih demokratskih zemlja samo zato što su se borili protiv komunističke Jugoslavije. S druge strane, grupu maksimalista činili su pripadnici Hrvatskoga narodnog otpora, Hrvatske republikanske stranke, novopridošli emigranti pripadnici Hrvatskoga proljeća Franjo Mikulić, Zlatko Markus, Tomislav Đurasović i drugi, koji su za svog lidera smatrali Brunu Bušića. Razočarani politikom koju su vodili predstavnici grupe minimalista, zagovarali su radikalniji pristup i konkretne akcije u borbi za slobodnu Hrvatsku. Čvrsto su vjerovali da treba imati veće povjerenje u hrvatski narod u domovini i da on treba biti glavni oslonac u borbi za neovisnost.

Prema riječima Ante Čuvala, sabornika HNV-a, koji je neformalno pripadao grupi maksimalista: „HNV nije bila stranka ili organizacija. Bila je to koalicija, a u temeljima svake koalicije je i nestabilnost. Uobičajeno se spominje 'maksimaliste' i 'minimaliste'. Osobno na to više gledam u formama realizma i idealizma. Jedni su smatrali da osamostaljenje Hrvatske u

⁵⁸³ „Održan II. sabor Hrvatskog narodnog vijeća. Izabrani novi dužnosnici“, *Nova Hrvatska*, London, god. XIX, broj 20 (182), 23. listopada 1977, 6; Šuljak, Dinko, „Javio se autor knjige 'Revolucija i sloboda'“ *Hrvatski list*, god. V, br. 9 (55), 1. listopada 1982 (1402), 7.

tadašnjim svjetskim prilikama nema šanse pa su išli linijom usklađivanja našeg rada s mogućnostima kakve su one tada bile. Bili su oni za samostalnu i slobodnu Hrvatsku, ali nisu vjerovali da do toga može doći bez nekih velikih svjetskih 'poremećaja'. Maksimalisti, odnosno idealisti, su vjerovali da treba remetiti te stare i nametnute hladnoratne norme, nametnuti pitanje hrvatske slobode i samostalnosti (a ne samo ljudskih prava) i zadavati neprijatelju udarce gdje god i kako god je moguće. I, naravno, došlo je do mimoilaženja pa i razdora. Nisu to bili nekakvi duboki ideološki sukobi nego pitanje taktike.“⁵⁸⁴

8. III. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, LONDON, 1980.

8.1. Izbori za III. Sabor HNV-a

Mučna atmosfera koja je vladala među članovima Sabora HNV-a, kao i među članstvom u mjesnim odborima diljem svijeta, bila je rezultat događaja nakon zasjedanja II. Sabora HNV-a u Bruxellesu 1977. godine. Tadašnji član Sabora HNV-a fra Leon Galić⁵⁸⁵ dao je prikaz odnosa unutar HNV-a ocjenjujući da su rezultati izbora za II. Sabor iznenadili sve analitičare, a najviše pripadnike starije političke emigracije konzervativnijih pogleda. Naime, pripadnici mlađe generacije političkih emigranta Bruno Bušić, Franjo Mikulić i Zlatko Markus dobili su iznenađujuće velik broj glasova za II. Sabor HNV-a. Starija generacija sabornika dolazi do spoznaje da se više ne može djelovati na staroj političkoj ostavštini, a da ne bi izgubili svoje liderske pozicije među političkim emigrantima, mijenjaju strategiju djelovanja. Sve ideološke i druge razlike koje su postojale među pripadnicima stare generacije i novih ljudi koji su nakon Hrvatskog proljeća došli u emigraciji sada su izbile na površinu.

Razdoblje između II. i III. Sabora, razdoblje je najveće krize HNV-a od njegova osnutka koja je prijetila krahom organizacije. Neznatne početne razlike između pripadnika tih dviju grupacija prerasle su s vremenom u otvoreni sukob koji je nakon smrti Brune Bušića postao još intenzivniji. Pripadnici stare generacije počeli su javno optuživati pripadnike mlađe generacije da su skloni terorizmu, da su ljevičari i da propagiraju prosovjetsku politiku. S druge strane, mlađa generacija u HNV-u, koju su činili bivši pripadnici Hrvatskoga proljeća, članovi HNOta, HRS-a, kao i mladi svećenici Ante Čuvalo i Leon Galić, koji će poslije napustiti svećenički red,

⁵⁸⁴ Intervju s Antom Čuvalom, 19. travnja 2023.

⁵⁸⁵ Leon (Darinko) Galić rođen je u Gorici kraj Imotskog. Završio je filozofski fakultet i teologiju u Sarajevu. Zaređen je za svećenika 1969. godine i iste godine odlazi u SAD. Vrlo aktivno sudjeluje u svim domoljubnim akcijama za suverenu Hrvatsku. Iz svećeničkog reda izlazi 1980. i do povratka u domovinu živi i radi u Kaliforniji. U Hrvatsku se vratio 2019. gdje s obitelji živi u Zagrebu. (Hrvatsko narodno vijeće, Životopisi kandidata za III. Sabor, 1979. Iz privatne zbirke Leona Galića; Intervju s Leonom Galićem, 25. svibnja 2023. u Zagrebu.)

naivno je nasjela na te optužbe i prihvatila unaprijed izgublenu bitku. Umjesto da u razdoblju između II. i III. Sabora iskoriste dobiveno povjerenje birača i položaje unutar organizacije i tako ojačaju svoje pozicije, oni na čelu s Franjom Mikulićem, Stipom Bilandžićem, Zlatkom Markusom i svojim pristašama odlučuju demonstrativno napustiti HNV.⁵⁸⁶ Povod za to bilo je odbijanje kandidature bračnog para Zvonka i Julienne Bušić za izbor u Sabor HNV-a unatoč tome što su bili legalno izabrani kandidati mjesnih odbora HNV-a. Predstavници stare generacije HNV-a protivili su se njihovoj kandidaturi iznoseći kao argument “mogućnost zabrane djelovanja HNV-a od strane državnih vlasti SAD-a, radi toga, što su supružnici Bušić na izdržavanju kazne zbog sudjelovanja u jednom *kriminalnom činu*“.⁵⁸⁷

U okolnostima međusobnog optuživanja dviju vrlo utjecajnih grupa unutar HNV-a ne smije se zanemariti ni djelovanje agenata jugoslavenskih obavještajnih službi i njihovih doušnika, koji su nastalu situaciju nastojali iskoristiti kako bi sukob u HNV-u trajao što duže. Tako je nastala vrlo mučna atmosfera pred zasjedanje III. Sabora u Londonu, na kojem je za predsjednika Sabora izabran do tada malo poznati emigrantski književnik Mirko Vidović, a za predsjednika Izvršnog odbora Janko Skrbin. Prema ocjeni Leona Galića HNV nakon tog zasjedanja gubi značaj koji je imao na početku i postaje jedna bezvrijedna organizacija.⁵⁸⁸

Prema službenim informacijama objavljenim u *Biltenu HNV-a*, izbori za III. Sabor HNV-a održani su 6. i 7. listopada 1979. godine. Na izborima su sudjelovala 6962 člana, 300 više nego na izborima za prethodni Sabor. Od ukupnog broja članova s pravom glasa, njih 820 odlučilo je ostati anonimno, krijući identitet u strahu od odmazde jugoslavenskih vlasti prilikom posjeta domovini. Tako su na kraju pravo glasa imala 6152 člana.⁵⁸⁹ Na izborima za članove Sabora sljedećih 30 sabornika dobilo je najviše glasova:

1. Mario Dešpoja (2502) iz Australije,
2. Mirko Vidović (2441) iz Francuske,
3. Dr. Vjekoslav Vrančić (2438) iz Argentine,
4. Janko Skrbin (2329) iz SAD-a,
5. Kazimir Katalinić (2294) iz Argentine,
6. Ivo Korsky (2240) iz Argentine,
7. Miroslav Gal (2223) iz SAD-a,
8. Kerim Reis (2131) iz Kanade,

⁵⁸⁶ Intervju s Leonom Galićem, 25. svibnja 2023. u Zagrebu.

⁵⁸⁷ Fabek, „Kamo ideš emigraciju? Uz 10. obljetnicu Hrvatskog narodnog vijeća“, 712.

⁵⁸⁸ Intervju s Leonom Galićem, 25. svibnja 2023. u Zagrebu.

⁵⁸⁹ „The Third assembly of Croatian National Congress“, *Croatia Press*, New York, god. XXXIII, broj 3-4, rujan-prosinac 1979, 7-8.

9. Dr. Mate Meštrović (2103), SAD,
10. Dr. Ivan Jelić (2085), Njemačka,
11. Stipe Bilandžić (2074), Njemačka,
12. Dr. Ernest Bauer (2056), Njemačka,
13. Hrvoje Lun (2053), SAD,
14. Fra Ante Čuvalo (2025), SAD,
15. Dr. Milan Blažeković (2030), Argentina,
16. Dr. Miljenko Barbarić (2006), SAD,
17. Franjo Mikulić (1985), Njemačka,
18. Ragib Zukić (1981), SAD,
19. Prof. Bogdan Radica (1960), SAD,
20. Fra dr. Častimir Majić (1841), SAD,
21. Ragib Avdić (1713), Australija,
22. Krunoslav Mašina (1694), SAD,
23. Alojzija Buconjić (1601) SAD,
24. Prof. Danijel Crljen (1562), Argentina,
25. Prof. Božo Dugeč (1537), Njemačka,
26. Prof. Ivo Omrčanin (1536), SAD,
27. Šime Letina (1526), SAD,
28. Neda Rosandić Šarić (1525), Argentina,
29. Zlatko Markus (1498), Švedska,
30. Fra. Leon Galić (1440), SAD.⁵⁹⁰

U Sabor su ušli članovi Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta-Reorganizacije, Hrvatske republikanske stranke, Hrvatskoga narodnog odbora, Ujedinjenih američkih Hrvata, Hrvatskoga narodnog otpora na čelu sa Stipom Bilandžićem, predstavnici tjednika *Hrvatski list*, koji se tiskao u švedskom gradu Lundu, kao i predstavnici tromjesečnika *Studia Croatica*, koji je izlazio na španjolskom jeziku u Argentini.⁵⁹¹ Najveće iznenađenje izbornih rezultata bio je Marijo Dešpoja⁵⁹² iz Australije. Stekao je veliku popularnost među pripadnicima hrvatske

⁵⁹⁰ „Izabran III. Sabor HNV-a“, *Bilten HNV-a*, New York, broj 4, 7. prosinca 1979, 1; HR-HDA-1561, 10.22/1, RSUP SR Hrvatske, SDS-II odjel, Zagreb, 12.11.1979., SSUP SFRJ, SDS-II uprava, str. 234-235.

⁵⁹¹ „The Third assembly of Croatian National Congress“, *Croatia Press*, 7-8.

⁵⁹² Mario Šime Dešpoja rođen je 1938. godine u Dobropoljani kod Biograda. U osmome razredu izbačen je iz škole zbog političkih razloga. Preko Italije dolazi u Melbourne 1959. Nastanjuje se u Adelaideu, radeći teške fizičke poslove i služeći u pričuvnom sastavu australske vojske. Diplomirao je povijesne, političke i ekonomske znanosti. Bio je državni stipendist. Seli se u Canberru gdje je radio u Zavodu za državnu statistiku, zatim u Ministarstvu za starosjedilačke poslove. Vodio je Hrvatski nacionalni dom u Canberri i bio učitelj u Hrvatskoj etničkoj školi. Bio je najzaslužniji za osnivanje simboličnog Hrvatskog veleposlanstva 1979. kao jedne od akcija

političke emigracije došavši na zamisao osnivanja i uspostavljanja „Hrvatske ambasade“ u Canberri. Sa svojim istomišljenicima kupuje kuću u četvrti Forest, u lijepom dijelu Canberre gdje su stanovali strani diplomati i australski političari, te u studenom 1977. godine osnivaju „Hrvatsku ambasadu“. Na kuću koja je noću bila osvijetljena reflektorima stavili su veliku ploču s natpisom „Croatian Embassy – Hrvatska ambasada“.⁵⁹³ „Hrvatska ambasada“ brzo je postala popularna među Hrvatima Canberre, ali i ostatka Australije. Iako Australija nije priznavala diplomatska predstavništva koja iza sebe nemaju suverenu državu, u tom trenutku nije imala važeći zakon kojim bi se rad „Hrvatske ambasade“ zabranio.⁵⁹⁴ Moglo se i očekivati da će jugoslavenske vlasti oštro reagirati na takvu, kako su je nazvali, „političku provokaciju“ zahtjevom da se zabrani rad Mariju Dešpoju, koji se predstavljao kao otpravnik poslova⁵⁹⁵ te da se „Hrvatska ambasada“ zatvori i zabrani joj se rad. U suprotnom, prijetili su da će Jugoslavija prekinuti diplomatske odnose s Australijom.⁵⁹⁶ Otvaranjem „Hrvatske ambasade“ nije prekršen niti jedan australski zakon. „Hrvatska ambasada“ zatvorena je 25. listopada 1979. godine i gotovo dvije godine, osim što se na njoj vijorila hrvatska trobojnica, plijenila je političku pozornost kako u diplomatskim krugovima tako i u australskim medijima, ali i onima izvan Australije.⁵⁹⁷ Bila je to senzacionalna i jedna od najposebnijih akcija u povijesti djelovanja hrvatske političke emigracije, bezuvjetno podržavana, materijalno i moralno, od svih hrvatskih organizacija u Australiji.

Nakon što je Izborni odbor HNV-a u *Biltenu HNV-a* službeno objavio rezultate izbora za III. Sabor HNV-a, vodstvo je odlučilo da se održi od 18. do 21. siječnja 1980. godine u Londonu.

8.2. Zasjedanje III. Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća

Zasjedanje III. Sabora HNV-a održano je od 18. do 21. siječnja 1980. godine u Londonu, u hotelu Royal National, koji je tada bio „glavni londonski prihvatnik jugoslavenskih turista,

hrvatskih iseljenika u borbi protiv SFRJ. Bio je sudionik III. i IV. Sabora HNV-a. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 221.)

⁵⁹³ Čizmić, Ivan, „Croatian Embassy – „Hrvatska ambasada“ – 1977. – 1979.“, *Društvena istraživanja*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, god. 8, broj 1, Zagreb, 1999, 111.

⁵⁹⁴ Isto.

⁵⁹⁵ „Mi smo svi znali da Hrvatska ambasada nije bila ambasada u smislu drugih ambasada, da nije mogla pružiti konzularne i druge usluge. To je bila ambasada želja i stremljenja hrvatskog naroda. To je bila simbolična ambasada“, rekao je Mario Dešpoja. (...) „pripremila je put onoj pravoj Hrvatskoj ambasadi, koja će uskoro doći i koja će biti legalno priznata ne samo od Australije, nego i do svih drugih slobodnih zemalja“, napisao je M. Maglica. (Isto, 132.)

⁵⁹⁶ Isto, 113.

⁵⁹⁷ Isto, 128-129.

sve u režiji Yugotoursa“.⁵⁹⁸ Sabor je radio u vrlo teškoj, mučnoj atmosferi, što se osjetilo već na samom početku saborovanja. Naime, za vrijeme izlaganja Franje Mikulića, koji je kao predsjednik II. Sabora HNV-a podnosio izvještaj o radu i političkim aktivnostima HNV-a protekle dvije godine, tri su zastupnika Sabora, Mate Meštrović, Hrvoje Lun i Mirko Vidović, usred izlaganja demonstrativno napustila dvoranu. Većina prisutnih bila je tim potezom neugodno iznenađena. Taj je njihov prosvjed prema mišljenju Leona Galića vrlo vjerojatno bio unaprijed dogovoren i osmišljen⁵⁹⁹, a mjesec dana poslije u Torontu na pitanje predsjednika Mjesnog odbora HNV-a „Toronto“ Marina Sopte, jednog od najjačih ogranaka u svijetu⁶⁰⁰, zašto su on i gospoda Lun i Vidović napustili dvoranu za vrijeme Mikulićeva izlaganja, Meštrović je odgovorio kako je na taj način htio upozoriti da je Mikulić u dvogodišnjem mandatu nemoralnim i neodgovornim ponašanjem narušio reputaciju HNV-a. Prisutni Hrvati, uglavnom članovi Mjesnog odbora „Toronto“, bili su vidno iznenađeni Meštrovićevim odgovorom, a na Soptino drugo pitanje vezano za Luna i još neke zastupnike, Meštrović je samo slegnuo ramenima i ravnodušno odgovorio: „oni su naši!“⁶⁰¹ Upravo iz Meštrovićeva odgovora na to pitanje može se zaključiti da je to bio isključivo politički obračun dviju politički suprotstavljenih struja unutar HNV-a, jedne koju su zastupali Mate Meštrović, Hrvoje Lun i Mirko Vidović i druge, koju su činili Franjo Mikulčić, Stipe Bilandžić, Zlatko Markus i njihovi istomišljenici.

Na izborima za dužnosnike HNV-a na mjesto Franje Mikulića ustoličen je Mirko Vidović, na mjesto Zlatka Markusa Bogdan Radica, Tomislava Mičića zamijenio je Ernest Bauer, umjesto Kazimira Katalinića došao je Krunoslav Mašina iz New Yorka, dok su Janko Skrbín, Miro Gal i Hrvoje Lun potvrđeni.⁶⁰² Glavni urednik *Nove Hrvatske* Jakša Kušan nije krio osjećaje i veliko zadovoljstvo izborom novih dužnosnika HNV-a što se može najbolje vidjeti iz njegova komentara: „Desničari su poraženi i glavni uredi HNV-a opet su došli u naše ruke. Za vanjske veze zadužen je bio Mate Meštrović, za politička pitanja puk. Babić, a ja sam preuzeo Ured za novinstvo i informacije.“⁶⁰³ Za vrijeme zasjedanja Sabora Kušan je novinskoj agenciji *La Prensa* dao intervju, objavljen 22. siječnja 1980. godine, u kojem je izjavio: „Hrvatsko narodno vijeće je nacionalistički pokret koji je protiv Tita, sastalo se je krajem ovoga tjedna u Londonu da bi izradilo program rada u svijetlu eventualne Titove smrti. Kongres je

⁵⁹⁸ Đurasović, *Svjedok olovnih vremena*, 264.

⁵⁹⁹ Intervju s Leonom Galićem, 25. svibnja 2023. u Zagrebu; „III. Sabor Hrvatskog narodnog vijeća“, *Nova Hrvatska*, god. XXII, broj 2 (236), 27. siječnja 1980, 10-11.

⁶⁰⁰ Iz intervjuja s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

⁶⁰¹ Isto.

⁶⁰² Đurasović, *Svjedok olovnih vremena*, 264.

⁶⁰³ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 140.

izrazio želju za nastavljanje političke borbe za postignuće nezavisnosti Hrvatske, jedne od šest republika koje sačinjavaju Jugoslaviju. (...) Vijeće je odbacilo prijedlog u kojem se traži sovjetska intervencija u korist hrvatskih zahtjeva. Prema onome što je rekao ovaj hrvatski predstavnik, hrvatski se pokret može definirati kao 'nekomunistički i sklon integraciji Hrvatske u NATO i općenito u Zapad'.⁶⁰⁴

U odnosu na Kušanovu reakciju i pisanje, sabornici i članovi Hrvatske republikanske stranke Ivo Korsky, Kazimir Katalinić, Alojzija Buconjić i Šime Letina dali su 21. siječnja 1980. godine u Londonu Izjavu za hrvatsku javnost o III. Saboru HNV-a:

„1. Smatramo štetnim i osuđujemo duh nesnošljivosti i strančarstva koji je vladao na ovom zasjedanju III. Sabora HNV-a.

2. Osuđujemo što časovita većina ustrajno odbija naše nastojanje da dođe do pomirbe i do prebrođivanja štetne polarizacije koja je nastala u HNV-u.

3. Unatoč tome ostajemo i nadalje djelatnim u HNV-u, jer smatramo da u današnjem stadiju hrvatske osloboditeljske borbe i državne krize u Jugoslaviji treba sačuvati i ojačati HNV-e kao zajedničko i reprezentativno tijelo svih hrvatskih struja i nastojanja.⁶⁰⁵

Nakon objave te izjave republikanaca, istoga dana reagiralo je, što se moglo i očekivati, nekoliko zastupnika Sabora različitog političkog opredjeljenja. U njihovoj izjavi upućenoj III. Saboru i hrvatskoj javnosti stoji:

„1. Otklanjamo objedu o tobožnjoj nesnošljivosti saborske većine i ustanovljujemo, da ona, naprotiv, nije našla potpore, ni u samom tehničkom radu od strane potpisane grupe predstavnika Hrvatske republikanske stranke.

2. Ustanovljujemo da je sadašnja saborska većina stavila na svoju listu predstavnika Hrvatske republikanske stranke i da je on tu kandidaturu odbio.

3. Pozdravljamo odluku potpisnika gornje izjave, da i dalje ostaju djelatnim u HNV-u, i da smatraju, da u današnjem stadiju hrvatske osloboditeljske borbe i državne krize u Jugoslaviji, treba sačuvati i ojačati HNV-e.

4. S naše strane izjavljujemo, da smo spremni na svaku suradnju u okviru Hrvatskog narodnog vijeća.⁶⁰⁶

Izjavu su potpisali: Vjekoslav Vrančić, Milan Blažeković, Hrvoje Lun, Krunoslav Mašina, Enest Bauer, fra Častimir Majić, Janko Skrbin, Kerim Reis, Ragib Zukić, Bogdan

⁶⁰⁴ Isto, 140.

⁶⁰⁵ Đurasović, *Svjedok olovnih vremena*, 264.

⁶⁰⁶ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 8. veljače 1980, 6.

Radica, Mirko Vidović, Miro Gal, Mate Meštrović, Ivan Jelić, Ragib Avdić i Marijo Šime Dešpoja.⁶⁰⁷

U javnost je izašla i treća izjava, koju su potpisali: Alojzija Buconjić, Danijel Crljen, fra Ante Čuvalo, fra Leon Galić, Kazimir Ktalinić, Ivo Korsky, Šime Letina, Ivo Omrčanin i Neda Rosandić Šarić. Oni u svojoj izjavi optužuju konzervativnu struju HNV-a da su se dan prije početaka rada Sabora, 17. siječnja 1980., sastali „odredili tijek, zaključke, i izbor svih dužnosnika Hrvatskog narodnog vijeća“.⁶⁰⁸ No u isto vrijeme apelirali su na članove Sabora i Izvršni odbor HNV-a da se nađe rješenje za nastalu krizu. Također, obratili su se kompletnom članstvu HNV-a, a posebno svojim simpatizerima, da „čvrsto zbiju svoje redove oko HNV-a“.⁶⁰⁹

Umjesto da se na zasjedanju III. Sabora HNV-a sklopi primirje i nastavi sa zajedničkim radom, dogodilo se upravo suprotno. Atmosfera stvorena uoči zasjedanja, kao i za vrijeme saborovanja, dovela je do potpunog raskola unutar HNV-a, ne samo među trideset izabраниh članova Sabora, nego i u mjesnim odborima HNV-a diljem svijeta. Takvim završetkom III. Sabora uništena je mogućnost povratka na put zajedništva kao temeljne ideje HNV-a.

9. IV. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, TORONTO 1982.

9.1. Aktivnosti sabornika između III. i IV. Sabora

Biranje novoga vodstva HNV-a na zasjedanju III. Sabora održanom u Londonu 1980. godine izazvalo je među ostalim veliko nezadovoljstvo među članovima, a posebno onima koji su pripadali Hrvatskoj republikanskoj stranci, Hrvatskom narodnom otporu i onima koji su bili skloni i simpatizirali bivše sudionike Hrvatskoga proljeća. Na svojoj strani imali su i *Hrvatski tjednik* iz Australije, koji je u svojim člancima otvoreno podržavao maksimaliste. Atmosfera nesnošljivosti, otvoreni antagonizam koji je dominirao za vrijeme rada III. Sabora, a posebno protivljenje zajedničkom djelovanju Kušana, Meštrovića, Vidovića, Vrančića, Luna i fra Majića, doveli su do osipanja članstva u mjesnim odborima HNV-a. To se osobito osjetilo u Kanadi i Australiji, gdje su mnogi mjesni odbori javno kritizirali novoizabrano vodstvo i rad glavnoga tajnika Hrvoja Luna. S druge strane, predsjednik Sabora HNV-a Mirko Vidović i

⁶⁰⁷ Isto.

⁶⁰⁸ Isto; „Kad smo Ante Čuvalo i ja stigli na III. Sabor, pitao sam Miru Gala, zašto su neki naši kolege sabornici iz SAD-a stigli dan ranije u London? Odgovorio mi je ravnodušno kako su se morali oko nekih stvari dogovoriti.“ (Intervju s Leonom Galićem, 25. svibnja 2023. u Zagrebu.)

⁶⁰⁹ Intervju s Leonom Galićem, 25. svibnja 2023. u Zagrebu.

predsjednik Izvršnoga odbora Mate Meštrović bili su vrlo aktivni u razdoblju između III. i IV. Sabora. Uspjeli su održati velik broj sastanaka s predstavnicima lokalnih i državnih vlasti, povezivati se s međunarodnim organizacijama kao što je Međunarodno helsinško udruženje u kojem je član Savjeta postao prof. Mirko Vidović.⁶¹⁰

Zahvaljujući činjenici da je HNV bio članom Međunarodnoga helsinškog udruženja, sedamnaest zastupnika švicarskog saveznog parlamenta potpisalo je zajedničku peticiju kojom su stali u obranu dr. Franje Tuđmana, koji je bio osuđen na izdržavanje zatvorske kazne.⁶¹¹ Predsjednik Sabora HNV-a Mirko Vidović odazvao se na poziv gospođe Marie Luise Luca de Tena, zamjenice direktora i vlasnice uglednoga madridskog tjednika *Blanco y Negro* 25. studenoga 1980. godine te se s njom zadržao u dvosatnom razgovoru. *Blanco y Negro* je u broju od 3. prosinca donio veliki članak o predsjedniku Sabora HNV-a Mirku Vidoviću i njegovu sudjelovanju u radu Madridske konferencije, kao i o zahtjevima hrvatskoga Memoranduma⁶¹² podnesenog Madridskoj konferenciji⁶¹³ o zatočenosti hrvatskoga naroda u Jugoslaviji i o primjerima zatočenika osuđenih za apsurdna djela.⁶¹⁴ Zanimljivo je spomenuti da je na toj međunarodnoj konferenciji došlo do susreta domovinske i iseljene Hrvatske. Na nju je došao i dr. Ivan Supek, rektor Zagrebačkog sveučilišta, koji je nakon Hrvatskoga proljeća smijenjen i isključen iz javnog života.⁶¹⁵

⁶¹⁰ „Dne 23. studenog 1980. u Eurobuildingu u Madridu osnovano je Međunarodno helsinško udruženje (MHU) koje u okviru službenog rada Kess predstavlja nevladino udruženje s konstitutivnim statusom i u koje je primljen niz najistaknutijih disidenata i boraca za ljudska prava. Član MHU-a bio je i prof. dr. Ivan Supek, a prof. Mirko Vidović u svojstvu službenog predstavnika HNV-a izabran je za člana Savjeta MHU-a. Sljedećeg dana je u Eurobuildingu održana konferencija za više desetaka novinara akreditiranih kod KESS-a. Predsjednik Sabora Mirko Vidović je tom prilikom predao javnosti Peticiju hrvatskih intelektualaca, koja je netom stigla iz Domovine i prevedena na engleski jezik. Predsjedniku Sabora HNV-a pristupila je novinarka iz Poljske i izrazila svoje simpatije pred nazočnim stranim novinarima, među kojima je pokunjeno stajao i dopisnik beogradske radiotelevizije.“ („Trenutak Hrvatskog obrambenog zajedništva“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, 13. veljače 1981, 5.); Intervju s Matom Meštrovićem, 17. prosinca 2020. u Zagrebu; HR-HDA-1561, 95446 Mirko Vidović, 54.

⁶¹¹ „Svi smo najviše krivi“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 27. ožujka 1981, 6-7.

⁶¹² Violations of human and national right of the Croatian people in Yugoslavia. Memorandum submitted to the Madrid review Conference on Security and cooperation in Europe by the Croatian National Congress, New York, 1980. Privatna zbirka Leona Galića; „Veliki uspjeh Hrvatskog narodnog vijeća u Madridu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 7, 5. prosinca 1980, 20.

⁶¹³ Najveća međunarodna organizacija usmjerena na sigurnost osnovana je u Beču 1973. godine i do 1994. godine djelovala je pod nazivom Konferencija za europsku sigurnost i suradnju (KESS) (engl. *Conference on Security and Co-operation in Europe – CSCE*); kasnije mijenja ime u Organizacija za europsku sigurnost i suradnju (OESS) (engl. *Organization for Security and Co-operation in Europe – OSCE*).

Cilj Konferencije bio je smirivanje napetosti između istočnog i zapadnog hladnoratovskog bloka putem kontrole naoružanja, promoviranja ljudskih prava i slobode tiska. Prva konferencija u okviru KESS-a održana je u Helsinkiju 1975., a sljedeće u Beogradu (1977. – 1978.), Madridu (1980. – 1983.) i Ottawi (1985.). (Organizacija za europsku sigurnost i suradnju. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=45469>. Posjećeno 5. srpnja 2023.)

⁶¹⁴ „Trenutak Hrvatskog obrambenog zajedništva“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, 13. veljače 1981, 6-7.

⁶¹⁵ Krašić, „Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita“, 121.

Mirko Vidović sudjelovao je na Sveučilištu John Carroll u Clevelandu na konferenciji na temu „Hrvatska koncem 20. stoljeća“, skupu na kojem je sudjelovao veći broj akademski obrazovanih Amerikanaca hrvatskog podrijetla.⁶¹⁶ Predavanje je održao ravnatelj Jugoslovenskog deska u State Departmentu, Richard G. Miles, koji je govorio o dotadašnjoj politici SAD-a prema Jugoslaviji, a posebno ga je zanimalo mišljenje Hrvata o političkoj situaciji na Balkanu.⁶¹⁷

Zanimljivo je spomenuti da je u listu *The Scranton Times* 22. kolovoza 1980. godine objavljeno pismo američke novinarkе Marion Dustan Karsten pod naslovom „Independence for Croatians“. Nakon što ga je zamijetio kongresnik Joseph M. McDade, tražio je od predsjedatelja Predstavničkog doma da se u cijelosti objavi u *Congressional Record*. Zahtjev je prihvaćen i pismo je objavljeno 17. studenoga te godine.⁶¹⁸

Jedan od važnijih događaja na međunarodnom planu bio je službeni posjet Mate Meštrovića Bugarskoj. Na poziv Bugarske akademije znanosti profesor Meštrović sudjelovao je u radu Prvoga međunarodnog kongresa bugaristike održanog u povodu 1300. obljetnice bugarske državnosti od 25. do 31. svibnja 1981. godine. Na Kongresu je sudjelovalo nekoliko stotina znanstvenika iz različitih područja iz cijeloga svijeta. Mate Meštrović je boravak u Bugarskoj iskoristio za jačanje dobrih veza između bugarskog i hrvatskog naroda. U znak bugarsko-hrvatskoga prijateljstva darovao je Bugarskom narodnom muzeju skulpturu „Dječak s konjem“, rad svojega oca Ivana Meštrovića.⁶¹⁹

Osim putovanja u Bugarsku, Meštrović se tijekom 1981. godine sastajao s američkim senatorima i kongresnicima, koje je upoznao s političkim stajalištima i glavnim ciljem HNV-a. U to se vrijeme u mnogim europskim novinama pisalo o Jugoslaviji, a analitičari su joj predviđali velike političke i gospodarske krize. U nekima od njih pisalo se o HNV-u kao najutjecajnijoj hrvatskoj političkoj organizaciji u emigraciji.

Vrlo utjecajan talijanski tjednik *Il Sabato*, koji je izdavao lijevo orijentirani sindikalni pokret u sklopu tada vladajuće Demokršćanske stranke, objavio je 29. svibnja i 13. lipnja 1981. godine članke „Gorko proljeće hrvatske crkve“ i „Dan kada je Tito iskorijenio Hrvate“. U

⁶¹⁶ „Od revolucije do kontrarevolucije“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 21. svibnja 1981, 6.

⁶¹⁷ Isto.

⁶¹⁸ „Svi smo najviše krivi“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 27. ožujka 1981, 1-11.

⁶¹⁹ „Dr. Mate Meštrović u Bugarskoj“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 31. srpnja 1981, 7-8; Intervju s Matom Meštrovićem, 17. prosinca 2020. u Zagrebu.

potonjem članku opisuje se blajburška tragedija. Piše se o aktivnosti HNV-a i njegovoj povijesnoj ulozi u borbi Hrvata za slobodu i neovisnost.⁶²⁰

Zahvaljujući velikoj aktivnosti Mate Meštrovića, Mirka Vidovića, Bogdana Radice, ali i drugih sabornika, HNV postiže zapažene rezultate i uspjehe na međunarodnoj sceni, no unutar organizacije događaju se otvoreni politički sukobi. Naime, zbog osipanja članstva bitno se smanjio dotok financijskih sredstava u glavnu riznicu. Osnivanjem Hrvatskoga državotvornog pokreta 1981. godine u New Yorku pridružili su im se članovi Hrvatskoga narodnog otpora, predstavnici *Hrvatskoga lista*, *Hrvatskoga tjednika* iz Australije i mnogi drugi članovi HNV-a nezadovoljni politikom HNV-a, točnije njegovim vodstvom izabranim na III. Saboru, a to je rezultiralo najvećom krizom u HNV-u od njegova osnutka.⁶²¹

Među mnogim prijedlozima o kojima se raspravljalo prije sazivanja IV. Sabora dva su se isticala, oba vezana za pitanje članstva u organizaciji. Prvi se odnosio na ukidanje prava glasa onim članovima koji su plaćali godišnju članarinu od samo jednog dolara, a drugi na uvođenje godišnje članarine u visini najmanje dviju dnevnica, što bi bilo oko 50 američkih dolara. U takvom ozračju predsjednik Mate Meštrović i tajnik Šime Letina raspisali su u ime zastupnika III. Sabora izbore za IV. Sabor HNV-a, uputivši pismo svim mjesnim odborima HNV-a. „Izborni odbor raspisuje izbore danom 1. travnja 1981. Od toga dana počinju teći svi rokovi predviđeni Izbornim redom, a izbori će se održati u subotu 5. rujna 1981. godine. Prebrojavanje treba izvršiti nakon dovršenog izbornog čina ili najkasnije slijedeći dan, u nedjelju 6. rujna 1981.“⁶²²

Prije procesa izbora za IV. Sabor HNV-a glavni tajnik organizacije Hrvoje Lun u službenom je glasilu organizacije objavio podatke o organizacijskom stanju unutar HNV-a. Imalo je 4828 članova, od čega su 342 člana bila anonimna, tako da je pravo glasa imalo ukupno 4486 članova. Iako je bilo i onih koji su se učlanili u prethodne dvije godine, HNV je nakon III. Sabora izgubio 2134 člana.⁶²³

⁶²⁰ „Politička borba na svim frontovima“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 31. srpnja 1981, 4.

⁶²¹ Štedul, Nikola, „Razlozi osnivanja Hrvatskog državotvornog pokreta 1981. godine“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*, 131-137; „Rezolucija o utemeljenju Hrvatskog državotvornog pokreta“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, 15. veljače 1981, 5.

⁶²² *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 27. ožujka 1981, 13.

⁶²³ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, 25. siječnja 1981, 8.

9.2. Zasjedanje IV. Sabora HNV-a

Nakon što su 5. rujna 1981. godine diljem svijeta održani izbori za IV. Sabor HNV-a, od 15. do 17. siječnja 1982. godine u kanadskom gradu Torontu održano je zasjedanje IV. Sabora HNV-a. Svjesni da se nalaze u iznimno složenoj situaciji u kojoj je ugrožen i sam opstanak organizacije, zastupnici su taj skup proglasili saborom zbližavanja.

Prema dobivenim glasovima 71 kandidata, Izborni odbor je proglasio 3. listopada 1981. godine slijedeće sabornike:

1. Mate Meštrović	16. Josip Vrbić
2. Marijo Dešpoja	17. Janko Skrbin
3. Mirko Vidović	18. Ivan Čorić
4. Kerim Reis	19. Hrvoje Lun
5. Ernest Bauer	20. Božidar Abjanić
6. Ragib Zukić	21. Ivo Knego
7. Krunoslav Mašina	22. Ivo Kisić
8. Častimir Majić	23. Danijel Crljen
9. Vjekoslav Vrančić	24. Alojzija Buconjić
10. Ivan Babić	25. Kazimir Katalinić
11. Miroslav Gal	26. Vjekoslav Cecelja
12. Ivan Jelić	27. Marija Korenić-Lević
13. Nicholas Grego	28. Mile Šimić
14. Jakša Kušan	29. Ragib Avdić
15. Ivo Rumora	30. Clement Mihanovich ⁶²⁴

U govoru održanom na početku IV. Sabora HNV-a predsjednik Izvršnoga odbora Mate Meštrović rekao je među ostalim: „Nakon osam godina zajedništva našli smo se uoči saziva IV. Sabora HNV-a u veoma velikoj tjeskobi: da li ćemo i kao odgovorni pojedinci i kao struja i kao skupina, u ovim sudbonosnim povijesnim momentima, u kojima se na očigled raspada umjetna i anakronična Versailleska tvorevina, doći na sastajalište, u rodno mjesto Hrvatskog narodnog vijeća, da položimo ispit zrelosti ili da propadamo na ovom krupnom ispitu. Bez obzira tko to bio među nama najzaslužniji bilo u prvom ili drugom smislu, posljedice padaju na sve nas u skupini.“⁶²⁵ Osvrćući se na rad HNV-a protekle dvije godine, Meštrović je rekao: „Pregled rada

⁶²⁴ Priručnik za mjesne odbore HNV-a, 55.

⁶²⁵ Isto, 1.

u proteklom saborskom razdoblju po svim izvješćima dokazao je da je iseljena Hrvatska kroz svoju krovnu organizaciju u zadnje dvije godine načinila značajan korak naprijed: oslobodila se svake hipoteke terorizma i ekstremizma, afirmirala se na međunarodnoj političkoj sceni i ne samo na Zapadu, zavrijedila povjerenje kod nekih vrlo uglednih zemalja koje su nas uzele pod svoju zaštitu – i prodrila u sva sredstva za javno priopćavanje u Slobodnom svijetu i u nekim istočnim zemljama.⁶²⁶

Nakon iscrpnog izvještaja Mate Meštrovića, prvi radni dan saborovanja prošao je u izlaganjima nekolicine zastupnika, nakon čega su slijedili komentari i diskusija o podnesenim izvještajima. Tijekom drugoga dana sabornik dr. Vjekoslav Vrančić predložio je sabornicima svoju listu dužnosnika.⁶²⁷ Za vrijeme stanke, koju je predložio fra Častimir Majić, nastavilo se raspravljati o svakom kandidatu predloženom za određenu funkciju. U nastavku saborovanja predložena je i zatim prihvaćena izmijenjena lista. Jedini problem nastao je pri izboru za rizničara. Jedan kandidat bio je Kerim Reis, član HOP-Reorganizacije i predsjednik Hrvatskoga islamskog centra iz Toronta, a drugi Ivo Kisić iz Venezuele. Pitanje rizničara riješeno je tajnim glasanjem. Za listu na kojoj je Kerim Reis bio kandidat za rizničara, 21 sabornik glasao je za njega, sedam je bilo protiv, a dva su ostala suzdržana.⁶²⁸

U Predsjedništvo IV. Sabora izabrani su: Mirko Vidović (predsjednik), Ivo Čorić (dopredsjednik), Vjekoslav Cecelja (tajnik), Alojzija Buconjić (članica Radnog odbora) i Ragib Zukić (član Radnog odbora); u Izvršni odbor izabrani su Mate Meštrović (predsjednik), Ivo Rumora (dopredsjednik), Krunoslav Mašina (glavni tajnik), Kerim Reis (rizničar); u Nadzorni odbor izabrani su Kazimir Katalinić (predsjednik), Marica Korenić-Lević (članica), Miro Gal (član); u Časni sud izabrani su Ivo Knego (član), Mile Šimić (član) i Josip Vrbić (član), a u Prizivno vijeće Clement Mihanović, Vjekoslav Vrančić, Ernest Bauer, Nicholas Grego i Božidar Abjanić.⁶²⁹

Posebno je istaknuto osnivanje Hrvatskoga informativnog centra u glavnom kanadskom gradu Ottawi, kojem su nazočili predstavnici kanadskih vlasti. U Stuttgartu su osnovani Ured za poslovne obveze i Ured za radnička pitanja, a na kraju saborovanja donesena je Rezolucija

⁶²⁶ Isto, 2.

⁶²⁷ „U odnosu na listu kandidata za 3 sabor HNV, ova lista ima 20 kandidata manje – ukupno 71 lice. (...) Od 71 kandidata, njih sedmorica su poznati teroristi (Ante Šarić, Franjo Aliliovć, Jurić Drago, i Srećko Rover iz Australije, Antić Mate iz SRN i Kovačević Mirko iz Francuske). Ostali pripadaju intelektualnim krugovima ustaške emigracije, koji se zvanično i u skladu sa interesima stranog faktora, ograđuju od terorizma i osuđuju ga. (...) I ovoga puta najviše je kandidata iz SAD – 20, zatim iz Kanade – 13, Australije – 11, RN – 10, Argentine 9, Venecuele, Francuske i po 1 iz Švedske. (HR-HDA-1561, 10.22/1, Objavljena lista kandidata za 4. Sabor HNV, 274-276.)

⁶²⁸ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, 25. siječnja 1981, 8.

⁶²⁹ Isto, 6.

IV. Sabora sa smjernicama za budući rad HNV-a, kao i „Svečana izjava“ kojom se sabornici obvezuju na daljnju borbu protiv Jugoslavije.⁶³⁰

Večernji list od 26. siječnja te zagrebački *Vjesnik* i beogradska *Borba* od 27. siječnja objavili su članke o službenim prosvjedima koje je Jugoslavija uputila kanadskoj vladi jer je odbila već otprije postavljene zahtjeve Beograda da se održavanje sabora HNV-a u Torontu zabrani. Članak u *Borbi* žestoko je kritizirao HNV kao „terorističku organizaciju i Kanadu koja se solidarizirala sa Vijećem dajući mu priliku da održi svoju terorističku seansu u Torontu“.⁶³¹

Predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a Mate Meštrović nastavio je sa svojim velikim angažmanom obilazeći mjesne odbore HNV-a diljem svijeta kako bi se čvršće povezao s članstvom i ojačao organizaciju. Tako je 7. ožujka 1982. godine u Hrvatskom centru u New Yorku pred 130 članova i simpatizera HNV-a održao predavanje o IV. Saboru i zaključcima prve sjednice Izvršnoga odbora. Zajedno s predsjednikom Sabora Mirkom Vidovićem od 13. do 20. ožujka boravio je u Zapadnoj Njemačkoj i Parizu. Na sastanku održanom 13. ožujka u Stuttgartu s predstavnicima 16 mjesnih odbora raspravljalo se o unutarstranačkoj situaciji i planovima za budućnost. Činjenica da je u to vrijeme u Zapadnoj Njemačkoj više stotina tisuća Hrvata bilo na privremenom radu, blizina domovine i djelovanje agenata jugoslavenske tajne službe Udbe predstavljali su velike izazove za rad, ali i veliku opasnost za članove HNV-a.⁶³² Takvo stanje, prema Meštroviću, moglo se dijelom „pripisati neslozi koja se proširila u hrvatskim državotvornim redovima, pa i brojnim ekscesima koji su došli na vidjelo na raznim sudjenjima“.⁶³³

U Rezoluciji IV. Sabora HNV-a istaknuto je da se jugoslavenska kriza unatoč stalnom teroru nad potlačenim narodima sve više produbljuje i da se neće riješiti dok ne dođe do konačnog raspada Jugoslavije, odnosno izdvajanja hrvatskoga naroda iz Jugoslavije kao i njezinog cjelokupnog teritorija i uspostave suverene države Hrvatske.⁶³⁴ Tome treba težiti jednako narod u domovini kao i njegov iseljeni dio. Pritom je bitno da hrvatska emigracija ne bude rascjepkana jer tako će teže ispuniti svoj cilj. Ono što se želi jest da Hrvati u domovini uvide kako „emigracija ne želi trošiti svoje energije u beskorisnim međusobnim sukobima, već

⁶³⁰ Čizmić, „Hrvatsko narodno vijeće' odbacuje svako nagodbenjaštvo u sklopu jugoslavenske države“, *Vjesnik*, 7. rujna 2004.

⁶³¹ „Izvještaj predsjednika Izvršnog odbora dr. Mate Meštrovića“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, travanj 1982, 1; Intervju s Matom Meštrovićem, 25. listopada 2022. u Zagrebu; „IV. Sabor u Torontu: Pretvoriti hrvatsko pitanje u dio interesa slobodnog svijeta“, *Nova Hrvatska*, god. XXIV, broj 2 (284), 31. siječnja 1982, 10-11.

⁶³² „Izvještaj predsjednika Izvršnog odbora dr. Mate Meštrovića“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, travanj 1982, 1.

⁶³³ Isto, 2.

⁶³⁴ „IV. Sabor u Torontu: pretvoriti hrvatsko pitanje u dio interesa slobodnog svijeta“, *Nova Hrvatska*, 11.

da želi sve svoje djelatnosti usmjeriti samo i jedino protiv postojeće ili bilo koje Jugoslavije.“⁶³⁵ U Rezoluciji se zaključuje da je upravo IV. Saborom HNV-a ojačalo zajedništvo u redovima HNV-a i da se želi pružiti ruka suradnje i onim hrvatskim političkim organizacijama koje nisu u sastavu HNV-a upravo u ostvarenju zajedništva u borbi za postizanje cilja.⁶³⁶

10. V. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, LONDON, 1984.

10.1. Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada

U razdoblju između IV. i V. Sabora HNV-a dogodile su se u organizaciji velike promjene što je pridonijelo daljnjem narušavanju političkog ugleda i utjecaja HNV-a među iseljenim Hrvatima. Vodstvo Hrvatske republikanske stranke odlučuje ne sudjelovati u izborima za V. Sabor. Kao razlog naveli su da je predsjednik Sabora HNV-a Mirko Vidović prema njihovom mišljenju „teško povrijedio dužnosti koje mu nameće njegov položaj predsjednika Sabora napadajima, u svojoj knjizi 'Bumerang' i u tjedniku 'Danica', koji politički kompromitiraju HRS“.⁶³⁷ Vodstvo HRS-a tražilo je u obliku tužbe od Prizivnoga vijeća HNV-a, na čijem čelu je tada bio Radovan Latković, da Vidovića smijeni s mjesta predsjednika Sabora. Prizivno vijeće tužbu je riješilo presudom kojom se Vidoviću nalaže da svoje tvrdnje povuče. Na kraju ni tuženik ni tuženi nisu bili zadovoljni.⁶³⁸

Iako je slučaj Mirka Vidovića bio povod za odluku HRS-a da ne sudjeluje na izborima za V. Sabor, možemo zaključiti da pravi razlog leži u činjenici da su na zasjedanju IV. Sabora HNV-a u Torontu 1982. godine sve glavne funkcije u Saboru zauzeli pripadnici tzv. minimalističke grupe. Osim HRS-a, od sudjelovanja na izborima za V. Sabor odustaje i Vjekoslav Vrančić, smatrajući da Vijeće treba prepustiti mlađima, a Ivan Jelić, Kazimir Katalinić i Vilim Cecelja odustaju vrlo vjerojatno zato što nisu slagali s „linijom koju je većina u Vijeću sprovodila u razdoblju IV. Sabora“.⁶³⁹

Na inicijativu mjesnih odbora u Europi, posebno u Njemačkoj, još je na IV. Saboru odlučeno da se pravo glasa da i anonimnim članovima HNV-a kako bi se potaknulo uključivanje u rad Vijeća što više onih radnika na privremenom radu koji žele da njihov identitet ostane u tajnosti jer imaju jugoslavenske putovnice i često odlaze obitelji u domovinu.⁶⁴⁰ Davanje prava

⁶³⁵ Isto.

⁶³⁶ Isto.

⁶³⁷ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 74.

⁶³⁸ Isto.

⁶³⁹ „Poruke izbora za V. Sabor“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, studeni 1983, 1.

⁶⁴⁰ Isto, 2.

glasa anonimnim članovima koji redovno plaćaju članarinu, prema mišljenju nekih članova Vijeća, moglo je biti prilika Udbi da ubaci svoje agente i doušnike, a to je moglo utjecati na rezultate glasanja.⁶⁴¹ „Izbori za V. Sabor demantirali su te bojazni.“⁶⁴²

U sazivu V. Sabora najviše glasova dobilo je sljedećih trideset kandidata:

1. Mate Meštrović	2854
2. Damir Djureković	2633
3. Mirko Vidović	2505
4. Krunoslav Mašina	2413
5. Ernest Bauer	2360
6. Ragib Avdić	2082
7. Fra. Častimir Majić	2051
8. Miro Gal	2026
9. Zdenka Palić Kušan	1985
10. Ivan Žugar	1916
11. Radovan Latković	1850
12. Ivan Čorić	1822
13. Vladislav Musa	1811
14. Ivo Rumora	1791
15. Marija Korenić-Lević	1767
16. Franjo Pavičić	1699
17. Tomislav Bošnjak	1686
18. Ahmed Jahić	1669
19. Ivo Kisić	1622
20. Mile Šimić	1625
21. Nikola Kirigin	1596
22. Petar Hinić	1579
23. Janko Skrbini	1493
24. Davorin Porić	1450
25. Prof. Ilija Jurić	1416
26. Nikola Jurišić	1316
27. Ing. Ante Turica	1287
28. Krešimir Begić	1255

⁶⁴¹ Isto.

⁶⁴² Isto.

29. Tomislav Pavičić 1250
30. Petar Radielović 1233 ⁶⁴³

Prvoga dana rada Sabora vodstvo HNV-a podnijelo je izvješća u kojima su se uglavnom glorificirali uspjesi iz prethodnih godina, a osobito se isticao rad informativnih ureda u Bonnu, Londonu i Melbourneu. Također, u izvješćima se pohvalno govorilo o radu velikog broja radijskih programa čiji su urednici članovi HVN-a, kao i o publikacijama i revijama kao što su *Kroatische Berichte* (na njemačkom jeziku), *Studia Croatica* (na španjolskom) i *Journal of Croatian Studies* (na engleskom).⁶⁴⁴ Prije samog zasjedanja V. Sabora na adresu Tajništva stiglo je nekoliko prijedloga od kojih treba istaknuti prijedloge Radovana Latkovića.⁶⁴⁵ On u svojim prijedlozima govori o političkim smjernicama i radu HNV-a u budućnosti: „Smatram da ovaj Sabor mora raspraviti neka temeljna pitanja našega djelovanja, koja nisu u izravnoj vezi s našim organizacijskim problemima, ponajprije naš odnos prema hrvatskom narodu u domovini i iseljeništvu, prema Jugoslaviji i prema međunarodnoj zajednici.“⁶⁴⁶ U dopisu Latković predlaže promjenu unutarnje strukture HNV-a.

Saborovanje u Londonu završilo je usvajanjem i potpisivanjem „Izjave V. Sabora HNV-a“⁶⁴⁷ i „Poruke hrvatskom narodu u domovini“ u kojoj se analizira težak položaj hrvatskoga naroda u Jugoslaviji. Ističu se stalno osiromašenje hrvatskoga gospodarstva i visoka nezaposlenost, što donosi masovno iseljavanje i uništavanje hrvatske kulturne baštine, pa se

⁶⁴³ „Rezultati izbora za V. Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, broj 21, 6. studenoga 1983, 5.

⁶⁴⁴ Čizmić, „Hrvatsko narodno vijeće 'odbacuje svako nagodbenjaštvo u sklopu jugoslavenske države““, 18.

⁶⁴⁵ Radovan Latković rođen je 1917. u Daruvaru, a umro 2012. u Acassusu, Argentina. Studij prava započinje u Zagrebu, a nastavlja u Parizu. Doktorirao je na Papinskom luteranskom sveučilištu tezom o ustavu Četvrte Francuske Republike. Za vrijeme Banovine Hrvatske bio je zatočen u Lepoglavi (1940. – 1941.). Uspostavom NDH bio je ravnatelj Krugovalne postaje Zagreb, kasnije i Zavoda za krugovalnu službu Hrvatski krugoval. Uspio je 1945. doći do Austrije, a zatim Italije, da bi 1947. stigao u Buenos Aires. Od 1954. do 1982. vodio je poduzeće za uredsku opremu. Istodobno je bio aktivan u Hrvatsko-argentinskom kulturnom klubu i Hrvatsko-latinskoameričkom kulturnom institutu. Bio je član HNV-a od 1974., sabornik 1986. i predsjednik Sabora od 1986. S Matom Meštrovićem napisao je 1987. deklaraciju „Hrvatsko stanovište o Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti“. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 672-673.)

⁶⁴⁶ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 69.

⁶⁴⁷ „Hrvatski narod kao i svaki drugi narod, ima pravo da u svojoj domovini revolucijom i oružanom borbom ostvari svoju narodnu slobodu i državnu nezavisnost; Uloga je iseljene Hrvatske tumačiti i zastupati pravo hrvatskog naroda na samoopredjeljenje pred međunarodnim čimbenicima. Politički i promidžbeni rad Hrvatskog narodnog vijeća odvija se u okvirima zakona zemalja u kojim djeluju: (...) Hrvatsko narodno vijeće aktivno djeluje u ostvarenju zajedništva u hrvatskoj osloboditeljskoj borbi, bez obzira na postojeće političke, vjerske, društvene i druge razlike; (...) Povijesna težnja hrvatskog naroda je da hrvatska država bude demokratski, politički pluralistička i društveno pravedno uređena. U Hrvatskoj državi bit će zajamčena i poštivana sva prava čovjeka, hrvatskog naroda i manjinskih zajednica“ – neke su od Izjava V. Sabora HNV-a sa zasjedanja u Londonu. („Izjava V. Sabora HNV-a“, *Nova Hrvatska*, broj 2, 29. I.-12. 2. 1984, 10-11.)

kao jedino rješenje tih problema vidi u uspostavi samostalne hrvatske države na povijesnom i etničkom prostoru.⁶⁴⁸

Usvajanjem tih dvaju dokumenata vodstvo V. Sabora prihvatilo je teze predsjednika Izvršnoga odbora HNV-a Mate Meštrovića, to jest politiku vlastitih hrvatskih interesa nasuprot dotadašnjoj politici „koja je oslobođenje Hrvatske povezivala prvenstveno s pridobivanjem simpatija SAD i promjenom njezina stava prema Jugoslaviji i sovjetskoj prevlasti u Istočnoj Evropi“.⁶⁴⁹ Zapravo je vodstvo HNV-a usvojilo politiku maksimalista, koju je zastupao Bruno Bušić, a ona se temeljila na ideji da glavnu ulogu u borbi za neovisnost Hrvatske ima hrvatski narod u domovini, a da je hrvatsko iseljništvo tu da upozna međunarodnu zajednicu s borbom hrvatskoga naroda za neovisnost.⁶⁵⁰

Nakon V. Sabora HNV-a došlo je do velikih generacijskih i ideoloških promjena u sastavu Sabora. Izborni rezultati odražavali su stanje u HNV-u i atmosferu koja je u njemu vladala. To najbolje pokazuje usporedba izbora za III. Sabor, na kojima su sudjelovala 92 kandidata i jednak broj njihovih zamjenika, i izbora za V. Sabor sa samo 45 kandidata.⁶⁵¹ Rezultati izbora ponovno su potvrdili da je HNV izgubio na značaju i ugledu koji je imao prvih nekoliko godina nakon osnutka jednostavno zato što u njemu nije bilo nekoliko političkih organizacija koje su bile među osnivačima HNV-a.

Sama činjenica da u sastavu V. Sabora HNV-a nije bilo zastupnika organizacija koje su pripadale maksimalističkoj grupi pridonijela je da rad Sabora protekne u monotonom tonu bez rasprava.

Za „Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada“ izabrani su sljedeći novi dužnosnici:

Izvršni odbor: Mate Meštrović, SAD (predsjednik); Ivo Rumora, Kanada (dopredsjednik); Krunoslav Mašina, SAD (tajnik); Ivo Kisić, Venezuela (rizničar).

Predsjedništvo Sabora: Mirko Vidović, Francuska (predsjednik); Ragib Avdić, Australija (dopredsjednik); Tomislav Bošnjak, Australija (tajnik).

Radni odbor Sabora: Franjo Pavičić, Njemačka (član) i Nikola Jurišić, Venezuela (član).

Nadzorni odbor: Miro Gal, SAD (predsjednik); Janko Skrbin, SAD (član); Vladislav Musa, Njemačka (član).

⁶⁴⁸ Isto.

⁶⁴⁹ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 317; Čizmić, „Hrvatsko narodno vijeće 'odbacuje svako nagodbenjaštvo u sklopu jugoslavenske države““, 18.

⁶⁵⁰ „Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada“, *Nova Hrvatska*, broj 2, 29. 1. –12. 2, 1984, 10-11.

⁶⁵¹ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 317.

Časni sud: Ante Turica, Argentina (predsjednik); Davorin Porić, Argentina (član); Tomislav Pavičić, Argentina (član).

Prizivno vijeće: Radovan Latković, Argentina (predsjednik) i Ahmet Jahić, Australija (član); Zdenka Palić-Kušan, Engleska (član), Mile Simić, Kanada (član) i Ilija Jurić, Argentina (član).⁶⁵²

11. VI. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, LONDON, 1986.

11.1. Pripreme za izbore i stavljanje naglaska na veću suradnju s domovinom

Svjesni situacije u kojoj se našao HNV, odnosno gubitka velikog broja članova, nedostatnih financijskih sredstava u riznici, pomanjkanja novih ideja i političkih akcija, novoizabrani dužnosnici V. Sabora HNV-a bili su prisiljeni razmišljati o tome kako vratiti utjecaj koji je organizacija imala među hrvatskim iseljenicima prvih nekoliko godina nakon osnutka.

Budući da im francuske vlasti nisu mogle jamčiti sigurnost, sabornici HNV-a bili su prisiljeni u zadnji trenutak promijeniti mjesto održavanja VI. Sabora HNV-a, pa se umjesto u Parizu održao u Londonu. Pišući o predstojećem zasjedanju Sabora njegov predsjednik Radovan Latković, koji je uživao velik ugled ne samo među članovima HNV-a nego i među mnogim hrvatskim političkim emigrantima koji nisu bili njegovi članovi, u članku „Hrvatsko narodno vijeće u VI. saborskom razdoblju“ govori o tome da se pred sabornicima nalazi velik problem. Prema njegovu mišljenju glavni je zadatak predstojećeg Sabora uvesti u strukturu organizacije promjene koje će sabornicima i članovima HNV-a pomoći da se prilagođavaju „borbi u današnjoj fazi jugoslavenske krize (...)“.⁶⁵³ Lacković ocjenjuje kako je došlo vrijeme da se jugoslavenska kriza iskoristi, s time da HNV fokus svoje borbe premjesti u domovinu: „Da bi pospješilo pokretanje hrvatskog mnoštva u domovini u djelatnu borbu za radikalne društvene i političke promjene potrebno je da nađemo sredstva preko kojih možemo pristupiti hrvatskom čovjeku, u domovini, izravno ili bar posredstvom brojnih radnika u Zapadnoj Europi.“⁶⁵⁴ Vođeni tom idejom, prvi put u povijesti HNV-a organiziran je između dvaju zasjedanja radni sastanak. Održao se od 1. do 5 listopada 1985. godine u Frankfurtu, a odazvalo

⁶⁵² „Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada“, *Nova Hrvatska*, broj 2, 29. 1. – 12. 2. 1984, 10-11.

⁶⁵³ Latković, „Hrvatsko narodno vijeće u VI. Saborskom razdoblju“, *Vjesnik Hrvatskoaga narodnog vijeća*, broj 1, veljača 1987, 5; Organizacijska struktura HNV-a u knjizi Radovana Latkovića *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 73.

⁶⁵⁴ Lacković, „Hrvatsko narodno vijeće u VI. Saborskom razdoblju“, 5.

se 11 sabornika iz Australije, Europe, Sjeverne i Južne Amerike. Sami su snosili troškove putovanja i smještaja jer je riznica HNV-a raspolagala ograničenim sredstvima.⁶⁵⁵

„Mini sabor“ u Frankfurtu, kako je nazvan taj radni sastanak HNV-a, održao se u vrijeme održavanja međunarodnoga Sajma knjiga u tom gradu. Budući da Sajam posjećuje velik broj Hrvata koji nisu članovi HNV-a, organiziran je javni skup na kojem su Mate Meštrović i Radovan Latković dali iscrpan izvještaj o radu i uspjesima HNV-a proteklih nekoliko godina.⁶⁵⁶

Izborni odbor Hrvatskoga narodnog vijeća objavio je 27. prosinca 1985. godine rezultate izbora za VI. Sabor.⁶⁵⁷ Lista trideset kandidata za sabornike koji će se okupiti na zasjedanju VI. Sabora izgledala je ovako:

1. Meštrović Mate	2708
2. Reis Kerim	2266
3. Mašina Krunoslav	2122
4. Vidović Mirko	2074
5. Avdić Ragib	1987
6. Bošnjak Tomislav	1906
7. Skrbini Janko	1891
8. Kušan – Palić Zdenka	1857
9. Dugeč Malkica	1831
10. Hinić Petar	1704
11. Latković Radovan	1703
12. Korenić-Lević Marija	1702
13. Bauer Ernest	1635
14. Majić Častimir	1623
15. Jurišić Nikola	1604
16. Kisić Ivo	1601
17. Čorić Ivan	1538
18. Pavičić Franjo	1488
19. Kirigin-Chargin Nikola	1484
20. Radielović Petar	1420
21. Musa Vladislav	1415

⁶⁵⁵ Isto.

⁶⁵⁶ „Mini sabor u Frankfurtu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, studeni 1986, 4.

⁶⁵⁷ „Rezultati izbora za VI. Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, broj 1, 12. 1. 1986, 5.

22. Letina Šime	1379
23. Turica Ante	1355
24. Porić Davorin	1350
25. Getoš Vesna	1291
26. Rumora Ivo	1239
27. Asić Stjepan	1192
28. Kozina Branko	1190
29. Kvaternik Zvonimir	1189
30. Pavičić Tomislav	1168 ⁶⁵⁸

Karakteristika tih izbora bila je preporuka Izvršnoga odbora da se u VI. Sabor izabere više žena i muslimana. Tako su u njega ušle sve kandidatkinje, a Keim Reis zauzeo je prema broju glasova drugo mjesto. Preporuka da se bira više mlađih ljudi, međutim, nije prihvaćena. Ostvarila se, međutim, težnja da u VI. Saboru bude što više sabornika iz Europe; oni su činili gotovo trećinu, a porasla je i zastupljenost nestranačkih kandidata.⁶⁵⁹

Premda je VI. Sabor HNV-a trebao prvotno biti održan u Parizu, kako je već rečeno, održan je iz sigurnosnih razloga od 22. od 24. veljače 1986. u Londonu. Prvog dana zasjedanja izvještaje su podnijeli predsjednik Izvršnoga odbora dr. Mate Meštrović, tajnik Krunoslav Mašina iz New Yorka te rizničar Ivo Kisić iz Venezuele. Sljedeća dva dana vodila se rasprava o daljnjim smjernicama i političkom djelovanju HNV-a, osobito prema domovini. Na kraju dvodnevnog zasjedanja sabornici VI. Sabora HNV-a „upućuju svoje misli i pozdrave braći i sestrama u domovini“.⁶⁶⁰ U Poruci VI. Sabora hrvatskome narodu, govoreći o teškoj političkoj i gospodarskoj krizi u Jugoslaviji, sabornici apeliraju na hrvatsko zajedništvo i posebno se obraćaju hrvatskoj mladeži, od koje očekuju da se pridruži nacionalnoj borbi za oslobođenje Hrvatske. Upućuju poruku i Hrvatima na privremenom radu u inozemstvu, apelirajući na njih da se bore za očuvanje svoga nacionalnog i kulturnog identiteta, a posebno hrvatskoga jezika.⁶⁶¹ Obraćajući se svim Hrvatima koji zastupaju ideju hrvatske samostalnosti, bez obzira na njihovu političku ili ideološku pripadnost, sabornici u ime predsjednika Izvršnoga odbora HNV-a dr. Mate Meštrovića šalju poruku i hrvatskim komunistima, pozivajući ih „da sudjeluju i

⁶⁵⁸ „Rezultati izbora za VI. Sabor“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, veljača 1986, 4.

⁶⁵⁹ „Rezultati izbora za VI. Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, broj 1, 12. 1. 1986, 5; „Rezultati izbora za VI. Sabor HNV-a“, *Hrvatska država*, god. XXVII, broj 366/367, München, siječanj-veljača 1986, 8-10.

⁶⁶⁰ „Poruka VI. Sabora hrvatskom narodu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 2, svibanj 1986, 3; „Poruka VI. Sabora hrvatskom narodu“, *Danica*, god. 56, broj 8, 7. ožujka 1986, 1.

⁶⁶¹ Isto.

potpomognu stvaranje Opće hrvatske fronte u obrani životnih interesa hrvatskog naroda. (...) Rodoljubna je dužnost svih nacionalno svjesnih snaga u Savezu komunista Hrvatske i u Savezu Komunista Bosne i Hercegovine kao i svih slojeva hrvatskog društva, da već danas poduzmu korake kako ih nadolazeća povijesna prekretnica ne bi nespremne zatekla i opet iz ropstva gurnula u novo ropstvo.“⁶⁶²

U VI. Sabor HNV-a izabrani su sljedeći dužnosnici: dr. Radovan Latković (predsjednik), Šime Letina (dopredsjednik) i Ivan Čorić (tajnik). U Izvršni odbor HNV-a izabrani su dr. Mate Meštrović (predsjednik), Kerim Reis (dopredsjednik), Krunoslav Mašina (tajnik) i Ivo Kisić (rizničar). Za članove saborskog Odbora izabrani su Nikola Kirigin i Davorin Porić. U Nadzorni odbor ušli su Janko Skrbin (predsjednik), dr. Zdenka Kušan Palić (članica) i Stjepan Asić (član). U Časni sud izabrani su Ante Turica, Ragib Avdić i prof. Malkica Dugeč, a u Prizivni odbor Tomislav Bošnjak, Tomislav Pavičić, dr. Nikola Jurčić, prof. Vladimir Musa i dr. Častimir Majić.⁶⁶³

Sabor HNV-a već nakon petoga saziva, a posebno nakon šestoga saziva, prihvatio je teze predsjednika Izvršnoga odbora Mate Meštrovića „o politici 'vlastitih hrvatskih narodnih interesa' nasuprot politici koja je oslobođenje Hrvatske povezivala prvenstveno sa pridobivanjem simpatija Sjeverne Amerike i promjenom njezina stava prema Jugoslaviji i Sovjetskoj prevlasti u Istočnoj Europi“; ⁶⁶⁴ HNV zauzima stav „hrvatske 'politike neutralnosti' i jačanja hrvatskih narodnih snaga, vođenih zahtjevom samoodređenja s ciljem uspostave demokratske, pluralističke, socijalno pravedne Hrvatske države“.⁶⁶⁵

12. VII. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, SITGES, ŠPANJOLSKA, 1988.

12.1. Sabor realizma

Rad i uspjesi HNV-a, osobito nakon V. Sabora, usko su vezani za veliku aktivnost predsjednika Izvršnoga odbora dr. Mate Meštrovića. U razdoblju između VI. Sabora i raspisivanja izbora za VII. Sabor, Meštrović je, uz obilazak mjesnih odbora od Kanade, Australije, Europe pa do Južne Amerike, mnogo vremena i energije posvetio uspostavljanju kontakata s različitim međunarodnim organizacijama i dopisivanju s istaknutim političarima u

⁶⁶² Isto.

⁶⁶³ „Predstoje kvalitativne promjene u radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 2, svibanj 1986, 3.

⁶⁶⁴ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 76.

⁶⁶⁵ Isto.

mnogim državama svijeta, osobito sa senatorima i kongresnicima SAD-u. U prigodi proslave 200. obljetnice osnutka SAD-a Meštrović je za svoj rad dobio Medalju časti, najviše američko priznanje koje se može dodijeliti civilnoj osobi.⁶⁶⁶

Freedom House, organizacija za ljudska prava iz New Yorka, organizirala je 1987. godine seminar na kojem su sudjelovali poznati politički emigranti iz Jugoslavije. Nakon seminara Freedom House objavio je knjigu pod naslovom *Jugoslavija: Neuspjeh „demokratskog“ komunizma* s 14 predavanja poznatih emigranata.⁶⁶⁷

Na inicijativu Odbora za pomoć demokratskim disidentima u Jugoslaviji (Committee to Aid Democratic Dissidents in Yugoslavia, CADDY), koji djeluje pod pokroviteljstvom Freedom Housea, poslan je Apel Predsjedništvu SFRJ i stranim vladama koji su potpisala 154 istaknuta politička emigranta s područja tadašnje Jugoslavije. U Apelu se među ostalim zahtijevalo da se odmah na slobodu puste svi koji su u zatvoru zbog svojih političkih i vjerskih opredjeljenja te ukidanje članka 133. odnosno odredbe o takozvanoj „neprijateljskoj propagandi“ u Krivičnom zakonu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.⁶⁶⁸ Potpisnici su se suglasili da „demokratizacija Jugoslavije može mirno riješiti goleme društvene, političke i nacionalne probleme koji sve više muče zemlju“.⁶⁶⁹

U vrijeme dramatičnih promjena koje su se počele događati u istočnoj i jugoistočnoj Europi, a istodobno i u Jugoslaviji, Predsjedništvo Sabora raspisalo je izbore za VII. Sabor, zakazane za 21. studenoga 1987. godine. Međutim, zbog organizacijskih problema „sa slanjem i primanjem izbornih informacija i dokumenata“ članovi Izbornoga odbora ing. Davorin Porić, ing. Ante Turica, Tomislav Pavičić, dr. Radovan Latković, svi iz Buenos Airesa te prof. Šime Letina iz SAD-a, u dogovoru s Izvršnim odborom odlučili su datum izbora odgoditi za 12. i 13. prosinca.⁶⁷⁰

Na izborima za VII. Sabor HNV-a 12. i 13. prosinca 1987. godine sudjelovalo je 45 kandidata. Zanimljivo je da se nije kandidiralo šestoro sabornika iz prethodnog saziva – dr. Častimir Majić iz zdravstvenih razloga, prof. Mirko Vidović te četvero manje poznatih sabornika.⁶⁷¹

⁶⁶⁶ „Kriterij za izabrane je da simboliziraju ideale američkog života dok istodobno čuvaju odlike posebnog naroda iz kojeg potječu ili da su dali naročit doprinos odnosima između useljeničke skupine i naroda kojima ta skupina pripada.“ („Visoko američko odlikovanje predsjedniku Izvršnog odbora“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, studeni 1986, 4.)

⁶⁶⁷ „Freedom House Seminar on Yugoslavia: Beginning of a Welcome Dialogue“, *CNC Report. Publication of the Croatian National Congress*, broj 16, rujana 1987, 10; <https://www.amazon.com/Yugoslavia-Freedom-House/dp/0932088171> (Posjećeno 31. kolovoza 2022.)

⁶⁶⁸ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 190.

⁶⁶⁹ Isto.

⁶⁷⁰ „Važna poruka o izborima“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, travanj 1988, 9.

⁶⁷¹ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, prosinac 1987, 4.

Uoči zasjedanja VII. Sabora HNV-a predsjednik Izvršnoga odbora Mate Meštrović objavio je u *Vjesniku Hrvatskoga narodnog vijeća* u travnju 1988. godine članak pod naslovom "Zadaci i smjernice", u kojem je od svakog pojedinog zastupnika zahtijevao da svim svojim kolegama pošalje pisani izvještaj da bi se na VII. Saboru mogla voditi kvalitetnija rasprava. Među najvećim problemima s kojima se organizacija tada suočavala bili su nedostatak materijalnih sredstava „i školovani i izgrađeni politički djelatnici“.⁶⁷²

Osim tih objektivnih problema, Meštrović u članku hvali rad nekih članova i mjesnih odbora HNV-a. Tako navodi rad Hrvatske mladeži, koja je svoj prvi Svjetski skup hrvatske mladeži održala 1985. godine u Parizu te rad Hrvatske mladeži u Australiji, koja je oštro reagirala na protuhrvatske nastupe australskog parlamentarca Bate Kenta. Osobito je istaknuo i pohvalio uspjeh člana HNV-a Johna Domogoja Šole iz Kanade, koji je postao članom pokrajinske vlade Ontarija.⁶⁷³

Na izborima su prvih trideset mjesta koja vode u Sabor dobili sljedeći kandidati:

1. Mate Meštrović	1285
2. Kerim Reis	1126
3. Radovan Latković	1082
4. Tomislav Bošnjak	1066
5. Petar Hinić	1025
6. Šime Letina	1021
7. Ivona Dončević	979
8. Malkica Dugeč	978
9. Ragib Avdić	954
10. Ivan Čorić	932
11. Ivo Kisić	894
12. Josip Gamulin	886
13. Kruno Mašina	872
14. Davorin Porić	849
15. Nikola Jurišić	821

⁶⁷² Isto, 2.

⁶⁷³ „Čestitamo! Na izborima provincije Ontario (Canada) održanim dne, 10. rujna 1987. godine, Liberalna stranka izvojevala je najveću pobjedu, koju je ikada zabilježila bilo koja stranka. Među pobjednicima našao se i poznati hrvatski javni radnik gospodin John Domagoj ŠOLA, koji je pobijedio u izbornom okrugu Mississauga East, te na taj način postao član provincijske vlade Ontarioa Otpor (MPP). Na ovom njegovom osobnom uspjehu, a i uspjehu hrvatske zajednice, upućujemo mu iskrene čestitke, kao i svim onima koji su doprinijeli ovom ostvarenju. Gospodinu Šoli želimo puno sreće i uspjeha u njegovom budućem radu.“ (*Otpor*, god. XIII, broj 5, 1987, naslovnica.)

16. Vinko Kužina	820
17. Janko Skrbin	808
18. Franjo Pavičić	799
19. Ante Turica	739
20. Stjepan Asić	738
21. Nikola Kirigin	696
22. Zdenka Palić-Kušan	693
23. Ernest Bauer	667
24. Marija Korenić-Lević	662
25. Petar Radielović	628
26. Ivan Matovinović	618
27. Tomislav Pavičić	596
28. Koloman Kovač	632
29. Ivan Šaravanja	573
30. Tomislav Starčević	488. ⁶⁷⁴

Nakon objavljenih izbornih rezultata VII. Sabor HNV-a održan je od 9. do 14. svibnja 1988. godine u hotelu Terramar u malom turističkom gradu Sitgesu nedaleko od Barcelone.

Sabor je održan pod neobičnim okolnostima, što se najbolje vidi iz „službene obavijesti o sazivu Sabora u kojoj nije bilo označeno mjesto zasjedanja, nego samo uputa sabornicima, da kada stignu u zračnu luku Barcelona da nazovu prof. Vinka Nikolića i ing. Peru Šimića, koji će im saopćiti točno mjesto smještaja sabornika i održavanja zasjedanja Sabora“.⁶⁷⁵

Sabor je bio organiziran na vrlo visokoj razini, a to potvrđuju posjet članova Sabora HNV-a katalonskom parlamentu te održavanje tiskovne konferencije na koju su se odazvali novinari katalonskih i nacionalnih španjolskih medija. Politička previranja u Jugoslaviji i gospodarska kriza u zemlji pridonijeli su velikom interesu novinara za tu tiskovnu konferenciju. Mnogi predstavnici španjolskih medija, poput nacionalnog radija, kao i španjolska radijska mreža za Kataloniju, objavili su vijest o zasjedanju Sabora HNV-a. Katalonske dnevne novine *Egin*, koje izlaze u Barceloni, objavile su 12. svibnja članak o njegovu održavanju. U članku „Hrvati osuđuju situaciju u svojoj zemlji“ piše među ostalim: „Predstavnici Narodnog vijeća Hrvatske, jedne od jugoslavenskih republika, prigodom VII. međunarodnog sabora u

⁶⁷⁴ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, prosinac 1987, 4.

⁶⁷⁵ „VII. Sabor HNV-a – Barcelona. Temeljna tema Sabora: Udjel HNV-a u borbi za uspostavu samostalne države Hrvatske“ (Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 107-108.)

izbjeglištvu, koji se održao u Kataloniji, jučer su na konferenciji za tisak iznijeli sadašnju situaciju hrvatskog naroda unutar jugoslavenske federacije.“⁶⁷⁶ U spomenutom članku daje se vrlo pozitivan prikaz rada HNV-a i njegova glavnog cilja.

Za vrijeme zasjedanja zastupnici su dobili vijest da je u Sloveniji osnovana prva oporbena politička stranka i da je osnivačkom skupu prisustvovalo oko tisuću Slovenaca. Uz prije objavljeni „Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti“ (SANU), koji je izazvao burne reakcije u jugoslavenskoj javnosti, i taj je skup u Sloveniji dao naslutiti velika politička previranja u Jugoslaviji. U završnoj riječi predsjednik Izvršnoga odbora Mate Meštrović, osvrćući se na ta dva događaja, izjavio je: „Prilike u Hrvatskoj su u mnogočemu drugačije, iz svima nama poznatih razloga među kojima je jedan od najvažnijih raskorak između Saveza komunista Hrvatske i hrvatskog naroda. Tome je razlog da su u Savezu komunista Hrvatske snažne protuhrvatske snage i da je vlast u Hrvatskoj, u određenom smislu vlast koja vlada protiv stremjenja hrvatskog naroda k državnom suverenitetu, demokraciji i slobodi.“⁶⁷⁷

Nakon Meštrovićeva izlaganja izvješće u ime Nadzornoga odbora podnio je Janko Skrbín, koji je za stručno i profesionalno vođenje riznice pohvalio rizničara Ivu Kisića. Nakon izvješća i diskusije prešlo se na izbor novih dužnosnika. Dr. Latković obavijestio je sabornike da postoji lista s prijedlogom novih dužnosnika. Sabornik dr. Josip Gamulin, koji je došao iz Toronta, suprotstavio se takvom načinu biranja novih dužnosnika i predložio da se za svaku dužnost glasa pojedinačno. Oba prijedloga stavljena su na glasanje. 27 sabornika glasalo je za predloženu listu, a za prijedlog dr. Gamulina samo dvoje sabornika.

Izabrani dužnosnici VII. Sabora HNV-a bili su dr. Radovan Latković iz Argentine (predsjednik), Šime Letina iz SAD-a (dopredsjednik) i Davorin Porić iz Argentine (tajnik). Za članove Radnog odbora izabrani su prof. Malkica Dugeč iz SR Njemačke i Ivan Čorić iz Australije. U Izvršni odbor HNV-a izabrani su dr. Mate Meštrović iz SAD-a (predsjednik), Kerim Reis iz Kanade (dopredsjednik), Vinko Kužina iz SAD-a (tajnik) i Ivo Kisić iz Venezuele (rizničar). U Nadzorni odbor izabran je Janko Skrbín iz SAD-a (predsjednik), a za članove dr. Zdenka Kušan iz Velike Britanije i Stjepan Asić iz Australije. Za predsjednika Časnoga suda izabran je Ante Turica iz Argentine, a za članove Tomislav Pavičić iz Argentine i Krunoslav Mašina iz SAD-a. Za članove Prizivnoga vijeća izabrani su Tomislav Bošnjak iz

⁶⁷⁶ Isto, 108.

⁶⁷⁷ Meštrović, „Svaki narod, svjestan sama sebe, želi biti suveren“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, lipanj 1988, 9.

Australije, Franjo Pavičić iz SR Njemačke, Ivona Dončević iz SR Njemačke, dr. Nikola Jurišić iz SAD-a i Ragib Avdić iz Australije.⁶⁷⁸

Zadnjeg dana saborovanja zastupnici su analizirali političke prilike u Jugoslaviji i usvojili dokument koji su nazvali Izjavom VII. Sabora. U Izjavi među ostalim piše: „Jugoslavija je dostigla posljednju fazu svoga raspadanja i nalazi se pred konačnim slomom. Narodi koji su prisiljeni živjeti u granicama te umjetne i neprirodne tvorevine, traže pravo na samoodređenje. (...) Zalažemo se za pluralističku demokraciju u budućoj hrvatskoj državi pa to političko stanovište moramo dokazati već i u razdoblju borbe za cilj koji želimo ostvariti. (...) Hrvatsko narodno vijeće osnovano s namjerom pomaganja hrvatskom narodu u njegovom pregneu za uspostavu samostalne države, poziva sve Hrvate u dijaspori da se nesebično uključe u borbu za ostvarenje cilja, koji nam je svima zajednički, (...).“⁶⁷⁹ Time je vodstvo HNV-a ponovno potvrdilo da ne odstupa od temeljnih načela Osnivačke povelje HNV-a.⁶⁸⁰

Politički procesi koji su zahvatili istočnu i jugoistočnu Europu, propast komunizma koji je uzrokovao raspad SSSR-a, smjena komunističkih vlada u zemljama Istočnog bloka i uspostavljanje novih demokratskih vlada kulminirali su rušenjem Berlinskog zida, a to je utjecalo i na velike društvene promjene u Jugoslaviji. U novonastalim okolnostima vodstvo HNV-a nastojalo je dati otvorenu potporu svim novoosnovanim demokratskim strankama u Hrvatskoj koje su u svojim programima propagirale ideju slobodne i neovisne Republike Hrvatske.

13. VIII. SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, STUTTGART, 1990.

13.1. Sabor odgovornosti

VIII. Sabor Hrvatskoga narodnog vijeća zasjedao je od 12. do 16. ožujka 1990. godine u Stuttgartu. Uz izvješća o radu Sabora u proteklom razdoblju, većina vremena bila je posvećena raspravama u kojima su se analizirale aktualne političke prilike u svijetu, osobito u istočnoj i jugoistočnoj Europi. Svi sabornici HNV-a pozdravili su odluku Saveza komunista

⁶⁷⁸ Isto, 3.

⁶⁷⁹ „Izjava VII. Sabora“, Barcelona, 14. svibnja 1988. (Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 109.)

⁶⁸⁰ *Ustav Hrvatskog narodnog vijeća i Osnivačka povelja Hrvatskog narodnog vijeća*, Toronto, 1974, 2.

Ustav Hrvatskog narodnog vijeća i Osnivačka povelja Hrvatskog narodnog vijeća, Toronto, veljače 1974, 2 i njegova nadopuna donesena na I. Saboru HNV-a održanom u Torontu 4. – 8. rujna 1975. Privatna zbirka Vlade Glavaša.

Hrvatske o održavanju višestranačkih izbora 22. i 23. travnja 1990. godine, koji bi prema njihovom mišljenju trebali biti „afirmacija ideje slobode i hrvatskog suvereniteta“.⁶⁸¹

Osim što su u spomenutoj Izjavi pozdravili osnivanje više demokratskih stranaka u domovini, sabornici su posebno pozdravili one „koje u svom programu otvoreno propagiraju načelo narodnog samoodređenja do odcjepljenja“.⁶⁸² Sabornici pozivaju Savez komunista Hrvatske da se o tom pitanju javno izjasni. Također apeliraju na sve demokratske stranke u Hrvatskoj koje imaju slične političke programe da se udruže u zajednički politički blok jer će tako lakše pobijediti svoje političke protivnike. Nakon analiza i rasprava, sabornici su došli do zajedničkih zaključaka o kojima su obavijestili članove i simpatizere i općenito hrvatsku javnost u iseljeništvu i u domovini. U Izjavi VIII. Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća, objavljenoj 16. ožujka u Stuttgartu, koju su potpisali predsjednik Sabora dr. Radovan Latković i predsjednik Izvršnoga odbora dr. Mate Meštrović, piše među ostalim: „(...) Pozdravljamo također najavu višestranačkih izbora u drugoj republici koja je isto domovina Hrvata i očekujemo skorom uspostavu demokratskih stranaka u Bosni i Hercegovini. (...) Zalažemo se za obranu cjelovitosti Bosne i Hercegovine i pravo naroda te republike da u punoj slobodi odluče o svojoj budućnosti i o udruživanju s Hrvatskom i eventualno sa Slovenijom, na načelu ravnopravnosti i posebnosti. Naša vizija hrvatske države uključuje i Srbe u Hrvatskoj koji su dio naše povijesti i naše zemlje, te koji imaju pravo na nacionalnu ravnopravnost i ustavno-pravna jamstva za svoj jezik, kulturne, etničke i političke ustanove.“⁶⁸³

Rezultati izbora za VIII. Sabor HNV-a, održani 25. listopada 1989. godine izgledali su ovako:

1. Mate Meštrović	2351
2. Kerim Reis	2148
3. Radovan Latković	1951
4. Ivona Dončević	1917
5. Josip Gamulin	1911
6. Tomislav Bošnjak	1794

⁶⁸¹ „Izjava VIII. Sabora“, Stuttgart, 12. – 16. ožujka 1990. (Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 137.)

⁶⁸² Isto.

⁶⁸³ Isto, 137-138.

7. Petar Hinić	1744
8. Šime Letina	1628
9. Malkica Dugeč	1620
10. Ragib Avdić	1529
11. Ivo Kisić	1495
12. Franjo Pavičić	1420
13. Viviana Gamulin	1396
14. Ivan Čorić	1394
15. Stjepan Asić	1375
16. Zdenka Palić-Kušan	1352
17. Ivanka Pavić	1324
18. Nikola Jurišić	1237
19. Janko Skrbin	1163
20. Ivo Butković	1113
21. Marija Šešelja	1048
22. Mirko Kovačević	1019
23. Vladislav Musa	1001
24. Davorin Porić	1221
25. Vinko Kužina	997
26. Boris Maruna	994
27. Ante Turica	989
28. Pavao Katančić	968
29. Veljko Mašina	964

Nakon što su izborni rezultati predstavljeni, Radovan Latković sa zadovoljstvom je ustvrdio da su novoizabrani sabornici dobar izbor i da ga čine iskusni političari i intelektualci iz svih dijelova raseljene Hrvatske. U novi sastav Sabora ušlo je osam novih sabornika: Viviana Gamulin, Ivanka Pavić, Ivo Butković, Marija Šešelja, Boris Maruna, Pavao Katančić, Vinko Kužina i Zdravko Sančević.

U raspravama zastupnici su se jednoglasno izjasnili da će HNV i dalje pomagati hrvatskom narodu, osobito na međunarodnom planu putem svojih veza. Nadalje, suglasili su se da se slobodna i demokratska Hrvatska mora uključiti u procese europske integracije, jer učlanjenje u Europsku zajednicu omogućit će jačanje demokracije, jamstvo individualne i medijske slobode i stvaranje slobodnog tržišta. Izjava VIII. Sabora završava ovim riječima:

„Pozdravljamo sve one koji se u domovini Hrvatskoj bore za slobodu i suverenitet, dajemo im potporu i jedino tražimo zauzvrat i u zajedničkom narodnom interesu, da se iseljenoj Hrvatskoj, pa tako i Hrvatskom narodnom vijeću, omogući slobodni pristup domovinskim procesima.“⁶⁸⁵

14. IZVANREDNI SABOR HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA, MÜNCHEN – ZAGREB, 25. – 29. KOLOVOZA 1990.

Atmosfera među sabornicima tijekom rada VIII. Sabora HNV-a bila je vrlo napeta. Zbog nove političke situacije u jugoistočnoj Europi i Jugoslaviji moglo se očekivati da se ti odnosi poboljšaju i da se pokuša naći kompromisno rješenje, no oni su se dodatno pogoršali.

Što se dogodilo? Predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a dr. Mate Meštrović prekršio je jedan od zaključaka VII. Sabora prema kojem će HNV podupirati sve političke stranke u domovini, čak i Savez komunista Hrvatske, odnosno Socijaldemokratsku partiju,⁶⁸⁶ pod uvjetom da u svojim programima propagiraju ideju slobodne i demokratske Hrvatske.⁶⁸⁷

⁶⁸⁴ Isto, 129-130.

⁶⁸⁵ Isto, 139.

⁶⁸⁶ Pred prve demokratske izbore 1990. do tada vladajući Savez komunista Hrvatske mijenja ime u Savez komunista Hrvatske – stranka demokratskih promjena (SKH-SDP). Iako je izgubio vlast, zadržao je solidnu glasačku bazu i nakon 1995. kada mijenja ime u Socijaldemokratska partija Hrvatske počinje njegov politički oporavak, tako da 2000. godine osvajaju parlamentarnu većinu u Hrvatskom saboru.

⁶⁸⁷ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 320; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 434.

Međutim, dr. Mate Meštrović, otvoreno je propagirao Koaliciju narodnog sporazuma (KNS)⁶⁸⁸ te kao jedan od njezinih kandidata sudjelovao na izborima za Sabor Republike Hrvatske. Nakon demokratskih izbora u Hrvatskoj i formiranja prve demokratske vlade Republike Hrvatske, predsjednik HNV-a dr. Radovan Latković u dogovoru sa zastupnicima Sabora sazvaio je izvanredni sabor HNV-a, koji se održao od 25. do 27. kolovoza u Münchenu. Glavne teme sabora odnosile su se na analizu događaja u Hrvatskoj, gdje je na prvim demokratskim izborima veliku pobjedu izvojevala Hrvatska demokratska zajednica na čelu s dr. Franjom Tuđmanom, njezinim osnivačem, koji će biti izabran za prvog demokratskog predsjednika Hrvatske. S obzirom na novonastale političke prilike u domovini moglo se očekivati da sabornici HNV-a raspravljaju o budućnosti i daljnjem radu HNV-a.

Uz tu temu, koja je bila glavna preokupacija saborovanja, snažnu reakciju izazvao je sabornik iz Toronta dr. Josip Gamulin, koji je predložio da se zbog njegovih javnih nastupa u Hrvatskoj s mjesta predsjednika Izvršnoga odbora smijeni Matu Meštrovića. Prije javnog glasanja o tom prijedlogu Meštrović je pred zastupnicima sabora dao izjavu u kojoj priznaje neke svoje političke promašaje, kojih je svjestan i o kojima je otvoreno govorio u domovini i što su neke novine zabilježile. Također je rekao: „Val demokratizacije Istočne Evrope koji je zahvatio i Hrvatsku dogodio se tako brzo i neočekivano da je iznenadio ne samo sve promatrače, nego i same sudionike tih promjena. (...) Možda je temeljna pogreška koju sam učinio bila u tome što sam u svojim osobnim političkim uvjerenjima prije samih izbora u Hrvatskoj dao izjave koje su išle u prilog jednoj od stranaka u izborima što je bilo u suprotnosti sa stajalištima VIII. Sabora HNV-a o općenitoj potpori svim rodoljubnim i demokratskim strankama u izbornoj borbi bez opredjeljenja za ijednu od njih.“⁶⁸⁹ Nakon njegova izlaganja i priznanja političke pogreške prišlo se javnom glasanju na kojem je 18 sabornika odobrilo njegovo izlaganje, sedmero je bilo protiv, a tri su ostala suzdržana, pa je prijedlog dr. Gamulina odbačen.⁶⁹⁰ Međutim, važno je istaknuti da je još 17. travnja 1990. godine 25 sabornika HNV-a potpisalo prijedlog izjave u kojoj piše: „Potaknuti reakcijom našega članstva i djela Hrvata u iseljeništvu i domovini na intervju doktora Mate Meštrovića objavljenog u zagrebačkom Vjesniku 1. 4. ove godine, potpisani zastupnici Hrvatskog narodnog vijeća smatramo potrebnim

⁶⁸⁸ Koalicija narodnog sporazuma (KNS) osnovana je 1. ožujka 1990. u Zagrebu, a činile su je Hrvatska demokratska stranka (Marko Veselica), Hrvatska kršćanska demokratska stranka (Ivan Cesar), Hrvatska socijalno-liberalna stranka (Dražen Budiša) i Socijaldemokratska stranka Hrvatske (Antun Vujić). Izvanstranački osnivači KNS-a bili su Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo, Dragutin Haramija, Srećko Bijelić i drugi. Na izborima za Sabor 1990. KNS osvaja 11 zastupničkih mjesta, no nakon izbora raspada se na temeljne stranke; skupina osnivača osniva Hrvatsku narodnu stranku (HNS) na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar. (Koalicija narodnog sporazuma (KNS), <https://proleksis.lzmk.hr/31623/>. Posjećeno 23. listopada 2022.)

⁶⁸⁹ „Izjava dr. Mate Meštrovića“, München, 26. kolovoza 1990. (Privatna zbirka Mate Meštrovića.)

⁶⁹⁰ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 324.

dati sljedeću Izjavu: Ograđujemo se od izraženog opredjeljenja dra. Mate Meštrovića u spomenutom intervju za Koaliciju narodnog sporazuma i od njegove osude političkog djelovanja Hrvatske demokratske zajednice, jer je taj stav – po izjavi samog dra. Meštrovića njegov osobni stav – u protivnom jednoglasno prihvaćenom Izjavom VIII. Sabora HNV-a od 16. ožujak ove godine.“⁶⁹¹

Nekoliko dana prije održavanja izvanrednog sabora u Münchenu, predsjednik Sabora HNV-a dr. Radovan Latković dobio je službeno pismo koje je u ime predsjednika Republike Hrvatske poslao potpredsjednik Josip Manolić. U pismu piše: „Primio sam obavijest da ćete održati izvanredno zasjedanje Sabora u Münchenu. Naša bi želja bila da isto održite u Zagrebu. Slobodna demokratska Hrvatska otvorila je svoja vrata svim organizacijama iseljene Hrvatske, kao i svakom pojedincu – koji hoće svojim doprinosom dati svoj obol u njenom učvršćenju. To bi bio povijesni dan za HNV da svoje zasjedanje po prvi puta održi u slobodnoj domovini. Nema potrebe da se dalje potucate po tuđini, pa bila ona i prijateljska. Tim svojim činom potvrdili bi da se plemeniti ciljevi iz Vašega programa ostvaruju na dobrobit cjelovitog hrvatskog bića. Svojim prisustvom na tlu domovine najbolje ćete osjetiti koje smo promjene učinili, kuda težimo i koje prepreke stoje na našem putu rješavanja otvorenih problema. Po primitku odgovora odredit ćemo našega delegata na Vašem zasjedanju Sabora HNV.“⁶⁹²

Sabornici izvanrednog Sabora HNV-a održanog u Münchenu s oduševljenjem su prihvatili poziv državnoga vrha i rad Sabora nastavljen je u Hotelu Dubrovnik u Zagrebu. Za boravka u Zagrebu zastupnike Sabora HNV-a, uz potpredsjednika Vlade Republike Hrvatske Josipa Manolića, svečano su primili i predsjednik Hrvatskoga sabora dr. Žarko Domljan i uzoriti kardinal Franjo Kuharić. Na tiskovnoj konferenciji kojoj se odazvalo više od trideset novinara tiskanih medija i radijskih izvjestitelja pročitana je Izjava Izvanrednog sabora HNV-a München – Zagreb u kojoj piše: „Hrvatsko narodno vijeće, državotvorno, izvanstranačko političko tijelo Hrvata u iseljeništvu, održalo je izvanredno zasjedanje svoga Sabora od 25. do 29. kolovoza 1990. u Münchenu i Zagrebu s ciljem, da razmotri razvoj događaja u domovini, uzrokovan izbornom pobjedom Hrvatske demokratske zajednice i uspostavom zakonite hrvatske vlade, te da donese potrebne zaključke o svom uključenju u novonastale demokratske procese u Hrvatskoj.

Poziv predsjedništva Republike Hrvatske da Hrvatsko narodno vijeće održi izvanredno saborsko zasjedanje u Zagrebu primili smo sa zadovoljstvom i kao izraz potvrde našega rada

⁶⁹¹ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 144-145.

⁶⁹² Pismo koje je u ime predsjednika Republike Hrvatske poslao potpredsjednik Josip Manolić 20. kolovoza 1990. predsjedniku Sabora HNV-a dr. Radovanu Latkoviću. (Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 147.)

na dobrobit hrvatskog naroda. Zasjedanje Sabora HNV-a u Zagrebu simbolizira kraj jednoga dugog, mukotrpnog razdoblja, u kojem se silom pokušalo spriječiti zajedništvo iseljene i domovinske Hrvatske. Zajedništvo svih hrvatskih snaga je danas iznimno važno, kako bi se spriječila urota protiv mlade demokracije u Republici Hrvatskoj.“⁶⁹³

Uspostavom hrvatske države, prema točki 7. Osnivačke povelje HNV-a, organizacija je ispunila svoj cilj i prestaje s djelovanjem.⁶⁹⁴

15. HRVATSKI DRŽAVOTVORNI POKRET

15.1. Nepomirljivost dviju struja u HNV-u

Događaji u domovini 1971. godine pokazali su da hrvatska politička emigracija nije spremna adekvatno odgovoriti na nastalu situaciju. Vrlo brzo vodeći ljudi hrvatske političke emigracije odlučuju pokrenuti inicijativu stvaranja jake hrvatske organizacije koja će ujediniti i zastupati interese Hrvata diljem svijeta, ali i u domovini, s ciljem obnove hrvatske državnosti.

Vijest o osnivanju Hrvatskoga narodnog vijeća 1974. godine u Torontu i održavanju I. Sabora HNV-a 1975. godine, također u Torontu, snažno je i pozitivno odjeknula među iseljenicima diljem svijeta. Na saboru u Torontu sudjelovali su predstavnici svih političkih stranaka, osim HOP-a i HSS-a, neovisni intelektualci i drugi pojedinci koji su bili aktivni u hrvatskim kulturnim, društvenim i športskim organizacijama diljem svijeta.⁶⁹⁵

Vjerovanje da je osnutkom HNV-a postignuto dugo čekano političko zajedništvo Hrvata u iseljeništvu i odbačene sve nesuglasice i antagonizam među mnogobrojnim političkim organizacijama i pokreta, pokazalo se kao zabluda.

Ubrzo nakon izbora dužnosnika za I. Sabor Hrvatskoga narodnog vijeća pokazalo se da su dvije političke struje koje su prevladavale u hrvatskoj političkoj emigraciji i dalje sukobljene. Pripadnici većinske struje vjerovali su da će se uz pomoć demokratskog Zapada u Jugoslaviji dogoditi pozitivne promjene, no bilo je i onih koji su mislili da se cilj, sloboda hrvatskoga

⁶⁹³ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 434-435; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 321.

⁶⁹⁴ „Završna odredba. Rad HNV prestaje uspostavom hrvatske Države u skladu s načelima ove Povelje. Odluku o prestanku rada HNV donosi njegov Sabor, na svečanom zasjedanju s time, da sva imovina HNV postaje vlasništvom države Hrvatske. Osnivačka povelja“ (*Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, ožujak 1974, 2.)

⁶⁹⁵ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 424.

naroda, može postići isključivo oslonom na vlastite snage s time da glavni čimbenik ostvarenja tog cilja bude hrvatski narod u domovini.⁶⁹⁶

Pokušaj da se u organizaciji postigne kompromis kako bi se u javnosti nastupalo sa zajedničkim političkim stajalištem, nije uspio. To potvrđuju različite reakcije nakon izbora dužnosnika za I. Sabor HNV-a. Urednik londonske *Nove Hrvatske* komentirao je izborne rezultate: „Ovako, dobili smo od svega samo polovicu koja nikoga neće i ne može zadovoljiti. Bit će iznevjerena i očekivanja Hrvata iz Australije, jer ni jedan jedini tamošnji kandidat nije dobio potreban broj glasova (...).“⁶⁹⁷ Koliko je Kušan imao pravo, pokazat će budući događaji u HNV-a i odnosi među članovima Izvršnoga odbora i među članovima HNV-a na terenu. Otvoreni antagonizam, ideološke razlike, različite metode političkog djelovanja dvaju blokova, takozvanih minimalista i maksimalista, sve su više pridonosili nezadovoljstvu članova HNV-a.⁶⁹⁸

Najbolji je primjer dopis koji je u ime Područnog odbora HNV-a za Australiju poslao Saborskom i Izvršnom radnom odboru HNV-a Ragib Avdić.⁶⁹⁹ Nakon što se u Adelaideu 22. i 23. travnja 1978. godine održao dvodnevni sastanak Područnog odbora HNV-a na kojem su bila sva tri sabornika i predstavnici svih mjesnih odbora HNV-a za Australiju, doneseni su zaključci u kojima je, među ostalim, Područni odbor HNV-a za Australiju osudio javne napade i rasprave među sabornicima u hrvatskog tisku.⁷⁰⁰

⁶⁹⁶ „... Kad je *hladni rat* bio zamijenjen politikom *popuštanja napetosti* i obnovom suradnje Amerike i Rusije, ova prvotna orijentacija hrvatske emigracije i njezinog političkog vodstva izgubila je svoj temelj. Ali to vodstvo ostalo je dalje u vjerovanju skore obnove *hladnog rata* i u perspektivi dolaska zatim i *vrućeg rata*. Kako za dvadeset godina tog povratka hladnom ratu nije bilo, staro političko rukovodstvo okamenilo se i ucvalo u svojim očekivanjima, koja su ih osuđivala na potpunu pasivnost, na mrtvo čekanje... Pobuna Bušića i ostalih *mladih* protiv sterilne pasivnosti *starih*, ova pobuna hrvatskih *mladonacionalista* protiv hrvatskih *staronacionalista* učinila je kraj taktici stare pasivnosti starog političkog vodstva. Staru taktiku pasivnosti se više ne može nastaviti. Mora se ili preći nekoj novoj i po mogućnosti pozitivnoj aktivnosti ili propasti... Zadatak je dvostruk: svladati i prebroditi definitivno sterilnu *hladnoratovsku* orijentaciju starog političkog vodstva, drugo, izgraditi pozitivnu i realističku politiku novo svjetske situacije suradnje Amerike i Rusije, ne zamijeniti vazalitet Americi i Adenaueru vazalitetom Moskvi, u što je zapadao Bušić, nego slobodnim i ravnopravnim prijateljskim odnosom, a u potrebnim slučajevima kritikom prema Americi, Rusiji, Njemačkoj i ostalima...“ (Ciliga, Ante, „Hoće li HNV uspjeti učiniti potreban korak unaprijed?“ *Hrvatski list*, br. 8, god II, 25. kolovoza 1979, 11.

⁶⁹⁷ Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 138.

⁶⁹⁸ Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu, pročelnikom Hrvatskoga narodnog otpora i članom Predsjedništva osnivačke skupštine HDP-a.

⁶⁹⁹ Ragib Avdić rođen je 1935. u BiH u selu Bratuncu, a umro u Sydneyu, Australija, 2019. U Njemačku je emigrirao 1965., zatim 1973. u Australiju. Bio je jedan od osnivača Hrvatskoga islamskog centra u Melbourneu i Sydneyu. Bio je član Hrvatskoga narodnog otpora i njezin predsjednik za Australiju. Sudjelovao je u osnivanju HNV-a u Torontu, te bio sabornik HNV-a od 1974. do 1990. i dopredsjednik Sabora u dva mandata. Došao je živjeti u Zagreb 1994. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 50.)

⁷⁰⁰ Dopis Područnog odbora Mjesnih odbora HNV-a u Australiji, dopredsjednik Sabora Ragib Avdić, Sydney, 24. travnja 1978. Privatna zbirka Vlade Glavaša.

U tom dopisu koji je potpisao dopredsjednik Sabora HNV-a Ragib Avdić dalje piše: „Ne vidim također nikakve harmonije među samim članovima Izvršnog odbora, posebice to vidim iz primljenih primjedbi na zapisnik sa II. Sabora. Ako dužnosnici odnosno sabornici neće u najskorije vrijeme pristupiti zbilja zajedničkom i ozbiljnom radu, bojim se da ćemo se morati postidjeti, pred hrvatski narod izaći, a i vjerojatno snositi tešku odgovornost što ja osobno najmanje to želim. Netko će ipak biti za to krivac.“⁷⁰¹

Njihov prijedlog da se žurno održi sastanak saborskog Izvršnog odbora s pročelnicima za promidžbu i političke veze bio je ignoriran. Samo nekoliko dana poslije, 29. travnja 1978. godine, održan je na poziv dvojice članova Sabora HNV-a, fra Ante Čuvala i Kerima Reisa, sastanak dužnosnika mjesnih odbora Ontarija. Na sastanku predstavnika 11 mjesnih odbora u toj pokrajini analizirali su se, među ostalim, rad i suradnja među mjesnim odborima, rad Sabora HNV-a, rad Izvršnog i Saborskog odbora te rad ureda HNV-a.⁷⁰² Na sastanku je osnovan Privremeni područni odbor HNV-a za Južni Ontario na čelu s predsjednikom Antom Čuvalom i tajnikom Marinom Soptom.⁷⁰³ Prisutni predstavnici mjesnih odbora donijeli su zaključke koje će kao prijedloge sa svojeg skupa poslati na adrese predsjednika Izvršnoga odbora HNV-a, tajnika Izvršnoga odbora HNV-a, predsjednika Sabora HNV-a i tajnika Sabora HNV-a. Najviše se inzistiralo na tome da se ukine *Bilten HNV-a*, koji je uređivao tajnik Izvršnoga odbora Hrvoje Lun,⁷⁰⁴ a kako je rad Ureda za promidžbu i rad njegova pročelnika ocijenjen korektnim i orijentiranost tog Ureda prema domovini ispravnom, zahtijevalo se da se Uredu i njegovu pročelniku pruži maksimalna moralna i materijalna pomoć.⁷⁰⁵

Ta dva primjera u kojima su područni odbori HNV-a za Australiju i područni odbori pokrajine Ontario izrazili otvorenu potporu pripadnicima tzv. grupe maksimalista, Bruni Bušiću, Franji Mikuliću, Zlatku Markusu i drugima, te iznijeli otvorenu i javnu kritiku na rad tajnika Izvršnoga odbora HNV-a Hrvoja Luna, dovela su do još veće polarizacije u organizaciji. Prijedlog i zahtjev Područnog odbora HNV-a za Australiju bio je da *Hrvatski tjednik*, koji je izlazio u Sydneyu, bude službeno glasilo za sve obavijesti Područnoga odbora HNV-a za Australiju, nije prihvaćen.⁷⁰⁶ Umjesto da se prijedlozi najbolje organiziranih područnih ogranaka, australskog i kanadskog, ozbiljno razmotre, vodstvo HNV-a jednostavno ih je

⁷⁰¹ Isto.

⁷⁰² Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

⁷⁰³ Isto.

⁷⁰⁴ Hrvoje Lun, glavni tajnik HNV-a od 1975. do 1989.

⁷⁰⁵ Zapisnik sa sastanka dužnosnika mjesnih odbora HNV-a iz Ontarija, Kanada, 29. travnja 1978.. Privatna zbirka Marina Sopte.

⁷⁰⁶ Iz Rezolucije Područnoga odbora HNV-a Australije, Promidžbeno tajništvo, Drago Jurić, 1978. Primjerak Rezolucije u posjedu Marijana Buconjića.

odbacilo i bili su „stavljani na stranu“. Nastavilo se s oštrim sukobima u emigrantskim novinama između dvaju različitih blokova u HNV-u, minimalista, koji su vjerovali da će se sloboda hrvatskoga naroda najbrže ostvariti demokratskim procesima unutar Jugoslavije, i maksimalista, koji su vjerovali da hrvatsko pitanje mogu riješiti oslonom na vlastite snage i upotrebom svih raspoloživih sredstava.⁷⁰⁷

15.2. Stvaranje Hrvatskoga državotvornog pokreta

Nezadovoljni stanjem u vodstvu HNV-a, u Torontu su se 1979. godine sastali istaknuti aktivisti iz 33 grada Sjeverne Amerike kako bi analizirali trenutačno stanje u HNV-u i u hrvatskoj političkoj emigraciji općenito.⁷⁰⁸ Jedan od glavnih zaključaka skupa bilo je neprihvatanje dotadašnje politike vodstva HNV-a.

Stalni javni sukobi, nepomirljive razlike u političkim stajalištima minimalista i maksimalista, dvije zaraćene frakcije unutar HNV-a – sve se to loše odrazilo na članove organizacije. Kao posljedica novih političkih odnosa unutar HNV-a, 1981. godine sazvan je u New Yorku seminar *Hrvatskoga lista*.⁷⁰⁹ Na njemu su sudjelovali suradnici *Hrvatskoga lista* iz Njemačke, Švedske, Australije, Kanade i SAD-a te predstavnik Hrvatskoga narodnog otpora Mile Markić iz Chicaga. Nakon referata i diskusija donesena je odluka o utemeljenju Hrvatskoga državotvornog pokreta (HDP) i izabran je Privremeni izvršni odbor u sastavu: Tomislav Kvaternik (predsjednik), Ante Šuto (dopredsjednik), Marijan Gabelica (tajnik), Marin Sopta (rizničar) i Zlatko Markus (pročelnik za promidžbu).⁷¹⁰

Donesena je i Rezolucija o utemeljenju Hrvatskoga državotvornog pokreta, koju je osmislila komisija u sastavu Mladen Schwartz, Marijan Gabelica, Marin Sopta, Franjo Vranković, Drago Geoheli, Nikola Džolan i Rudolf Arapović.⁷¹¹ Pokret nije osnovan s namjerom rušenja HNV-a ni preuzimanja njegove uloge krovne organizacije, za što su njegove osnivače optuživale konzervativne snage unutar HNV-a, nego kao pokret putem kojeg će djelovati Hrvati i državotvorne organizacije bez obzira na ideološka uvjerenja.⁷¹²

⁷⁰⁷ Isto.

⁷⁰⁸ Iz službenog zapisnika sa skupa u Torontu 1979. godine (Kopija zapisnika u posjedu Vlade Glavaša).

⁷⁰⁹ „Hrvatski državotvorni pokret“, *Otpor*, broj 1, veljača 1981, 7, 9; „Seminar Hrvatskog lista u New York“, *Hrvatski list*, broj 2, siječanj 1981, 4.

⁷¹⁰ „Privremeni izvršni odbor“, *Hrvatski list*, broj 2, 1981, 4.

⁷¹¹ „Privremeni izvršni odbor Hrvatskog državotvornog pokreta: Tomislav Kvaternik, predsjednik i Marijan Gabelica, tajnik. Rezolucija o utemeljenju Hrvatskog državotvornog pokreta“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, 15. veljače 1981, 5; „Židov na čelu Hrvatskog državotvornog pokreta“, *Na pragu sutrašnjice*, Rim, god. V, nova serija, broj 4 (17), prosinac 1982, 12-14.

⁷¹² Intervju s Marinom Soptom, 4. svibnja 2023. u Zagrebu.

Hrvatski državotvorni pokret temeljit će se na sljedećim principima iznesenim u Lundskim tezama, koje je na seminaru *Hrvatskoga lista* 1977. godine u švedskom gradu Lundu donijela skupina proljećara okupljenih oko Brune Bušića.⁷¹³

- „1. Nacionalno pomirenje i općehrvatsko jedinstvo;
2. Djelatna veza Domovine i izbjeglištva;
3. Razvoj vlastitih snaga i oslonac na njih;
4. Nadideološkijska nacionalna borba;
5. Neutralnost u prijeporu Istoka i Zapada;
6. Korištenje svih primjernih sredstava borbe i
7. Solidarnost sa svim osloboditeljskim gibanjima u svijetu”.

Hrvatski državotvorni pokret nastao je kao produkt velikoga razočaranja u rad i djelovanje Hrvatskoga narodnog vijeća, odnosno u politiku koju su vodili njegovi najutjecajniji pojedinci kao što su dr. Mate Meštrović, pjesnik Mirko Vidović, glavni urednik *Nove Hrvatske* Jakša Kušan i njihovi istomišljenici. Glavni i odgovorni urednik *Hrvatskoga lista* Rudolf Arapović u članku „Što je pokret“ objašnjava razloge nastanka HDP-a: „Hrvatski državotvorni pokret utemeljen je kao općenarodni pokret koji sve uključuje. (...) U HDP-u ima mjesta za svaku hrvatsku državotvornu stranku, od SK do HRS.“⁷¹⁵ I predsjednik HDP-a Tomislav Kvaternik⁷¹⁶ iznio je u dopisu članovima Izvršnoga odbora HDP-a svoje poglede na političku situaciju u iseljeništvu i domovini, objasnivši zašto je HDP osnovan: „Značajne promjene u svjetskim političkim gibanjima a posebno društveno politička i gospodarska kriza u Jugoslaviji, koja se naglo pogoršava, pruža nam izvanrednu, a možda i posljednju za dugo vremena, priliku

⁷¹³ *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. II, broj 3 (8), 21, svibanj 1979, 4-6.

⁷¹⁴ „Duh Lunda ili Bušićevska platforma za izbore u HNV i Hrvatsku osloboditeljsku borbu“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. II, broj 3 (8), 21, svibanj 1979, 4-6; „Kuda ide Hrvatski narodni otpor?“ *Otpor*, broj 6, 1979, 4-5; „Za potpuniju sliku što je bio i kakvu je politiku zastupao HDP, mislim da je za ovu prigodu najprimjerenije istaknuti temeljna polazišta u sedam točaka poznatih kao tzv. Teze Lunda, što ih je još 1978. na jednom užem sastanku u Lundu (južna Švedska) zabilježio Bruno Bušić.“ (Štedul, Nikola, „Razlozi za osnivanje Hrvatskog državotvornog pokreta 1981. godine“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*, 132-136.)

⁷¹⁵ „HDP – Odjel za tisak i promidžbu. Što je pokret“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. V, broj 9 (55), 1. listopada 1982 (1402), 11-12.

⁷¹⁶ Tomislav Kvaternik pseudonim je Nikole Štedula. Nikola Štedul rođen je 1937. u selu Rešetarevu u blizini Karlovca, a umro 15. ožujka 2022. u Zagrebu. Povod za napuštanje Hrvatske, tada Jugoslavije, s nenavršenih 19 godina, bio je izbjegavanje služenja u jugoslavenskoj vojsci, koju je smatrao okupatorskom. Preko Austrije odlazi u Australiju gdje boravi sedam godina. Vraća se u Europu i stalno nastanjuje u Škotskoj gdje završava politologiju i filozofiju. Politički je bio aktivan u onim emigrantskim organizacijama koje su propagirale uspostavu samostalne hrvatske države. Utemeljenjem Hrvatskoga državotvornog pokreta izabran je za predsjednika. Na toj je dužnosti bio i kada je 1988. u Škotskoj ispred njegove obiteljske kuće jugoslavenska tajna služba izvela atentat na njega, koji je preživio. Nakon uspostave demokratske i neovisne Republike Hrvatske, nakon 34 godine života u emigraciji, vratio se u domovinu. (Više u: Štedul, *U službi savjesti. Memoari*, 620-621.)

da se kao narod oslobodimo kolonijalnog položaja i da ostvarimo stoljetne težnje hrvatskog naroda uspostavom svoje suverene i neutralne Hrvatske države.“⁷¹⁷

Vijest o osnivanju Privremenog izvršnog odbora Hrvatskoga državotvornog pokreta u New Yorku pozitivno je odjeknula u velikom dijelu hrvatske političke emigracije, posebno među pripadnicima mlađe generacije. Nažalost, scenarij već viđen u drugim političkim strankama i pokretima u iseljeništvu dogodio se vrlo brzo i HDP-u. Ono što je već bilo očito na osnivačkoj sjednici u New Yorku došlo je do punog izražaja na Prvom saboru HDP-a u švedskom gradu Malmöu 1981. godine. Razlike u strategiji, pitanju na koji način organizirati pokret iznutra, a osobito razlike u mišljenjima o vođenju vanjske politike odnosno ideologiji pokreta, pridonijet će stalnim razmiricama unutar HDP-a. Te razmirice, koje su se istodobno događali na nekoliko strana, pokazale su sve slabosti Pokreta.

Nepremostive razlike onemogućit će vodstvu Pokreta da ostvari glavne točke svoje osnivačke Rezolucije. Bili su to otvoreni sukobi između Zlatka Markusa na jednoj strani i Rudolfa Arapovića na drugoj, uz sukob predsjednika Nikole Štedula i Zlatka Markusa, a osobito nepovjerenje mnogobrojnih članova i simpatizera Hrvatskoga narodnog otpora koji su zamrznuli članstvo u organizaciji nakon što su postali članovi Hrvatskoga državotvornog pokreta. Najveće nezadovoljstvo izazivala je urednička politika *Hrvatskoga lista*, koji su vodili Zlatko Markus i Rudolf Arapović. To je samo dio problema koji su HDP-u onemogućivali da postane moderan pokret za oslobođenje hrvatskoga naroda.⁷¹⁸

Nakon Prvoga sabora HDP-a 1981. godine u Malmöu, na kojem je izabrano vodstvo pokreta na čelu s predsjednikom Tomislavom Kvaternikom (alias Nikola Štedul), u Europi, Australiji, SAD-u i Kanadi osnivaju se mjesni i kontinentalni odbori. Zahvaljujući članovima HDP-a u mnogim hrvatskim zajednicama u iseljeništvu dolazi do većih aktivnosti. Među njima treba izdvojiti međunarodne konferencije, posebno one organizirane na Sveučilištu York i Sveučilištu Toronto u Torontu, kao i gostovanje grofa Nikolaija Tolstoya⁷¹⁹ te bivšega rektora Sveučilišta u Zagrebu profesora Ivana Supeka. Tu je i veliki angažman članova HDP-a, napose Nikole Štedula, u slučaju Mire Barešića, kojeg je uvjerio da prestane štrajkati glađu i tako mu spasio život.⁷²⁰ Članovi HDP-a organizirali su i razne protujugoslavenske prosvjede u znak potpore dr. Marku Veselici, dr. Franji Tuđmanu, liderima studentskog pokreta Draženu Budiši, Ivanu Zvonimiru Čičku, Anti Paradžiku i drugim istaknutim Hrvatima koji su u domovini bili

⁷¹⁷ Kvaternik, „Hrvatski državotvorni pokret“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. IV, broj 4, 23. ožujka 1981 (1401), 17-19.

⁷¹⁸ Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2021.

⁷¹⁹ „Nikolaj Tolstoj u Torontu“, *Hrvatski tjednik*, Sydney, god. IX, broj 144, 29. 7. 1986, 12-13.

⁷²⁰ Štedul, *U službi savjesti. Memoari*, 212-213.

osuđeni na višegodišnje zatvorske kazne nakon sloma Hrvatskoga proljeća. Kako bi upoznali svjetsku javnost s kršenjem ljudskih prava u Jugoslaviji, članovi HDP-a organizirali su u Europi, Kanadi i Australiji štrajkove glađu na gradskim trgovima ili ispred gradskih vijećnica.⁷²¹

15.3. Stav HDP-a prema domovinskim zbivanjima

Demokratske promjene koje su zahvatile bivši SSSR i ostale zemlje istočne i jugoistočne Europe zahvatile su i bivšu Jugoslaviju. U novonastalim političkim okolnostima vodstvo Hrvatskoga državotvornog pokreta iskoristilo je pruženu priliku i 13. listopada 1990. godine održalo u Zagrebu osnivački „Sabor Pokreta u domovini“.⁷²² Mnogo prije održavanja tog sabora, vodstvo Hrvatskoga državotvornog pokreta objavilo je u *Pokretu*, svom službenom glasilu, članak pod naslovom „Stav HDP-a u odnosu na domovinska zbivanja“ u kojem zagovara veliku demokratsku koaliciju koja bi uz HDZ okupila sve druge hrvatske demokratske stranke, osim Saveza komunista Hrvatske / Jugoslavije.⁷²³

Preporuka vodstva HDP-a prije prvih demokratskih izbora, međutim, bila je “da se svi članovi Pokreta učlane u HDZ i u njemu budu što aktivniji, s time da javno ne spominju svoje pripadništvo našem Pokretu“.⁷²⁴ Zbog velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku Središnji odbor HDP-a zamrznuo je svoje političke aktivnosti „ne želeći predsjedniku Tuđmanu i novoj Hrvatskoj vlasti otežavati djelovanje“.⁷²⁵ Uz činjenicu da su mnogi članovi HDP-a na različite načine aktivno sudjelovali u Domovinskom ratu, prema Pokretu je u vodstvu HDZ-a odnosno državnim vlastima stvorena doza nepovjerenja. Vodstvo HDP-a svakodnevno se suočavalo s raznim birokratskim i drugim opstrukcijama što je onemogućivalo njegov rast. O atmosferi stvorenoj u javnosti najbolje govori izjava ministra informiranja Republike Hrvatske Milovana Šibla, koji je u jednom javnom nastupu nazvao HDP i njegove članove „nedemokratskim radikalima, ekstremistima i kojekakvim čudacima opasnim za demokraciju i Republiku Hrvatsku“.⁷²⁶ Povod za takav ministrov nastup bio je letak koji su članovi HDP-a distribuirali u javnosti u povodu Dana Republike 29. studenoga 1990. godine. U letku pod naslovom „Poziv građanstvu na mirni prosvjed protiv svake Jugoslavije“ vodstvo HDP-a pozivalo je građane na miran prosvjed protiv konfederacije, kao i protiv donošenja Božićnog ustava Republike

⁷²¹ „Veselica u kritičnom stanju“; „Prosvjedi širom svijeta“. *Hrvatski tjednik*. Sydney, god. IX, broj 144, 1. 12. 1982, 6.

⁷²² Štedul, *U službi savjesti. Memoari*, 432.

⁷²³ Isto.

⁷²⁴ Isto, 433. Intervju s Ivanom Vujičevićem, 15. svibnja u Zagrebu.

⁷²⁵ Štedul, *U službi savjesti. Memoari*, 440.

⁷²⁶ Isto, 435.

Hrvatske, smatrajući da on sadržava i elemente konfederalnog uređenja nove jugoslavenske zajednice u kojoj bi bila i Hrvatska.⁷²⁷

HDP se stalno suočavao s velikim problemima u radu. Nije uspio pokušaj da na izborima 1992. godine skupi dovoljan broj potpisa za Nikolu Štedula kako bi se kandidirao na predsjedničkim izborima, a uza sve to javljale su se sve veće birokratske prepreke u pogledu ponovnog registriranja Pokreta; 1991. bio je registriran, a zatim izbrisan iz registra političkih stranka. Zbog toga nije mogao sudjelovati na parlamentarnim izborima 1995. godine. Djelujući u takvim okolnostima i u neprijateljskoj atmosferi, vodstvo HDP-a odlučuje osnovati novu političku stranku, Nacionalnu demokratsku stranku.⁷²⁸ Vrlo brzo nakon osnutka u nju se učlanio velik broj uglednih osoba iz javnog života Republike Hrvatske. Uz znanstvenike i poslovne ljude, učlanili su se primjerice Igor Štimac, hrvatska nogometna zvijezda, Jasenko Houra iz glazbenog sastava Prljavo kazalište i drugi. To, nažalost, nije bilo dovoljno za uspjeh stranke na političkim izborima i nakon nekoliko godina stranka prestaje djelovati.⁷²⁹

16. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I HRVATSKI INFORMATIVNI URED U BONNU

Da bi se međunarodnu zajednicu bolje upoznalo s položajem Hrvata u Jugoslaviji, jedna od prioritarnih aktivnosti Hrvatskoga narodnog vijeća bilo je osnivanje informativnih ureda u zemljama u kojima je djelovalo. Uredi su se otvarali u Kanadi, Australiji i SAD-u, a pokazala se i potreba da se takav ured otvori i u Njemačkoj. Hrvatsko narodno vijeće 1985. godine otvara Hrvatski informativni ured u Bonnu, glavnom gradu Savezne Republike Njemačke.⁷³⁰ Koliko je ta odluka HNV-a bila dobra pokazat će se s vremenom u radu i djelovanju Ureda; otvaranjem veleposlanstva Republike Hrvatske 31. listopada 1992. ured u Bonnu, prestaje raditi.⁷³¹

Hrvatski informativni ured u Njemačkoj osnovan je na inicijativu Ivone Dončević⁷³², koja je preuzela vođenje Ureda i vodila ga sve do njegova zatvaranja. Veliku pomoć pri

⁷²⁷ Isto.

⁷²⁸ Isto, 492.

⁷²⁹ Štedul, *U službi savjesti. Memoari*, 563.

⁷³⁰ „Kroatisches Informationsbüro in Bonn“, *Kroatische Berichte*, broj 2 (46), 15. srpnja 1987, 6.

⁷³¹ Dončević, Ivona, „O djelovanju Informativnog ureda Hrvatskog narodnog vijeća u Bonnu“. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*, ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević, Marin Sopta, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998, 174.

⁷³² Ivona (rođ. Maixner) Dončević, publicistkinja, rođena je u Zagrebu 20. prosinca 1917, a umrla 5. kolovoza 2014. u Koblenzu, Njemačka. Realnu gimnaziju završila je u Zagrebu 1936. te započela studij prava. U Parizu je 1939. diplomirala na Visokoj školi za društvene znanosti i novinarstvo. U svibnju 1945. napustila je Hrvatsku i živjela u Italiji (Rim, Napulj) do rujna 1947. kad odlazi u Buenos Aires, gdje sudjeluje u kulturnom i društvenom životu hrvatskog iseljništva. Od 1966. živi u Koblenzu. Do umirovljenja 1994. radila je u njemačkom Caritasu

otvaranju Ureda pružilo je uredništvo časopisa *Kroatische Berichte*,⁷³³ s tadašnjim urednikom Stjepanom Šulekom. Upravo zahvaljujući njihovim vezama Ured je od Paneuropske unije Njemačke dobio besplatno na korištenje prostorije za rad i namještaj. Ured je službeno otvoren 21. svibnja 1985. godine konferencijom za medije, na kojoj je bio i predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a Mate Meštrović.⁷³⁴ Tom je prigodom svim stranim novinarima akreditiranim u Bonnu podijeljen informativni letak, a poslan je i na adrese dvjesto različitih institucija i važnih osoba. Otvaranje Hrvatskoga informativnog ureda izazvalo je veliko negodovanje jugoslavenskih vlasti, koja je od njemačkog kancelara Kohla prigodom njegova službenog posjeta Beogradu u lipnju 1985. godine tražila da ne dopušta rad ureda. „Ovakav potez beogradskih vlasti izazvao je oštru reakciju njemačkog novinarstava“ i tako donio veliku promidžbu za Ured, HNV, njegov program i cilj.⁷³⁵ Osim oštrog prosvjeda savezne vlade u Beogradu, oštro je reagirala i Socijalistička Republika Srbija u dopisu od 22. lipnja 1985. predsjedniku vlade Bavarske Franzu Josefu Straussu, pozivajući se na to da će dobri odnosi Bavarske i Srbije biti „poremećeni tim događajem“.⁷³⁶

Zahvaljujući aktivnostima vezanim za časopis *Kroatische Berichte*, Ivona Dončević uspostavila je prijateljske veze s Ottom von Habsburgom, sinom posljednjeg austrougarskog cara i hrvatskoga kralja Karla I., iskrenim podupirateljem hrvatskih težnji.⁷³⁷ Na njegovu inicijativu HNV postaje članom Paneuropske unije, što je predsjedniku Izvršnoga odbora Mati Meštroviću omogućilo uspostavljanje kontakata s europskim političarima i proširivanje političkog djelovanja na više strukture (ili razine) vlasti. Ponovno zahvaljujući Ivoni Dončević, koja je 1986. godine organizirala Meštroviću i još nekolicini izaslanika posjet Europskim parlamentu u Strasbourgu, oni su razvili hrvatsku zastavu pred parlamentarcima i iznijeli svoje

kao socijalna radnica i prevoditeljica za hrvatske radnike na privremenom radu i boravku. Aktivna je u hrvatskim i međunarodnim kulturnim i političkim udruženjima. Godine 1976. pokrenula je u Mainzu sa skupinom hrvatskih iseljenika političko-kulturni časopis za hrvatska pitanja *Kroatische Berichte*. Na njenu inicijativu osnovan je Hrvatski informativni ured, koji je 1985. u Bonnu utemeljilo Hrvatsko narodno vijeće, kojega je članica bila od 1988. Surađivala je u *Omladini*, *Hrvatskoj smotri*, *Hrvatskom narodu*, *Hrvatskom ženskom listu* te u iseljeničkim časopisima *Hrvatska revija*, *Hrvatska misao*, *Nova Hrvatska*, *Republika Hrvatska*, *Hrvatski vjesnik* te u *Das Menschenrecht* i *Panuropa*. Kao novinarka bila je akreditirana kod svih ustanova Europske zajednice. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 233-234.)

⁷³³ Hrvatski emigrantski časopis koji je izlazio u Zapadnoj Njemačkoj u Mainzu na njemačkom jeziku. Izdavala ga je Zajednica za proučavanje hrvatskih pitanja od 1976. do 1990. Časopis je volonterski uređivao urednički tim: Ernest Bauer, Gojko Borić, Ivona Dončević i Stjepan Šulek. Troškove tiskanja financirali su pojedinci, a od 1979. u financiranje se uključilo Hrvatsko narodno vijeće. Uz političke teme časopis je obrađivao i teme iz povijesti, književnosti, filozofije, umjetnosti, glazbe. Primarno se čitatelje htjelo upoznati s težnjom hrvatskoga naroda za slobodom i neovisnošću. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, 650; Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 451.)

⁷³⁴ Dončević, „O djelovanju Informativnog ureda Hrvatskog narodnog vijeća u Bonnu“.168.

⁷³⁵ Isto.

⁷³⁶ Isto.

⁷³⁷ Intervju sa Stjepanom Šulekom, 25. travnja 2023. u Zagrebu.

stajalište i za Europu prihvatljive zahtjeve,⁷³⁸ tvrdeći, među ostalim, da je samostalna Hrvatska gospodarski i politički u interesu Europe.⁷³⁹

Ured je zapravo bio kulturni institut u kojem su se skupljale hrvatske publikacije i koji je uspostavljao kontakte s njemačkim institutima i izdavačkim poduzećima, zainteresiranim novinarima i političarima. Ured je prosvjedovao protiv terora nad hrvatskim političkim emigrantima i hrvatskim radnicima u Njemačkoj.⁷⁴⁰ Iako su njemački mediji često pisali o kršenjima ljudskih prava, o političkoj samovolji i lošoj gospodarskoj situaciji u Jugoslaviji, izostavljali su temu o pravu hrvatskoga naroda na slobodu i samostalnost. To je jedan od razloga zbog kojeg je postojanje takva ureda bilo nužno – da se komunicira s novinarima, političarima, znanstvenicima i općenito javnosti s ciljem iznošenja istine o hrvatskoj problematici, borbi za hrvatski nacionalni i kulturni identitet i teškoj gospodarskoj i političkoj situaciji.⁷⁴¹

17. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I HRVATSKI ISLAMSKI CENTAR U TORONTU

17.1. Osnivanje i aktivnosti Hrvatskoga islamskog centra

Za jednu od najaktivnijih hrvatskih zajednica u iseljeništvu poslije Drugoga svjetskog rata slovila je hrvatska zajednica u Torontu. Uz hrvatsku katoličku župu i tri hrvatska doma, u kojima su se uz političke sastanke i aktivnosti gotovo svih hrvatskih političkih organizacija održavali različiti društveni susreti i druženja, djelovale su mnogobrojne folklorne grupe i kulturna društva te sportski klubovi kao što je nogometni klub Croatia. Upravo ta bogata aktivnost hrvatske zajednice u Torontu neslužbeno je nosila naziv „kula Hrvatstva“.⁷⁴² Tako je početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća pokrenuta inicijativa za osnutak Hrvatskoga islamskog centra (HIC). Jedan od osnivača Centra bio je Kerim Reis, uz potporu mnogih drugih Hrvata muslimanske vjeroispovijesti koji su uspjeli pobjeći iz Jugoslavije nakon Drugoga svjetskog rata. Važnu ulogu u osnivanju i radu Centra imali su Kerim Reis i njegov bliski suradnik Taib Čordić, a kasnije i dolazak mladog znanstvenika dr. Asafa Durakovića, talentiranog govornika koji je na javnim nastupima diljem Kanade oduševljavao okupljene

⁷³⁸ Hinić, „Političke djelatnosti hrvatske emigracije u Njemačkoj kroz razdoblje komunističke vladavine“, 295; Intervju sa Stjepanom Šulekom, 25. travnja 2023. u Zagrebu.

⁷³⁹ Intervju sa Stjepanom Šulekom, 25. travnja 2023. u Zagrebu.

⁷⁴⁰ Isto.

⁷⁴¹ Isto.

⁷⁴² Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

Hrvate, uvijek ističući da snažna povezanost muslimana Bosne i Hercegovine s Hrvatima leži u činjenici da 95 posto muslimana jest hrvatskog podrijetla.⁷⁴³

U sklopu HNV-a posebno važnu ulogu, dakle, imao je Hrvatski islamski centar u Torontu na čelu s Kerimom Reison⁷⁴⁴, sabornikom HNV-a od njegova osnutka 1974. godine do prestanka njegova djelovanja 1990. godine u Zagrebu. Pročelnici Ureda HNV-a za vanjske veze i Ureda za islamske veze, dr. Mate Meštrović i Kerim Reis, sklopili su dogovor o zajedničkoj suradnji i tiskanju brošure o položaju muslimana u Jugoslaviji. Reis je uspio u vrlo kratkom vremenu skupiti mnogobrojne dokumente o položaju muslimana u Jugoslaviji. Brošura je tiskana na hrvatskom i engleskom jeziku te u ime HNV-a poslana na adrese svih islamskih zemalja svijeta.⁷⁴⁵ Vodstvo HIC-a, dr. Asaf Duraković, Taib Čordić, a posebno njegov predsjednik Kerim Reis, uspjeli su uspostaviti odlične kontakte s mnogim islamskim i arapskim zemljama, objavljujući velik broj članaka u njihovim vodećim novinama upravo na temu o položaju muslimana u Jugoslaviji. Kao predsjednik HIC-a i pročelnik Ureda HNV-a za islamske veze Kerim Reis službeno je posjetio mnoge od tih zemalja s osnovnim ciljem da ih upozna s položajem muslimana u Jugoslaviji te istodobno s radom i ciljevima HNV-a.

Prije početka 8. samita Pokreta nesvrstanih, održanog u glavnom gradu Zimbabvea u Harareu, Jugoslavija je poslala svoje diplomatske predstavnike u nekoliko zemalja Afrike i Azije, a posebno u Iran i Pakistan. Na dan dolaska jugoslavenske delegacije u Teheran, u iranskim novinama *Gumhurye Islami* (Islamska Republika) izašao je opširan članak o brošuri *Muslimani u Jugoslaviji* u izdanju HIC-a u Torontu.⁷⁴⁶ Ovakva „dobrodošlica“ delegatima iz Jugoslavije izazvala je veliko ogorčenje državnog vrha u Beogradu i zaoštavanju odnosa između Jugoslavije i Irana te umanjilo jugoslavenski utjecaj među zemljama trećeg svijeta. Slična se situacija dogodila i u Pakistanu. Neposredno nakon što je jugoslavenska državna delegacija napustila Pakistan, glavni tajnik stranke Jamaat-e-islami, Qazi Hussain Ahmed,

⁷⁴³ Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 117-118.

⁷⁴⁴ „Keim Reis rođen je u Glamoču 25. 5. 1924. Dobrovoljno je stupio u Hrvatske oružane snage odmah nakon stvaranja NDH i bio zarobljen kod Drvograda 1945. U koloni smrti prešao je od Drvograda do Pančeva. Pobjegao je iz logora u Pančevu te se do 16. kolovoza 1947. borio po šumama Bosne i Slavonije u grupi Ustaša natporučnika Djulage Djuga iz Glamoča. Uhvaćen i i osuđen izdržao je 11 godina robije u logorima Zenice i Foče. Pobjegao je u Austriju i došao u Kanadu. Predsjednik je Hrv. Nac. Pokreta u Kanadi, predsjednik Hrv. Islamskog Centra u Torontu. Član je I. i II Sabora HNV-a.“ (Hrvatsko narodno vijeće, Životopisi kandidata za III. Sabor, 1979. Privatna zbirka Leona Galića.)

⁷⁴⁵ „Iz ureda za islamske zemlje“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 19. lipnja 1980, 17; Krašić, „Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita“, 126.

⁷⁴⁶ U brošuri na 55 stranica opisan je diskriminirajući položaj muslimana u Jugoslaviji. Opisan je slučaj u kojem je dvanaestero muslimana suđeno u Sarajevu zbog vjerskih uvjerenja. Prenesen je razgovor s Melihom Salihbegović, muslimanskom književnicom, koja je bila jedna od osuđenih u sarajevskom procesu; „Iran i Pakistan osudili Jugoslaviju“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 1986, 4.

poslao je predsjedniku Saveznog izvršnog vijeća Jugoslavije Branku Mikuliću prosvjedno pismo u kojem oštro prosvjeduje zbog progona muslimana u Jugoslaviji. U pismu među ostalim piše: „Na tisuće muslimana, mnogi od njih imami, u džamijama su u zatvorima zbog svoje vjere“.⁷⁴⁷

Veliku aktivnost Kerima Reisa u islamskim zemljama zapazile su i jugoslavenske vlasti. Tako je prigodom službenog posjeta iranskog ministra vanjskih poslova Alija Akbara Velayatija Jugoslaviji jugoslavenska vlada oštro osudila pisanje *Teheran Timesa*, koji je donio opširan prikaz navedene HIC-ove brošure o muslimanima u Jugoslaviji.⁷⁴⁸ Nakon što je dobio službeni poziv najviših iranskih krugova, predsjednik Hrvatskoga islamskog centra Kerim Reis bio je gost na svečanoj proslavi obljetnice iranske revolucije. Tom se prigodom sastao s mnogobrojnim visokim iranskim državnim dužnosnicima, koje je nastojao upoznati s položajem muslimana u Jugoslaviji i posebno u Bosni i Hercegovini. Osim tih susreta i razgovora, Reis je dao nekoliko intervjua za iranske novine.⁷⁴⁹

U veljači 1987. godine Hrvatski islamski centar ponovno pokreće list *Novi Behar*, koji je prestao izlaziti 1979. godine. List je bio na hrvatskom jeziku, a namijenjen je bio prvenstveno Hrvatima muslimanske vjeroispovijesti. U uvodniku prvog broja *Novog Behara*, predstavljajući vjerska i nacionalna načela Hrvatskoga islamskog centra u Torontu, piše da je njegova zadaća „izražavanje ideja unutar hrvatske islamske etične kulture, kao i u svim aspektima kulture čovječanstva“.⁷⁵⁰ U članku su predstavljene aktivnosti HIC-a i rad njegova predsjednika Kerima Reisa, koji čitatelje poziva „da se zalažu za ideju demokratske i pluralističke Hrvatske u kojoj će se poštivati sva politička mišljenja i stranke“.⁷⁵¹ Uz brošuru *Muslimani u Jugoslaviji: Potraga za pravdom*, u kojoj se govori o progonima muslimana u Jugoslaviji, HIC je 1978. godine objavio i brošuru na engleskom jeziku, *Massacre of Croats in Bosnia-Herzegovina and Sandžak*. Obje su brošure poslane na mnoge adrese, najviše u zemlje arapskog svijeta. Zbog velikog interesa brošura *Muslimani u Jugoslaviji: Potraga za pravdom* objavljena je i u prijevodu na arapski jezik,⁷⁵² sve kako bi se arapski svijet upoznao s istinom i stvarnim

⁷⁴⁷ Isto.

⁷⁴⁸ „Yugoslavia Upset By Islamic Criticism“ (Jugoslavija ljuta na islamske kritike), *CNC Report. Publication of the Croatian National Congress*, broj 15, travanj 1987, 5.

⁷⁴⁹ Meštrović, Mate, „Godišnje izvješće vodstva HNV-a“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, veljača 1989, 4-5.

⁷⁵⁰ „Spona s muslimanskim dijelom hrvatske nacije“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, travanj 1988, 10.

⁷⁵¹ Isto.

⁷⁵² „Prva hrvatska brošura na arapskom jeziku“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2-3, travanj/lipanj 1987, 9.

položajem muslimana u Jugoslaviji i razotkrila „propaganda jugo-režima koji u inozemstvu glumi velikog prijatelja muslimana“, a u domovini ih progoni.⁷⁵³

Predsjednik HIC-a Kerim Reis kao pročelnik Ureda za islamske veze objavio je 1981. godine u utjecajnom islamskom časopisu *Impact International* članak pod naslovom „Pritisici i progoni“, u kojem se daje prikaz položaja muslimana u Jugoslaviji, posebno u Bosni i Hercegovini. U istom broju objavljen je opširan urednički tekst „Islamofobija ponovno diže glavu“ u kojem se govori „o osjetljivom povećanju progona muslimana u Jugoslaviji i općenito hrvatskih muslimana u Bosni i Hercegovini i Sandžaku posebno u vjerskom i nacionalnom pogledu“.⁷⁵⁴

Šireći svijest o položaju muslimana u Jugoslaviji, svojom snažnom aktivnošću u arapskom svijetu Kerim Reis uspio je uspostaviti mnogo kontakata s utjecajnim političarima i tako stvoriti dobru reputaciju, što potvrđuje i objava još jednog njegova članka u spomenutom časopisu *Impact International* pod naslovom „Muslims in Yugoslavia – Freedom and Reality“.⁷⁵⁵ Reis u njemu daje povijesni osvrt o položaju muslimana u Jugoslaviji te posebno ističe kako su bili prisiljeni govoriti da su vrlo sretni što žive u komunizmu. Ako bi govorili drukčije, bili bi izloženi brutalnim progonima.⁷⁵⁶ Samo godinu dana poslije izlazi Reisov članak u utjecajnom listu Svjetske muslimanske lige *The Journal*.⁷⁵⁷ Pod naslovom „Muslim freedom in Yugoslavia“ (Sloboda muslimana u Jugoslaviji) piše o povijesti i položaju muslimana nakon Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji, o tome kako su komunisti 1949. godine srušili džamiju u Zagrebu, a odmah nakon rata 1945. muftiju javno objesili ispred džamije, a završava pitanjem: „Zašto se muslimanima u Bosni i Hercegovini oduzima pravo da sačuvaju svoj islamski identitet? Zašto ne bi slavili i očuvali svoju povijest i vjeru koju Beograd nastoji uništiti?“⁷⁵⁸

Nema dvojbe da su rad i političko djelovanje Hrvatskoga islamskog centra u Torontu u suradnji s Uredom za vanjske veze HNV-a nanijeli veliku štetu ugledu Jugoslavije koji je kao članica Pokreta nesvrstanih do tada imala u arapskom svijetu.

⁷⁵³ Isto.

⁷⁵⁴ „Iz Ureda za islamske veze“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 31. srpnja 1981, 8.

⁷⁵⁵ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, 5. rujna 1980, 13.

⁷⁵⁶ „(...) had been forced to say that they were happy to live under Communism. If they said otherwise they were subjected to brutal persecution“; Isto.

⁷⁵⁷ „Muslim Freedom in Yugoslavia“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 21. svibnja 1981, 11.

⁷⁵⁸ Isto.

18. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE U EMIGRANTSKOM TISKU

18.1. Prvi dojmovi nakon osnivačkog sabora HNV-a u Torontu

Vijest o osnivanju Hrvatskoga narodnog vijeća izazvala je različite reakcije u novinama koje su izlazile u hrvatskoj političkoj emigraciji. U novinama, a posebno u službenim glasilima organizacija koje su bile osnivači HNV-a, članci objavljeni o novoosnovanoj organizaciji bili su prožeti euforijom i oduševljenjem, osobito među delegatima skupa i brojnim simpatizerima diljem svijeta. Neke publikacije, poput *Hrvatskoga glasa*, službenoga glasila HSS-a i *Nezavisne Države Hrvatske*, službenoga glasila HOP-a, donosile su kritičke osvrte, čak i sumnje u uspjeh novoosnovanog HNV-a.

Obrana, službeno glasilo Hrvatskoga narodnog otpora koje je izlazilo u Madridu, u nekoliko je brojeva objavila opsežan izvještaj s osnivačkog sabora HNV-a. Uz izvještaje o atmosferi koja je vladala među izaslanicima, kao i o reakcijama Hrvata u Torontu i pokrajini Ontario, objavljeni su dokumenti usvojeni na tom saboru kao što su *Povelja HNV-a*, *Poslovnik Hrvatskog narodnog vijeća* i *Pravilnik Hrvatskog narodnog vijeća*.⁷⁵⁹

Novoizabrano vodstvo Hrvatskoga narodnog vijeća ozbiljno je shvatilo svoj temeljni zadatak – pomagati hrvatskom narodu u borbi za uspostavu slobodne i neovisne Hrvatske. Preuzimajući na sebe dužnost i brigu da zaštiti hrvatske nacionalne interese, Hrvatsko narodno vijeće objavilo je u jednom od svojih prvih službenih priopćenja za javnost Rezoluciju naslovljenu „Stav Hrvatskog narodnog vijeća u odnosu na novi ustav Jugoslavije“.⁷⁶⁰ U Rezoluciji, koju su u ime HNV-a potpisali predsjednik Ante M. Došen i glavni tajnik Božidar Abjanić, organizacija odbacuje novodoneseni Ustav SFRJ iz 1974. godine jer on „zakonski proglašuje narodne manjine, kao na primjer srpsku manjinu, političkim narodima sa očitom i neprikrivenom namjerom (...). Taj Ustav zakonski uskraćuje pravo Hrvatima islamske vjere u Bosni i Hercegovini, da se službeno vode kao pripadnici hrvatskog naroda, nego ih se raznim načinima sile priznati jedino kao 'muslimansku naciju'.“⁷⁶¹

⁷⁵⁹ „Hrvatsko narodno vijeće“, *Obrana*, Madrid, god. XII, broj 182-183, svibanj 1974, 4, 9.

⁷⁶⁰ „Stav Hrvatskog narodnog vijeća u odnosu na novi ustav Jugoslavije“, *Obrana*, Madrid, god. XII, broj 182-183, travanj-svibanj 1974, 1.

⁷⁶¹ Isto.

U članku „Zajedničko predstavništvo bez kompromisa i bez lažnih pretenzija“, objavljenom 1974. godine u *Hrvatskoj reviji*,⁷⁶² Boris Maruna⁷⁶³ daje kritički osvrt na (ne)spremnost, (ne)zrelost hrvatske političke emigracije u novom pokušaju stvaranja zajedničkog predstavništva Hrvata izvan domovine kao jednog od maksimalnih ciljeva čitave hrvatske političke emigracije.⁷⁶⁴ Ipak, za razliku od tzv. „newyorškog pokušaja“, kada se 1962. prvi put pokušalo stvoriti jedinstveno političko tijelo koje bi povezalo u jednu organizaciju različite političke stranke, organizacije i istaknute pojedince, prema Maruni, „od početka je bilo osuđeno na propast iz više razloga“. Ističe da su odgovornost za provedbu zaključaka sastanka inicijatori, a činili su ih istaknutiji Hrvati najrazličitijih političkih pogleda, prebacili na leđa „trećih osoba“, ostavljenih bez materijalne i moralne potpore većine sudionika sastanka. Zato on deset godina poslije pohvaljuje prijedlog Hrvatskoga odbora za Venezuelu da se u ovom pokušaju krene od temelja, „s oslonom na bazu, na hrvatske emigrantske mase koje (...) čine najsnažniji pritisak u smjeru hrvatskog jedinstvenog nastupa“.⁷⁶⁵

U dvotjedniku *Nova Hrvatska* redovito su se objavljivale vijesti vezane za Hrvatsko narodno vijeće premda je njegov urednik Jakša Kušan u početku bio prilično nepovjerljiv prema sastavu ljudi koji su se okupili oko ideje stvaranja zajedničkog predstavništva za Hrvate u iseljeništvu. Bojao se da bi se mogao ponoviti neuspjeh kakav je doživio pokušaj osnivanja 1962. godine, u New Yorku kada su se, prema Kušanu, kao jedini koji mogu odlučivati o HNV-u pokušali nametnuti dr. Branko Jelić i prof. Ivan Oršanić. Ipak, ovoga puta, nakon uspješnog sastanka u Torontu i poznatih rezultata glasovanja,⁷⁶⁶ Kušan zaključuje: „mogli bismo se pohvaliti da smo dobili najnaprednije zastupništvo što smo ga mogli zamisliti“.⁷⁶⁷

⁷⁶² *Hrvatska revija* časopis je Matice hrvatske za društvena i kulturna pitanja. Izlazio je mjesečno u Zagrebu od 1928. do 1945. godine kao njezino glasilo. Časopis je pod istim imenom od 1951. godine kao tromjesečnik izlazio u emigraciji, a nakon uspostave Republike Hrvatske nastavio je izlaziti u Zagrebu kao časopis Matice hrvatske. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26416>. Posjećeno 23. siječnja 2020.)

⁷⁶³ „Boris Maruna rođen je 1940. godine u Podpragu (Jasenice). Školu je polazio u Obrovcu, Zaprešiću i Zagrebu, gdje je i maturirao. Od 1960. do 1990. boravio je kao politički emigrant u Italiji, Argentini, Engleskoj, SAD-u i Španjolskoj, nakon čega se, s demokratskim promjenama u Hrvatskoj, vraća u domovinu. Diplomirao je i magistrirao angloameričku književnost na Sveučilištu Loyola u Los Angelesu, završio je španjolske studije na Sveučilištu u Barceloni te informatičku školu u Anaheimu, u Sjedinjenim Državama. Od 40. do 100. broja 'Vijenca' (1995. – 1997) bio je njegov glavni urednik, a nakon smrti Vinka Nikolića preuzeo je uređivanje 'Hrvatske revije' (1998. – 2000). Bio je član Glavnog odbora Matice hrvatske. U dva navrata bio je na čelu Hrvatske matice iseljenika. Od 2003. veleposlanik je Republike Hrvatske u Čileu. Prevodio je poeziju i prozu sa španjolskoga i engleskog jezika. Preminuo je u Zagrebu 14. lipnja 2007. godine.“ (Mrkonjić, Zvonimir, „Volio ju izdaleka, boljela ga izbliza. Sjećanje na Borisa Marunu“, *Vijenac*, Matica hrvatska, 21. lipnja 2007, 347.)

⁷⁶⁴ Maruna, Boris, „Zajedničko predstavništvo bez kompromisa i bez lažnih pretenzija“, *Hrvatska revija*, broj 2, München, lipanj 1974, 231.

⁷⁶⁵ Isto.

⁷⁶⁶ „Konzervativci su smatrali kako su dobili premalo zastupničkih mjesta, a demokrati su očekivali još veći broj, Hrvati Zapadne Njemačke nisu dobili niti jednog zastupnika, kao niti Hrvati iz Australije.“ (Kušan, *Bitka za novu Hrvatsku*, 138.

⁷⁶⁷ Isto.

Nova Hrvatska objavila je u cijelosti tekst „Poziv Hrvatima izvan domovine“ kao najavu osnutka hrvatskoga narodnog predstavništva za Hrvate izvan domovine, ideju koju je osmislio Hrvatski odbor za Venezuelu.⁷⁶⁸ Nakon što je u veljači 1974. godine uspješno završio sastanak u Torontu i osnovano Hrvatsko narodno vijeće, glavni urednik *Nove Hrvatske* napisao je: „ (...) Bilo bi dakako pogrešno praviti bilo kakva predviđanja, dok se ne sazna ishod i detalji torontskog skupa. No jedno je sigurno. Sastanku u Torontu nisu prethodile dovoljne pripreme i time je svim sudionicima znatno otežan posao. Ali i to kao i sve što dalje slijedi neka bude korisna škola i poticaj za bolje a ne za novu pasivnost i odustajanje. Ovo je tek početak a ne kraj prave priče.“⁷⁶⁹ Bez obzira na to što je Kušan i dalje u svojim tekstovima o HNV-u bio skeptičan, ideju je podržavao, smatrajući da je mnogo lakše nešto već postojeće popravljati „nego iznova zidati“⁷⁷⁰.

Zbog odnosa koji su vladali u hrvatskoj političkoj emigraciji, istaknuti hrvatski sveučilišni profesor, publicist i novinar Bogdan Radica⁷⁷¹ s nepovjerenjem je gledao na mogućnost da novi pokušaj osnivanja HNV-a uspije. No nakon uspješnog torontskog skupa na kojem je Vijeće osnovano, ni profesor Radica nije krio oduševljenje, što se najbolje moglo vidjeti iz naslova intervjua s njim objavljenog u kolovozu 1974. godine u *Novoj Hrvatskoj*: „Čudo Hrvatske koja uvijek iznova uskrsava iz pepela“.

U časopisu za dijalog *Na pragu sutrašnjice*,⁷⁷² koji je izlazio u Rimu, njegov glavni urednik Ante Ciliga⁷⁷³ objavio je dva vrlo oštra članka na temu osnutka Hrvatskoga narodnog

⁷⁶⁸ „Poziv Hrvatima izvan domovine“, *Nova Hrvatska*, London, god. XV, broj 87, 31. svibnja 1973, 11.

⁷⁶⁹ „Uvjet narodnog predstavništva“, *Nova Hrvatska*, London, god. XVI, broj 95, 1. veljače 1974, 4.

⁷⁷⁰ „Glavni problem HN Vijeća“, *Nova Hrvatska*, London, god. XVI, broj 103, 1. srpnja 1974, 7.

⁷⁷¹ Bogdan Radica rođen je u Splitu 1904. godine, a umro je 1993. godine u New Yorku. „Jedan je od najznačajnijih hrvatskih intelektualaca 20. stoljeća, podjednako značajan kao kritičar, esejist i publicist, poliglota, sveučilišni profesor i erudita, diplomat, politički emigrant, antifašist i liberal, nacionalist i kozmopolit istovremeno, politički vizionar, svjedok, tumač povijesti 20. stoljeća.“ („Riječ urednika“, u: *Bogdan Radica, život i vrijeme*, 5.); Sopta, „Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. – 1990 godine“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*, ur. Sopta, Marin; Lemić, Vlatka; Benić Penava, Marija, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020, 98.

⁷⁷² Inspiriran događajima u domovini 1971. godine Ante Ciliga pokreće tromjesečnik *Na pragu sutrašnjice*: „Pokrećemo ovaj časopis da podržimo i služimo, koliko iz emigracije možemo našem narodu u Domovini, onom realnom i živom narodu, onom njegovom realnom i živom narodnom pokretu, hrvatskom proljeću kakvo je trijumfiralo jučer, kakvo ono makar i pod progonima živi danas i kakvo će ono trijumfirati sutra“, napisao je između ostaloga u uvodniku prvoga broja u veljači 1974. godine..

⁷⁷³ „Ante Ciliga rođen je u Istri u katoličkoj obitelji 1898. godine. Proživio je dva svjetska rata, revolucije i bune te svjedočio nastajanjima i nestajanjima država. Objavljivao je knjige, pokretao časopise i stalno bio informiran o svim važnijim nacionalnim i globalnim pitanjima. Politički lijevo orijentiran ali vanstranački čovjek, slobodno je iznosio svoje stavove i zaključke. Protjeran iz domovine, svim srcem se borio protiv Tita i totalitarne jugoslavenske politike. Kako bi mogao redovito pisati i objavljivati svoje misli, 1958. godine pokreće *Bilten Hrvatskog narodnog odbora* u Italiji. Da bi učvrstio poziciju nestranačkog čovjeka, napustio je iseljeničke organizacije i pokrenuo 1974. godine časopis *Na pragu sutrašnjice*. S ograničenim sredstvima, u lošim uvjetima i potpuno sam, Ciliga je uspio u deset godina izlaženja u časopisu *Na pragu sutrašnjice* spojiti nespojive ideologije koje su se zajedno borile za jedan zajednički cilj – slobodnu Hrvatsku.“ (Rubić, Mislav, „Časopis dr. Ante Cilige 'Na pragu

vijeća 1974. godine u Torontu. Autor članka „Toronto 74“, mladi emigrant iz kanadskog grada Calgaryja koji se potpisao imenom Croat, vrlo je kritički reagirao na poruke upućene iz Toronta svim Hrvatima: „1. Ovim se činom PROGLASUJE jedinstvo domovinske i iseljene Hrvatske (...) 2. stavljaju se (organizacije, moja primj.) u službi hrvatskog naroda u domovini i to kao PREDSTAVNICI I TUMAČI njegove volje i njegovih zahtjeva (...) 3. HNV predstavljat će USREDOČENJE svih napora kako na domovinskom tako i na izvan domovinskom području (...).“⁷⁷⁴ Autor tvrdi da su te poruke poslone iz Toronta u ime HNV-a samo „stajališta i mišljenja u ime 23 prisutne organizacije“.⁷⁷⁵ Osnivački sabor HNV-a pozdravlja samo kao pozitivan pokušaj „stvaranja stranačkog zajedništva u emigraciji“,⁷⁷⁶ no zbog činjenice da se na saboru u Torontu nisu pojavile dvije najmasovnije i vrlo utjecajne političke stranke, Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret, zaključuje kako se ne može govoriti da je ostvareno jedinstvo domovinske i iseljene Hrvatske. Svoj osvrt na sabor HNV-a autor završava pitanjem: „zašto većina u emigraciji, u prvom redu izvanstranačka, ali isto tako i stranačke emigracije nisu bili prisutni u Torontu? Da Toronto 74 ipak nije preuranjen? Ili je povijesno zakasnio?“⁷⁷⁷

Drugi, također kritički osvrt na osnivanje HNV-a u Torontu 1974. godine, u istom broju časopisa, dao je dr. Marko Tarle. U članku „Anakronističke političke pojave u hrvatskoj emigraciji“ Tarle piše: „Slučaj izbjegličkog političkog skupa u Torontu, koji se je samozvano proglasio Hrvatskim Narodnim Vijećem, dao mi je povoda razmišljanju i analizi tog neuspjelog političkog pothvata, te sam se sjetio borbe drugih naroda i njihovih oslobodilačkih pokreta u emigraciji, jer nam njihova iskustva mogu biti pouka za rasuđivanje o našem političkom položaju i adekvatnih sustava, kojima voditi borbu za slobodu našega naroda.“⁷⁷⁸ Autor iznosi nekoliko bitnih razloga zbog kojih, kako ocjenjuje, osnivanje Hrvatskoga narodnog vijeća predstavlja neuspjeh. Prema njegovu mišljenju „nažalost nakon smrti Meštrovića, Kljakovića i Lukasa mi Hrvati u tuđini nemamo ljudi takvog autoriteta, a bez stranačkog duha, da nas upute, kako sjediniti naše političke snage protiv jugo – komunizma i zato su se mogli pojaviti ljudi Torontskog skupa, pa iako su oni nedvojbeno izvrsni domorodci-patrijote, ima važnih razloga, da nisu prikladni za današnju političku akciju, te nas činjenica mora navesti na veliki oprez i

sutrašnjice' (1974. – 1984.) u kontekstu hrvatskog emigrantskog tiska“, Doktorski rad, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014; iz sažetka.)

⁷⁷⁴ „Croat. Toronto 74“, *Na pragu sutrašnjice. Časopis za dijalog o demokratskim, nacionalnim i socijalnim problemima hrvatske borbe*, Rim, god. 1, broj 2-3, kolovoz 1974, 84.

⁷⁷⁵ Isto, 83.

⁷⁷⁶ Isto.

⁷⁷⁷ Isto, 86.

⁷⁷⁸ Tarle, „Anakronističke političke pojave u hrvatskoj emigraciji“, *Na pragu sutrašnjice- Časopis za dijalog o demokratskim, nacionalnim i socijalnim problemima hrvatske borbe*, Rim, god. 1, broj 2-3, kolovoz 1974, 87.

analizu, kako riješiti taj za nas Hrvate najveći politički problem“.⁷⁷⁹ U kritici torontskog skupa dalje tvrdi da se u Povelji HNV-a moralo naći mjesta za socijalno-ekonomski program, smatrajući da se u tadašnjim međunarodnim prilikama treba držati dvaju načela u borbi protiv komunističke Jugoslavije, a s ciljem stvaranja hrvatske države. Uz slobodnu demokraciju, ne smije se zanemariti načelo socijalno-ekonomske pravde. Tako dr. Tarle smatra da „vodstvo toga skupa sačinjavaju ljudi, koji po svojoj prošlosti političkoj i po sadržaju članaka njihovih novina, odaju, obilježje jedne reakcionarne skupine, a zapanjuje njihova neosjetljivost za takav važan problem“.⁷⁸⁰ Svoj članak završava riječima da bi bilo potrebno stvoriti jedan uski odbor najviđenijih, inteligentnih, ali političkom prošlošću nekompromitiranih osoba, kao prvi stadij za stvaranje prave demokratske fronte svih socijalno naprednih elemenata iz hrvatskog izbjeglištva.⁷⁸¹

Za razliku od kritičkih članaka u časopisu *Na pragu sutrašnjice* u kojima se otvoreno sumnjalo u uspjeh HNV-a, u biltenu *Croatia Press*, koji je izlazio na engleskom jeziku u New Yorku, njegov glavni urednik Karlo Mirth objavio je opširan članak „Formation of Croatian National Council“ (Osnivanje Hrvatskoga narodnog vijeća) u kojem daje iscrpan povijesno-politički osvrt na to kako je nastala ideja i kakav je bio put do konačnog osnutka HNV-a 1974. godine u Torontu.⁷⁸²

Hrvatska gruda, neslužbeno glasilo HOP-a koje je izlazilo u Španjolskoj, u izdanju za ožujak 1974. godine tiskalo je „Poziv svim Hrvatima izvan Domovine“, koji im je poslao Hrvatski odbor za Venezuelu, te „Prijedlog statuta za stvaranje mjesnih fondova i izbor hrvatskog narodnog predstavništva izvan domovine“.⁷⁸³

„Na hrvatskom saborovanju u Torontu dana 1. 2. i 3. veljače 1974. osnovano je hrvatsko narodno vijeće s jednim ciljem. Pomoći hrvatskom narodu svim prikladnim sredstvima da u vlastitoj i samostalnoj državi hrvatskoj putem izabranog narodnog zastupstva može u hrvatskom saboru slobodno odlučivati o svojoj sudbini. – politički razbor i ljubav prema hrvatskoj bili su jači od svi zapreka koje su stajale na putu osnivanja hrvatskog političkog predstavništva. – H.N.V. znači prekretnicu u vođenju političke borbe u domovini i tudjini“,⁷⁸⁴ pisalo je masnim slovima na naslovnici *Hrvatskoga naroda*, službenoga glasila Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta-Reorganizacije, stranke koja je uz Hrvatski narodni otpor, Hrvatski

⁷⁷⁹ Isto, 88.

⁷⁸⁰ Isto.

⁷⁸¹ Isto, 90-91.

⁷⁸² Mirth, „Formation of Croatian National Council“, *Croatia Press*, vol. XXVII, New York, siječanj 1974, 1-17.

⁷⁸³ „Poziv svim Hrvatima izvan Domovine“, *Hrvatska gruda*, god. XV, broj 147, ožujak 1974, 4-5.

⁷⁸⁴ Porić, Ivo, „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatski narod*, Buenos Aires, god. IX, broj 100, 1974, 1.

narodni odbor i Hrvatsku republikansku stranku bila utemeljitelj HNV-a. Uz sedam točaka Osnivačke povelje HNV-a objavljena je i lista vodstva HNV-a,⁷⁸⁵ a preneseni su i komentari sudionika osnivačkog sabora. Tako je Vjekoslav Vrančić (HOP-R) rekao da HNV nije nikakva improvizacija nego plod dugogodišnjeg rada, međusobne suradnje i dopisivanja (...); Kazimir Katalinić (Republikanska stranka) ističe da je potrebno prijeći preko nesuglasica, jer HNV čekaju veliki zadatci i obveze; Rudolf Erić u ime HNOt-a sretan je što je osnovan HNV, koji će predstavljati jedinstveno hrvatsko političko vodstvo; pukovnik Ivan Babić obratio se skupu istaknuvši da je došao kao nestranački čovjek, iz domoljubnih motiva i da je sretan što je mogao prisustvovati zajedničkom radu za Hrvatsku. Govorio je među ostalim o jugoslavenskoj vojsci, koja ne predstavlja obranu nego opasnost za hrvatski narod. Ante Došen istaknuo je kako je sa svojih osamdeset godina još uvijek borac za slobodu i državnu neovisnost Hrvatske.⁷⁸⁶

U jednoj od najutjecajnijih emigrantskih novina, tjedniku *Danica*, koji je bio u vlasništvu franjevac iz Chicaga, redovno su se pratile sve faze vezane za osnivački sabor HNV-a u Torontu. Članci u kojima se pisalo o HNV-u zračili su optimizmom i potporom glavnim inicijatorima, što se moglo vidjeti u objavama vezanim za pripremu za osnivački sabor. Tako je neposredno prije torontskoga skupa *Danica* objavila „Poruku Hrvatskog odbora za Venezuelu za sastanak u Torontu“,⁷⁸⁷ a u broju koji je objavio da je Hrvatsko narodno vijeće osnovano, tiskana je i Povelja HNV-a kao i imena članova Izvršnoga odbora HNV-a.⁷⁸⁸

Hrvatski narodni odbor (HNOd) jedan je od začetnika ideje zajedništva i političkog povezivanja Hrvata u emigraciji, pa je *Hrvatska država*, službeno glasilo organizacije, temeljito izvještavala o događajima u HNV-u i oko njega. Nakon osnutka HNV-a na naslovnici je objavljen članak znakovita naslova „Ostvarena hrvatska sloga. Stvoreno Hrvatsko narodno vijeće“,⁷⁸⁹ a na tri stranice dan je opširan izvještaj i nekoliko fotografija s osnivačkoga skupa u Torontu.

U konačnici, najvažnije je da je osnivački sabor Hrvatskoga narodnog vijeća završio uspjehom. Uz velik trud sabornika i nužne kompromise, uspjelo se osnovati zajedničko hrvatsko političko vodstvo. No ipak, moglo se očekivati da osnutkom Vijeća neće svi nesporazumi i nesuglasice koji su opterećivali hrvatsku političku emigraciju jednostavno nestati. Vijeće osnovano 1962. godine u New Yorku i ono tek osnovano u Torontu imali su

⁷⁸⁵ Isto.

⁷⁸⁶ Isto, 2-3.

⁷⁸⁷ „Poruka hrvatskog odbora za Venezuelu za sastanak u Torontu“, *Danica*, Chicago, god. LII, broj 5, 1974, 1-2.

⁷⁸⁸ „Osnovano Hrvatsko narodno vijeće. Osnivačka Povelja HNV-a“, *Danica*, Chicago, god. LII, broj 8, 1974.1-2.

⁷⁸⁹ „Ostvarena hrvatska sloga. Stvoreno hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska država*, München, god. XXI, broj 225, 1974. 1-3.

zajednički nedostatak, a to je izostanak predstavnika dviju najbrojnijih političkih organizacija u emigraciji, Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta i Hrvatske seljačke stranke.

Nakon što je završila rasprava o tome hoće li se pri osnivanju HNV-a početi od kontinentalnih vijeća (Sjevernoameričko, Južnoameričko, Europsko i Australsko) ili od postojećih političkih organizacija, zbog načela jednakopravnosti odlučeno je da se krene od političkih organizacija koje svoje podružnice ionako imaju na svim kontinentima i tako ostalim organizacijama (ukupno 19) omogućiti sudjelovati u glasanju s jednim glasom.⁷⁹⁰ Također je odlučeno u toj formaciji Sabora da četiri glavne organizacije – HOP-Reorganizacija, HNOd, HNOt i Republikanska stranka – u Izvršnom odboru HNV-a, uz njihova četiri dopredsjednička mjesta ostave još dva za predstavnike HOP-a i HSS-a ako im se odluče pridružiti.⁷⁹¹

Dr. Ivan Jelić u svojoj kolumni „Otvorena riječ“, koja je izlazila u tjedniku *Hrvatska država*, u osvrtu na novoosnovano Vijeće, uza sve pohvale za ostvareni uspjeh, daje i dobronamjeren kritički osvrt na daljnji rad HNV-a: „Nijednom iskusnijem političkom čovjeku nije moglo ostati sakriveno, da je na saborovanju u Torontu sa priznatim pravom glasa i odlučivanja, bilo dosta ljudi bez većeg političkog iskustva.“⁷⁹² Na saboru su sudjelovali i ljudi koji su vodili dobrotvorna društva ili nogometne klubove, te na temelju svojih iskustava davali prijedloge koji su sputavali svaku „pokretnost i sposobnost Izvršnom Odboru“.⁷⁹³

Dr. Jelić posebno ističe velike zemljopisne udaljenosti koje dijele izabrane sabornike i koje su uvelike onemogućivale učinkovitije i brže djelovanje. Naveo je i problem koji je na saboru stvorio Ante Vukić,⁷⁹⁴ koji je burno reagirao na nazočnost pukovnika Ivana Babića, koji je u emigraciji imao reputaciju izvrsnog vojnog stručnjaka, glasno viknuvši „ovdje među nama sjedi jedan izdajnik hrvatske vojske, ja pitam, tko je njega ovdje doveo“. Prisutni delegati bili su neugodno iznenađeni Vukićevim riječima, a on je bio prisiljen napustiti sabor i na taj način sam je sebe eliminirao kao kandidata za izbor u Izvršni odbor Hrvatskoga narodnog vijeća.⁷⁹⁵

⁷⁹⁰ Spectator, „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska zora*, München, god. XXI (243), veljača-ožujak 1974, 3-4.

⁷⁹¹ Isto, 4; Mirth, „Formation of Croatian National Council“, *Croatia Press*, New York, vol XXVII, broj 1-2 (277-78), siječanj-lipanj, 1974, 15.

⁷⁹² Jelić, „Otvorena Riječ“, *Hrvatska država*, München, god. XXI, broj 225, veljača 1975, 8.

⁷⁹³ Isto.

⁷⁹⁴ Ante Vukić rođen je 1931., a umro 2017. godine u Unešiću. Izabran je za glavnog tajnika Ujedinjenih Hrvata Njemačke 1958., 1960. izbačen je iz organizacije, a 1969. izabran je za njezina predsjednika. Od 1958. bio je član Središnjeg odbora hrvatskih društava Europe i od 1973. predsjednik Hrvatskoga kontinentalnog vijeća Europe. Žrtva je neuspjelog atentata agenata jugoslavenske obavještajne službe 1973. u Dortmundu. (Više u: *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina*, 1061.)

⁷⁹⁵ Isto.

19. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE I MEMORANDUM SRPSKE AKADEMIJE NAUKA I UMETNOSTI

19.1. Reakcija HNV-a na političke prilike u Jugoslaviji

Tijekom 1985. godine u Beogradu je nastao dokument poznat u javnosti kao Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti (Memorandum SANU; dalje: Memorandum). Objava tog dokumenta 1986. godine u beogradskom tisku izazvala je snažnu reakciju ne samo u Srbiji, nego i diljem Jugoslavije. Sadržaj koji je osmislilo 16 akademika, članova SANU-a, Srpske akademije nauka i umetnosti, žestoko je osudila tadašnja službena politika SFRJ i SR Srbije. Sadržaj Memoranduma bio je zapravo velikosrpski program, koji je tadašnji predsjednik Srbije Slobodan Milošević namjeravao provesti u djelo.⁷⁹⁶

Memorandum ne predstavlja ništa drugo nego srpsku platformu putem koje bi se opravdala ideja ukidanja Ustava SFRJ iz 1974. godine s ciljem ponovnog uvođenja čvrstog centralizma s koncentracijom političke moći u Beogradu.⁷⁹⁷

Mnogi tadašnji jugoslavenski političari, politički analitičari i znanstvenici ocjenjuju da je donošenje tog dokumenta prekretnica za bivšu državu i početak njezina raspada. Tako odgovor na pitanje zbog čega je došlo do rata i velikosrpske agresije daje hrvatski ekonomist, političar i redoviti profesor Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu akademik Jakov Sirotković, koji smatra da je bila riječ o ekonomskoj agresiji na Hrvatsku, pa u svojim analizama, „kritički raščlanjuje teze o ekonomskom zaostajanju Srbije u Memorandumu SANU-a iz 1986. godine te daje uvid u motive, ekonomski sadržaj i poruku i drugoga Memoranduma SANU-a, onoga iz 1995. godine. Jer, i taj povijesni dokument također ima kapitalno značenje te (...), zapravo reformatorski aktualizira osnovne sadržaje iz prvoga Memoranduma, onoga iz 1986. godine.“⁷⁹⁸ Sirotković naglašava: „Premda je osnovni tekst

⁷⁹⁶ Dr. Mate Meštrović i Radovan Latković u svibnju 1987. potpisuju tekst pod naslovom „Odgovor na Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti“ te u završnim opažanjima zaključuju: „Memorandum SANU predstavlja upozorenje narodima Jugoslavije, da znatni dio srpske inteligencije još uvijek uporno zastupa ideju Velike Srbije i želi je, pod svaku cijenu, ostvariti unutar jedne nove, centralističke Jugoslavije pod maskom 'Integralnog federalizma'“. (Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 106.); Krašić, Wollfy, „Dok su hrvatski intelektualci šutjeli, reagirala je naša brojna politička emigracija“, *Moja Hrvatska*, 21. svibnja 2018. <https://mojahrvatska.vecernji.hr/price/dok-su-hrvatski-intelektualci-sutjeli-reagirala-je-nasa-brojna-politicka-emigracija-1246715>. Posjećeno 11. srpnja 2023.

⁷⁹⁷ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 106.

⁷⁹⁸ Strčić, „Tri knjige Jakova Sirotkovića o gospodarskoj osnovi propasti SFR Jugoslavije i velikosrpske agresije na Hrvatsku“: „Hrvatsko gospodarstvo 1945. – 1992. Ekonomski uzroci sloma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku“, Zagreb, 1993; „Hrvatsko gospodarstvo. Privredna kretanja i ekonomska politika“, Zagreb, 1996; „Memorandum SANU iz 1995. godine. (Kritički osvrt na knjigu K. Mihailovića i V. Krestića *Memorandum SANU*, odgovori na kritike, izdanje SANU, Beograd, 1995. (IX), urednik M. Pantić, glavni tajnik SANU, str. 150, tisak GIP Kultura“, Zagreb, 1996, *Časopis za suvremenu povijest*, 30(2), 1998, 406-411. <https://hrcak.srce.hr/214464>. Posjećeno 23. listopada 2022.)

Memoranduma SANU iz 1986. godine dovoljno jasan kao politički i nacionalni program agresivnoga velikosrpstva, autori 'odgovora na kritike' čine ga u tom pogledu još određenijim, iako ga nazivaju 'viđenjem društvene stvarnosti' i odriču mu programski karakter (...).“⁷⁹⁹ Akademik Jakov Sirotković je bio poznat i ugledan znanstvenik i u stranome svijetu – „pa je stoga autore Memoranduma toliko i pogodilo otkrivanje argumenata koji nikako ne idu u korist Srbije, odnosno vodećih struktura te zemlje.“⁸⁰⁰

Stjepan Matković, povjesničar s Hrvatskoga instituta za povijest, objašnjavajući kontekst pojave Memoranduma, napisao je: „Nakon smrti neograničenog vladara Tita, neprestanog suočavanja s ekonomskim krizama i nagovještaja demokratizacije društva, otvaralo se pitanje budućnosti tadašnje jugoslavenske federacije.“⁸⁰¹ Autori Memoranduma nastojali su iskoristiti veliku krizu jugoslavenskoga gospodarstva i društva, te su govoreći o aktualnim društvenim prilikama najveću pozornost posvetili položaju Srbije i srpskog naroda u Jugoslaviji. Na samom početku pišu: „Objektivno ispitivanje jugoslovenske stvarnosti dopušta mogućnost da se sadašnja kriza završi socijalnim potresima sa nesagledivim poslasticama, ne isključujući ni tako katastrofalan ishod kao što je raspad jugoslovenske državne zajednice.“⁸⁰² Nakon analize ekonomskog sustava i krize u kojoj se nalazi Jugoslavija, pisci Memoranduma žestoko kritiziraju Ustav iz 1974. godine, koji je prema njihovim riječima nanio goleme štete Srbiji, i to posebno zbog stvaranja autonomnih pokrajina Vojvodine i Kosova. Ustav iz 1974. godine s vremenom je, drže autori Memoranduma, pridonio jačanju protusrpskih snaga unutar SFRJ. Srpski narod je sve ugroženiji od drugih naroda u SFRJ, pa se granice SR Srbije moraju mijenjati jednostavno zato što nisu u skladu s etničkim sastavom. Iz tog se razloga moraju ukinuti umjetne administrativne granice i na taj način autonomne pokrajine Vojvodinu i Kosovo vratiti Srbiji.⁸⁰³ Nakon što se Memorandum 1986. pojavio u Beogradu, zanimljivo je da su novine u SR Hrvatskoj u početku samo prenosile šture vijesti o njemu iz drugih, uglavnom srpskih novina, u kojima tekst također nije tiskan u cijelosti. Tek je 1989. godine Memorandum prvi put objavljen u cijelosti u zagrebačkom časopisu *Naše teme*, koji je izdavao Centar CK SKH za idejno-teorijski rad „Vladimir Bakarić“.⁸⁰⁴

⁷⁹⁹ Isto.

⁸⁰⁰ Isto.

⁸⁰¹ Vjesnik raspada Jugoslavije. Trideset godina od objave Memoranduma SANU, uvoda u krvava zbivanja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/vjesnik-raspada-jugoslavije-trideset-godina-od-objave-memoranduma-sanu-uvoda-u-krvava-zbivanja-4666715> (Posjećeno 22. travnja 2022.)

⁸⁰² Memorandum SANU, 1986, 1.

⁸⁰³ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 102.

⁸⁰⁴ Vjesnik raspada Jugoslavije. Trideset godina od objave Memoranduma SANU, uvoda u krvava zbivanja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/vjesnik-raspada-jugoslavije-trideset-godina-od-objave-memoranduma-sanu-uvoda-u-krvava-zbivanja-4666715>. Posjećeno 22. travnja 2022.

Kao i u domovini, tako je i u hrvatskoj političkoj emigraciji Memorandum izazvao veliko zanimanje. Tako je urednik londonske *Nove Hrvatske* Jakša Kušan napisao: „Kad smo tvrdili da najveća opasnost za Jugoslaviju dolazi iz Srbije skočio je odmah neupućeni i kratkovidni dio emigracije s napadajima i optužbama da naglašavanjem srpske uloge zastupamo zapravo ideju treće Jugoslavije. Događaji već dulje vremena demantiraju naše kritičare iako oni to još uvijek ne vide.“⁸⁰⁵ U svojoj analizi sadržaja Memoranduma novoizabrani pročelnik Hrvatskoga narodnog otpora Marin Sopta svoj članak „Da li je došlo vrijeme raspadanja“ završava riječima: „bilo kakva Jugoslavija bez obzira na ideološko uređenje ne predstavlja soluciju za rješenje ovoga spora! Baš u ovome leži bit problema. Čvrsto sam uvjeren da većina Srba danas poput sastavljača ovog Memoranduma zastupa ideju jedne jake centralističke hegemonističke Jugoslavije, jer u njoj vide veliku Srbiju.“⁸⁰⁶

Kako u domovini nije bilo ozbiljnijeg odgovora na Memorandum, vrlo vjerojatno iz straha od režima, vodstvo Hrvatskoga narodnog vijeća odlučilo je taj dokument analizirati i dati o njemu svoje mišljenje. Tako je u srpnju 1987. godine Hrvatsko narodno vijeće dalo u pisanom obliku svoje viđenje Memoranduma i tiskalo brošuru naslovljenu *Hrvatsko stanovište o Memorandumu Srpske Akademije Nauka i Umetnosti*.

Govoreći o položaju Srbije i srpskog naroda u Jugoslaviji, autori Memoranduma pišu: „Ekonomska diskriminacija i podređenost Srbije ne da se u potpunosti shvatiti bez njenog politički inferiornog položaja koji je odredio i sve njene odnose.“⁸⁰⁷ U svom odgovoru Hrvatsko narodno vijeće iznosi činjenice koje tu tezu opovrgavaju. Kao prvo, nestankom prve monarhističke Jugoslavije i Kraljevine Jugoslavije, te stvaranjem SFRJ, Beograd je i dalje ostao glavni grad nove države zahvaljujući „odlučnom srpskom utjecaju, kao isključivo sjedište federalne vlade i ostalih saveznih ustanova i time je učinjen odlučni korak favoriziranja prevlasti srpske vladajuće ekipe nad političkim, ekonomskim i kulturnim središtima ostalih naroda, s dalekosežnim posljedicama“.⁸⁰⁸

Zahvaljujući toj činjenici Beograd je u vrlo kratkom razdoblju i zahvaljujući golemim investicijama izrastao u veliku metropolu te postao simbolom srpske moći nad ostalim narodima u Jugoslaviji. Glavna sjedišta glavnih državnih institucija, finansijskih ustanova i banaka, izvoznih poduzeća i drugih važnih institucija bila su u Beogradu. U odgovoru na tezu

⁸⁰⁵ Kušan, „Srbi traže promjene makar uz cijenu raspada Jugoslavije“, *Nova Hrvatska*, broj 20 (398), god. XXVIII, London, 19. studenoga 1986, 3.

⁸⁰⁶ Sopta, „Da li je došlo vrijeme raspadanja?“ *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 1, 1987, 1-2.

⁸⁰⁷ Memorandum SANU, 41-44.

⁸⁰⁸ Odgovor na Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti. (Latković, Radovan, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 85.)

iznesenu u Memorandumu o podređenom položaju Srba u SFRJ, HNV je demantira iznoseći podatke objavljene u *Ekonomskoj politici* (Beograd, br. 847): „1969 u Saveznoj upravi Hrvata je bilo 8.6%, a Srba 73.6% (uz 7.2% Crnogoraca, 3.8% neopredijeljenih i 6.8% ostalih. Deset godina kasnije, 1978, sudjelovanje Hrvata se još smanjilo na svega 6%. U vojsci i policiji Srbi zauzimaju još veći postotak: 75 do 80%. Hegemonistički položaj Srbije ostaje do danas nepromijenjen. Prema podacima *NIN*-a od 4. siječnja 1987. godine, Jugoslaviju predstavljaju u inozemstvu 27 Srba ambasadora i samo 8 Hrvata. Jugoslavija ima sveukupno 83 ambasadora, dakle trećina su Srbi, a manje od 10% su Hrvati.“⁸⁰⁹

Pisci Memoranduma obrušavaju se svom žestinom na Ustav iz 1974. godine, smatrajući da je njegova posljedica: „Dezintegracija jugoslovenske privrede po privrednim granama i teritorijama kao antiistorijska tendencija neposredno proizlazi iz jedne šire i značajne antiistorijske tendencije kakva je zasnovana u odlukama Drugog zasjedanja AVNOJ- a i prvih decenija posleratnog razvitka.“⁸¹⁰

Tvrđnje i optužbe pisaca Memoranduma da su dvije najrazvijenije republike, misleći pritom na SR Sloveniju i SR Hrvatsku, iskoristile Ustav iz 1974. godine kako bi ostvarile svoje nacionalne programe, „nastupaju danas kao uporni branioci postojećeg sistema“.⁸¹¹ U odgovoru na tu tezu da je SR Srbija ekonomski zapostavljena u SFRJ, Hrvatsko narodno vijeće odgovara na sljedeći način: „Ekonomska 'podređenost' Srbije samo je vidljiva u njezinoj slaboj produktivnosti. Unatoč privilegiranom položaju u investicijama i ekonomsko-financijskoj politici općenito, Srbija je prema statistikama iz 1971. godine donosila samo 18% deviznog priliva, dok je Hrvatska donosila tri puta više – 51%. No devize koje donosi hrvatsko gospodarstvo ne ostaju u Hrvatskoj, nego se prikupljaju u federaciji i obračunavaju po nerealnom tečaju što dovodi do stalnog izrabljivanja hrvatskog narodnog gospodarstva.“⁸¹²

Na temelju iznesenih podataka evidentno je da tvrdnje u Memorandumu kako je Srbija u ekonomskom i politički potlačenom položaju u SFRJ ne odgovaraju činjeničnom stanju u Jugoslaviji, naprotiv, potvrđuju suprotno, da SR Srbija „zauzima vladajući položaj nad ostalim narodima državne zajednice“.⁸¹³ Jedan od dokaza za to činjenica je da je u Srbiji 1979. godine „izgrađeno i predano u promet 96 kilometara automobilskih cesta, a u Hrvatskoj samo 6 (šest) kilometara“.⁸¹⁴

⁸⁰⁹ Isto, 85-86.

⁸¹⁰ Memorandum SANU, 20.

⁸¹¹ Isto.

⁸¹² Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 86.

⁸¹³ Isto, 87.

⁸¹⁴ Isto.

Srpski akademici u Memorandumu zastupaju tezu da je na temelju povijesnih primjera jugoslavenska konfederacija kao oblik državnog uređenja neodrživa iz jednostavnog razloga što „istorija poznaje više primera preobražaja konfederacije u federaciju, kao prirodne posledice uočenih slabosti konfederacije, ali nijedan primer preobražaja u obrnutom smeru“.⁸¹⁵ Na tu tezu HNV odgovara kako povijest poznaje i razvoj u drugom smjeru, a to je pravo svakog naroda na samoodređenje, pravo da ima vlastitu državu, pritom navodeći primjere Švedske, Norveške, Belgije i Nizozemske.⁸¹⁶

Govoreći o položaju srpskog naroda u usporedbi s drugim narodima Jugoslavije, posebno Albancima na Kosovu, pisci Memoranduma zastupaju tezu kako „izgon srpskog naroda sa Kosova (je) spektakularno svedočenje u kome je srpski narod pod pritiskom diskriminacije“.⁸¹⁷ Zato srpski akademici drže da je pitanje Kosova, a time i Vojvodine, „životno pitanje čitavog srpskog naroda“.⁸¹⁸ U vezi s tom tezom HNV ne želi ulaziti u probleme i odnose između SR Srbije i Kosova, samo želi „upozoriti na površnost kojom Memorandum tretira problem Kosova i Metohije kao uzroke srpsko – albanskih sukoba, pretvorene u *otvoreni i totalni rat*, vidi tek u *raznim administrativnim političkim i državnopravnim promenama*“.⁸¹⁹

U vezi s položajem Srba u SR Hrvatskoj srpski akademici pišu: „Izuzimajući period postojanja NDH, Srbi u Hrvatskoj nikada u prošlosti nisu bili toliko ugroženi koliko su danas. Rešenje njihovog nacionalnog položaja nameće se kao prvorazredno političko pitanje. Ukoliko se rešenja ne pronađu, posledice mogu biti višestruko štetne, ne samo po odnose u Hrvatskoj već i po čitavu Jugoslaviju.“⁸²⁰

Na platformi te teze iz Memoranduma Srbi u Hrvatskoj sa sjedištem u Kninu podižu barikade na cestama ne želeći priznati demokratski izabranu vlast u Republici Hrvatskoj.⁸²¹

Na tvrdnju o navodnoj ugroženosti Srba u Hrvatskoj stajalište je HNV-a da je „možemo i moramo protumačiti jedino kao intuitivno saznanje akademika da srpstvo nema onu ekspanzivnu snagu o kojoj su sanjali Vuk i Garašanin. Na Kosovu, u Vojvodini, pa evo i u Hrvatskoj – unatoč vlasti koju imaju – Srbi se pomalo asimiliraju i zapuštaju ćirilicu, tuže se autori Memoranduma“.⁸²²

⁸¹⁵ Memorandum SANU, 14.

⁸¹⁶ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 83.

⁸¹⁷ Isto, 99.

⁸¹⁸ Isto.

⁸¹⁹ Isto.

⁸²⁰ Isto.

⁸²¹ Križe, Željka, „Velikosrpska politička propaganda uoči raspada Jugoslavije na primjeru srbijanskog tiska od donošenja Memoranduma SANU do početka ratnih sukoba (1986. – 1991.)“, Doktorski rad, Hrvatski studiji, Sveučilišta u Zagrebu, 2015, 3.

⁸²² Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 100.

U zaključku analize Memoranduma koju je dao HNV istaknuta su neka važna zapažanja. U dokumentu HNV-a uvažavaju se donekle kritike režima SFRJ iznesene u Memorandumu, no istodobno se upozorava na mnoge proizvoljne, nelogične i proturječne tvrdnje njegovih tvoraca.⁸²³ U svom odgovoru HNV ističe da je: „Prvo ne shvatljivo da jedan veliki broj Srba, ako se oslonimo na Memorandum SANU, ne žele ili ne mogu preispitati odgovornost njihovih ideologa i vođa, nego uzroke srpskih neuspjeha vide u narodima koji ih okružuju. Jedna od glavnih teza srpskih akademika je da očuvaju Jugoslaviju protiv volje drugih naroda na način da se promijeni Ustav iz 1974. godine koji je doveo do ispoljavana šovinizma i srbofobije u nekim sredinama, te „ (...) pogoduje oživljavanju i sve drastičnijim ispaljivanjem nacionalne osjetljivosti srpskog naroda i reagovanjem koja mogu biti zapaljiva, pa i opasna.“⁸²⁴ Drugo, u stajalištima HNV-a prema Memorandumu ističe se kako ta „prividna taktika nije slučajna, da ima određeni cilj: istaknuti da stupanj dosadašnjeg dominantnog položaja Srbije ne zadovoljava težnje srpskog naroda, da ga Srbi osjećaju kao frustraciju svojih 'istorijskih ciljeva'. To je indirektna opomena narodima Jugoslavije i međunarodnim političkim faktorima.“⁸²⁵

Dokument HNV-a nazvan „Hrvatsko stanovište o Memorandumu Srpske akademije nauka i umetnosti“ završava riječima: „Memorandum SANU predstavlja upozorenje narodima Jugoslavije, da znatni dio srpske inteligencije još uvijek uporno zastupa ideju Velike Srbije i želi je, pod svaku cijenu, ostvariti unutar jedne nove, centralističke Jugoslavije pod maskom 'Integralnog federalizma'.“⁸²⁶

Taj dokument HNV-a, koji su potpisali predsjednik Izvršnoga odbora dr. Mate Meštrović i predsjednik Sabora HNV-a dr. Radovan Latković, preveden je na nekoliko svjetskih jezika i poslan na adrese država diljem svijeta.

20. ODNOS HRVATSKOGA NARODNOG VIJEĆA PREMA PROSLAVI

10. TRAVNJA

Jedan od najvećih političkih problema s kojim se suočilo vodstvo HNV-a bile su proslave 10. travnja. Odmah po završetku Drugoga svjetskog rata hrvatski politički emigranti počeli su taj dan slaviti kao datum proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Svečane obljetnice organizirane su na različitim mjestima, od izbjegličkih logora Austrije i Italije, u kojima se

⁸²³ Isto, 104.

⁸²⁴ Memorandum SANU, 70; Latković, Radovan, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 104.

⁸²⁵ Latković, *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, 102.

⁸²⁶ Isto, 106.

nalazilo mnogo hrvatskih ratnih izbjeglica, pa do gradova diljem svijeta u kojima su djelovale hrvatske zajednice.⁸²⁷

Proslave su, međutim, izazivale političke kontroverzije i nesuglasice u hrvatski, zajednicama, kao i probleme s gradskim i državnim vlastima u zemljama u kojima su Hrvati živjeli. Problem je nastao zbog toga što je glavni organizator proslava bio Hrvatski oslobodilački pokret, koji ih je koristio za veličanje poglavnika Ante Pavelića i Nezavisne Države Hrvatske. Oštro ih je kritizirao HSS i njegovi simpatizeri, tvrdeći da obilježavanje 10. travnja kompromitira Hrvate u zapadnom demokratskom svijetu jer su Pavelić i njegova ustaška vlada bili suradnici nacističke Njemačke i fašističke Italije, zanemarujući pri tome činjenicu da se njihov predsjednik Maček ni u emigraciji nikad nije odrekao svojih projugoslavenskih stajališta. Također velik protivnik Ante Pavelića i njegovih ustaša, Bogdan Radica u *Hrvatskom listu* 1981. godine izjavljuje: „Što se tiče mog držanja prema uspostavi Države Hrvatske od 1941 – 1945, ja držim da je to bila povijesna činjenica, koja je pozitivno poslužila naročito hrvatskoj mladosti da osjeti, da Država Hrvatska može postojati i da prije ili poslije mora biti uspostavljena. Potpuno sam uvjeren da ćemo do završetka ovog stoljeća imati Nezavisnu državu Hrvatsku (...).“⁸²⁸ Možda su upravo žaljenje za izgubljenom domovinom i frustracije što su morali pobjeći iz domovine bili najsnažniji motiv za proslavu 10. travnja i na taj način čuvanje nade u povratak.

Tako je HSS organizirao manifestacije pod nazivom Hrvatski narodni dan,⁸²⁹ koje su uz društveni karakter oduvijek imale i politički naboj, pa se može reći da su bile pandan proslavama 10. travnja. Nastojeći ponuditi kompromis na tu temu, Ante Ciliga šalje prijedlog HSS-u, HNV-u i HOP-u da se za zajedničku proslavu izabere 20. lipnja, „Dan hrvatskih žrtava od Stjepana Radića do Džemala Bijedića. (...) Svi dani nisu jednaki. Što je jedan dan prirodno, neizbježno ili barem podnošljivo, može drugi dan postati nedopustivo, dapače i samoubojstveno. (...) Postoji samo jedan nadnevak iz naše epohe koji čitav hrvatski narod prihvaća i štuje kao svoj izraziti nacionalni simbol: 20. lipnja. (...) Zato, ako se zajednički nastup emigracije može ostvariti, to se može postići samo za dan 20. lipnja, dan uspomene žrtve

⁸²⁷ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 2005, 411-412.

⁸²⁸ Trošelj Miočević, „Bogdan Radica – diplomat, publicist i novinar“, u: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Sopta, Marin; Lemić, Vlatka; Benić Penava, Marija, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020, 171.

⁸²⁹ Vidi više o Hrvatskim narodnim danima u:

Tepeš, Ivan, „Hrvatski narodni dan – društveni događaj u hrvatskom iseljništvu“, *Časopis za suvremenu povijest*, 53 (2), 2021, 517-547. <https://doi.org/10.22586/csp.v53i2.16531>

Stjepana Radića.“⁸³⁰ Taj Ciligin prijedlog, što se i moglo očekivati, nije prihvaćen. S druge strane, jugoslavenski su diplomati svaki put prigodom proslava 10. travnja slali oštru diplomatsku notu gradskim i državnim vlastima zahtijevajući da ih zabrane i da se njihovi političari ne odazivaju na pozive organizatora da u njima sudjeluju.

Hrvatski oslobodilački pokret preuzima nakon osnutka ulogu glavnog organizatora proslava 10. travnja. Više od dvadeset godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata, monopol nad tim proslavama imali su politički istomišljenici i simpatizeri Ante Pavelića i ustaškog pokreta od kojih su mnogi i prije rata živjeli u emigraciji.⁸³¹

Da bi se promijenio način organiziranja obljetnice proglašenja Nezavisne Države Hrvatske i ukinuo stranački monopol HOP-a, koji nije pristajao na zajedničke proslave, druge stranke i društva počinju organizirati proslave 10. travnja kao Dan hrvatske državnosti i na njima evociraju uspomene i slave proglašenje i uspostavu Nezavisne Države Hrvatske, ali se poglavnik i njegova uloga ne slave. Zbog toga su se u mnogim hrvatskim zajednicama organizirale dvije proslave. Kada bi gradonačelnicima i ministrima stizale pozivnice, zbunjivalo ih je što su za istu proslavu dobivali po dvije, ali na dvije različite adrese i dva datuma održavanja.⁸³²

Tijekom vremena hrvatski politički emigranti aktivno su se počeli uključivati u politički život država u kojima su živjeli i na razne su načine, primjerice materijalnim donacijama, pomagali političke stranke. Uspjeli su uspostaviti dobre kontakte s lokalnim državnim dužnosnicima, koje bi zatim pozivali na proslave 10. travnja. Tako je gradonačelnik Clevelanda Carl G. Stokes 1968. godine službeno proglasio 10. travnja Danom hrvatske nezavisnosti u Clevelandu. U izjavi objavljenoj tom prigodom piše: „Ovaj datum označava obljetnicu početka viteške borbe hrvatskog naroda koji se poslije 850 godina strane dominacije konačno uspio domoći slobode 1941. godine. (...) Svi ljudi dobre volje širom svijeta cijene i poštuju hrvatski narod zbog velikog doprinosa znanosti, umjetnosti i književnosti.“⁸³³ Ta odluka gradonačelnika Clevelanda izazvala je oštru reakciju generalnog konzula Jugoslavije Antona Kacijana, što se i moglo očekivati. U pismu koje je uputio na gradonačelnikov ured jugoslavenski je konzul napisao: „Posebno sam razočaran što je gradonačelnik dopustio da se ponovi takva uvreda našoj

⁸³⁰ Ciliga, Ante, „Za zajednički proslavu 20. lipnja. Pisma vodstvu HSSa, HNVa i HOPa“, *Na pragu sutrašnjice*, Rim, god. III, broj 1-2(9-10), srpanj 1977, 5, 6.

⁸³¹ Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 452.

⁸³² Intervju s Vladom Glavašem, 20. rujna 2021. u Zagrebu.

⁸³³ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 285-287; Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 452.

vlasti s obzirom na obećanje koje je dao ambasadoru Crnobrnji u pismu od 1. kolovoza 1968.“⁸³⁴ Kada je bivši guverner države Kalifornije Ronald Reagan, koji će postati predsjednikom SAD-a, 1968. godine službeno proglasio 10. travnja Hrvatskim danom nezavisnosti, razljutilo je to jugoslavenske vlasti u Beogradu, koje su zaprijetile prekidom diplomatskih veza između SAD-a i Jugoslavije, no sve je ostalo samo na prijetnji.⁸³⁵

Kao i u Clevelandu u prigodi organiziranja proslave 10. travnja, slične situacije događale su se i u drugim gradovima diljem svijeta. Tako je u Torontu službeni gost na proslavi bio član kanadskog parlamenta David Crombie, jedan od najpopularnijih gradonačelnika u povijesti toga grada. Treba napomenuti da je Crombie bio židovskog podrijetla i dobar poznavatelj povijesti NDH.⁸³⁶

S obzirom na takve političke prilike i odnose u redovima hrvatske političke emigracije, članovi Izvršnoga odbora HNV-a na svojoj sjednici održanoj 15. veljače 1976. godine donijeli su dokument nazvan „Ocjena 10. travnja“. U njemu piše: „Desetog travnja 1941. godine hrvatski je narod nakon dugo vremena ponovno uspostavio svoju nacionalnu državu. Tog je dana hrvatski narod jednim beskompromisnim i revolucionarnim činom ostvario svoje neotuđivo pravo nacionalnog samoodređenja. Bez obzira na to što je stjecajem objektivnih okolnosti hrvatska država privremeno izgubljena, Deseti travnja do ponovne uspostave slobodne, demokratske i neovisne hrvatske države ostaje simbol hrvatske državotvorne misli i borbe. U tom smislu Izvršni odbor HNV-a potvrđuje Deseti travanj Danom hrvatske državnosti.“⁸³⁷

Predsjednik Izvršnoga odbora HNV-a Stanko Vujica komentirao je tu izjavu na sljedeći način: „10. travanj je jedan svjetli nadnevak hrvatske povijesti“, no ističe da „nije najsvjetliji, jer će to biti onaj dan koji nije daleko, kada će hrvatski narod ponovno i zauvijek uspostaviti svoju nacionalnu državu.“⁸³⁸

O značaju i važnosti 10. travnja govorio je i profesor Mate Meštrović. U govoru održanom na proslavi 10. travnja 1988. godine u Oakvilleu, Kanada, rekao je među ostalim: „Proslavama dana hrvatske državnosti iskazujemo našu vjeru u obnovu hrvatske države, iskazujemo vjeru i nadu da će se hrvatska država za koju se borimo biti trajno utemeljena, da će Hrvatska konačno zauzeti ravnopravni položaj među suverenim i slobodnim zemljama

⁸³⁴ Čizmić, Miletić, Prpić, *From the Adriatic to Lake Erie*, 453.

⁸³⁵ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 412.

⁸³⁶ Sušilović, „Hrvatsko pravo na samoodređenje“, *Otpor*, Chicago, broj 6, 1979, 24-25.

⁸³⁷ Vujica, „Deseti travanj“, *Danica*, Chicago, god LV, broj 14, 7. travnja 1976, 1, 3; Sopta, *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi od 1945. do 1995.*, 306.

⁸³⁸ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 264.

Europe i svijeta. (...) 10. travanj 1941. godine dokaz je volje hrvatskog naroda da bude slobodan i nezavisan. Potoci hrvatske krvi prolivene u ratno doba u obrani hrvatske države također potvrđuju opredjeljenje hrvatskog naroda.“⁸³⁹

Jakša Kušan, veliki protivnik politike Ante Pavelića i njegova ustaškog pokreta, na svoj se način pozitivno izrazio o tom datumu. Kušan kaže da se Hrvati teško mogu obraniti od crnih legendi koje su stvorene o NDH, koju neprijatelji hrvatskoga naroda organizirano i sustavno koriste za kompromitiranje Hrvata u njihovoj daljnjoj borbi za neovisnost. Mnogi su Hrvati dali svoje živote iz ljubavi prema domovini, a tada je to bilo vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. „Oni koji su za tu ljubav svoje živote žrtvovali, dobrovoljno žrtvovali, dokazali su da NDH nije bila beznadna, protupovijesna pustolovina, a oni koji su se za nju žrtvovali, da nisu bili pustolovi i špekulanti. Dokazali su da je NDH bila uvijet za opstanak i slobodu jednog naroda, osim toga, i uvijet za međunarodni mir, red i napredak.“⁸⁴⁰

Iako su lideri HNV-a Mate Meštrović, Mirko Vidović, Jakša Kušan, Bogdan Radica i njihovi istomišljenici bili među najvećim ideološkim protivnicima ustaškog pokreta i Ante Pavelića, zbog pozitivnog odnosa većine članova HNV-a prema datumu 10. travnja 1941. kada proglašena Nezavisna Država Hrvatska, iz pragmatičnih su se razloga javno pozitivno očitovali o njemu.

21. HRVATSKO NARODNO VIJEĆE U DOKUMENTIMA SLUŽBE DRŽAVNE SIGURNOSTI REPUBLIČKOG SEKRETARIJATA ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE SRH⁸⁴¹

Početak djelovanja jugoslavenskih obavještajnih službi smatra se osnivanje Odjeljenja za zaštitu naroda (OZNA) 13. svibnja 1944. Nakon ožujka 1946. dolazi do razdvajanja OZNA-e na civilne i vojne službe. Iz nje su nastale Uprava za istraživanje i dokumentaciju (UID), Uprava državne bezbjednosti (UDBA), te Vojnoobavještajna služba (VOS) i Kontraobavještajna služba (KOS). KOS je 1955. preimenovan u Organ bezbjednosti (OB) Jugoslavenske narodne armije (JNA), a UDBA je 1966., nakon tzv. Brijunskog

⁸³⁹ Meštrović, „Govor održan na proslavi 10. travnja 1988. u Oakvilleu, Ontario, Kanada“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 2, 1988, 3-6.

⁸⁴⁰ Krolo, *Hrvatski politički emigrant: 1941. – 1991.*, 272.

⁸⁴¹ HR-HDA-1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske/SDS RSUP SRH.

plenuma,⁸⁴² postala Služba državne sigurnosti (SDS) ili u srpskoj varijanti Služba državne bezbednosti (SDB). Svoje djelovanje završava u proljeće 1990.⁸⁴³ SDS kao civilna kontraobavještajna služba bila je dijelom Saveznog sekretarijata za unutrašnje poslove (SSUP). Sastojala se od nekoliko odjela, a četiri glavna bavila su se: unutarnjim neprijateljem (nacionalizam i crkva), emigracijom (hrvatska, albanska i ostale), obavještajnim službama te metodama prisluškivanja i praćenja. Preko Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove (RSUP) razvijali su organizacijsku mrežu. Uglavnom SDS je imao široku mrežu operativnih radnika te uz njih brojne doušnike i suradnike.⁸⁴⁴

Osnovna djelatnost SDS-a bila je da „kao samostalna stručna služba u organima unutarnjih poslova prikuplja, dokumentira, evidentira i analizira podatke i druga obavještenja u svrhu otkrivanja i sprečavanja tajne i organizirane neprijateljske djelatnosti stranih obavještajnih službi, jugoslavenske emigracije, pojedinaca i skupina i organizacija u zemlji i inozemstvu usmjerenih na potkopavanje ili rušenje ustavom utvrđenog poretka“.⁸⁴⁵

Od osnutka Hrvatskoga narodnog vijeća državna vlast Jugoslavije, odnosno njezine obavještajne službe, posvetila je ozbiljnu pozornost njegovu radu i aktivnostima. U dokumentu pod naslovom „Hrvatsko narodno vijeće. Aktivnost, organizacija i unutrašnji odnosi“, koji je Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove tiskao 1982. godine u Beogradu, dana je vrlo opširna i detaljna analiza HNV-a. Ova disertacija koristi se samo dijelom tih materijala i dokumenata i obrađuje pojedince i obavještajne akcije koji se smatraju nužnima za objašnjenje ključnih događaja važnih za djelovanje HNV-a. Ostatak bogatog arhivskog gradiva trebalo bi obraditi u zasebnom znanstvenom radu jer je djelovanje obavještajnih službi spram HNV-a zbog obujma dokumentacije i drugoga gradiva te količine znanstvenih interpretacija zaokružena tema za sebe.⁸⁴⁶

Na temelju dokumentacije SSUP-a, emigrantskih publikacija i osobito *Vjesnika Hrvatskoga narodnog vijeća*, službenoga glasila HNV-a, stvoren je, kako je navedeno, kvalitetan dokument o strukturi i odnosima u HNV-u. U dvanaest poglavlja opisuju se osnivanje

⁸⁴² Plenumom je započeo proces liberalizacije političkog i gospodarskog života te jačanja položaja republika, ali su njegovi učinci poništeni obnovom dogmatizma 1972. Brijunski plenum. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9519>. (Posjećeno 10. srpnja 2023.)

⁸⁴³ 68 000 dosjea Službe državne sigurnosti za Hrvatsku, <http://hr.cultural-opposition.eu/registry/?type=collections&search=> (Posjećeno 7. srpnja 2023.); *Zagrebački list*, 11. lipnja 2017, <https://www.zagrebacki.hr/2017/06/11/tajne-drzavnog-arhiva-dostupno-60-000-dosjea-udbe-nedostaje-popis-suradnika/> (Posjećeno 10. srpnja 2023.)

⁸⁴⁴ Isto.

⁸⁴⁵ Isto.

⁸⁴⁶ HR-HDA-1561, 10.22/1, Hrvatsko narodno vijeće. Aktivnost, organizacija i unutrašnji odnosi, Beograd, 2. januar, 1982, str. 131.

HNV-a i odnosi među glavnim inicijatorima. Detaljno se opisuju događaji do osnutka I. Sabora, sukobi unutar HNV-a tijekom zasjedanja I. Sabora kao i nesloga koja je zavládala nakon njegova održavanja, pa sve do saziva II. Sabora. U IX. poglavlju dokumenta prikazuje se HNV-ova protujugoslavenska „subverzivno-propagandna aktivnost“,⁸⁴⁷ a u X. poglavlju obrađuje se tema odnosa HNV-a i stranih čimbenika.⁸⁴⁸ Prema riječima autora dokumenta „cilj istraživanja bio je izrada dokumentovane analize o HNV-u koja bi, pored ostaloga, omogućila da u kasnijim istraživanjima HNV-a ne bude potrebno analiziranje perioda pre 1981. godine, već samo njegova najnovija aktivnost i stanje“.⁸⁴⁹ U dokumentu se također nastoji dati objašnjenje pod kojim su uvjetima i na koji način pripadnici hrvatske političke emigracije nakon nekoliko neuspjelih pokušaja konačno ostvarili značajan uspjeh, a to je formiranje HNV-a kao predstavnika hrvatskoga naroda u domovini i inozemstvu. Iz javnosti dostupnih dokumenata jugoslavenskih obavještajnih službi o pripadnicima ustaške emigracije vidljivo je da su se jugoslavenske vlasti vrlo uspješno borile protiv organizacija koje su vodili poglavnik NDH Ante Pavelić, njegov ministar Vjekoslav Vrančić ili pak njegovi bliski suradnici dr. Branko Jelić i dr. Ivan Jelić, Danijel Crljen i mnogi drugi, optužujući ih za suradnju s nacističkom Njemačkom i fašističkom Italijom. I upravo zbog njihove političke hipoteke iz prošlosti, nekoliko desetljeća poslije završetka Drugoga svjetskog rata to je zapravo bila najveća prepreka za učinkovitije djelovanje hrvatske političke emigracije u protujugoslavenskoj aktivnosti u zapadnom demokratskom svijetu. Upravo zbog toga bilo je otežano povezivanje s dijelom emigracije iz redova članova Hrvatske seljačke stranke.⁸⁵⁰

Da bismo bolje mogli razumjeti okrutnost i zločine jugoslavenskih obavještajnih službi prema hrvatskim političkim emigrantima⁸⁵¹ moraju se otkriti korijeni koji su te zločine proizveli. U razdoblju od 1946. do 1989. godine agenti jugoslavenskih obavještajnih službi, koliko je dokazano, ubili su 67 hrvatskih emigranata, 29 puta pokušali su izvesti atentate, oteli su četvero ljudi i pet puta u tome nisu uspjeli, a četiri osobe vode se nestalima.⁸⁵² Korijeni tih

⁸⁴⁷ HR-HDA-1561, 10.22/1, 131.

⁸⁴⁸ Isto, 159.

⁸⁴⁹ Isto, 1.

⁸⁵⁰ HR-HDA-1561 SRH RSUP SDS, Osobni dosje 304540 MF Vjekoslav Vrančić. Zagreb, 15. kolovoza 1966. (Dalje: HR-HDA-1561, Osobni dosje 304540 MF Vjekoslav Vrančić.)

⁸⁵¹ U obračunu s jugoslavenskim i komunističkim neprijateljima Komunistička je partija Jugoslavije na čelu partizanskog pokreta primjenom represivnih sredstava nastojala osigurati ratnu pobjedu i učvrstiti svoju diktaturu. „U tome su bitnu ulogu imale sigurnosno-obavještajne organizacije partizanskog pokreta i komunističke vlasti, Odjeljenje za zaštitu naroda (Ozna), utemeljeno 13. svibnja 1944. i od 13. ožujka 1946., Uprava državne bezbjednosti (Udba).“ (Radelić, Zdenko, „Ozna/Udba – drastičan obračun s neprijateljima: primjer Hrvatske (1940-ih i 1950-ih)“, *Historijski zbornik*, 70(1), 2017, 97-136. <https://hrcak.srce.hr/192950>, (Posjećeno 27. listopada 2022); Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 29.

⁸⁵² Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 422.

zločina vode od vrha državne politike Jugoslavije prema političkim protivnicima. Posebno dobro to se vidi iz predavanja i uputa koje je Edvard Kardelj dao jugoslavenskim diplomatima, agentima i špijunima izabranim da u stranom svijetu, kamo su trebali biti raspoređeni, brane interese Jugoslavije i propagiraju komunističke ideje. U predavanju održanom u siječnju 1948. godine Kardelj je među ostalim rekao: „Međunarodno pravo ne postoji u odnosu na vanjski svijet: Međunarodno pravo pripada prošlosti. Svi naši pristaše moraju to imati na pameti i ne moraju se zavesti zapadnim i anglo-američkim pojmovima međunarodnog prava, koji samo ide za tim da zaustavlja pučke revolucije i da nam nametne anglo-američki imperijalizam.“⁸⁵³

Više od dvadeset godina nakon toga, u siječnju 1970. godine na Desetoj plenarnoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH), prvi čovjek Partije Vladimir Bakarić govoreći o hrvatskoj političkoj emigraciji rekao je sljedeće: „Hrvatsku još nešto karakterizira. Ona ima najveću i najgoru emigraciju. Najveću po broju, pa i kad izuzmemo staru emigraciju, imade najveću političku emigraciju iz vremena ovoga rata. I najgora je po tome što nitko nije tako surov, tako neprijateljski raspoložen od svih drugih emigracija prema Jugoslaviji (...).“⁸⁵⁴

Tako su jugoslavenske vlasti radi što učinkovitije kontrole svojih građana i emigrantskih neprijateljskih organizacija slale upute svojim veleposlanstvima „kako kontrolirati, praviti poteškoće i uništavati hrvatsku emigraciju“.⁸⁵⁵

U tajnim dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi pripadnici hrvatske političke emigracije, osobito dijela emigracije s kraja Drugoga svjetskog rata, tretirani su kao kolaboracionisti fašističke Italije i nacističke Njemačke, iako je iz sastava emigranata bilo jasno da je njihov društveni i politički korpus mnogo širi.⁸⁵⁶ Dolaskom mlađih generacija Hrvata u zapadne zemlje Europe, Sjevernu Ameriku i Australiju i njihovim učlanjivanjem u postojeće političke organizacije emigranata, državni režim Jugoslavije mijenja način njihove diskreditacije i osmislio je drugačiji, svakako za ono vrijeme aktualniji model diskreditacije. Naime, u svojim glasilima počinje upotrebljavati izraz „hrvatski teroristi“ svaki put kada bi se govorilo o akcijama hrvatskih domoljuba u svijetu.⁸⁵⁷

Kada su pripadnici hrvatske političke emigracije nakon neuspjelog pokušaja osnivanja snažne globalne nestranačke organizacije i propasti Hrvatskoga narodnog vijeća osnovanog

⁸⁵³ Isto.

⁸⁵⁴ Čizmić, Sopta, Šakić, *Iseljena Hrvatska*, 420.

⁸⁵⁵ Okružno pismo Državnog sekretarijata inostranih poslova, SFRJ, Beograd, br. 5723/32, od 28. kolovoza 1970. (Jareb, *Političke uspomene i rad dra Branimira Jelića*, 477.)

⁸⁵⁶ HR-HDA-1561, Osobni dosje 304540 MF Vjekoslav Vrančić.

⁸⁵⁷ HR-HDA-1561 SRH RSUP SDS, Osobni dosje 157482 Bilandžić Stjepan. Operativana obrada 2-742. (Dalje: HR-HDA-1561, Osobni dosje 157482 Bilandžić Stjepan)

1962. godine u New Yorku konačno uspjeli 1974. godine održati osnivački sabor, a sljedeće 1975. godine I. Sabor HNV-a, oba u Torontu, u dokumentima obavještajnih službi Jugoslavije navodi se da „to predstavlja značajan korak ustaške emigracije na planu organizacionog i političkog prilagođavanja savremenim uslovima“.⁸⁵⁸ Prema njihovu mišljenju „HNV je postao nosilac skoro celokupne anti jugoslavenske aktivnosti ustaške emigracije“.⁸⁵⁹ Tako su ocijenili prve godine postojanja Hrvatskoga narodnog vijeća, uz zaključak o slabljenju njegove relevantnosti u osvit novoga desetljeća: „Iako od 1979. godine počinje izvesno opadanje njegovog utjecaja, HNV je još uvek značajna i relativno jaka grupacija neprijateljske grupacije.“⁸⁶⁰ Da bi se suprotstavili uspješnoj, raznovrsnoj i konstantnoj protujugoslavenskoj aktivnosti HNV-a, a držeći se davno postavljenih Kardeljevih uputa, agenti Službe državne sigurnosti dva tjedna uoči ubojstva bivšeg Ininog direktora za tržište Stjepana Đurekovića⁸⁶¹ šire lažni broj 14 lista *Nova Hrvatska*. U tom izdanju, koje je iz Dortmunda i Londona slano na sve strane svijeta, objavljen je izmišljeni intervju s Đurekovićem. Prema riječima Jakše Kušana, urednika *Nove Hrvatske*, odmah je bilo jasno da falsifikat „dolazi iz Beograda“ i da je, osim uvodnog članka i intervjua sa Stjepanom Đurekovićem, „sve ostalo plod starog propagandnog kalupa, prema kojem cijela emigracija ništa drugo ne radi već se međusobno svađa oko nepostojećih položaja“.⁸⁶² Neopreznost krivotvoritelja je bila i u tome što su koristili mnogo srpskih riječi i izraza koje hrvatski autori u *Novoj Hrvatskoj* nikad nisu upotrebljavali.⁸⁶³ Desetak godina poslije, u slobodnoj i demokratskoj Hrvatskoj, u tjedniku *Nacional* od 16. veljače 1996.⁸⁶⁴ godine bivši visoki dužnosnik Udbe iz Beograda Božidar Spasić priznat će u intervjuu novinaru Peri Zlataru da je krivotvorina *Nove Hrvatske* bila „u funkciji likvidacije Stjepana Đurekovića“.⁸⁶⁵

Služba državne sigurnosti osnovala je u listopadu 1973. tzv. „Specijalne jedinice“ da bi pojačala borbu protiv hrvatske političke emigracije. O tim specijalnim jedinicama ima malo

⁸⁵⁸ HR-HDA-1561, 10.22/1, 1.

⁸⁵⁹ Isto.

⁸⁶⁰ Isto.

⁸⁶¹ Stjepan Đureković bio je ekonomist, publicist i književnik. Rođen je 1926. godine u Bukovcu kraj Petrovaradina, a umro 8. kolovoza 1983. u Wolfahrtshausenu, Njemačka. Studij ekonomije završio je u Beogradu. Radio je na direktorskim mjestima u zagrebačkoj Ini. Od 1982. politički je emigrant u Njemačkoj, gdje je ubijen u atentatu. U hrvatskom izbjegličkom tisku objavio je mnogobrojne članke te romane s likovima iz vrhova onodobne jugoslavenske komunističke vlasti, u kojima je opisao deformacije režima: *Komunizam, velika prevara* (1982), *Ja, Josip Broz Tito* (1982), *Sinovi orla* (1983), *Crveni manageri* (1983) i *Slom ideala* (1983). (Đureković, Stjepan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16937>. Posjećeno 7. lipnja 2023.)

⁸⁶² Kušan, *Bitka za Novu Hrvatsku*, 214; Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 190-191.

⁸⁶³ Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 191.

⁸⁶⁴ Zlatar, Pero, „Priznajem, organizirao sam ubojstvo Stjepana Đurekovića po direktnom nalogu Stane Dolanca“, *Nacional*, Zagreb, broj 18, 16. veljače 1996., 9, 10 i 24.

⁸⁶⁵ Kušan, *Bitka za Novu Hrvatsku*, 214.

dostupnih izvora, ali postoji poveznica koja upućuje da su takve jedinice postojale i djelovale. Osamdesetih godina, prema izjavama Jana Gabriša⁸⁶⁶ i Josipa Perkovića⁸⁶⁷ unutar Druge uprave SSUP-ova SDS-a postojala je „grupa za takozvano djelovanje“. „Ona je samostalno planirala i izvodila različite akcije u inozemstvu koristeći pri tom agenturu. Vršila je psihološke akcije zastrašivanja, uznemiravanja, dezinformiranja, izrađivala različiti promidžbeni materijal, sve do krivotvorina određenih brojeva nekih emigrantskih glasila, planirala i organizirala provale u sjedišta emigrantskih organizacija radi izuzimanja dokumentacije, a prema određenim indicijama i fizičku eliminaciju pojedinaca.“⁸⁶⁸

Nekoliko godina nakon Đurekovićeve ubojstva agenti jugoslavenskih obavještajnih službi ponovno stupaju u akciju protiv HNV-a. Ovoga puta, u veljači 1988. godine, šalju „Obavijest“ iz Münchena i New Yorka da će VII. Sabor zasjedati od 10. do 13. ožujka u Londonu. „Obavijest“ je potpisao navodno Mate Meštrović i poslana je svim sabornicima, mjesnim odborima i hrvatskim listovima. Vrlo brzo pokazalo se da je Meštrovićev potpis krivotvoren. Uz taj falsifikat jugoslavenskih obavještajnih službi ubrzo su se pojavila još dva. Drugi je nosio krivotvoreni potpis sabornika HNV-a Vladislava Muse, koji navodno napada kolegu sabornika Petra Hinića i predsjednika Izvršnoga odbora Matu Meštrovića kako bi se Meštrovića smijenilo s položaja predsjednika. Treći falsifikat bio je poziv Petra Hinića za sjednicu Koordinacionog odbora HNV-a na kojoj će se navodno raspravljati o VII. Saboru HNV-a koji se treba održati u Barceloni.⁸⁶⁹

U analizama jugoslavenskih obavještajnih službi kao poseban problem ističu se široki kadrovski kapaciteti koji se od samoga početka uključuju u djelovanje HNV-a. Naime, ulazak tzv. nezavisnih intelektualaca u HNV pridonio je jačanju hrvatskoga političkog zajedništva. Mnogobrojni sukobi među emigrantskim liderima, međutim, nisu time prestali, naprotiv dobili su novu dimenziju, pa je došlo do još žesćih sukoba među sabornicima HNV-a. Takvo stanje opisano je i u tajnim dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi, izvještajima njihovih

⁸⁶⁶Jan Gabriš uz Josipa Perkovića vodio je tajnu službu u bivšem režimu, a u novijoj Hrvatskoj do 1995. bio je načelnik V. odjela za poslove evidencije, statistike i dokumentacije, te zajedno s Perkovićem koautor Rekonstrukcije službe državne sigurnosti. (Nezirović, Vanja, Tko je bio pokojni obavještajac Jan Gabriš? Agent koji je 1991. godine tajno nabavljao oružje za Hrvatsku i Tuđmana te napravio popis agenata Udbe. *Jutarnji list*, 7. siječnja 2018. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/tko-je-bio-pokojni-obavjestajac-jan-gabris-agent-koji-je-1991-godine-tajno-nabavljao-oruzje-za-hrvatsku-i-tudmana-te-napravio-popis-agenata-udbe-6909066>, Posjećeno 19. svibnja 2023.)

⁸⁶⁷Josip Perković rođen je 1945. u Ličkom Novom Selu. Bio je djelatnik jugoslavenskih obavještajnih službi i nekoliko hrvatskih obavještajnih službi. Njemačko pravosuđe osudilo ga je na doživotnu zatvorsku kaznu zbog ubojstva Stjepana Đurekovića. (Josip Perković, https://hr.wikipedia.org/wiki/Josip_Perkovi%C4%87, Posjećeno 19. svibnja 2023.)

⁸⁶⁸Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 151.

⁸⁶⁹„Udba 'poziva' na Sabor“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, travanj 1988, 3.

agenata s terena te emigrantskim tiskovinama, u kojima se vodio otvoren i oštar sukob između *Nove Hrvatske* (Jakše Kušana) i *Hrvatske države* (Ivana Jelića).⁸⁷⁰

Izbor velikog broja istaknutih intelektualaca u I. Sabor HNV-a prikazan je u tajnim dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi riječima: „Takav sastav izvršnih tela Sabora bio je za nas (SFRJ) nepovoljniji od teroristički ili ustaški jače 'obojenih' garnitura, jer se donekle sužava prostor za naše delovanje, u redovima emigracije i kod stranog faktora. Zbog toga je, pored konstituisanja I. Sabora HNV-a bio značajan uspeh hrvatske neprijateljske emigracije, bez obzira što će neka od tih rešenja biti uzroci novih sukoba u rukovodstvu i organizacijama HNV-a.“⁸⁷¹

Iz navedenoga je jasno da je HNV od osnutka predstavljao problem jugoslavenskom režimu, a o tome najbolje govori podatak da su beogradske vlasti putem svojih diplomatskih predstavništava poduzimale sve moguće mjere kako bi spriječile održavanje sabora u Kanadi, Belgiji, Španjolskoj i Engleskoj. U tome nisu uspjele jer u zemljama Zapada nije postojala zakonska osnova za prihvatanje jugoslavenskih zahtjeva da se djelovanje HNV-a na njihovu teritoriju spriječi dokle god to tijelo poštuje njihove zakone.

Agenti jugoslavenskih obavještajnih službi posvetili su osobitu pozornost oštrim sukobima unutar HNV-a nakon održavanja I. Sabora i saziva za II. Sabor. U strogo povjerljivom obavještajnom dokumentu Saveznoga sekretarijata za vanjske veze naslovljenom „Aktivnost neprijateljske emigracije u Argentini u vezi II. Sabora Hrvatskog narodnog vijeća“ donosi se opširno istraživanje o stranačkim i međusobnim rivalstvima Vjekoslava Vrančića, predsjednika HOP-Reorganizacije, Ive Korskoga, predsjednika Hrvatske republikanske stranke, Danijela Crljena, predsjednika Mjesnog odbora „Nezavisnost“ i nekih drugih istaknutih Hrvata u Argentini. Opisujući stanje i raspoloženje Hrvata prema HNV-u, u tom dokumentu jugoslavenskih obavještajnih službi piše: „Nakon početnog oduševljenja i velikih nada u rad budućeg 'Vijeća' već kod samih izbora u Argentini je izbio na površinu rivalitet između pojedinih kandidata u borbi za birače. U prvom redu došlo je do sukoba između malobrojnih, ali veoma aktivnih i dobro organizovanih 'republikanaca', i 'Hrvatskog oslobodilačkog pokreta' (HOP-reorganizacija), koji je imao kontrolu nad najvećim brojem emigranata, ali na čije su sredine nešto kasnije 'republikanci', preko oformljenog 'Međudruštvenog odbora' ostvarili

⁸⁷⁰ Republika Hrvatska, Udruga Hrvatski križni put, Zagreb, Arhiv Udruge Hrvatski križni put (Arhiv UHKP), Savezni sekretarijat za vanjske poslove. Strogo poverljivo obavještajni materijal. Informacija – Aktivnost neprijateljske emigracije u Argentini u vezi II Sabora Hrvatskog narodnog vijeća. Beograd, broj 151, 28. 2. 1978., 21.

⁸⁷¹ Isto, 31.

znatan utjecaj (...) Pored pomenutih organizacija neprijateljske emigracije, u predizbornoj igri pojavio se i stari, ali još uvek ambiciozni ustaški ekstremista Danijel Crljen (...).“⁸⁷²

U dokumentu jugoslavenskih obavještajnih o izborima za I. Sabor HNV-a piše da su protekli bez većih iznenađenja te da su, kao što se očekivalo, u Sabor izabrani Vrančić, Crljen, Katalinić, Korsky i Blažeković.⁸⁷³ Vrativši se u Argentinu nakon II. Sabora u Bruxellesu, gdje su vodeće položaje u Saboru zauzeli bivši pripadnici Hrvatskoga proljeća, Vrančić, Crljen, Korsky i Blažeković podnijeli su izvještaje članovima i simpatizerima HNV-a u Argentini. Vrančić u svojem izvještaju kaže kako nije želio rušiti jedinstvo Vijeća i da je zato na Saboru bio popustljiv prema „Jeliću i marksističkim đacima. (...) Intimno, misli da je Jelić 'tempirana bomba', zbog čega se plaši njegovog razornog djelovanja u Vijeću“.⁸⁷⁴ Bez obzira na to što je imao negativno mišljenje o mladim emigrantima koji su preuzeli vodeće položaje u Vijeću, nije bio za to da ih se odbaci, naprotiv, mislio je da su iskoristili sukobe i nesporazume među starim emigrantima i na taj način stvorili sebi pozicije i prostor za političko djelovanje. Vrančić se, prema izvještaju jugoslavenskih obavještajnih službi, vrlo „negativno izražavao o Bruni Bušiću“,⁸⁷⁵ a za neslaganje s mlađim emigrantima u Vijeću kaže da je riječ „o različitom pristupu 'revolucionarnoj akciji' (...) i za razliku od njih koji smatraju da 'revolucionarnu akciju' ne treba odlagati, on smatra da nije došlo vrijeme za ovakve pothvate“.⁸⁷⁶ Radikalnije i negativnije mišljenje o mladim emigrantima koji su ušli u Vijeće i na zasjedanju II. Sabora bili izabrani na vodeće položaje imao je član Sabora dr. Milan Blažeković, „koji ne nalazi ništa zajedničko između starije emigracije i 'novih', izuzev što govore istim jezikom“.⁸⁷⁷ Zanimljivo je da taj izvještaj završava napomenom Službe za istraživanje i dokumentaciju (SID): „Služba za istraživanje i dokumentaciju, koristeći rivalstvo, konflikte i sve suprotnosti pomenute u ovoj informaciji, radi na daljnjem produbljivanju sukoba i razbijanja Vijeća, kako u Argentini tako i šire.“⁸⁷⁸

Trideset godina od uspostave neovisne i demokratske Republike Hrvatske široj je javnosti omogućen pristup dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi, no još uvijek postoji velik broj relevantnih dokumenata o djelovanju agenata tih službe u emigraciji koji

⁸⁷² Arhiv UHKP, Savezni sekretarijat za vanjske poslove. Strogo poverljivo obaveštajni materijal. Informacija – Aktivnost neprijateljske emigracije u Argentini u vezi II Sabora Hrvatskog narodnog vijeća. Beograd, broj 151, 28. 2. 1978., 21.127.

⁸⁷³ Isto, 128.

⁸⁷⁴ Isto.

⁸⁷⁵ Isto, 130.

⁸⁷⁶ Isto.

⁸⁷⁷ Isto, 131.

⁸⁷⁸ Arhiv UHKP, Savezni sekretarijat za vanjske poslove. Strogo poverljivo obaveštajni materijal. Informacija – Aktivnost neprijateljske emigracije u Argentini u vezi II Sabora Hrvatskog narodnog vijeća. Beograd, broj 151, 28. 2. 1978., 21.132.

javnosti nisu dostupni. Stoga je vrlo teško doći do podataka o tome koliko je bilo aktivnih suradnika jugoslavenskih obavještajnih službi u emigraciji i tko su oni bili. Neki podatci do kojih je moguće doći, a temelje se na dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi, nalaze se u privatnim arhivama pojedinaca koji su prikupljali preslike službenih dokumenata, tiskovina, osobne zapise i druge izvore kako bi ih sačuvali iz osobnih interesa.

Iz svih je navedenih dokumenata⁸⁷⁹ jasno da su jugoslavenske obavještajne službe imale široku mrežu svojih agenata i doušnika involviranih u hrvatske organizacije u iseljeništvu. U tom nemilosrdnom ratu između jugoslavenskih obavještajnih službi i hrvatskih emigranata Udba⁸⁸⁰ je koristila različite metode kako bi izazvala razdor među hrvatskim emigrantima i kompromitirala u javnosti emigrantske vođe. Jedan je od primjera izvještaj saveznog sekretara za unutrašnje poslove Franje Herljevića u kojem piše: “ (...) služba je izvela niz akcija koje su imale za rezultat izazivanje sukoba, neslaganje i međusobne obračune u nekim najopasnijim organizacijama i grupama, kao i među teroristima. U nastalim obračunima izgubilo je živote 12 poznatih zločinaca iz reda ustaških i četničkih ekstremista a dvojica su teže telesno povređena. /Šarac u beznadežnom stanju-paralisan/. Ove mere su unele među ekstremiste uznemirenost i strah, međusobno nepoverenje i znatno doprinele trenutnoj pasivizaciji nekih grupacija i pojedinaca.“⁸⁸¹ Iz dokumenta je očito da je riječ o žrtvama agenata jugoslavenskih obavještajnih službi, a ne o međusobnim obračunima emigranata.

Na III. Saboru HNV-a u Londonu izabrano je novo vodstvo Hrvatskoga narodnog vijeća. U njega su ušli pripadnici HOP-Reorganizacije, jelićevci i neovisni intelektualci⁸⁸² s Matom Meštrovićem i Mirkom Vidovićem kao neslužbenim liderima. Umjesto da se vodi računa o sukobima i neslaganjima nastalim nakon II. Sabora, novim će se izborom rukovodstva HNV-a sukobi u organizaciji samo dodatno rasplamsati, a osobito snažno odrazit će se na rad mjesnih odbora te uzrokovati osipanje članstva. U takvim će okolnostima rad novoizabranog rukovodstva, koje se na III. Saboru javno distanciralo od oružanih akcija koje su se na Zapadu tretirale kao čin terorizma i oštro osudilo pojedince koji su tražili pomoć od SSSR-a, biti znatno otežan. Javno distanciranje od oružanih akcija hrvatskih domoljuba kao i osuda članova HNV-a koji su pozivali na suradnju sa SSSR-om, najvjerojatnije su pomogli da HNV odnosno njegovo rukovodstvo uspije otvoriti vrata institucija i državnih ureda u zemljama boravka koja

⁸⁷⁹ Nalaze se u arhivu: HR-HDA u emigrantskom fondu 1561 i arhivu udruge Hrvatski križni put.

⁸⁸⁰ Često se u literaturi i novinskim člancima susrećemo s kolokvijalnim nazivom UDBA kao sinonimom za jugoslavenske obavještajne službe, iako je UDBA djelovala od 1948. do 1966. kada mijenja ime u Službu državne sigurnosti (SDS). (Više u: Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskoga iseljništva*, 105-111.)

⁸⁸¹ Nielsen, *Jugoslavija i politička ubojstva*, 2022, 164.

⁸⁸² HR-HDA-1561, 10.22/1, 83.

su im do tada bila zatvorena. I koliko god su i taktički razlozi vjerojatno pomogli da HNV ojača svoje pozicije u međunarodnim odnosima, oštri i javni sukobi Ivana Jelića i Mirka Vidovića izazvat će velik nemir među članstvom i organizaciji nanijeti golemu političku štetu od koje se nikada neće oporaviti.⁸⁸³ Absurd sukoba između te dvojice vodećih ljudi HNV-a, potpredsjednika Ivana Jelića i predsjednika Sabora Mirka Vidovića, leži u tome da se u dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi za Vidovića kaže da je „veliki podstrekač ustaške emigracije u Lyonu na neprijateljsku djelatnost prema Jugoslaviji“.⁸⁸⁴ S druge strane Jelić ga napada da nije za neovisnu Hrvatsku, da samo propagira potrebu provedbe nekih reformi u Jugoslaviji. Da Vidovićeve velika politička aktivnost u hrvatskoj političkoj emigraciji nije ostala neprimijećena, najbolje svjedoči drugi izvještaj jugoslavenskih obavještajnih službi u kojem se kaže: „Imajući u vidu Vidovićevo često putovanje po evropskim i prekomorskim zemljama, instruisati jedan broj naših kvalitetnih uporišta, posebno iz mjesnih odbora HNV-a ('Pjera' – Francuska, 'Lera', 'Aleka', 'Orlanda', 'Andjelka', 'Palasa', i 'Olimpiju' – SR. Njemačka, 'Fadila' – Kanada, 'Luju' – SAD, 'Istera' – Australija i druge) preko kojih biti u toku njegovog kretanja, planova, namjera i raditi na utvrđivanju Vidovićeve veza u inostranstvu.“⁸⁸⁵

Da su i u mnogim drugim mjesnim odborima HNV-a u svijetu jugoslavenske obavještajne službe imale doušnike najbolje pokazuje primjer jednog sastanka sudionika Hrvatskoga proljeća (Franjo Mikulić, Zlatko Markus, Mile Markić, Stipe Bilandžić, Ante Ljubas)⁸⁸⁶ koji su se našli u emigraciji i vodstva HNOt-a na kojem se raspravljalo o mogućnosti osnutka nove organizacije koja bi bila mnogo radikalnija od HNV-a u protujugoslavenskim aktivnostima. Zlatko Markus predložio je da predsjednik te organizacije bude Franjo Tuđman. Tom informacijom raspolagale su jugoslavenske obavještajne službe: „Navodno je za predsjednika te organizacije bio planiran Franjo Tuđman, ali on nije prihvatio predlog (Z. Markus i dr.) da emigrira na Zapad.“⁸⁸⁷

Dolaskom pripadnika generacija Hrvata rođenih nakon Drugoga svjetskog rata u zapadne zemlje Europe i druge izvaneuropske zemlje i njihovim ulaskom u emigrantske organizacije, ponajprije u HNV, državna vlast Jugoslavije izgubila je jedno od svojih glavnih oruđa u propagandnom ratu protiv hrvatske političke emigracije – diskreditiranje pod optužbom za kolaboracionizam. I zato sve akcije, kao što su organiziranje različitih

⁸⁸³ HR-HDA-1561, 10.22/1, 84.

⁸⁸⁴ Arhiv UHKP, Kratki sadržaj materijala, Mirko Vidović. Zadar, 31. 7. 1972.

⁸⁸⁵ Arhiv UHKP, RSUP SR BIH – II SEKTOR SDB, Mirko Vidović, predsjednik III. Sabora – presjek neprijateljske djelatnosti i pravci našega suprostavljanja, Sarajevo, 10. 4. 1980., 1-7.

⁸⁸⁶ Intervju s Marinom Soptom, 15. ožujka 2021. u Zagrebu.

⁸⁸⁷ HR-HDA-1561, 10.22/1, 93. (Sukobi u HNV posle konstituisanja III. Sabora)

protujugoslavenskih prosvjeda (od onih u vrijeme Dana Republike Jugoslavije, pa do protivljenja izručenju Hrvata iz Njemačke Jugoslaviji), slanje raznih memoranduma na strane vlade, prikupljanje potpisa za peticije slane na međunarodne organizacije kao što je Amnesty International da se puste na slobodu hrvatski disidenti Marko Veselica, Vlado Gotovac, Dražen Budiša, Franjo Tuđman, Ivan Zvonimir Čičak i drugi, prikupljanje novca za odvjetničke troškove obrane hrvatskih domoljuba poput Mire Barešića, Ivana Vujičevića, Ljubomira Dragoje, Stipe Bilandžića i drugih koji su završili u zatvoru, državne vlasti Jugoslavije, prema dokumentima, ovako prikazuju: „U toku ove godine, osobito 1979, na sastancima mesnih odbora HNV-a sve češće se govori o organizovanju diverzantsko-terorističkih akcija i od članova se traži novac za njihovo realizovanje. Među organizatorima terorističkih akcija su i pojedini rukovodioci mesnih odbora. Mesni odbori HNV-a posvećuju sve veću pažnju jednom specifičnom obliku terorizma – zastrašivanjem naših radnika na privremenom radu u inostranstvu i iseljenika, sa ciljem da onemoguće aktivnost njihovih klubova i tako stvore uslove za uspješniju sopstvenu aktivnost i regeneraciju svojih redova (...) Na primer: u paljenju Kluba Jugoslavena u Švaningenu i Gagenu učestvovao je i predsednik MO HNV-a 'Franjo Turk', Petar Sekerko. Branko Dilberović iz Münchena zadužen je za izazivanje straha među našim radnicima na privremenom radu u SRNJ, osobito da radi na razbijanju njihovih klubova. Marin Sopta, predsednik (1979. godina) u Torontu, organizuje terorisanje naših iseljenika koji imaju pozitivan odnos prema SFRJ.“⁸⁸⁸

U dokumentima jugoslavenskih obavještajnih službi u kojima se analizira rad Hrvatskoga narodnog vijeća očito je da je većina tih izvještaja sastavljena na temelju informacija dobivenih od njihovih doušnika iz emigracije. U sukobima među raznim skupinama i pojedincima u HNV-u primjenjivale su se različite taktike. Tako su se, na primjer, nastojale iskoristiti ljudske slabosti pojedinih sabornika kao što je sklonosti porocima. Tijekom boravka predsjednika Sabora HNV-a Franje Mikulića 1979. godine u New Yorku njegov saborski kolega Miro Gal, član Izvršnoga odbora HNV-a, „nastojao (je) da ga kompromituje, pored ostaloga, i opijajući ga“.⁸⁸⁹

U jednom trenutku HNV je proživljavao duboku krizu uzrokovanu spomenutim javnim sukobima Ivana Jelića i Mirka Vidovića. Zbog toga je u Europu doputovao visoki dužnosnik HNV-a Janko Skrbín, koji je sukob nastojao izgladiti razgovorom s Jelićem, ali bez uspjeha. Zbog toga je za ljeto 1980. godine u New Yorku planiran sastanak vodstva HNV-a na koji je pozvan i Vidović. Na sastanku se trebalo raspravljati i o njegovoj navodnoj izjavi da je očistio

⁸⁸⁸ HR-HDA-1561, 10.22/1, 124-125. (Hrvatsko narodno vijeće i terorizam)

⁸⁸⁹ Isto, 56. (Neslaganja i sukobi u vreme II Sabora)

HNV-a od ustaša. No prije tog sastanka u SAD-u, održan je u Parizu sastanak „na kojem je Vidović izjavio da su optužbe na njega provokacije Tomislava Mičića koji je agent Udbe“. ⁸⁹⁰

U otvorenom ratu protiv HNV-a jugoslavenske režimske vlasti nisu birale sredstva. Režimu je najlakše bilo boriti se protiv bivših ustaških dužnosnika, od kojih su mnogi bili izabrani na vodeće dužnosti u HNV-u. Dobar je primjer za to članak objavljen u *The New York Timesu* za koji jugoslavenske obavještajne službe otvoreno priznaju: „Na našu inicijativu, *The New York Times* je objavio fotografiju Janka Skrbina u ustaškoj uniformi. Lun je objavio teroristički priručnik pod nazivom 'Revolucija i sloboda'.“⁸⁹¹

Iz javno dostupnih dokumenata jugoslavenskih obavještajnih službi o HNV-u razvidno je da se protiv te organizacije vodio specijalan psihološki rat s ciljem da se vodstvo i članstvo kompromitira kako u iseljeništvu tako i među Hrvatima u domovini. Etiketiralo ih se i optuživalo da su pripadnici fašističke emigracije, članovi terorističkih skupina i agenti stranih obavještajnih službi. Tako u jednom Udbinom izvještaju piše: „Raspolažemo podacima da su agenti američke obavještajne službe: Skrbin, Meštrović, Lun, Majić; Jelić, Bauer i N. Kovačić, zapadnonemačke; Kušan i Babić engleske. Realna je pretpostavka da su i ostali u određenoj vezi sa obavještajnim službama zemalja u kojima žive. Ponašanje rukovodstva HNV-a pokazuje da obavještajne službe zapadnih zemalja, pre svega SAD, usmeravaju i kontrolišu aktivnost HNV-a od njegovog osnivanja.“⁸⁹²

Svjesni tereta prošlosti koji su nosili ustaški lideri iz redova političke emigracije, frustrirani zbog neučinkovitosti njihova političkog rada te mnogih ubojstava hrvatskih političkih emigranata od strane tajnih agenata jugoslavenske policije, mlađa generacija emigranata poput Stipe Bilandžića, Mire Barešića, Ante Brajkovića, Marijana Buconjića, Zvonka Bušića i drugih nije se ustručavala upotrijebiti silu i vatreno oružje u akcijama protiv Jugoslavije. Svjesni da krše zakone država u kojima žive, na taj su način htjeli skrenuti pozornost svijeta na hrvatski problem u Jugoslaviji. S jedne strane, sve takve akcije koje su izveli hrvatski borci za slobodu, kako su doživljavali sebe i suborce, u zapadnom su demokratskom svijetu tretirane na temelju zakona kao teroristički akti.⁸⁹³ No nepobitna je činjenica da se tim načinom rada, a osobito nakon što su Zvonko Bušić i njegova skupina oteli američki zrakoplov, hrvatska politička emigracija oslobodila hipoteke fašističke prošlosti što potvrđuje činjenica da se u stranim medijima, pa čak i u jugoslavenskom režimskom tisku, nije

⁸⁹⁰ Isto, 86. (Sukobi u HNV posle konstituisanja III Sabora)

⁸⁹¹ Isto.

⁸⁹² Isto, 80. (Neslaganja i sukobi u HNV u vreme I Sabora)

⁸⁹³ HR-HDA-1561, Osobni dosje 157482 Bilandžić Stjepan.

više pisalo i govorilo o pripadnicima ustaško-fašističkih organizacija. Umjesto toga počelo se u stranom tisku pisati o akcijama hrvatskih terorista.

Od prvog trenutka osnivanja Hrvatskoga narodnog vijeća jugoslavenske obavještajne službe posvetile su veliku pažnju i formiranju mjesnih odbora,⁸⁹⁴ njihovu radu, sukobima između najutjecajnijih pripadnika ustaške emigracije, koji su svi, s iznimkom pripadnika Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta, postali članovima Hrvatskoga narodnog vijeća.

Udbini agenti posvetili su radu HNV-a još veću pozornost nakon što je u travnju 1975. godine na sjednici Izvršnoga odbora HNV-a u Torontu odlučeno da se primi „kao peta 'krovná' organizacija, grupa tzv. Nezavisnih intelektualaca oko 'Nove Hrvatske' Jakše Kušana, 'Hrvatske revije' Vinka Nikolića i 'Studie Croatica'“. ⁸⁹⁵

Da je građa iz sigurnosno-obavještajnog sustava o HNV-u iznimno opsežna samo dokazuje koliki su značaj, odnosno prijetnju jugoslavenske sigurnosne i obavještajne službe pripisivale HNV-u i koliko opasnim su ga smatrale, no autorica je u ovom poglavlju navela ono što smatra relevantnim i ključnim događajima i pojedincima vezanim za djelovanje HNV-a u njegovoj najproduktivnijoj fazi. Tek nakon sustavne obrade i zasebnog istraživanja dosjea sigurnosno-obavještajnog sustava moći će se govoriti o sintezi djelovanja HNV-a i cjelovitoj valorizaciji uloge HNV-a u okrupnjivanju (druge i treće) hrvatske političke emigracije ali i njezinom utjecaju na političke prvake u domovini.

22. ZAKLJUČAK

Najmasovnija i najutjecajnija politička stranka u iseljeništvu do Drugoga svjetskog rata bila je Hrvatska seljačka stranka, no nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske, masovnim dolaskom u emigraciju pripadnika poražene vojske NDH, njihovih obitelji i simpatizera, ali i svih onih koji se nisu slagali s novim (komunističkim) političkim poretkom u Hrvatskoj ili su ga doživljavali kao neposrednu životnu ugrozu (ova se tvrdnja koristi prvenstveno za društvene i kulturne djelatnike i nacionalno orijentiranu intelektualnu elitu), politička se situacija u

⁸⁹⁴ Primjeri vrbovanja hrvatskih emigranata od strane jugoslavenske obavještajne službe: Peru Barića, tajnika MO HNV-a u Torontu, prigodom posjeta domovini pozvala je jugoslavenska tajna policija na razgovor u kojem je pristao surađivati i slati im informacije o aktivnosti HNV-a, samo da ga puste vratiti se u Kanadu. Nakon što se vratio, obećanje nije namjeravao održati, no bojao se za vlastiti život, a to je izjavio i za *The Toronto Sun*. (Howell, Peter, „The spy who wouldn't be“, *The Toronto Sun*, 31. prosinca 1981, 8.); Petar Barić je za emigrantske novine *Otpor* dao detaljan opis iskustava iz razgovora koji je imao u prostorijama Službe državne bezbednosti u Karlovcu. (Barić, Pero, „Iznevjerio obećanje“, *Otpor*, Chicago, god. VIII, broj 1, 1982, 23); Balgo Nižić, član HNV-a, izjavio je za *Toronto star* da su njegova oca posjetili agenti Udbe i rekli mu: „Ubit ćemo ti Blagu, kao i što smo ti ubili brata Stanka.“ (Sušilović, Stjepan, „Jugo diplomacija i hrvatska emigracija“, *Otpor*, Chicago, god. VIII, broj 1, 1982, 25.)

⁸⁹⁵ HR-HDA-1561, 10.22/1, 21. (Pristupanje HNV-u grupa „nezavisnih intelektualaca“)

emigraciji mijenja. O tome najbolje govore nesuglasice i otvoreni sukobi o tome kako rješavati hrvatsko pitanje između članova HSS-a, s jedne strane, i s druge novopridošlih emigranata. Novi politički emigranti unijeli su veću dinamiku u redove hrvatske političke emigracije u svijetu i s vremenom nastojali stvoriti snažnu i globalnu političku organizaciju koja će povezati Hrvate diljem svijeta i zastupati njihove interese u borbi protiv komunističke Jugoslavije.

Uzme li se u obzir činjenica da je velik broj pripadnika hrvatskoga političkog establišmenta u emigraciji, poput Ante Pavelića, Branka Jelića, Vjekoslava Vrančića, Vjekoslava Luburića, Janka Skrbina, fra Častimira Majića, Ive Oršanića, Ive Korskog, Vinka Nikolića, Mire Gala, Jakše Kušana, Mirka Vidovića, Branka Jelića, Ante Cilige i drugih, propagirao zamisao stvaranja snažne i globalne organizacije koja će predstavljati Hrvate u zapadnom demokratskom svijetu, postavlja se pitanje zašto je trebalo proći gotovo trideset godina od završetka Drugoga svjetskog rata da se ona osnuje. Za to postoji nekoliko objašnjenja. Jedan od glavnih razloga leži u činjenici da su najugledniji i najutjecajniji emigrantski lideri logikom politike Istok vs. Zapad vjerovali da će saveznici na Zapadu pomoći Hrvatima u borbi protiv komunističke Jugoslavije. Drugi leži upravo u odnosima između dvaju ideoloških blokova u vrijeme hladnoga rata, kada je Jugoslavija razvijala model tzv. neutralnosti, odnosno financijske ovisnosti o Zapadu i ideološke ovisnosti o Istoku, a što su obje strane nastojale iskoristiti za svoje političke interese. Treći, možda i najvažniji razlog, jest hipoteka ratne prošlosti Ante Pavelića, njegovih ministara u vladi NDH te niza društvenih djelatnika koji su karijerne kapacitete razvili upravo u razdoblju prije osnutka NDH i tijekom njezina postojanja, a koji su sada bili aktivni u političkoj emigraciji. U provedbi njihovih političkih aktivnosti upravo je ta činjenica predstavljala golemu prepreku u demokratskom zemljama imigracije, jer se za cijelu tu emigrantsku skupinu držalo da su nacistički kolaboracionisti.

Događaji vezani za Drugi svjetski rat u Hrvatskoj bili su kamen smutnje i u stranačkim odnosima među hrvatskim emigrantima, posebno između vodstava i članova HSS-a i HOP-a, a to je onemogućivalo stvaranje zajedničkog političkog tijela.

Ipak, zamisao o osnivanju univerzalnog tijela hrvatske političke emigracije, uza sve objektivne ili subjektivne razloge koji su sprječavali njegov nastanak, nije nestala.

Nakon nekoliko neuspjelih pokušaja hrvatske političke emigracije da se osnuje zajedničko predstavničko tijelo koje će snažnije i s većim autoritetom braniti interese hrvatskoga naroda u zapadnom demokratskom svijetu, to se napokon ipak dogodilo 1974. godine. Naime, slom Hrvatskoga proljeća i smjena lidera liberalnog vodstva Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske na čelu sa Savkom Dabčević-Kučar, Mikom Tripalom i

Perom Pirkerom, smjena i zatvaranje nacionalno osviještenih lidera studentskog pokreta koji nisu bili članovi partijskih tijela i koji su se distancirali od komunističkog političkog modela, zabrana javnog djelovanja najstarijoj kulturnoj ustanovi Matici hrvatskoj, progoni i uhićenja hrvatskih sveučilišnih nastavnika te mnogobrojni otkazi direktorima najvećih hrvatskih poduzeća, zatekli su hrvatsku političku emigraciju nespremnom da odgovori na primjeren način. Ti događaji u domovini bili su poticaj liderima (uglavnom državotvornih organizacija) u emigraciji na promjenu dotadašnjih oblika protujugoslavenskih aktivnosti. Mnogi su istaknuti hrvatski emigranti držali da želja hrvatskoga naroda o samostalnosti i promjeni političkog režima u Hrvatskoj nije nestala te da je stasala nova generacija koja je uz pomoć emigracije može artikulirati u domovini. Upravo ta činjenica ponukala ih je na aktivniju političku djelatnost.

Nakon četiri godine intenzivnih priprema, pregovaranja i usklađivanja različitih zamisli i strategija djelovanja u borbi protiv Jugoslavije te kompromisa mnogobrojnih hrvatskih emigrantskih političkih organizacija i društava, 1974. godine u Torontu održan je osnivački sabor Hrvatskoga narodnog vijeća.⁸⁹⁶ U istom je gradu sljedeće godine održano zasjedanje I. Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća. Osnutak HNV-a i održavanje I. Sabora označili su početak djelovanja zajedničkog predstavničkog političkog tijela hrvatske emigracije. Osnivanje HNV-a pokazalo je i zrelost hrvatske političke emigracije da organizira zajedničko predstavništvo izvan domovine.

U početku bilo je nužno ujediniti političke snage u emigraciji u zajedničko predstavništvo čije bi vodstvo u zapadnom demokratskom svijetu zastupalo hrvatske interese s većim autoritetom. Stoga je odmah bilo jasno zašto je osnutak Hrvatskoga narodnog vijeća važan.

⁸⁹⁶ „Hrvatsko narodno vijeće (HNV) jest političko tijelo osnovano od hrvatskih organizacija, skupina i ustanova koje stoje na načelu hrvatske državne nacionalnosti i prava hrvatskog naroda da sam, neovisno o vanjskim čimbenicima, putem slobodno izabranog hrvatskog Sabora odlučuje o svojoj sudbini i organizira svoj život. U svome djelovanju HNV će se držati slijedećih temeljnih načela: Država Hrvatska mora obuhvaćati sav etnički i povijesni prostor hrvatskog naroda; U državi Hrvatskoj bit će suveren jedino hrvatski narod; Svim državljanima države Hrvatske, bez obzira na vjeru, spol, porijeklo i stalež uz jednake dužnosti pripadaju jednaka prava; Konačne odluke o nazivu države, njenim međunarodnim odnosima, unutaršnjem uređenju i društvenom poretku kao i o oblicima vlasti, donijet će narod svojih zastupnika u hrvatskom Saboru. Članovi HNV jesu sve hrvatske državotvorne organizacije, i ustanove koje su kod osnutka prihvatile sadržaj Osnivačke povelje, kao i svaka hrvatska državotvorna politička, kulturna, ekonomska i slična ustanova koja je izjavila ili bude izjavila da prihvaća sadržaj osnivačke povelje te bude primljena natpolovičnom većinom glasova Sabora Hrvatskog Narodnog vijeća, i svi Mjesni odbori HNV-a osnovani prema Pravilniku HNV-a po državotvornim Hrvatima u slobodnom svijetu. Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački Pokret (krilo pok. dr. Stjepana Hefera) mogu bez ikakva glasovanja i na samu želju postati članovima HNV...“ (Iz Ustava Hrvatskog narodnog vijeća i Osnivačke povelje HNV-a, donesene u Torontu 2. veljače 1974., a dopunjene na I. Saboru HNV-a održanom u Torontu 4. – 8. rujna 1975. Privatna zbirka Vlade Glavaša.

Vrlo brzo nakon osnutka Hrvatsko je narodno vijeće putem svojih članova i simpatizera na terenu unijelo potrebnu svježinu i dinamiku u političke akcije i na taj način stjecalo simpatije i sve veću potporu u emigraciji. Držeći se svoga glavnog cilja navedenog u Osnivačkoj povelji – da je temeljni zadatak Hrvatskoga narodnog vijeća pomagati hrvatski narod u borbi za slobodu svim odgovarajućim sredstvima – to je organizacijsko tijelo steklo politički autoritet i utjecaj te postalo najutjecajnijom političkom organizacijom u hrvatskoj političkoj emigraciji.

Važnost osnutka Hrvatskoga narodnog vijeća leži i u činjenici da je osnovano gotovo u posljednji trenutak, kada su lideri mnogih političkih stranaka i pokreta ušli u treću životnu dob. Kod mnogih od njih mogla se primijetiti zamorenost i iscrpljenost zbog dugogodišnjeg političkog rada, pomanjkanje novih političkih inicijativa i akcija, a povrh svega neki su od njih izgubili nadu da će doživjeti slobodnu i neovisnu Hrvatsku.

Važnost Hrvatskoga narodnog vijeća leži nadalje u činjenici da je osnovano kao izvanstranačko političko tijelo Hrvata u slobodnom demokratskom svijetu. Svojim radom pridonijelo je internacionalizaciji rješavanja hrvatskoga pitanja u Jugoslaviji. Donošenjem Ustava i Pravilnika o unutrašnjem ustrojstvu, članovi HNV-a uspjeli su razviti političku kulturu što potvrđuje način biranja kandidata za sabornike HNV-a, a koji se odvijao putem mjesnih odbora. Bio je to velik iskorak u političkom životu hrvatskih emigranata, koji je odudarao od dotadašnje prakse i načina biranja predstavnika u političkim strankama i pokretima. Članovi i simpatizeri Hrvatskoga narodnog vijeća djelovali su u okvirima zakona država u kojima su živjeli, a putem više od sto ogranaaka diljem svijeta utjecali su na političku kulturu i razvijali kulturu dijaloga.

Kada se govori o ulozi i značaju Hrvatskoga narodnog vijeća treba istaknuti i širinu djelovanja i otvorenost za suradnju s pripadnicima drugih emigrantskih skupina s područja bivše Jugoslavije, protivnicima njezinoga komunističkog režima. Vodstvo Hrvatskoga narodnog vijeća posebnu je važnost pridavalo razvijanju suradnje između Hrvata i domaćih političara, od lokalne do savezne razine, u zemljama u kojima su živjeli i politički djelovali. Poticalo je svoje članove da se uključe i pomažu političke stranke u zemljama u kojima žive i njihove kandidate te da na taj način sklapaju politička prijateljstva. Zahvaljujući takvom angažmanu Hrvati su uspjeli izgraditi prijateljstva s mnogim gradonačelnicima, ministrima pa čak i guvernerima u velikim gradovima i državama Južne i Sjeverne Amerike, te Australije. Primjer su potpora i dolazak gradonačelnika Clevelanda, Toronta, Hamiltona, Chicaga, Buenos Airesa, Melbournea, Sydneya i drugih gradova na proslave koje su u njihovim gradovima organizirali Hrvati, a osobito potpora za njihove odluke da 10. travnja proglase službenim

danom Hrvata u emigraciji. Prijetnja jugoslavenskih vlasti da će zbog toga prekinuti diplomatske odnose s SAD-om ostala je samo na prijetnji.

Na mnoge su načine Hrvati nastojali privući pozornost javnosti u zemljama u kojima su živjeli i upozoriti da jugoslavenski socijalizam nije „socijalizmom s ljudskim licem”, kako su lijevo orijentirani intelektualci i novinari nastojali prikazati Jugoslaviju na Zapadu. Naime, prema izvještajima organizacija kao što je Amnesty International u Jugoslaviji je vladala komunistička diktatura u kojoj su zatvori bili puni političkih zatvorenika.

Propagandni rat koji je HNV vodio protiv Jugoslavije ogledao se u uspješno organiziranim akcijama na terenu. Vodstvo HNV-a i aktivni članovi uspjeli su uspostaviti kontakte i suradnju s redakcijama novina te političkih i stručnih magazina koji su se komunikološki bavili bivšim SSSR-om i Jugoslavijom, kao i s urednicima televizijskih i radijskih postaja. Dobro osmišljenom taktikom odnosa s medijima diljem svijeta, vodstvo Hrvatskoga narodnog vijeća, članovi Sabora kao i čelnici mjesnih odbora u velikim hrvatskim zajednicama vrlo su često davali intervjue i izjave o političkim događajima u domovini. Njihovim angažmanom sve relevantne svjetske tiskovine počele su obrađivati teme hrvatskoga pitanja u Jugoslaviji, a pisalo se i o Hrvatskome narodnom vijeću.

Na taj je način Hrvatsko narodno vijeće pridonijelo internacionalizaciji hrvatskoga pitanja u Jugoslaviji. Osobito veliku ulogu u tom propagandnom ratu Hrvatskoga narodnog vijeća protiv Jugoslavije, ratu u kojem je ono pobijedilo, odigrao je njegov Ured za veze s islamskim svijetom. Naime, član Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća i predsjednik Hrvatskoga islamskog centra Kerim Reis sklopio je s Vijećem ugovor temeljem kojega je pri HNV-u osnovan poseban ured za veze s islamskim svijetom, a na njegovo čelo postavljen je Kerim Reis. On je relativno brzo uspio uspostaviti vrlo kvalitetne odnose s mnogim istaknutim političarima i vjerskim liderima u nekim islamskim i arapskim zemljama. Njegovi javni nastupi, intervjui i članci objavljeni u utjecajnim novinama u Iranu, Egiptu, Indoneziji, Indiji i drugim državama imali su velikog odjeka, osobito u Jugoslaviji, koja se do tada dominantno politički oslanjala na ove zemlje (Pokret nesvrstanih). Predstavnici državnih vlasti u Jugoslaviji bili su ogorčeni njegovim pisanjem i javnim izjavama u kojima ih je kritizirao i optuživao za otvorenu diskriminaciju muslimana, posebno u Bosni i Hercegovini i na Sandžaku. Prijetnja jugoslavenskih vlasti da će prekinuti diplomatske odnose s državama čiji mediji nastave davati prostor Kerimu Reisu nije se shvaćala ozbiljno i ostala je bez efekta.

Hrvatsko narodno vijeće posebnu je pozornost u svojim aktivnostima posvetilo radnicima koji su šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća dolazili iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine na privremeni rad u europske zemlje, najviše u Zapadnu Njemačku. Članovi

mjesnih odbora HNV-a diljem Europe nastojali su diskretno uspostavljati kontakte s pridošlim radnicima, dijeleći im materijale i publikacije u kojima se govorilo o aktivnostima, planovima i cilju Hrvatskoga narodnog vijeća. Tako su ostvareni brojni i kvalitetni kontakti i uspostavljena suradnja koja je došla do izražaja osobito u domovini, gdje se u kratko vrijeme u Hrvatsko narodno vijeće anonimno učlanilo nekoliko stotina pojedinaca.

HNV je svojim djelovanjem uspio skinuti hipoteku prošlosti koja je u zapadnom demokratskom svijetu Hrvate proganjala zbog suradnje Ante Pavelića i ustaške vlade s nacističkom Njemačkom i fašističkom Italijom, iako su oni činili i predstavljali tek dio emigrantskih organizacija toga vremena. U svijetu se počelo sve više govoriti o Hrvatima kao političkim protivnicima Jugoslavije, a o Hrvatskom narodnom vijeću kao o najutjecajnijoj organizaciji u hrvatskom iseljeništvu koja se zauzima za oslobođenje hrvatskoga naroda od komunističke tiranije i koje je glavni cilj uspostava slobodne i demokratske države Hrvatske. Bitno je istaknuti da se vodstvo Hrvatskoga narodnog vijeća, odnosno njegovi najutjecajniji članovi kao što su Jakša Kušan, Hrvoje Lun, Mirko Vidović, Častimir Majić, javno distanciralo od radikalnih akcija hrvatskih domoljuba diljem svijeta optužujući ih da su kontraproduktivne za hrvatsku oslobodilačku borbu i uopće za hrvatski ugled u svijetu. S jedne su strane takva stajališta pridonosili žestokim polemikama i razdoru među članstvom, no s druge je strane Hrvatsko narodno vijeće odnosno njegovo vodstvo tako stjecalo politički kredibilitet i veći utjecaj kod mnogih važnih institucija na Zapadu, pa čak i državnih vlasti. Iznimno važna i jedna od najvećih uloga HNV-a sadržana je u uspostavljanju kontakata i suradnje s istaknutim disidentima i političkim zatvorenicima u Hrvatskoj.

Uspostavljene veze i potpora koju je Hrvatsko narodno vijeće dalo Franji Tuđmanu, Marku Veselici, Vladi Gotovcu, Draženu Budiši, Ivanu Zvonimiru Čičku i mnogim drugima u domovini još su više pridonijele njegovoj popularnosti i jačanju političkog ugleda i autoriteta među Hrvatima u iseljeništvu.

Javna potpora koju je Hrvatsko narodno vijeće pružalo političkim zatvorenicima u Hrvatskoj ogledala se i u organizaciji javnih prosvjeda na glavnim gradskim trgovima diljem svijeta, pa i u štrajkovima glađu. Na taj je način svjetska javnost bila upoznata s okrutnosti komunističkog režima u Jugoslaviji. Uz to, Hrvatsko se narodno vijeće posebno zauzelo za hrvatske političke zatvorenike kod poznatih svjetskih organizacija koje se bore za ljudska prava, kao što je Amnesty International. Zahvaljujući tom angažmanu HNV-a Amnesty International tiskao je posebnu brošuru o političkim zatvorenicima u Jugoslaviji, koja je doživjela velik odjek u svijetu i posebno u Jugoslaviji.

Nema nikakve dvojbe da je Hrvatsko narodno vijeće u razdoblju od osnivačkoga sabora 1974. godine pa sve do njegova raspuštanja na izvanrednom saboru 1990. godine u Münchenu i Zagrebu opravdalo svoje postojanje kada je jednoglasno donesena odluka da se javno izrazi potpora demokratski izabranom predsjedniku Republike Hrvatske Franji Tuđmanu i novouspostavljenom Saboru Republike Hrvatske.

Može se zaključiti da su članovi i simpatizeri HNV-a svojim djelovanjem pridonijeli razvitku demokratskih procesa koji su zahvatili Hrvatsku devedesetih godina 20. stoljeća. Aktivnim uključivanjem u rad novoosnovanih političkih stranaka u Hrvatskoj i velikim materijalnim donacijama na najbolji su način opravdali svoje političko djelovanje u emigraciji. Uz političke promjene u svijetu nastale slomom komunističke ideologije i raspadom SSSR-a, razvoj demokratskih procesa u Hrvatskoj ostvario se i transmisijom posredstvom iseljeničkih organizacija, što je nova paradigma u objašnjenju tranzicijskog razdoblja s kraja 20. stoljeća.

Ova je disertacija imala ambiciju donijeti nove znanstvene spoznaje o radu i djelovanju hrvatske emigracije u zadnjoj četvrtini 20. stoljeća, postaviti sustav i moguće modele istraživanja teme, istaknuti ključne aktore i događaje koji su pridonijeli razvoju modela organiziranja emigrantskih prvaka te istaknuti njihovu suradnju s disidentima i javnim djelatnicima u Hrvatskoj. Nadamo se da je ta težnja, objektivnim pristupom, tematski i kronološki ostvarena.

Međutim, ona nije cjelovit i ukupan prikaz teme nego organizirani početak koji će se morati sustavno dopunjavati kada dokumenti postanu dostupniji, a sugovornici otvoreniji za strukturne intervjuje. Sasvim jasno treba postaviti pitanja o financijskim konceptima, načinu odabira suradnika u Hrvatskoj, međusobnim prijeporima o odabiru tih suradnika, podacima o tranziciji koje su emigranti dobivali iz krugova zapadnih političara te povećanju političke dinamike u HNV-u s obzirom na to. Nadamo se da će postavljeni informacijski koncept s logički izvedenim zaključcima o radu HNV-a u ovoj disertaciji omogućiti jednostavniji pristup istraživanju navedenih elemenata. Premda su u poglavlju o dosjeima jugoslavenskih obavještajnih službi obrađeni ključni događaji vezani za HNV, cjelovita rekonstrukcija komparativnim metodom ostaje zadaćom budućih istraživanja.

23. LITERATURA I IZVORI

KNJIGE

Antić, Ljubomir. *Hrvati u Južnoj Americi do 1914.*, Stvarnost i Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 1991.

Akmađža, Miroslav. *Krunoslav Draganović. Iskazi komunističkim isražiteljima*, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Slavonski Brod, Zagreb, 2010.

Axboe Nielsen, Christian, *Jugoslavija i politička ubojstva*, Profil, Zagreb, 2022.

Basta, Milan. *Rat je završio 7 dana kasnije*, Globus. Zagreb, 1976.

Boban, Branka. „Vladko Maček u emigraciji – od izlaska iz zemlje do odlaska u SAD“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 39, 2007.

Boban, Ljubo. *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928 – 1941, II. knjiga*, Liber, Zagreb, 1974.

Bušić, Bruno. *Hrvatske ustaše i komunisti*, Rudolf Arapović, naklada Hrvata iz Vancouvera, tiskano u Washingtonu 1979.

Čizmić, Ivan, Miletić, Ivan, Prpić, George J. *From the Adriatic to Lake Erie: a history of croatians in Greater Cleveland*. American Croatian Lodge Inc. Kardinal Stepinac, Ohio. Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb 2000, 325.

Čizmić, Ivan, Sopta, Marin, Šakić, Vlado. *Iseljena Hrvatska*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.

Čizmić, Ivan. *Hrvati u životu Sjedinjenih američkih država*, Centar za povijesne znanosti, Odjel za hrvatsku povijest, Globus, Zagreb, 1983.

Đurasović, Tomislav. *Svjedok olovnih vremena*, Fram – Ziral, Zagreb, 2011.

Grčić, Marko. *Tko je tko u NDH. Hrvatska 1941. – 1945*, Minerva, Zagreb, 1997.

Hudelist, Darko. *Tuđman. Biografija*, Profil, Zagreb, 2004.

Ivičević, Jozo, *Iz novije hrvatske povijesti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2007.

Jareb, Jere. *Političke uspomene i rad dra Baimira Jelića*, Mirko Šamija, Cleveland, 1982.

- Jurić, Tado. *Iseljavanje Hrvatske u Njemačku (Gubimo li Hrvatsku)*, Školska knjiga, Zagreb, 2018.
- Katalinić, Kazimir. *Od poraza. do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990. Svezak I. 1945. – 1959.*, Naklada Trpimir, Zagreb, 2017.
- Katalinić, Kazimir. *Od poraza do pobjede. Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990. Svezak II. 1960. – 1974.*, Naklada Trpimir, Zagreb, 2017.
- Katalinić, Kazimir. *Od poraza do pobjede, Povijest hrvatske političke emigracije 1945. – 1990. Svezak III 1974. – 1980.*, Naklada Trpimir, Zagreb, 2018.
- Kljaić, Stipe. *Nikada više Jugoslavija, Intelektualci i hrvatsko nacionalno pitanje (1929. – 1945.)*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2017.
- Korsky, Ivan. *Iz ideala u stvarnost*, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2005.
- Korsky, Ivo. *Hrvatski nacionalizam*, 2. izdanje, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991.
- Krašić, Wollfy. *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija*, Školska knjiga, Zagreb, 2018.
- Krizman, Bogdan. *Pavelić u bjekstvu*, Globus, Zagreb, 1986.
- Krolo, Tomislav. *Hrvatski politički emigrant 1941. – 1991.*, Vlastita naklada, Zagreb, 2009.
- Kušan, Jakša. *Bitka za novu Hrvatsku*, Otokar Keršovani, Rijeka, 2020.
- Lasić, Vjekoslav. *Svjedok istine. Zagovornik slobodne hrvatske države*, Nakladnička kuća Tonimir, Varaždinske Toplice, Zagreb, 2006.
- Latković, Radovan. *Živjeli smo i borili se za Hrvatsku*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2001.
- Maček, Vladko. *Memoari*, Dom i svijet, Zagreb, 2003.
- Matković, Hrvoje. *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, 2. dopunjeno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2002.
- Mirth, Karlo. *Život u emigraciji*, Matica hrvatska, Zagreb, 2003.
- Nikolić, Vinko. *Pred vratima domovine: susret s hrvatskom emigracijom 1995: dojmovi i razgovori*, knjiga 2, Knjižnica Hrvatske revije, Zagreb, 1966.
- Oršanić, Ivan. *Oslobođenje i sloboda*, Ateneo Republicano Croatia, Buenos Aires, 1973.

- Oršanić, Ivan. *Vizija slobode*, Ateneo Republicano Croatia, Buenos Aires, 1979.
- Palaić, Đuro. *Hrvatska seljačka stranka u Kanadi 1931. – 2011.*, Glavni odbor Hrvatske seljačke stranke u Kanadi i zajednica protjeranih Hrvata iz Srijema, Bačke i Banata, Zagreb, 2011.
- Perić, Ivo. *Vladko Maček. Politički portret*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2003.
- Prcela, John Ivan – Živić, Dražen. *Hrvatski holokaust*, Hrvatsko društvo političkih zatvorernika, Zagreb, 2011.
- Prpić, Jure. *Hrvati u Americi*, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 1997.
- Radelić, Zdenko. *HSS 1941. – 1950.*, Institut za povijest, Zagreb, 1996.
- Radica, Bogdan. *Hrvatska 1945.*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1992.
- Rosandić Šarić, Neda. *Domovina iznad svega*, Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, Ogranak Matice hrvatske u Čitluku, Vinkovci – Čitluk, 2021.
- Rulitz, Florian Tomas, *Tragedija u Bleiburgu i Viktringu. Partizanski pokolj Austrijanaca, Hrvata i Slovenaca kod Bleiburga (Koruška) 1945.* 2 dopunjeno izdanje, Velika Gorica, St. Galen, 2022.
- Sinovčić, Marko. *Hrvati u Argentini i njihov doprinos hrvatskoj kulturi*, Vlastita naklada, Buenos Aires, 1991.
- Sopta, Marin. *Hrvati u Kanadi. Oblikovanje hrvatske zajednice u Kanadi u razdoblju od 1945. do 1995.*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2012.
- Šakić, Vlado – Dobrovšak, Ljiljana (ur.). *Leksikon hrvatskoga iseljeničtva i manjina*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska matica iseljenika, Zagreb, 2020.
- Štedul, Nikola, *U službi savjesti. Memoari*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2021.
- Tepeš, Ivan, *Hrvatska politička emigracija – HSS*. AGM, Zagreb, 2021.
- Tolstoy, Nikolai. *The Minister and the Massacres*, Century Hutchinson, Melbourne, 1986.
- Tomasevich, Jozo. *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941. – 1945. Okupacija i kolaboracija*, Europapress holding i Novi Liber, Zagreb, 2010.

Vrančić, Vjekoslav. *Branili smo državu. Uspomene, osvrti, doživljaji*, knjiga prva, HB press, Washington, D.C., 2006.

Vukušić, Bože. *HRB. Hrvatsko revolucionarno bratstvo. Rat prije rata*, 2 izdanje, Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, Zagreb, 2012.

Vukušić, Bože. *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, Zagreb, 2002.

Zlatar, Pero. *Meta poglavnik: živ ili mrtav, Svezak 3: Grobnica u Madridu*, Europapress holding, Zagreb, 2010.

Memorandum SANU, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1986.

ČLANCI U ZBORNICIMA

Babić, Ante. „Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Australiji“. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*. Ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević, Marin Sopta. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998.

Dizdar, Zdravko. „Osnivanje i djelatnost četničkih udruženja na području grada i kotara Osijek u monarhističkoj Jugoslaviji (1918. – 1941.)“. Prvi dio. *Scrinia slavonica. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, vol. 5 No.1, 2005.

Hinić, Petar. „Političke djelatnosti hrvatske emigracije u Njemačkoj kroz razdoblje komunističke vladavine“. U: *Budućnost iseljene Hrvatske*. Ur. Vlado Šakić, Josip Jurčević, Marin Sopta. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 1998.

Jareb, Mario. „Hrvatsko domobranstvo u objema Amerikama kao sastavni dio domobranskog pokreta od 1931. godine do Drugog svjetskog rata“. U: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Sopta, Marin; Lemić, Vlatka; Benić Penava, Marija, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Karlić, Gordan i Aralica, Višeslav. „Život i djelovanje Vjekoslava Maksa Luburića do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, (58), 2016, <https://hrcak.srce.hr/170600>. (Posjećeno 12. listopada 2022.)

Krašić, Wollfy. „Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita“. U: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Sopta, Marin; Lemić, Vlatka; Benić Penava, Marija, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Krašić, Wollfy. „Nastanak, rad i gašenje prvog Hrvatskog narodnog vijeća“. U: *Bogdan Radica. Život i vrijeme*. Ur. Ivan Bošković, Marko Trogrlić, Književni krug, Split, 2019.

Paradžik, Marko. „Hrvatska republikanska stranka od 1951. do 1991.“ U: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Marin Sopta, Vlatka Lemić, Marija Benić Penava, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Jonjić, Tomislav. „Organiziranje prvih političkih stranaka u iseljništvu nakon Drugog svjetskog rata“. U: *Društveno-povijesni kontekst političkog djelovanja u iseljništvu: organizacije, stranke, pokreti*. Ur. Marina Perić-Kaselj, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2020.

Sopta, Marin. „Bogdan Radica od Jugoslavena do hrvatskog nacionaliste“. U: *Bogdan Radica. Život i vrijeme*. Ur. Ivan Bošković, Marko Trogrlić, Književni krug, Split, 2019.

Sopta, Marin. „Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. – 1990“. U: *Povijest hrvatske političke emigracije*. Ur. Marin Sopta, Vlatka Lemić, Marija Benić Penava, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Štedul, Nikola. „Razlozi osnivanja Hrvatskog državotvornog pokreta 1981. godine“. *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Marin Sopta, Vlatka Lemić, Marija Benić Penava, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Tepeš, Ivan. „Doprinos Hrvatske seljačke stranke očuvanju ideje hrvatske samostalnosti u hrvatskom iseljništvu od 1945. do 1990. i stvaranju samostalne Hrvatske“. U: *Hrvatsko iseljništvo i domovina. Razvojne perspektive*. Ur. Caroline Hornstein Tomić, Ivan Hrštić, Franjo Maletić, Marin Sopta, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2014.

Trošelj Miočević, Tanja. „Hrvatska politička emigracija nakon Drugog svjetskog rata“. U: *Društveno povijesni kontekst političkog djelovanja u iseljništvu: organizacije, stranke, pokreti*. Ur. Marina Perić-Kaselj, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2020.

Trošelj Miočević, Tanja. „Bogdan Radica – diplomat, publicist i novinar“. U: *Povijest hrvatske političke emigracije u 20. stoljeću*. Ur. Marin Sopta, Vlatka Lemić, Marija Benić Penava, Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Vlatka Vukelić. „Politički narativ istaknutih čelnika SKH na 10. sjednici CK SKH 1970. i sjednici CK SKJ u Karađorđevu 1971. godine“, tekst koji će biti objavljen u zborniku radova u čast Mirjani Matijević Sokol.

DOKTORSKI I DIPLOMSKI RADOVI

Rubić, Mislav. „Časopis dr. Ante Cilige 'Na pragu sutrašnjice' (1974. – 1984.) u kontekstu hrvatskog emigrantskog tiska“. Doktorski rad, Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2014.

Delić, Ante. „Djelovanje Ante Pavelića 1945. – 1953. godine“. Doktorski rad, Poslijediplomski sveučilišni studij u Zadru, Sveučilište u Zadru, 2016.

Križe, Željka. „Velikosrpska politička propaganda uoči raspada Jugoslavije na primjeru srbijanskog tiska od donošenja Memoranduma SANU do početka ratnih sukoba (1986. – 1991.)“. Doktorski rad, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, 2015.

Zečević, Marija. „Političko oraganiziranje iseljenih Hrvata od kraja 2. svjetskog rata do uspostave hrvatske samostalnosti“. Diplomski rad, Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2013.

PERIODIKA

Bačić, Jakov. „Nekoliko riječi o hrvatskom terorizmu“, *Glasiilo hrvatskog demokratskog saveza*, München, god. XXIV, broj 238/284, srpanj-kolovoz 1977.

Barić, Pero. „Iznevjerio obećanje“, *Otpor*, Chicago, god. VIII, broj 1, 1982.

Beti, Ivica. „Barešić i ekipa strepili da su otmičari jugoagenti“, *Večernji list*, Zagreb, 21. kolovoza 2022.

Bilandžić, Stipe. „Veliki proces hrvatskim nacionalistima“, *Vjesnik*, Zagreb, 23. i 24. srpnja 2005.

Bilandžić, Stipe. „Hrvati, teroristi ili borci za slobodu“, *Vjesnik*, Zagreb, 29. srpnja 2005.

Bilandžić, Stipe. „Moro, Njemački anarhisti i moje izručenje“, *Vjesnik*, Zagreb, 30. i 31. srpnja 2005.

Bilandžić, Stipe. „Veliki preokret nakon Pavelićeva smrti“, *Vjesnik*, Zagreb, 22. srpnja 2005.

Ciliga, Ante. „Tragična pjesma mlade Hercegovine u Švedskoj“, *Na pragu sutrašnjice*, Rim, god. II, broj 2, 1976.

Ciliga, Ante. „Za zajedničku proslavu 20. lipnja. Pisma vodstvu HSSe, HNVa i HOPa“, *Na pragu sutrašnjice*, Rim, god. III, broj 1-2(9-10), srpanj 1977.

Ciliga, Ante. *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Evropska središnjica H.D.S.A., nova serija / god. VIII, 1969.

Ciliga, Ante. *Bilten Hrvatskog demokratskog odbora*, Zemaljska središnjica HDO-a za Italiju, nova serija / god. I, broj 1-2, 1961.

Ciliga, Ante. Hoće li HNV uspjeti učiniti potreban korak unaprijed? *Hrvatski list*, Washington, br. 8, god II, 25. kolovoza 1979.

Čizmić, Ivan. „Croatian Embassy – „Hrvatska ambasada“ – 1977. – 1979.“ *Društvena istraživanja. Časopis za opća društvena pitanja*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, god. 8, broj 1, Zagreb, 1999.

Čizmić, Ivan. „Protiv Jugoslavije i za hrvatsku državu Hrvati raznih političkih struja i generacija, a ne samo emigracija iz 1945“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 3. rujna 2004.

Čizmić, Ivan. „Danas više nema važnijeg hrvatskog političara koji bi se odricao hrvatske države ili u tome samo kolebao“, *Vjesnik*, 65, Zagreb, 1. rujna 2004.

Čizmić, Ivan. „Iseljena Hrvatska ne može na sebe preuzeti ulogu naroda u domovini niti ga može zamijeniti“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 2. rujna 2004.

Čizmić, Ivan. „Plodna razmjena ideja, prijedloga i rasprava o potrebi ujedinjenja hrvatskih državotvornih snaga“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 31. kolovoza 2004.

Čizmić, Ivan. „Hrvatsko narodno vijeće 'odbacuje svako nagodbenjaštvo u sklopu jugoslavenske države'“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 7. rujna 2004.

Čizmić, Ivan. „Oživjela ideja stvaranja sveopće hrvatske organizacije“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 30. kolovoza 2004.

Despot, Zvonimir. „Švedska javnost i hrvatsko pitanje“, *Večernji list*, Zagreb, 18. rujna 2022.

Fabek, Berislav. „Kamo ideš emigraciju? Uz 10. obljetnicu Hrvatskog narodnog vijeća“, *Hrvatska revija*, 34, München – Barcelona, prosinac 1984, 709.

General Drinjanin. „Porušeni mostovi“, *Obrana*, Madrid, god. V, broj 61-62, 1967.

General Drinjanin. „Zauzimanje stava“, *Obrana*, Madrid, god. VI, broj 97-98, 1968.

General Drinjanin. „Porušeni mostovi“, *Obrana*, Madrid, god. V, broj 61-62, 1967.

Goldstein, Slavko. „200 godina zagrebačke židovske općine“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 5, 1988.

Howell, Peter. „The spy Ivičević, Jozo, Iz novije hrvatske povijesti, Matica hrvatska, 2007.be“, *The Toronto Sun*, Thursday, December 31, 1981, 8.

Hrvoje, Lun (ovjerio Miro Gal). „Operiranje sa Sovjetima“, *Informativni bilten Hrvatskog narodnog vijeća*, New York, broj 2, 19. lipnja 1979.

Lun, Hrvoje. „Istina je nevidljiva“, *Plamen. Bilten za društvena i politička pitanja*, New York, 1979, broj 1, 9. travnja 1979.

„Izabran novi Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, London, god. XIX, broj 14 (176), 17. srpnja 1977.

Jelić, Ivan. „Otvorena riječ“, *Hrvatska država*, München, god. XX, broj 217, lipanj 1973.

Jelić, Ivan. „Otvorena riječ“, *Hrvatska država*, München, god. XXI, broj 225, veljača 1975.

Jelić, Ivan. „Godišnjica smrti Dr. B. Jelića“, *Hrvatska država*, München god. XXIII, broj 264, svibanj 1977.

Jelić, Ivan. „Godišnjica smrti Dr. Branka Jelića“, *Hrvatska država*, München, god. XIX, broj 215-216, 1973.

Jović, Josip. „Kadija tuži, kadija sudi – i u Americi“, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, broj 1120, 14. listopada 1992.

Krašić, Wollfy. „NDH, Bleiburg i emigracija“, *Večernji list, Obzor, politički magazin*, 20. svibnja 2023.

Kušan, Jakša. „Srbi traže promjene makar uz cijenu raspada Jugoslavije“, *Nova Hrvatska*, London, god. XXVIII, broj 20 (398), 19. studenoga 1986.

Katalinić, Kazimir. „Hrvatski terorizam“, *Republika Hrvatska*, Buenos Aires, god. XXVI, broj 111, listopad 1977.

Katalinić, Kazimir. „Hrvatska republikanska stranka“, Poseban otisak iz časopisa *Republika Hrvatska*, Buenos Aires, god. XXIII, broj 95, 1973.

Kirigin, Nikola. „Što je sa izborima?“ *Danica*, Chicago, god. LIV, broj 2, 8. siječnja 1975.

Kvaternik, Tomislav. „Hrvatski državotvorni pokret“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. IV, broj 4, 23. ožujka 1981 (1401).

Latković, Radovan. „Hrvatsko narodno vijeće u VI. Saborskom razdoblju“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 1, veljača 1987.

Lun, Hrvoje. „Raste i jača HNV“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 10, 10. ožujka 1976.

Lun, Hrvoje. „Ubacivanje neprijatelja u igru“, *Informativni bilten Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 7. prosinca 1979.

Lun, Hrvoje. „Istina je nevidljiva“, *Plamen. Bilten za društvena i politička pitanja*, New York, broj 1, 9. travnja 1979.

Markus, Zlatko. „Šakali i lešinari“, *Hrvatski list*, Lund – Washington, god. II, broj 3, 21. svibnja 1979.

Maruna, Boris. „Zajedničko predstavništvo bez kompromisa i bez lažnih pretenzija“, *Hrvatska revija*, München, broj 2, lipanj 1974.

Mekinda, Zvonimir. „Povijesni dan za Hrvate u Kanadi – 23. siječanj 1987 Skupljena novčana sredstva od 500.000 dolara za otvaranje Katedre za hrvatski jezik i kulturu na York Sveučilištu u Torontu“, *Vijesti & News*, Toronto, god. 2, broj 1, veljača 1987.

Meštrović, Mate. „Godišnje izvješće vodstva HNV-a“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, veljača 1989.

Meštrović, Mate. „Govor održan na proslavi 10. travnja 1988. u Oakvilleu, Ontario, Kanada“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 2, 1988.

Meštrović, Mate. „Svaki narod, svjestan sama sebe, želi biti suveren“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, lipanj 1988.

Milas, Andrija. „Paragvajska veza. Dokument zlodjela“, *Vjesnik*, Zagreb, god. XLV, broj 13697, 27. listopada 1985.

Milas, Andrija. „Mračne teme lažnih veličina“, *Vjesnik*, Zagreb, god. XLV, broj 13710, 10. studenoga 1985.

Mirth, Karlo. „Formation of Croatian National Council“, *Croatia Press*, New York, vol. XXVII, br. 1-2 (277-78), siječanj – lipanj 1974.

Mišetić, Krešimir. „Ljubav prema domovini je najveći zakon“, *Otpor*, Chicago, god. II, broj 10, broj 4, listopad 1978.

Mrkonjić, Zvonimir. „Volio ju izdaleka, boljela ga izbliza. Sjećanje na Borisa Marunu“, *Vijenac*, Matica hrvatska, Zagreb, 21. lipnja 2007, 347.

Ovčara, Drago. „Hajka H. P. Rullmanna“, *Vjesnik*, prvo izdanje, Zagreb, god. XLVI, broj 13764, 5. siječnja 1986.

Porić, Ivo. „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatski narod*, Buenos Aires, god. IX, broj 100, 1974.

Radica, Bogdan. „Kako su jugokomunisti već 1949. zamišljali razbijanje emigracije“, *Danica*, Chicago, god. 58, broj 9, 2. ožujka 1979.

„Riječ Predsjednika Sabora“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 1, studeni 1975.

Rojnica, Ivo. „Što očekujemo od HNV?“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 22, 28.

siječnja 1976.

Romić, Sanja. „Ispovijest Luburićeva ubojice“, *Globus*, Zagreb, broj 971, izd. 02909, 17. srpnja 2009.

Rose, Ben. „Fund raising dinner planned. Roman Catholic leads drive for Zagreb shul?“, *The Canadian Jewish News*, Toronto, 5. svibnja 1988.

Serge, Joe. „Yugoslav assassins here – author Croatian, Serbian dissidents are among their targets, writer says“, *Toronto Star*, Toronto, 28. studenoga 1986.

Sopta, Marin. „Političko-organizacijski razdor u redovima HOP-a“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 1. listopada 2004.

Sopta, Marin. „Nikolai Tolstoy u Torontu“, *Hrvatski tjednik*, Sydney, god. IX, broj 441, 29. srpnja 1986.

Sopta, Marin. „Da li je došlo vrijeme raspadanja?“ *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 1, 1987.

Sopta, Marin. „Bleiburški zločin na engleskom sudu“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 6, 1987.

Sopta, Marin. „HSS i HOP nepravедno su svojatali legitimitet zastupanja i općehrvatskih i iseljeničkih interesa“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 23. rujna 2004.

Sopta, Marin. „Pod pritiskom Pavelić se vraća u javni politički život“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 29. rujna 2004.

Sopta, Marin. „Polako i sustavno Udba ubacuje svoje agente provokatore“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, Zagreb, 13. listopada 2004.

Sopta, Marin. „Poziv komunistima da se pridruže hrvatskoj borbi za slobodu“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 15. listopada 2004.

Sopta, Marin. „Razgovor sa Stipom Bilandžićem“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 1, 1988.

Sopta, Marin. „Složan rad za uspostavu suverene i demokratske Hrvatske“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 1. listopada 2004.

Sopta, Marin. „Šubašićev sporazum sa Titom izdaja hrvatskog naroda“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 24. rujna 2004.

Sopta, Marin. „Potpuna idejna i politička konfuzija i nesnalazjenje HSS-a“, *Vjesnik*, Zagreb, 65, 22. rujna 2004.

Sušilović, Stjepan. „Hrvatsko pravo na samoodređenje“, *Otpor*, Chicago, broj 6, 1979.

Sušilović, Stjepan. „Jugo diplomacija i hrvatska emigracija“, *Otpor*, Chicago, god. VIII, broj 1, veljača 1982.

„Španjolski tisak o karakteru i ličnosti generala Luburića“, *Obrana*, Madrid, god. VII, broj 109-110, kolovoz 1969.

Šuljak, Dinko. „Cilj: Hrvatska nezavisnost – Hrvatski pluralizam i HNV“, *Danica*, Chicago, 28. siječnja 1976.

Šuljak, Dinko. „A Political cause, Background of the Croatian Hijackers“, *Croatian Information Service*, Arcadia, California, rujan 1976.

Tarle, Marko. „Anahronističke političke pojave u hrvatskoj emigraciji“, *Na pragu sutrašnjice. Časopis za dijalog o demokratskim, nacionalnim i socijalnim problemima hrvatske borbe*, Rim, god. 1, broj 2-3, kolovoz 1974.

Tajnik Dr. M. Frković. „Posebna obavijest“, *Hrvatska država*, München, god. V, broj 50, 1. ožujka 1959.

Vujica, Stanko. „Apel hrvatskim aktivistima“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, London, broj 2, svibanj 1976.

Vujica, Stanko. „Deseti travanj“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 14, 7. travnja 1976.

Ward, Olivia. „Harold Macmillan linked to wartime slaughter“, *The Toronto Star*, Toronto, 22. lipnja 1986.

Zlatar, Pero. „Priznajem, organizirao sam ubojstvo Stjepana Đurekovića po direktnom nalogu Stane Dolanca“, *Nacional*, Zagreb, broj 18, 16. veljače 1996.

„Atentat na ambasadora SFRJ“, *Večernji list*, Zagreb, god. XV, broj 3606, 1971.

„Atentati plastičnim bombama u Beogradu. Tragična pogibija Mile Rukavine, Krešimira Tolja i Vida Maričića“, *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Nova serija, god. VII, broj 59, 1968.

„Bacanje praha u oči hrvatskom narodu“, *Hrvatska država*, XVI, 179, 1970.

Barić, Pero, „Iznevjerio obećanje“, *Otpor*, Chicago, god. VIII, broj 1, 1982.

„Bruxelles: Razvili bogatu vanjsko-političku aktivnost“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 21. svibnja 1981.

„Croat. Toronto 74“, *Na pragu sutrašnjice. Časopis za dijalog o demokratskim, nacionalnim i socijalnim problemima hrvatske borbe*, Rim, god. 1, broj 2-3, kolovoz 1974.

„'Croatian Congress' in Chicago“, *Croatia press*, New York, god. XXVII, broj 1-2 (277-78), siječanj – lipanj 1974.

„Croatian National Council Founded“, *Croatia press*, god. XXVII, broj 1-2 (277-78), New York, Jan.-June 1974.

„Do not buy Yugo junk“, *Otpor*, godina XIII, broj 2, 1987.

„Dr. Franjo Tuđman u Torontu. Politika Hrvatskog nacionalnog izmirenja“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 4, 1987.

„Dr. Mate Meštrović u Bugarskoj“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 31. srpnja 1981.

„Dr. Matthew Mestrovic in Argentina“, *CCN Report No.4 Monthly publication of the Croatian National Congress*, September 1984.

„Drama u Chicagu u slici i riječi“, *Otpor*, Chicago god. II, broj 10, listopad 1978.

„Duh hrvatskog zajedništva i suradnje“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, 5. rujna 1980.

„Duh Lunda ili Bušičevska platforma za izbore u HNV i Hrvatsku osloboditeljsku borbu“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. II, broj 3 (8), 21. svibnja 1979.

„Glavni problem HN Vijeća“, *Nova Hrvatska*, London, god. XVI, broj 103, 1. srpnja 1974.

„HDP – Odjel za tisak i promidžbu. Što je pokret“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, god. V, broj 9 (55), 1. listopada 1982 (1402).

„Hoće li Bonn prihvatiti prljavu igru Beograda“, *Otpor*, god. II, broj 6, vol. II, lipanj 1978.

„HOP na svjetskom antikomunističkom kongresu u Brisbaneu, Australija“, *Nezavisna država Hrvatska*, Toronto, 1989.

„Hrvatski državotvorni pokret“, *Otpor*, broj 1, veljača 1981.

„Hrvatski kalendar 1948." /Croatian Almanac/, Chicago, 1948.

„Hrvatski narod neće komunizma ni Jugoslavije. On je protiv svakog totalitarizma i bilo kakve zajednice sa Srbima“, *Hrvatska*, Buenos Aires, 3 (32), 1949.

„Hrvatsko narodno vijeće i Jugoslavija“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 5. svibnja 1980.

„Hrvatsko narodno vijeće. Rezultati izbora za zastupnike HNV“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 14 (128), 20. srpnja 1975.

„Hrvatsko narodno vijeće“, *Obrana. Glasilo Hrvatskog narodnog otpora*, Madrid, god. XII, broj 182-183, svibanj 1974.

„II. Zasjedanje Sjevernoameričkog vijeća za Nezavisnu Državu Hrvatsku“, *Naš Put (glas hrvatskih republikanaca)*, Toronto, god. X, broj 108, lipanj 1971.

„Iran i Pakistan osudili Jugoslaviju“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 1986.

„Iz Ureda za islamske veze“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 31. srpnja 1981.

„Iz ureda za islamske zemlje“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 19. lipnja 1980.

„Izabran III. Sabor HNV-a“, *Bilten Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, 1979, broj 4, 7. prosinca.

„Izabran novi predsjednik HOP-a“, *Slobodna riječ*, Buenos Aires, god. XVIII, broj 219, 1975.

„Izabrani dužnosnici HNV-a“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 1, studeni, 1975.

„Izabrano je Hrvatsko narodno vijeće“, *Obrana. Glasilo Hrvatskog narodnog otpora*, Madrid, god. II, broj 179-181, ožujak 1974.

„Izjava Hrvatskog narodnog vijeća“, *Danica*, god. LIV, broj 22, 28. svibnja 1975.

„Izvjestitelj iz Kanade. Osnutak Hrvatskog narodnog vijeća“, *Naš put*, Toronto, god I, broj 5.

„Izvještaj predsjednika Izvršnog odbora dr. Mate Meštrovića“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, travanj 1982.

“Izvještaj s prvoga demokratski izabranog sabora Hrvatskog Narodnog Vijeća održanog u Torontu 4.-8. rujna. Novi dužnosnici HNV-a – nova era hrvatske borbe“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 17 (131), 14. rujna 1975.

„Jugokomunističke laži protiv Bilandžića“, *Otpor*, Chicago broj 10, vol. II, god. 4, listopad 1978.

„Yugoslavia Upset By Islamic Criticism“ (Jugoslavija ljuta na islamske kritike), *CNC Report. Publication of the Croatian National Congress*, broj 15, travanj 1987.

„Yugoslavia will not survive. A statement by the Croatian National Congress“, *The New York Times*, Friday, March, 14 1980, A11.

„Kako je Beograd pokušao spriječiti Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 17 (131), 14. rujna 1975.

„Kroatisches Informationsbüro in Bonn“, *Kroatische Berichte*, broj 2 (46), 15. srpnja 1987.

„Konvencija HRSS! Hrvatski Sabor u Chicagu“, *Hrvatski glas*, Winnipeg, 11. 6. 1946.

„Kratki životopis kandidata za zastupnike u Sabor HNV“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 1975.

„Kuda ide Hrvatski narodni otpor?“ *Otpor*, Chicago, broj 6, 1979.

„Luburić je pružio ruku komunistima“, *Nedjeljna Dalmacija*, Split, broj 1117, 23. rujna 1992.

„Međunarodna aktivnost Koordinacijskog odbora u Njemačkoj“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, rujna 1987.

„Međunarodni simpozijum u Torontu“, *Otpor*, Chicago, god. XII, broj 1, 1986.

„Mini sabor u Frankfurtu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, studeni 1986.

„Mjesni odbor 'Deseti travanj' – München“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 24. svibnja 1980.

„Mjesni odbor 'Domovina' – Rim“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, 7. srpnja 1980.

„Muslim Freedom in Yugoslavia“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 21. svibnja 1981.

„Negativni novinski napisi kao reakcija na kampanju vezanu uz Yugo automobile organiziranu od strane HNV-a“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 2, 1987.

„Nikolaj Tolstoj u Torontu“, *Hrvatski tjednik*, Sydney, god. IX, broj 144, 29. srpnja 1986.

„Novi mjesni odbor HNV-a: Springvale – Australia, Chicago, USA, Nuernberg – Njemačka, Brisbane – Australia“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 26, 30. lipnja 1976.

„Novi mjesni odbori: Buenos Aires – Argentina, Whyalla Norrie – Australija, Chicago – USA, Lyon – Francuska, *Danica*, Chicago, god. ILL, broj 26, 5. svibnja 1976.

„Novi mjesni odbori: Cordoba – Argentina, Vancouver – Kanada, Comodoro Rivadavia – Argentina, Mulhouse – Francuska“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 29, 21. srpnja 1976.

„Od revolucije do kontrarevolucije“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, 21. svibnja 1981.

„Održan sabor Hrvatskog Narodnog Vijeća“, *Nova Hrvatska*, god. XVII, broj 17 (131), 14. rujna 1975.

„Održan II. sabor Hrvatskog narodnog vijeća. Izabrani novi dužnosnici“, *Nova Hrvatska*, London, broj. 20 (182), god. XIX, 23. listopada 1977.

„Osnovano Hrvatsko narodno vijeće; Osnivačka Povelja HNV-a“, *Danica*, Chicago, god. LII, broj 8, 1974.

„Osnovano Hrvatsko narodno vijeće; Osnivačka Povelja HNV-a“, *Danica*, Chicago, god. LII, broj 8, 1974.

„Osnovano hrvatsko narodno vijeće“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, ožujak 1974.

„Ostvarena hrvatska sloga. Stvoreno hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska država*, München, god. XXI, 1974.

„Otvoren put zajedničkoj suradnji“, *Nova Hrvatska*, London, god. V, broj 1-2(37-38), rujan-listopad 1962.

“Otvoreno pismo B. Jelića Bakariću“, *Hrvatska država*, Berlin – München, god. XVII, broj 180, ožujak 1970.

„Plamen hrvatskog prosvjeda“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 1, 7. siječnja 1976.

„Poginuo Maks Luburić“, *Bilten Hrvatske demokratske i socijalne akcije*, Nova serija – god. VII, broj 59, prosinac 1968.

„Politička borba na svim frontovima“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 31. srpnja 1981.

„Poruka hrvatskog odbora za Venezuelu za sastanak u Torontu“, *Danica*, Chicago, god. LII, broj 5, 1974.

„Poruka VI. Sabora hrvatskom narodu“, *Danica*, god. 56, broj 8, 7. ožujka 1986.

„Poruka VI. Sabora hrvatskom narodu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, broj 2, svibanj 1986.

„Poruke izbora za V. Sabor“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 5, studeni 1983.

„Povijesna povelja“, *Danica*, god. LIV, broj 41, 1. listopada 1975.

„Povijesne pretpostavke samoodređenja naroda i integracije svijeta“, *Otpor*, Chicago, god. XIII, broj 4.

„Povijesni dan za Hrvate u Kanadi – 23. siječanj 1987. Skupljena novčana sredstva od 500.000 dolara za otvaranje katedre za hrvatski jezik i kulturu na York Sveučilište u Torontu“, *Društvo hrvatskih privrednika intelektualaca, Vijesti & News*, Toronto, broj 1, godina druga, veljača 1987.

„Poziv Hrvatima izvan domovine“, *Nova Hrvatska*, London, god. XV, broj 87, 31. svibnja 1973.

„Poziv svim Hrvatima izvan Domovine“, *Hrvatska gruda*, Madrid, god. XV, broj 147, ožujak 1974.

„Predsjedništvo i glavno tajništvo: Izvještaj o radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 1974.

„Predsjedništvo i Glavno tajništvo: Izvještaj o radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 1974.

„Predstavnicu HNV na proslavi bugarske državnosti“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 7, 5. prosinca 1980.

„Predstoje kvalitativne promjene u radu“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, svibanj 1986.

„Privremeni Izvršni odbor Hrvatskog državotvornog pokreta: Tomislav Kvaternik, predsjednik i Marijan Gabelica, tajnik. Rezolucija o utemeljenju Hrvatskog državotvornog pokreta“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, 15. veljače 1981.

„Privremeni izvršni odbor“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, broj 2, 1981.

„Proglas H.N.V.“ *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, prosinac 1974.

„Prva hrvatska brošura na arapskom jeziku“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2-3, travanj/lipanj 1987.

„Prvi svjetski kongres Hrvatskog narodnog odbora. Obavijest iz pročelnništva glavnog stožera“, *Obrana*, Madrid, broj 177-118, 1969.

„Razgovor s Enverom Mehmedagićem“, *Obrana*, Madrid, god. IX, broj 147, siječanj 1971.

„Rezolucija o utemeljenju Hrvatskog državotvornog pokreta“, *Hrvatski list*, Washington – Lund, 15. veljače 1981.

„Rezultati izbora za VI. Sabor HNV-a“, *Hrvatska država*, München, god. XXVII, broj 366/367, siječanj – veljača 1986

„Rezultati izbora za V. Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, London, broj 21, 6. studenoga 1983.

„Rezultati izbora za VI. Sabor HNV-a“, *Nova Hrvatska*, London, broj 1, 12. 1. 1986.

„Rezultati izbora za VI. Sabor“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, veljača 1986.

„Sabor Hrvatskog narodnog vijeća. Izborni red“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, prosinac 1974.

„Sabor Hrvatskog narodnog vijeća“, *Danica*, Chicago, god. LIV, broj 9, 15. siječnja 1975.

„Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada“, *Nova Hrvatska*, London, broj 2, 29. 1.-12. II. 1984.

„Seminar Hrvatskog lista u New York, *Hrvatski list*, Washington – Lund, broj 2, siječanj 1981.

„Sabor Hrvatskog narodnog vijeća. Izborni red“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 3, prosinac 1974.

„Sabor Hrvatskog narodnog vijeća“, *Danica*, Chicago, god. LIV, broj 9, 15. siječnja 1975.

„Sabor novih snaga, dogovora i zajedničkog rada“, *Nova Hrvatska*, London, broj 2, 29. 1.-12. II. 1984.

„Seminar Hrvatskog lista u New York, *Hrvatski list*, Washington – Lund, broj 2, siječanj 1981

Spectator. „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska zora*, München, god. XXI (243), veljača – ožujak 1974.

Spectator. „Hrvatsko narodno vijeće“, *Hrvatska zora*, München, god. XXI (243), veljača – ožujak 1974.

„Spona s muslimanskim dijelom hrvatske nacije“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, travanj 1988.

„Stav Hrvatskog narodnog vijeća u odnosu na novi ustav Jugoslavije“, *Obrana*, Madrid, god. XII, broj 182-183, travanj – svibanj 1974.

„Stjepan Radić u hrvatskoj povijesti“, *Otpor*, Chicago, god. XIV, broj 4, 1988.

„Stuttgart, Njemačka“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 2. svibnja 1980.

„Svi smo najviše krivi“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 27. ožujka 1981.

„Svjetski sabor Hrvatskog narodnog otpora u riječi i slici“, *Otpor*, Chicago, god. XII, broj 3, 1986.

„Sweden rejects Yugo-protest“, *CCN Report. Monthly publication of the Croatian national congress*, broj 3, lipanj 1984.

„Tajni rat Udbe protiv emigracije“, *Nova Hrvatska*, London, broj 18 (228), god. XXI, 1979.

„The Third assembly of Croatian National Congress“, *Croatia Press*, New York, god. XXXIII, broj 3-4, rujan – prosinac 1979.

„Toronto osnovan mjesni odbor 'Slobodna Hrvatska'“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2, 27. ožujka 1981.

„Treći međunarodni simpozijum u Torontu“, *Otpor*, Chicago, god. XV, broj 1-2, 1989.

„Trenutak Hrvatskog obrambenog zajedništva“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, 13. veljače 1981.

„Tito ili svršetak jednog kraljevstva“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 24. srpnja 1980.

Toronto star by Kathleen Kenna. „Croatian man blinded by would be assassin hopes local MDs will help him regen sight“, 27. veljače 1984.

„Udba 'poziva' na Sabor“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 1, travanj 1988.

„Ujedinjena Hrvatska Mladež Argentine 29. studenog organizira prosvjede na ulicama Buenos Airesa, Hrvati iz Milwaukee traže nezavisnost Hrvatske, prosvjeduju i Hrvati u Clevelandu“, *Danica*, Chicago, god. LV, broj 1, 7. siječnja 1976.

„Urednikovo pismo“, *Nova Hrvatska*, London god. XVII, broj 123, 11. svibnja 1975.

„Uspješna kampanja protiv Yuga“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 2-3, travanj-lipanj 1987.

„Uvjet narodnog predstavnništva“, *Nova Hrvatska*, London, god. XVI, broj 95, 1. veljače 1974.

„Veselica u kritičnom stanju“; „Prosvjedi širom svijeta“. *Hrvatski tjednik*. Sydney, god. IX, broj 144, 1. 12. 1982.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 7, svibanj 1977.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 8, studeni 1977.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 1, ožujak 1974.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 1, 25. siječnja 1981.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 1, studeni 1975.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 2, 27. ožujka 1981.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 3, 19. lipnja 1980.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj, broj 5, 5. rujna 1980.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 3, 21. svibnja 1981.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 5, prosinac 1987.

Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća, New York, broj 5, prosinac 1987.

Washington Talk. „Yugoslavia in the throes of Death“, *New York Times*, 5. prosinca 1988.

„Yugo Backfires, Bankrupting Belgrade“, *CNC Report Publication of the Croatian National Congress*, broj 16, September 1987.

„Yugoslavia Briefing“, *Amnesty International*, London, svibanj 1985.

„Yugoslavia will not survive. A statement by the Croatian national Congress“, *The New York Times*, 14. ožujka 1980.

„Zapisnik zajedničke sjednice izvršnog i saborskog odbora“, *Informativni bilten Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, 27. listopada 1978.

„Za stotinu jugo-automobila – sloboda jednom političkom zatvoreniku“, *Vjesnik Hrvatskoga narodnog vijeća*, New York, broj 4, rujan 1987.

„Zapisnik Glavnog Izbornog povjerenstva“, *Danica*, Chicago god. LIV, god. 30, 23. srpnja 1975.

„Židov na čelu 'Hrvatskog državotvornog pokreta'“, *Na pragu sutrašnjice*, Rim, god. V, nova serija, broj 4 (17), prosinac 1982.

„III. Sabor Hrvatskog narodnog vijeća“, *Nova Hrvatska*, god. XXII, broj 2 (236), 27. siječnja 1980.

„IV. Sabor u Torontu: Pretvoriti hrvatsko pitanje u dio interesa slobodnog svijeta“, *Nova Hrvatska*, god. XXIV, broj 2 (284), 31. siječnja 1982.

DOKUMENTI

Deklaracija glavnog sjedišta hrvatskih nacionalnih osloboditeljskih snaga. Letak koji je objavio Pero Matanić, član hrvatske petorke koja je 1976. otela američki avion na čelu sa Zvonkom Bušićem. Privatna zbirka Pere Matanića.

Dopis Područnog odbora mjesnih odbora HNV-a u Australiji, dopredsjednik Sabora Ragib Avdić, Sydney, 24. travnja 1978. Privatna zbirka Vlade Glavaša.

Hrvatsko narodno vijeće, Životopisi kandidata za III. Sabor, 1979. Privatna zbirka Leona Galića.

Izjava dr. Mate Meštrovića, München, 26. kolovoza 1990. Privatna zbirka Mate Meštrovića.

Izjava Ragiba Zukića, Stanovište HOP-a, Središnji odbor, 11. veljače 1979. Privatna zbirka Marina Sopte.

Javna poruka u obliku letka upućena: „Članovima SK Hrvatske kao i bivšim učesnicima NOB-a“, za HNOt pripremili Enver Mehmedagić i general Drinjanin. Na isti način poslana je poruka „Studentima Hrvatske“. Privatna zbirka Marina Sopte.

Letak – Fond za oslobođenje Hrvatske. Privatna zbirka Vlade Glavaša.

Obavijest – originalni letak obavijesti o predavanju dr. Supeka na Sveučilištu Toronto 21. listopada 1984. na temu „Veliki hrvatski humanisti i njihov značaj danas“. Privatna zbirka Marina Sopte.

„Political imprisonment in Yugoslavia“, *Yugoslavia – Amnesty International briefing, Amnesty International Publications*, First issued May, 1985. Privatna zbirka Marina Sopte.

Pismo članovima Sabora Hrvatskoga narodnog vijeća. Potpisnici: Hrvoje Lun i Janko Skrbin, New York, 12. ožujka 1979. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

Pismo dr. Vjekoslava Vrančića o prijedlogu Ustrojstva Hrvatskoga narodnog vijeća. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

Pismo koje je dr. Ivo Korsky 25. siječnja 1974. poslao na ogranke Republikanske stranke u New Yorku i Washingtonu. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

Pismo koje je Ivo Korsky napisao predsjedniku Izvršnoga odbora Mati Došenu 20. svibnja 1974. u Buenos Airesu. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

Pismo Vijeća Hrvata Južne Amerike za uspostavu hrvatske države upućeno Sjevernoameričkom vijeću za hrvatsku državu, Buenos Aires, 29. listopada 1973. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

Priručnik za mjesne odbore HNV-a 1975 – 1985, Izvršni odbor HNV-a, Caracas – New York, siječanj 1985. Privatna zbirka Alojzije Buconjić.

Rezolucija područnog odbora HNV-a Australije, Promidžbeno tajništvo, Drago Jurić, 1978. Privatna zbirka Marijana Buconjića.

Službena obavijest vodstva HNOt-a za Vladu RH. Privatna zbirka Marina Sopte.

Službeni program međunarodne konferencije *Hrvatski nacionalizam i kultura u 19. i 20. stoljeću*. Privatna zbirka Marina Sopte.

Službeno pismo koje je dekan Stephan Grew poslao u ime Sveučilišta pročelniku HNOt-a Marini Sopti. Privatna zbirka Marina Sopte.

Violations of human and national rights of the Croatian people in Yugoslavia. Memorandum submitted to the Madrid review Conference on Security and cooperation in Europe by the Croatian National Congress, New York, 1980. Privatna zbirka Leona Galića.

Za demonstracije u Parku Lafayette dijelila su se tri letka koje potpisuje Croatian National Congress, 565 Fifth Avenue, New York: *SELF – DETERMINATION CROATIAN PEOPLE! We Americans of Croatian Descent are demonstrating in front of the White house, because...; For a free and Democratic State of Croatia; Guess who's coming to dinner at the White House?* Privatna zbirka Vlade Glavaša.

Zapisnik sa sastanka dužnosnika mjesnih odbora HNV-a iz Ontarija, Kanada, 29. travnja 1978. Privatna zbirka Marina Sopte.

Ustav Hrvatskoga narodnog vijeća i Osnivačka povelja Hrvatskoga narodnog vijeća, Toronto, 2. veljače 1974. i njegova nadopuna donesena na I. Saboru HNV-a održanom u Torontu 4. – 8. rujna 1975. Privatna zbirka Vlade Glavaša.

ARHIVSKI IZVORI

Republika Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond 1561, Socijalistička Republika Hrvatska. Republički sekretarijat za unutrašnje poslove. Služba državne sigurnosti (HR-HDA-1561)

Republika Hrvatska, Udruga Hrvatski križni put, Zagreb, Arhiv Udruge Hrvatski križni put (Arhiv UHKP)

NOVINE I ČASOPISI

Car and Driver, 1986.

24 sata (dnevne novine), Zagreb

CNC Report (bilten Hrvatskoga narodnog vijeća), Arcadia, Kalifornija

Croatia Press, New York

Croatia, Buenos Aires

Danica (neovisni hrvatski tjednik), Chicago

Der Spiegel (tjednik), Hamburg

Domovina Hrvatska (neovisni tjednik), Toronto

Duga (tjednik), Beograd

Hrvatska iskra (neovisni mjesečnik), Toronto

Hrvatski glas (tjednik, službeno glasilo Hrvatske seljačke stranke), Winnipeg od 1929, a od 1979. Hamilton

Hrvatska (tjednik), Buenos Aires

Hrvatska budućnost (mjesečnik, glasilo Hrvatske republikanske stranke), San Gabriel

Hrvatska država (mjesečnik, službeno glasilo Hrvatskoga narodnog otpora), München

Hrvatska gruda (glasilo Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta), Madrid

Hrvatski list (neovisni hrvatski tjednik), Mainz – Malmö – Washington

Hrvatski narod (službeno glasilo Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta), Buenos Aires

Hrvatski put (neovisni tjednik), Toronto

Hrvatski tjednik (neovisni tjednik), Sydney

Hrvatska zora, München

Na pragu sutrašnjice (časopis Hrvatske demokratske i socijalne akcije), Rim

Nezavisna Država Hrvatska (mjesečnik, službeno glasilo Ujedinjenih Hrvata Kanade), Toronto

Nova Hrvatska (neovisni tjednik), London

Obrana (službeno glasilo Hrvatskoga narodnog otpora), Madrid

Otpor (službeno glasilo Hrvatskoga narodnog otpora), Chicago

Plamen (Bilten za društvena i politička pitanja), New York

Rakovica (mjesečnik Hrvatske republikanske stranke), Los Angeles

Republika Hrvatska (tromjesečni časopis Hrvatske republikanske stranke), Buenos Aires

Spremnost (tjednik Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta), Sydney

The Canadian Jewish News, Toronto

The New York Times (dnevne novine), New York

Toronto Star (dnevne novine), Toronto

Toronto Sun (dnevne novine), Toronto

Večernji list (dnevne novine), Zagreb

Vijesti & News, Toronto

Vjesnik (dnevne novine), Zagreb

Vjesnik Hrvatskog narodnog vijeća, New York

OSTALI IZVORI

Brijunski plenum. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9519> (Posjećeno 10. srpnja 2023.)

Broz, Josip – Tito. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=9758> (Posjećeno 18. travnja 2023.)

Đureković, Stjepan. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=16937>. (Posjećeno 7. lipnja 2023.)

Dijanović, Davor. 25 misli i poruka prof. Ivana Oršanića, Portal Hrvatskog kulturnog vijeća, 19. listopada 2011.

<http://www.hkv.hr/izdvojeno/komentari/d-dijanovi/9331-25-misli-i-poruka-prof-ivana-orania.html>. (Posjećeno 23. veljače 2022.)

Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14285> (Posjećeno 4. lipnja 2023.)

Hrvatska revija, Enciklopedia.com

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26416> (Posjećeno 23. siječnja 2020.)

Dr. Ante Čuvalo, povjesničar i politički emigrant, Katolička tiskovna agencija, <https://www.ktabkbih.net/hr/intervju/dr-ante-uvalo-povjesniar-i-politiki-emigrant/88880>, Sarajevo, 2. kolovoza 2019. (Posjećeno 15. svibnja 2023.)

„Freedom House Seminar on Yugoslavia: Beginning of a Welcome Dialogue“, *CNC Report. Publication of the Croatian National Congress*, broj 16, September 1987, 10;

<https://www.amazon.com/Yugoslavia-Freedom-House/dp/0932088171> (Posjećeno 31. kolovoza 2022.)

Forum Hrvata BiH, <https://www.hercegbosna.org/STARO/ostalo/durak.html> (Posjećeno 27. prosinca 2021.)

In memoriam – Mile Rukavina, Krešimir Tolj i Vid Maričić, <https://otporas.com/in-memorijam-mile-rukavina-kresimir-tolj-i-vid-maricic/>, 1. lipnja 1922. (Posjećeno 2. svibnja 2023.)

Ivković, Žarko. Udbaška likvidacija – Nepoznata rekonstrukcija hrvatskog suda: Bušića je ubio čovjek kojeg je dobro poznao, <https://www.vecernji.hr/vijesti/nepoznata-rekonstrukcija-hrvatskog-suda-busica-je-ubio-covjek-kojeg-je-dobro-poznavao-1276294> 14.10. 2018. (Posjećeno 4. svibnja 2023.)

Jareb, Jere, Prilog povijesti hrvatskog iseljništva u Sjedinjenim Američkim Državama 1941.-1947. *Časopis, za suvremenu povijest*, 37 (1), 37-70, <https://hrcak.srce.hr/839>. (Posjećeno 16. kolovoza 2023.)

Josip Perković, https://hr.wikipedia.org/wiki/Josip_Perkovi%C4%87 (Posjećeno 19. svibnja 2023.)

Koalicija narodnog sporazuma (KNS), <https://proleksis.lzmk.hr/31623/> (Posjećeno 23. listopada 2022.)

Krašić, Wolly. Dok su hrvatski intelektualci šutjeli, reagirala je naša brojna politička emigracija, *Moja Hrvatska*, 21. svibnja 2018. <https://mojahrvatska.vecernji.hr/price/dok-su-hrvatski-intelektualci-sutjeli-reagirala-je-nasa-brojna-politicka-emigracija-1246715> (Posjećeno 11. srpnja 2023.)

Kukavica, Vesna. „In memoriam Stjepan Bilandžić (Glamoč, BiH, 1938. – Zagreb, 2022.) <https://matis.hr/vijesti/in-memoriam-stjepan-bilandzic-glamoc-bih-1938-zagreb-2022/> (Posjećeno 15. rujna 2022.)

Mladen Schwartz, https://hr.metapedia.org/wiki/Mladen_Schwartz (Posjećeno 5. svibnja 2023.)

Nepoznato o atentatu. Evo dva metka za ustašu! *Express* <https://express.24sata.hr/top-news/nepoznato-o-atentatu-evo-dva-metka-za-ustasu-13427>, 17. 12. 2017. (Posjećeno 15. veljače 2022.)

Nezirović, Vanja, Tko je bio pokojni obavještajac Jan Gabriš? Agent koji je 1991. godine tajno nabavljao oružje za Hrvatsku i Tuđmana te napravio popis agenata Udbe. *Jutarnji list*, 7. siječnja 2018.

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/tko-je-bio-pokojni-obavjestajac-jan-gabris-agent-koji-je-1991-godine-tajno-nabavljao-oruzje-za-hrvatsku-i-tudmana-te-napravio-popis-agenata-udbe-6909066> (Posjećeno 19. svibnja 2023.)

Prates: Bio sam udbaš, angažirao me Perković, *T-portal*,

<https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/prates-bio-sam-udbas-angazirao-me-perkovic-20140211>
11. 2. 2014. (Posjećeno 4. svibnja 2023.)

Premينو poznati emigrant Stipe Bilandžić, preživio je dva Udbina atentata.

<https://www.maxportal.hr/premium-sadrzaj/preminuo-poznati-emigrant-stipe-bilandzic-prezivio-je-dva-udbina-atentata/>, 20. 2. 2022. (Posjećeno 20. srpnja 2022.)

Radelić, Zdenko. „Ozna/Udba – drastičan obračun s neprijateljima: primjer Hrvatske (1940-ih i 1950-ih)“, *Historijski zbornik*, 70(1), 2017, str. 97-136. <https://hrcak.srce.hr/192950>
(Posjećeno 27. listopada 2022.)

Ranković, Aleksandar. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51805>. (Posjećeno 4. lipnja 2023.)

Registar arhivskih fondova i zbirki. Arhivske jedinice – Popis arhivskog gradiva HR-HDA-561 Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH
http://arhinetmaster.ahiv.hr/_Generated/Pages/Arhivskejedinice.ParnetTree.aspx?RootItmeI=
(Posjećeno 4. ožujka. 2010.)

Strčić, Petar, „Tri knjige Jakova Sirotkovića o gospodarskoj osnovi propasti SFR Jugoslavije i velikosrpske agresije na Hrvatsku“: „Hrvatsko gospodarstvo 1945. – 1992. Ekonomski uzroci sloma Jugoslavije i oružane agresije na Hrvatsku“, Zagreb, 1993; „Hrvatsko gospodarstvo. Privredna kretanja i ekonomska politika“, Zagreb, 1996; „Memorandum SANU iz 1995. godine. (Kritički osvrt na knjigu K. Mihailovića i V. Krestića 'Memorandum SANU', odgovori na kritike, izdanje SANU, Beograd, 1995. (IX), urednik M. Pantić, glavni tajnik SANU, str. 150, tisak GIP Kultura“, Zagreb, 1996, *Časopis za suvremenu povijest*, 30(2), 1998, str. 406-411. <https://hrcak.srce.hr/214464>. (Posjećeno 23. listopada 2022.)

Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija, profil djelatnika

<https://www.hrstud.unizg.hr/djelatnik/vlatka.vukelic> (Posjećeno 14. prosinca 2022.)

Šime Letina: Nostalgija i strah bile su bitne oznake jugoslavenske stvarnosti.

Hrvatski informativni portal, 28. siječnja 2019.

<https://www.hrsvijet.net/index.php/vijesti/133-svijet/52832-sime-letina-nostalgija-i-strah-bile-su-bitne-oznake-jugoslavenske-stvarnosti> (Posjećeno 15. svibnja 2023.)

Širom sveta napadi na naše ambasade: istorija atentata na srpske i jugoslovenske diplomate.

<https://www.telegraf.rs/vesti/politika/2522717-sirom-sveta-napadi-na-nase-ambasade-istorija-atentata-na-srpske-i-jugoslovenske-diplomate-fotoi> (Posjećeno 15. rujna 2022.)

Tajne državnog arhiva: Dostupno 60 000 dosjea Udbe – nedostaje popis suradnika.

Zagrebački list, 11. lipnja 2017., <https://www.zagrebacki.hr/2017/06/11/tajne-drzavnog-arhiva-dostupno-60-000-dosjea-udbe-nedostaje-popis-suradnika/> (Posjećeno 10. srpnja 2023.)

Tepeš, Ivan. Hrvatski narodni dan – društveni događaj u hrvatskom iseljeništvu. *Časopis za suvremenu povijest*, 53 (2), 2021, 517-547. <https://doi.org/10.22586/csp.v53i2.16531>

(Posjećeno 7. studenoga 2022.)

Umro Ljubo Dragoja, istinski borac za Hrvatsku državu, Koyot, 15. siječnja 2012,

<https://koyot.blogger.ba/2012/01/15/in-memoriama/> (Posjećeno 19. svibnja 2023.)

Zločin u Frankfurtu za kojeg nitko nije odgovarao: Ubojstvo Nikole Miličevića – Bebana prije 41 godine u Frankfurtu, Fenix Magazin, 12. siječnja 2021.

<https://fenix-magazin.de/zlocin-u-frankfurtu-za-kojeg-nitko-nije-odgovarao-ubojstvo-nikole-milicevica-bebana-prije-41-godine-u-frankfurtu/> (Posjećeno 19. svibnja 2023.)

Vjesnik raspada Jugoslavije. Trideset godina od objave Memoranduma SANU, uvoda u krvava zbivanja. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/vjesnik-raspada-jugoslavije-trideset-godina-od-objave-memoranduma-sanu-uvoda-u-krvava-zbivanja-4666715>

(Posjećeno 22. travnja 2022.)

Zagrebački list, 11. lipnja 2017., <https://www.zagrebacki.hr/2017/06/11/tajne-drzavnog-arhiva-dostupno-60-000-dosjea-udbe-nedostaje-popis-suradnika/> (Posjećeno 10. srpnja 2023.)

Zanki, Angelika, „The construction of a political community: Croatian political emigrants after 1945 as performative actors“, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Science, *Salvia Merdionalis*, <https://doi.org/10.11649/sm.1745>, 2019. (Posjećeno 13. prosinca 2021.)

Znameniti Mikanovčani, Udruga Ars longa – Vita brevis,
<https://blog.dnevnik.hr/liberars/2006/01/1620601437/znameniti-mikanovceni.html>.

(Posjećeno 18. studenoga 2022.)

68 000 dosjea Službe državne sigurnosti za Hrvatsku

<http://hr.cultural-opposition.eu/registry/?type=collections&search=> (Posjećeno 7. srpnja 2023.)

ORALNI IZVORI

Mate Meštrović, 17. prosinca 2020. i 25. listopada 2022. u Zagrebu

Ivan Vujičević, 15. svibnja 2022. u Zagrebu

Marijan Buconjić, 20. travnja 2021. u Zagrebu

Alojzija Buconjić, 20. travnja 2021. u Zagrebu

Marin Sopta, 15. ožujka 2021. i 4. svibnja 2023. u Zagrebu

Vlado Glavaš, 20. rujna 2021. i 1. svibnja 2023. u Zagrebu

Mario Marco Ostojić, 11. svibnja 2022. u Zagrebu

Ivan Miletić, 15. studenoga 2022. u Zagrebu

Bože Vukušić, 15. travnja 2023. u Zagrebu

Ante Čuvalo, 19. travnja 2023.

Slobodan Vlašić, 22. travnja 2023. u Zagrebu

Stjepan Šulek, 25. travnja 2023. u Zagrebu

Šime Letina, 2. svibnja 2023.

Petar Matanić, 5. svibnja 2023. u Zagrebu

Leon Galić, 25. svibnja 2023. u Zagrebu

24. POPIS KRATICA

CK SKH – Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske

CK SKJ – Centralni komitet Saveza komunista Jugoslavije

ČSSR – Čehoslovačka Socijalistička Republika

FNRJ – Federativna Narodna Republika Jugoslavija

HDA – Hrvatski državni arhiv

HDP – Hrvatski državotvorni pokret

HKB – Hrvatsko križarsko bratstvo

HNOd – Hrvatski narodni odbor

HNOt – Hrvatski narodni otpor

HNS – Hrvatska narodna stranka

HNV – Hrvatsko narodno vijeće

HOP – Hrvatski oslobodilački pokret

HOP-R – Hrvatski oslobodilački pokret-Reorganizacija

HPSS – Hrvatska pučka seljačka stranka

HR – Hrvatska republika

HRB – Hrvatsko revolucionarno bratstvo

HRS – Hrvatska republikanska stranka

HRSS – Hrvatska republikanska seljačka stranka

HSP – Hrvatska stranka prava

HSS – Hrvatska seljačka stranka

KNS – Koalicija narodnog sporazuma

KOS – Kontraobavještajna služba

KSHS – Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca

NDH – Nezavisna Država Hrvatska

OS NDH – Oružane snage Nezavisne Države Hrvatske

OZNA – Odjeljenje za zaštitu naroda

RH – Republika Hrvatska

RSUP – Republički sekretarijat za unutrašnje poslove

SAD – Sjedinjene Američke Države

SANU – Srpska akademija nauka i umetnosti

SID – Služba za istraživanje i dokumentaciju

SDB – Služba državne bezbjednosti/bezbednosti

SDS – Služba državne sigurnosti

SSUP – Savezni sekretarijat za unutrašnje poslove

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

SIV – Savezno izvršno vijeće

SK – Savez komunista

SRH – Socijalistička Republika Hrvatska

SSSR – Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

UAH – Ujedinjeni američki Hrvati

UDBA – Uprava državne bezbjednosti/bezbednosti

UHF – Ujedinjeni hrvatski fondovi

UHKP – Udruga Hrvatski križni put

UHNJ – Ujedinjeni Hrvati Njemačke

UN – Ujedinjeni narodi

25. ŽIVOTOPIS

Tanja Trošelj Miočević rođena je u Zagrebu 1965. godine gdje je završila osnovnu i srednju školu. Na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu diplomirala je 1989. godine. Niz godina radila je u realnom sektoru, a najduže u obiteljskoj tvrtki koja se bavi trgovinom i turizmom. Od 2016. sudjeluje u radu nevladine udruge Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva koje je cilj unaprjeđenje odnosa između Republike Hrvatske i njezinih građana koji žive izvan njezinih granica. Uz izdavačku djelatnost, aktivnosti Centra za istraživanje hrvatskog iseljništva obuhvaćaju organiziranje javnih tribina, okruglih stolova, međunarodnih konferencija i kongresa.

Objavljeni radovi:

Haramija, P. i Trošelj Miočević, T. „Religija i ekonomska integracija migranata u Europskoj uniji“, *Ekonomska misao i praksa*, 27, 1, Dubrovnik, 2018.

Sopta, M. i Trošelj Miočević, T. „Hrvatsko iseljništvo – novčane doznake i investicije u Hrvatskoj“, *Hrvatska izvan domovine 2*, ur. M. Sopta i dr., Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2018.

Trošelj Miočević, T. „Bogdan Radica – diplomat, publicist i novinar“, *Povijest hrvatske političke emigracije*, ur. M. Sopta i dr., Centar za istraživanje hrvatskog iseljništva, Zagreb, 2020.

Trošelj Miočević T. „Hrvatsko narodno vijeće od 1974. do 1990.“, *Obnovljeni život*, Zagreb, 75, 2, 2020.

Trošelj Miočević, T. „Hrvatska politička emigracija nakon Drugog svjetskog rata“, *Društveno-povijesni kontekst političkog djelovanja u iseljništvu*, ur. M. Perić-Kaselj, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2020.

Trošelj Miočević, T. „Uspješno povratništvo: primjeri održivih modela“, *Demografija – Iseljavanje – Migracije*, ur. S. Baloban i dr., Centar za promicanje socijalnog nauka crkve i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2023.

Suurednica je zbornika radova *Hrvatska izvan domovine 3* (Zagreb, 2019), *4* (Zagreb, 2022) i *5* (Zagreb, 2023) u izdanju Centra za istraživanje hrvatskog iseljništva.